

The Project Gutenberg eBook of Isät ja lapset: Romaani, by Ivan Sergeevich Turgenev

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Isät ja lapset: Romaani

Author: Ivan Sergeevich Turgenev
Translator: Samuli Suomalainen

Release date: February 2, 2016 [EBook #511111]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK ISÄT JA LAPSET: ROMAANI ***

E-text prepared by Juhani Kärkkäinen and Tapio Riikonen

ISÄT JA LAPSET

Romaani

Kirj.

IVÁN TURGËNJEV

Venäjänkielestä suomensi Samuli S.

WSOY, Porvoo, 1906.

Iván Sergêjewitsh Turgênjew.

Kirjallishistoriallisia piirteitä.

"Minä olen Lännen-ihailija (zâpadnik)", sanoo Turgênjew itsestään.

"Rakas on minulle Länsi", sanoo Potûgin, hänen mielipiteittensä edustaja romaanissa "Savua".

Siinä yksi peruspiirteitä Turgênjewin kirjailija-luonteessa.

Rakas oli hänelle Länsi, Lännen sivistys ja tämän sivistyksen pohjalle rakentunut yhteiskunnallinen elämä, vapamielisinä laitoksineen. Hänen jo pienestä pitäen saavuttamansa taito saksan- ja franskankielessä, hänen tieteellisen sivistyksensä alustus Moskovan ja sittemmin Pietarin yliopistossa avasi hänelle akkunan Länteen, ja Lännessä tutkimuksiansa jatkaessaan ja sikäläisiin oloihin tutustuttuaan hän tämän akkunan kautta katseli isänmaatansa, näki entistä selvemmissä valossa sen monet puutteet ja kärsimykset ja oppi entistä palavammin sitä rakastamaan. Ellei hän olisi ollut niin

harras Lännen ihailija, ei hän olisi ollut niin sydänjuuriaan myöten venäläinen.

Toinenkin oli olemassa syy, joka hänet ikäänkuin työntämällä työnsi Lännen helmaan. Se oli tämä:

Hän oli lapsuutensa ja poikavuotensa elänyt niinä aikoina, jolloin maaorjuus vallitsi kaikessa kamalassa voimassaan. Omassa kodissaankin hänellä oli yhtämittaa silmänsä edessä tuo täydellinen itsenäisyyden suistaminen vapaaksi luodussa ihmisessä, tuo oman tahdon kaikinpuolinen polkeminen herran tahdon alle, tyylyys, kidutus, jota maaorja alituisesti sai kärsiä. Maaorjan kanssa isäntä tai emäntä sai menetellä aivan mielensä mukaan, ostaa ja myödä ja panettaa sotaväkeen ja piestä ja rääkätä häntä. Varsinkin ne maaorjat, jotka oli otettu kartanon palvelusväeksi (*dvoróvyje*), olivat *orjia* sanan täydellisessä merkityksessä.[1]

Turgênjewin äiti oli sen-aikuisia tyyppillisiä tilan-omistajattaria: äärimmilleen aristokraatinen, loistavaan, hovintapaiseen elämään tottunut ja samalla säälimättömän julma alustalaisiansa kohtaan. Poikanen näki ja kuuli myötäänsä noita tallissa tapahtuvia eksekutioneja.[2]

Sanalla sanoen, Turgênjew oli kasvanut, kuten itse sanoo, "keskellä lyöntejä ja rääkkäyksiä". Kaikki tuo jätti häneen sammumattoman inhon maaorjuus-laitosta kohtaan. Hänen hyvä ja inhimillisyydelle herkkä sydämensä ei sietänyt sellaisia oloja. Senvuoksi hän läksi hengittämään Lännen raittiimpaa ilmaa ja imi sieltä sen ehjän sivistyksen, ja laajan, vapamielisen katsantokannan, joka ilmenee hänen teoksissaan.

Siitä syystä hän oli Lännen ihailija, siksi oli hänelle Länsi rakas.

* * * * *

Turgênjewin elämänhistoria on oikeastaan hänen teostensa historiaa. Hänen omassa elämässään ei ole mitään silmiinpistäviä vaiheita eikä jyrkkiä käännteitä. Siitä siis vain moniahta sana.

Ivan Sergêjewitsh Turgênjew syntyi 9 p:nä marraskuuta 1818 (u.l.) Orjôlin kaupungissa, missä hänen isänsä, översti kyrasiireissa, siihen aikaan rykmentteineen majaili. Äiti, Varvâra Petrówna Lutôvinow, rikkaan tilan-omistajan tytär, oli myötäjäisiksi tuonut taloon suuria maataloja. Piakkoin T:n syntymisen jälkeen — vanhempi veli oli silloin kaksivuotias — isä otti eron sotapalveluksesta ja asettui perheineen Spáskojen maatilalle Orjôlin läänissä.

Ensimmäisen opetuksensa T. sai kotonaan, jossa pojalle pidettiin (ja usein vaihdeltiin) franskalaisia ja saksalaisia guvernöörejä ja opettajia, "koti-djâtjkoja" ja hoitajattaria (njánjkoja) kotiorjista. Vuonna 1833, siis ainoastaan 15 vuoden vanhana, T. suoritti tutkinnon Moskovan yliopistoon, kirjoittautuen sen filologiseen tiedekuntaan. Filosofialla ei siihen aikaan Moskovassa ollut omaa katedraa, sillä rautakeisari ei "sietänyt filosofiaa". Siirryttyään vuoden perästä Pietarin yliopistoon, hän suoritti siellä kandidaatitutkinnon v. 1837.

Seuraavana vuonna hän läksi Berliiniin, ja tutki sikäläisessä yliopistossa historiaa ja Hegelin filosofiaa. Jonkun aikaa kotona oltuansa, hän v. 1840 läksi uudestaan Berliiniin ja viipyi siellä, tutkimuksiansa jatkaen, kokonaisen vuoden.

Vuosi 1842 teki hetkellisen käänteen T:n elämässä. Hän riitaantui silloin äitinsä kanssa, niinkuin kerrotaan, seuraavasta syystä. Hänen oli määrä saapua kotiansa Spaskojeen, ja äiti oli hänelle varustanut juhlalliset tuliaiset: asettanut monilukuiset kartanon palveliat riviin moisille vievän tien varsille. Heidän oli määrä, heti kuin edeltä lähetetyt ratsumiehet tuovat tiedon vaunujen lähenemisestä, tervehtiä nuorta herraa "äännekkäästi ja riemukkaasti". Nuori herra tuli, mutta, nähtyään nuo turhamaiset valmistukset, närkästyi, käänsi aisat kesken tietä toisapäin ja palasi Pietariin. Tätä ei korskea äiti milloinkaan voinut antaa pojalleen anteeksi, vähensipä hänen vuosirahansakin melkoisesti.

Siitä oli seurauksena, että T:n täytyi ruveta omin neuvoin hankkimaan varoja. Hän astui silloin palvelukseen virkamiehenä erityisiä asioita varten sisäasiain ministeriössä. Mutta virkamieheksi ei runoilijasta ollut. Hän oli peräti huolimaton ja epätarkka toimissaan, lueskeli virkatunneilla George Sandin romaaneja, sepitteli runoja ja kertoili hauskoja tarinoita virkatovereilleen. Kolmatta vuotta "palveltuaan", hän otti virkaeron kolleginsihteerin arvoisena.

Nyt alkoi jo kirjallinenkin toimi olla tuotteliasta, niin että hän tuli jotenkin hyvin toimeen, kunnes v. 1850 äiti kuoli, ja T. veljensä kanssa peri suuret maatilat. Ensi työkseen hän silloin päästi kaikki maaorjat vapaiksi ja v. 1861 luovutti talonpojille viidennen osan moision maita.

* * * * *

Turgênjewin ensimmäinen, suurempaa huomiota puoleensa vetänyt teos oli runoelma "*Parâsha*",

jonka hän nimimerkillä T.-L. (= Turgênjew-Lutôvinov) 1843 julkaisi eri kirjana. Venäjän silloinen suurin kirjallinen autoriteetti Belinski antoi siitä erittäin kiittävän arvostelun, aavistaen nuorena tekijässä suuria kirjallisia lahjoja.

"Parâsha" aukaisi tien, jota myöten T. läksi astumaan — emme sano ainoastaan maineen ja kuulun kukkuloille, vaan Venäjän sivistyneen yleisön ja koko kirjallisen maailman kunnioituksen ja kiitollisuuden pystyttämään pyhäkköön.

Näissä lyhyissä piirteissä meidän täytyy rajoittua puhumaan vaan T:n tärkeimmistä ja suurimmista teoksista.

Vuonna 1847 ilmestyi Sovremjennikissä kertomus "*Horj i Kalinytsh*", joka heti kohta herätti tavatonta huomiota, se kun kosketteli venäläisen talonpoikaisen rahvaan oloja, sen tarpeita, monia huolia ja vähiä iloja. Vuosina 1847-51 ilmaantui samallaisia kertomuksia yhä useammin, yleisön suosion alati kasvaessa. Tekijä, joka vielä käytti nimimerkkiä T.-L., tuli tunnetuksi koko maassa, varsinkin sen jälkeen kuin hän v. 1852 oli julaissut nämä kertomukset eri teoksena kahdessa niteessä nimellä "*Metsämiehen muistelmia*".

Omituisena seikkana mainittakoon, että "Metsämiehen muistelmat" ilmestyivät samana vuonna kuin Gôgol kuoli: nero jätti kunniaakaan sijansa ja tärkeän tehtävänsä toiselle nerolle. Ja myöntäminen onkin, että "Mets. muistelmat" ovat täydennystä Gôgolin "Kuolleisin sieluihin", ja "Revizôriin". Gôgol se äänekkäässä naurussansa suree ja purevassa ivassansa itkee kansansa raskaita, sydäntä-viiltäviä epäkohtia *pinnalla*, virkamiehistössä; Turgênjew luo nerollansa näkyviin nuo tuskalliset epäkohdat *sisässä*, itse kansassa.

Mutta se, jossa nämä yleisön ihailemat Muistelmat eivät herättäneet myötätuntoisuutta, vaan päinvastoin epäluuloja ja pelkoa, oli santarmihallitus ja yleensä sanoen korkeat viran-omaiset. He olivat jo kauan aikaa hioneet hampaitansa näitä kertomuksia vastaan, jotka rohkenivat niin arveluttavan julkeasti moittia olevia oloja, kajoten maaorjuuteen, tuohon laitokseen, jota silloisina despotismin aikoina pidettiin valtakunnan vahvuutena ja voimana. Sitä paitsi T:n läheinen tuttavuus useampien sellaisten henkilöitten kanssa jotka polisin silmissä olivat vahingollisia (Gôgol, Belinski, Herzen y.m.), ja hänen pitkäaikainen olonsa ulkomailla, varsinkin oleskelu Parisissa v. 1848, tuona itsevaltiuden aatteille niin hirvittäväänä vuonna, oli omiansa saattamaan häntä "epäluotettavain" kirjoihin. Hänen mittansa oli täysi; tippanen vielä, niin se valahtaa yli laitojensa. Ja se tippanen tuli.

Gôgol, yksi noita korkeitten viranomaisten silmätikkuja ja elämänrauhan häiritsijöitä, kuoli helmikuussa 1852, ja Turgênjew kirjoitti hänestä kauniit, lennokkaat, itsessään sangen viattomat muistosanat, mutta Pietarin sensuuri ei antanut niille painolupaa. T. julkaisi kirjoituksensa silloin Moskowskia Vjêdomostissa, johon sensuuri sen päästi. Mutta siitä huolimatta, että kirjoitus oli saanut asianomaisen luvan, Turgênjew kumminkin otettiin kiinni ja sai istua kolmisen viikkoa arestissa polisivartiossa ja lähetettiin senjälkeen asumaan maatilallensa Spâskojeen, sillä määräyksellä, ett'ei saa poistua sieltä mihinkään. Tämä "kotiaresti" ei kumminkaan näy olleen kaikkein ankarinta laatua, koskapa hän sieltä myötäänsä käväisi milloin Pietarissa, milloin Moskowassa. Tämän kolmivuotisen sulkeissa-olonsa aikana hän kirjoitteli ahkeraan, julaisten tuon tuostakin pienempiä kertomuksia.

Vuonna 1855 hän jälleen läksi ulkomaille ja matkusteli Eurooppaa ristiin rastiin, asuntoa pitäen milloin Baden-Badenissa, milloin Parisissa. Suurempia teoksia alkoi häneltä nyt ilmestyä tuhkatiheään, niinpä v. 1856 "*Rûdin*", ja "*Faust*", v. 1858 "*Asja*", v. 1859 "*Aatelispesä*" ja v. 1860 "*Aattona*".

"*Rûdinissa*" Turgênjew luo ilmi todellisen kuvan venäläisestä tilan-omistajasta 40-luvulta. Ylevä mieli, hyvää hapuileva tahto, jonkunlainen ritarillisuus, mutta samalla sydänjuurissa asti asuva kiintymys maaorjuuden oloihin, "bârinin" (herran) tavat ja elämänlaatu, epäröivä tahto, "kotkan sydän ja kotkan äly, mutta siivet lyhyet, leikatut", — siinä Rûdin. Samantapaisia tyypejä esittää "*Aatelispesäkin*".

Tulemme sitten T:n elämälle ja Venäjän kirjallisuuden historialle niin merkilliseen vuoteen 1862, jolloin helmikuun vihkossa aikakauslehteä "Rúski Vjêstnik" ilmestyi T:n romaani "*Isät ja lapset*".

Tuskin on mikään kirja Venäjällä herättänyt niin paljon melua, väitteitä ja vastaväitteitä, suuttumusta, kiihkoa, eripuraisuutta. "Isät" suuttuivat, heidät kun oli kuvattu muka niin mitättömiksi; "lapset", jotka äskettäin olivat T:ssä ihailleet "maaorjuuden kukistajaa", syyttivät häntä nyt "vapauden asian kavaltajaksi". Sana "nihilisti",[3] jonka T. oli tässä romaanissaan tuonut ensi kertaa julkisuuteen, iski kuin räiskivä raketti keskelle hyörivää ja pyörivää, vapauden aamukoittoon joko ilolla tai kauhulla katselevaa, mutta keinoista vapauden saamiseen niin kerrassaan epätietoista ja keinoista sen ehkäisemiseen muka niin varmaa yleisöä. Se levisi kuin kulovalkea kaikkialle ja tuli kunnia- tai pilkkanimeksi — aina sitä myöten, missä piireissä sitä käytettiin, — sille pivolliselle nuorukaisia, miehiä ja naisia, joka kypsymättömin voimin siihen aikaan näytteli heikosti laadittua prologia Venäjän suureen, nykyjään kenties katastrofin kynnyksellä liikkuvaan, veriseen revolutionidraamaan. Tällainenko —

kysyttiin — tällainenko on Venäjän intelligensinuoriso, tällaistako tympeytyntä, tunteensa tylsistänyttä joukkiota, ilman uskoa, ilman ihanteita, valmiina kieltämään kaikki, tunnustamatta mitään, valmiina kukistamaan kaikki, varaamatta mitään sijaan?

Nuo kiihkoiset moittijat — niinkuin moni pintapuolinen lukija nytkin — olivat liian hätäisesti punninneet tämän romaanin merkityksen tai oikeammin Bazârowin, jonka ympärille koko kertomus ryhmittyy. Sellaista luonnetta, kuin Bazârow, pidettiin todellisuudessa mahdottomuutena, karrikatyyrinä ja väitettiin tekijän inhoavan sankariansa. Erehdystä. "Bazârow", sanoo T. itse, "on minun lempilapseni, jonka kuvaamiseen olen tuhlannut kaikki käytettävissäni olevat värit. Bazârow, tuo älykäs, sankarimainen olento — hätkö karrikatyyrinä?"

Bazârow on voimallinen, kuolemaa väijäämätön henki, joka peittelee omia epäilyksiänsä kylmän, tylyn ivan verhoon. Hänen maailmankatsantonsa näyttää ensi silmäyksellä niin vakaalta ja varmalta, mutta itse asiassa on toisin. Hän epäröi, hän hapuilee, hän kaipaa omassa itsessään jotain ehjempää. Hän ei päästä sydämensä pyhäkköön ketään, hän kätkee tunteensa usein liiankin räikeitten, loukkaavain lauselmain alle. Bazârow on kieltämysten mies, mutta kärsii sanomattomasti tuossa kieltämyksessään. "Hän etsii, hän ikävöi, mutta sanomattomassa itserakkaudessaan ja ylpeydessään hän ei päästä valituksiaan ja kyyneleitään ilmi." Hän on pohjaltaan sittenkin ristiriitaisten vakaumusten raastama ja sellaisena traagillinen henkilö. Hän kuolee kieltämyksen miehenä, päästämättä viimeisilläänkään ketään katsatamaan sydämensä sisimpiin.

* * * * *

Vuonna 1867 ilmestyi T:n kuuluisa romaani "Savua", joka sekin sai osakseen paljon vastalauseita, herättämättä kumminkaan enää sellaista kiihkoa kuin "Isät ja lapset". Tässä romaanissaan hän ruuskii, nimenomaan ruuskii Venäjän slavofiileja, heidän pintapuolisia puhkuilemisia, suurisuusuttansa, kansan muka ihailemista ja kansan sittenkin jättämistä entiseen pimeyteen. Kaikki nuo venäläisten reformaatori-viikkoisten kovaääniset kuuseen kurkottamiset ilman todellisen sivistyksen vankkaa pohjaa, kaikki ne T:n mielestä ovat — savua, savua, savua!

Loput 68-lukua Turgênjew oli ahkerassa työssä, julaisten harva se vuosi ainakin jonkun pienemmän kertomuksen. Vuonna 1870 hän muutti Pariisiin, jossa sitten oli hamaan kuolemaansa asti, silloin tällöin vain pistäytyen kotimaassaan. Uudella vuosikymmenellä Venäjänmaassa alkanut uusi liike, tuo "kansaan meneminen" ja sosialistinen propaganda, veti suurissa määrin T:n huomiota puoleensa. Siitä hän sai aiheen uuteen suureen romaaniinsa "*Uudistalo*" (Now), joka ilmestyi v. 1877 ja herätti elleihän enää melua, niin ainakin terveellistä, vilkasta keskustelua, koskapa se, niinkuin muutkin T:n romaanit, kajosi ydinkohtiin Venäjän sekä korkeitten säätyjen että yhteisen kansan elämässä.

"Isäin ja lasten" synnyttämä kiihko ja viha oli jo aikaa sitten antanut sijaa kunnioitukselle ja rakkaudelle tätä suurta, luovaa neroa kohtaan, jonka edessä Lännenkin kirjallinen maailma paljasti päänsä. Vuonna 1879, jolloin hän käväisi Moskovassa ja Pietarissa, koko sivistynyt yleisö osoitti hänelle riemukkaasti juhlijaa kunnioitusta. Vielä riemukkaampi vastaan-otto tuli hänen osakseen Moskovassa v. 1880, jolloin hän Púshkinin muistopatsaan paljastajaisissa piti muistopuheen Púshkinista.

Seuraavina vuosina ilmestyi häneltä vielä useampia pienempiä kirjoituksia, joissa nuo jo väsähtymään ruvenneet siivet vielä kerran oikaisivat itsensä täyteen lentoon. Mutta vähitellen luonto alkoi vaatia omaansa. Kova tauti (koi selkärangassa) oli jo kauan aikaa tehnyt salaista, tuskia tuottavaa työtä, ja 3 p:nä syyskuuta 1883 Turgênjew nukkui kuoleman uneen huvilassaan Bougivalissa lähellä Parisia. Hänen ruumiinsa laskettiin lepoon Pietarissa 9 p:nä lokakuuta ruhtinaallisilla juhlallisuuksilla. Hautajaissaattoon otti osaa kokonaista 179 lähetyskuntaa erillaisista seuroista ja yhdistyksistä, yliopistoista, oppilaitoksista. Pietarin kaupunki perusti suuren vainajan muistoksi kaksi kansakoulua ja yliopistoon stipendiraaston. Koko Venäjänmaan sivistynyt yleisö — valitettavasti emme saata sanoa koko kansa, sillä synkässä pimeydessä se kulkee tänäänkin vielä, — itki sinä päivänä suuren mestarinsa poislähtöä. Ja syystäkin. Hänhän oli kansallinen kirjailija sanan parhaimmassa merkityksessä ja semmoisena kansallensa voimallinen opettaja ja kasvattaja.

Mutta ulkomaalainenkin kunnioittaa hänessä suurta runoilijaa. Niin aito venäläisiä kuin hänen luomansa henkilöt ovatkin, niin paljon niissä silti on yleis-inhimillistä. Ihmissydämillähän sisimmissään on kaikkialla niin paljon yhtäläisyyttä, heimolaisuutta, erillaisimpainkin kansakuntain jäsenillä niin tutkimattoman monta yhtymäkohtaa.

Turgênjewin henkilöt ovat mestarin käden muovaamia, huolekkaasti ja hellällä rakkaudella valmistettuja ja siloteltuja pienimpiä yksityiskohtiaan myöten. Ne ovat kuin marmorisiin veistetyitä taideluomia, mutta ne elävät, kärsivät, nauttivat, vihaavat, rakastavat. Sivuhenkilötkään eivät ole hämäräisiä utukuvia, vaan elävinä, ehjinä lukijan eteen esiintyvät eivätkä mielestä hevin häivy.

Turgênjewin stiili on verrattoman sujuvaa: tuntuu kuin jok'ainoa lause, jok'ainoa sana olisi uudestaan

ja taas uudestaan pyöristelty, hiottu. Hänen dialoginsa on niin mestarillisen johdonmukaista ja luontevaa, että meille, kankeille suomalaisille, juuri meille, olisi siinä kohden sangen paljon varteen otettavaa. Ja sitä paitsi: Venäjän olojen tunteminen on meille suomalaisille äärettömän tärkeätä, mutta sen nykyisistä oloista emme pääse täysin selville, ellemme tunne sen entisiä oloja, joitten johdonmukaisia, historiallisen välttämättömyyden tuloksia nykyiset ovat. Ja nuo 40-, 50-, 60- ja 70-luvun venäläiset luonteet ja ajatustavat, toiveet ja pyrkimykset, jotka nykyinen polvi on perinnökseen saanut, heiastuvat Turgênjewin teoksista selväpiirteisinä kuin rannan puut tyynestä vedenpinnasta. Meidän täytyy syventyä sen kansan maailmankatsantoon ja ajatustapaan, tutustua sen kansan henkiseen kykyyn ja voimaan, jonka kanssa me olemme niin läheisessä yhteydessä, ja siinä kohden on meillä parhaimpia opastajia juuri *Turgênjew*.

Sortavala, Haavus, 27 p. heinäkuuta 1906.

K. Suomalainen.

I.

— No, Pjotr, eikö näy vielä?

Näin kysyi 20 p:nä toukokuuta 1859 palvelijaltaan muuan herrasmies, näöltään hiukan viidennelläkymmenellä, yllään tomustunut paltto ja ruudukkaat housut, astuen paljain päin ulos majatalon kuistille X:n viertotien varrella.

Palvelija oli nuori, pulleaposkinen, reipas mies, vaaleita untuvia alaleuassa, silmät pienet, himmeät. Kaikki, mitä hänessä oli, sinikivi-renkaasta toisessa korvanlehdessä ja pomadalla voidellusta, monivärisestä tukasta aina kohteliaisin ruumiinliikkeisin asti, sanalla sanoen kaikki hänessä tiesi uusinta, täydellisentyntä sukupolvea.

Varsin suopeasti hän katsahti maantielle ja vastaukseksi lausui:

— Ei todellakaan näy vielä.

— Ei vaimen näy?

— Ei näy, — toisti palvelija. Huokaisten herra istahti lavitsalle.

Tuossa hänen istuessaan, jalat ristissä lavitsan alla, miettiväisenä katsellessaan ympärillensä, me esitämme hänet lukijalle.

Hänen nimensä on Nikolai Petrôwitsh Kirsânov. Viidentoista virstan päässä majatalosta on hänellä hyvä maatila, jossa on kaksisataa sielua[4] elikkä, niinkuin hän nyttemmin — pyykitettyään alustalaisten maat erikseen hovin maista ja perustettuansa "farmin" — tapaa sanoa: jossa on kaksituhatta desjätinaa[5] maata. Hänen isänsä, sotakenraali vuodelta 1812, puolisivistynyt, karkea, mutta hyvänsävyinen mies, oli koko ikänsä kantanut päivän hellettä, ollen ensin brigadin, sittemmin divisionan päällikkönä, alati sijoitettuna maaseuduille, missä hän korkean virka-arvonsa nojalla olikin varsin valtava persona. Nikolai Petrôwitsh, niinkuin vanhempi veli Pâvelkin, josta edempänä tulee puhe, oli syntynyt Etelä-Venäjällä ja saanut neljäntoista vuoden vanhaksi saakka kasvatuksensa kotona, ympärillään halpahintaisia kotiopettajia ja ketteriä, mutta matelevia adjutantteja ynnä muuta rykmenttiin ja staabiin kuuluvaa väkeä.

Hänen äitinsä, omaa sukuansa Koljâzin, tyttönä nimeltä Agathe, mutta kenraalskana Agatokleija Kuzjminishna Kirsânov, oli yksi noita "maatushka-komandirshoja" (kenraalska emo-armaita), piti päässään upeita pitsitaneja ja kävi kahisevissa silkkileningeissä, aina ensimmäisenä astui kirkossa esiin ristiä suutelemaan, puhui äänekkäästi ja paljon, salli lasten tulla aamusilla suutelemaan äidin kättä, yöksi kävi heitä siunaamassa, — sanalla sanoen oli elämänsä kaikin puolin tyytyväinen.

Nikolai Petrôwitsh ei ollut tunnettu erityisestä urhoollisuudestaan, olipa saanut jänishousun pilkkanimenkin, mutta kenraalin poikana piti hänen tietysti, niinkuin velimiehenkin oli käynyt, astua sotapalvelukseen. Mutta poika sattui taittamaan jalkansa juuri samana päivänä kuin tieto tuli hänen pääsystänsä kadettikouluun. Kaksi kuukautta hän sai virua vuoteessa, ja niin hänestä siten koko iäkseen tuli tuommoinen hiukan "ykskolmatta". Isälle ei muu neuvoksi kuin huiskaise kättä ja päästä poika sivilialalle.

Kun poika sitten parahiksi oli täyttänyt kahdeksantoista vuotta, niin isä läksi viemään häntä Pietariin ja pani hänet siellä yliopistoon. Kaikeksi onneksi veli pääsi samaan aikaan upseeriksi kaartiin. Nuoret miehet rupesivat sitten asumaan yhdessä. Taampaa piti heitä Pietarissa silmällä äidin setä, Iljâ Koljâzin, muuan korkea virkamies.

Isä palasi vaimonsa ja divisionansa luokse. Sieltä hän silloin tällöin vain lähetti pojilleen neljännesarkin harmaata paperia, joka oli kirjavaksi piirretty uhkealla kruununkirjurin käsialalla. Tällaisen neljännesarkin lopussa koreili huolellisesti pyöristetyissä "kierrekaarteissa" sanat: "Pjotr Kirsânow, kenraalimajori".

Vuonna 1835 Nikolai Petrôwitsh erosi yliopistosta, suoritettuaan kandidaatitutkinnon. Samana vuonna isäkin sai eron, jonkun huonosti onnistuneen katselmuksen takia, ja muutti vaimoineen Pietariin. Tuskin oli ukko ennättänyt vuokrata itselleen talon lähellä Taurian puistoa ja kirjoittautua jäseneksi englantilaiseen klubiin, kun äkkiä sai halvauksen ja kuoli. Agatokleija Kuzjminishna seurasi pian miestään; hän ei voinut tottua syrjäiseen elämään pääkaupungissa; virkaeroa seuranneen olemuksen yksitoikkoisuus, se se häntä suretti, ja se se hänestä lopunkin teki.

Sillä välin oli Nikolai Petrôwitsh — vanhempainsa vielä eläessä ja koko lailla heidän mieltänsä pahoittaen — ennättänyt rakastua entisen kortteerin-isäntänsä Prepolovski nimisen virkamiehen tyttäreeseen, somaan ja, kuten sanotaan, valistuneeseen impeen, joka luki vakavia kirjoituksia aikakauslehtien "Tiedetten" osastosta. Nikolai Petrôwitsh nai hänet heti suruajan loputtua, luopuen samalla keisarillisten maatilain ministeristöstä, jonka kirjoihin isä oli saanut hänet suositusten avulla merkityksi. Ja niin hän sitten vietti onnen päiviä Mâshansa kanssa Pietarissa ensin maalla lähellä Metsäopistoa, sittemmin kaupungissa, pienessä asunnossa, jossa oli puhtaat portaat ja kylmänpuoleinen vierashuone, ja vihdoin maaseudulla. Sinne hän lopulta kokonaan siirtyikin, ja siellä hänelle pian senjälkeen syntyi poika, Arkâdi.

Hauskaa ja hiljaista oli aviopuolisojen elämä: tuskin he milloinkaan toistensa luota luopuivat. Yhdessä sitä luettiin, yhdessä soitettiin nelikätsisiä kappaleita pianolla ja laulettiin duettoja. Rouva kasvatteli kukkasia ja piti huolta siipikarjasta; herra pistäysi välistä metsällä ja hoiti maatilaa. Arkâdi poika kasvoi ja varttui — hauskasti ja hiljaisesti hänkin.

Kymmenen vuotta vierähti kuin unennäkö. Vuonna 1847 Kirsânowin rouva kuoli. Leski tuskin jaksoi kestää tätä iskua: tukka kävi harmaaksi moniaassa viikossa. Oli jo lähtemäisillään ulkomaillekin suruansa haihduttamaan, mutta silloin koitti vuosi 1848, ja hänen täytyi väkisinkin palata takaisin maalle. Oltuansa siellä sitten kauan aikaa toimetonna, hän ryhtyi voimaanpanemaan maatilallansa kaikenlaisia uudistuksia.

Vuonna 1855 hän vei poikansa yliopistoon ja vietti hänen kanssaan kolme talvea Pietarissa, pysyen melkein yhtämittaa kotona ja koettaen tehdä tuttavuuksia Arkâdin nuorten toverien kanssa. Viime talveksi hän ei enää kyennyt Pietariin, ja niinpä me toukokuussa 1859 tapamme hänet aivan harmaapäisenä. Posket on hänellä turpeanlaiset, selkä hiukan kumarassa. Siinä hän nyt vuottelee poikaansa, joka on saanut kandidaatin-arvon, niinkuin isäkin aikoinaan.

Palvelija oli kohteliaisuudesta siirtynyt portin taa — vai siksikö vain niin lie tehnyt, ett'ei tarvitsisi tässä olla herran silmäin alla — ja pistänyt piippuun. Nikolai Petrôwitsh rupesi pää nuokallaan katselemaan kuistin lahonneita portaita. Isohko, kirjava kananpoika astua tepasteli niitä myöten, kovasti kopautellen suuria, keltasia varpaitaan; tuhrautunut kissa virnaili lyyhistryksissä kaidepuita vasten, epäsuopein silmin katsellen kananpoikaa. Päivä paistoi koko terältä... Majatalon puolipimeästä porstuasta tuli lämpimäisleivältä.

Mietteissään siinä istuskeli Nikolai Petrôwitsh. "Poika — kandidaatin... Arkâsha..."

Tuo ajatus se myötäänsä pyöri hänen päässään. Hän yritti jo kiinnittää mieltänsä johonkin muuhun, mutta yhä vaan tuo yksi ajatus palasi jälleen. Muistui siinä mieleen jo vaimo vainajakin... "Eipäs vaan malttanut odottaa!" kuiskasi hän alakuloisena... Paksu, sinervä kyyhkynen lensi maantielle ja läksi kiireesti kaivon viereisen rapakon ääreen juomaan. Nikolai Petrôwitsh rupesi katselemaan sitä, mutta ei aikaakaan, niin jo alkoi kaukaa kuulua lähenevien rattaiden kolina.

— Nuori herra taitaa tulla jo, — ilmoitti palvelija, ponnahtaen esiin portin takaa.

Nikolai Petrôwitsh kavahti pystyyn ja loi silmänsä maantielle. Siellä tuli näkyviin tarantassi, troikka (kolmivaljakko) kyytihevosiä edessä. Tarantassista vilahti ylioppilaslakin sininen reunus ja armaten kasvojen tutut piirteet.

— Arkâsha! Arkâsha! — huudahti Kirsânow ja läksi käsiään huitoen juoksemaan vastaan. Tuokioista myöhemmin hän jo painoi huulensa nuoren kandidaatin parrattomaan, tomustuneeseen ja

päivettyneeseen poskeen.

II.

— Maltahan, isä kulta! Jahka tässä puistelen pölyjä pois, — puheli Arkâdi matkasta hiukan rasittuneella, mutta heleällä, nuorekkaalla äänellä, iloisesti vastaten isän hyväilyihin. — Ihanhan minä tahraan sinut kokonaan.

— Etkös ja, etkös ja! — toisti toistamiseen Nikolai Petrôwitsh, myhäillen mielenliikutuksessa, ja lyödä lapauttaen pari kertaa kädellään poikansa päällysviitan kaulukseen ja omaankin palttoonsa. — Annas kun katselen sinua, miltä sinä nyt oikein näytät, — lisäsi hän, astuen hiukan peremmä, ja läksi sitten kiirein askelin majatalolle päin, puhellen: — tänne näin, tänne näin, ja nyt hevosia joutuun!

Nikolai Petrôwitsh näytti olevan paljoa hätäisempi poikaansa; hän oli aivan kuin hämillään, ikäänkuin mitä aristelisi. Arkâdi pysäytti hänet.

— Isä hyvä, — virkkoi hän, — salli minun esittää sinulle hyvä ystäväni Bazârow, josta niin usein olen sinulle kirjoittanut. Hän on ystävällisesti suostunut vierailemaan meidän luonamme.

Nikolai Petrôwitsh kääntyi nopeasti ympärinsä ja astui kookkaan herran luokse, joka, yllään pitkä tupsukas viitta, vast'ikään oli kiivennyt alas tarantassista. Nikolai Petrôwitsh puristi lujasti vieraan paljasta, punaista kättä, jonka tämä vasta jonkun ajan perästä oli ojentanut hänelle.

— Sydämellisesti tervetullut! — aloitti hän. — Kiitos, että hyvántahtoisesti suostuitte tulemaan meille... Minä toivon ... sallikaa kysyäni teidän ristimä- ja isännimeänne.

— Jevgêni Wasiljew, — vastasi Bazârow veltolla, mutta miehekkäällä äänellä, kääntäen samassa mekkonsa kauluksen alas ja siten paljastaen koko kasvonsa Nikolai Petrôwitshin nähdä. Kapeat ne olivat ja laihat, otsa leveä, nenä juurelta litteä, päästä terävä, silmät suuret, vihertävät ja leuassa hiekanvärinen, riippuva poskiparta. Kasvoissa elähteli tyyni myhäily; niissä ilmeni itseensä luottamusta ja älyä.

— Minä toivoisin, — jatkoi Nikolai Petrôwitsh, — ett'ette ikävystyisi aikojanne meillä.

Bazârowin ohuet huulet liikahtivat hiukan. Sanaakaan vastaamatta hän vain kohotti lakkiansa. Tummahko ja pitkä, musta tukka ei saanut kätkeytyksi avaran pääkallon kyhmyjä.

— Kuinkas tehdään nyt, Arkâdi? — kääntyi Nikolai Petrôwitsh jälleen poikansa puoleen. — Käsketäänkö panna hevoset valjaisin nyt heti, vai tahdotteko levähtää?

— Kotona levätään sitten, isä kulta. Käske vain panna valjaisin.

— Heti kohta, heti kohta, — virkkoi isä. — Pjotr, kuulehan! Pidä, veikkonen, huolta ja joudu!

Pjotr — niinkuin täydellisentyneen palvelijan tulee ja sopii — ei lähestynytäkään suutelemaan nuoren herran kättä, taampaa vain kumarsi ja puikahti jälleen portin taa.

— Minä tulin tänne kaleskoissa, mutta on sinun tarantassiasikin varten troikka, — puheli kiireisesti Nikolai Petrôwitsh, sillä välin kuin Arkâdi joi vettä, jota majatalon emäntä oli tuonut hänelle rautanapossa, ja Bazârow, pistettyään piippuun, katseli kyytimiestä, joka riisui hevosia valjaista. — Mutta kaleskat on vain kahden istuttavat, ja mitenkäs nyt sinun ystäväsi ... tuota noin...

— Hän ajaa tarantassissa, — keskeytti Arkâdi. — Älä yhtään kursaile hänen kanssaan. Hän on kelpo poika, vaatimaton semmoinen; saatpa nähdä.

Nikolai Petrôwitshin kuski talutti hevoset ulos pihasta.

— No liiku liukkaasti, paksu parta! — virkkoi Bazârow hollimiehelle.

— Kuulit sä Mitjûha! — puuttui puheesen toinen hollimies, kädet lammasnahka-turkin takaratkoissa. — Kuulit sä, minkä nimen herra sulle sujautti? Paksu oletkin parta.

Mitjûha viittasi vaan kädellään ja rupesi kiskomaan ohjaksia hiestyneen keskihevosen päältä.

— Joutukaa pojat, joutukaa auttamaan! — huudahti Nikolai

Petrôwitsh, — saatte juomarahaa!

Muutamassa minutissa oli saatu hevoset valjaisin. Isä poikineen kävi kaleskoihin. Pjotr kiipesi kuskin viereen. Bazârow hyppäsi tarantassiin ja painoi päänsä nahkatyynyihin. Molemmat ajoneuvot läksivät liikkeelle.

III.

— Vai niin, vainen; vai olet sinä nyt kandidaati ja matkalla kotia! — puheli Nikolai Petrôwitsh, kosketellen milloin poikansa olkapäätä, milloin polvea. — Viimeinkin!

— Kuinkas setä jaksaa? — kysäisi Arkâdi. Hän oli kyllä täynnään vilpítőntä, melkein lapsellista iloa, mutta tahtoi kumminkin niin pian kuin mahdollista tehdä lopun nykyisestä liiketuksen tunnelmasta ja kääntää puheen jokapäiväisiin asioihin.

— Hyvin jaksaa. Olihan hän lähdössä minun kanssani sinua vastaan, mutta mitenkä sitten lienee päättänyt toisin.

— Saitko kauankin odotella minua?

— Viiden tunnin verran.

— Isä kulta!

Arkâdi kääntyi nopeasti isään päin ja suuteli häntä poskeen. Nikolai Petrôwitsh naurahtelemaan.

— Saatpa nähdä, — virkkoi hän, — millaisen komean hevosen minä olen sinulle hankkinut. Ja uudet on sinun huoneessasi tapetitkin.

— Saako Bazârowkin oman huoneen?

— Löytyy huone hänellekin.

— Isä kulta, ole ystävällinen hänelle. En osaa niin sanoa, kuinka suuressa arvossa minä pidän hänen ystävyyttään.

— Äskettäinkö vasta olette tulleet tuttaviksi?

— Äskettäin.

— Ilmankos minä en häntä viime talvena nähnytkään. Mitä hän opinnoi?

— Pääaineena on hänellä luonnontieteet. Hänellä on muutoin tietoja kaikesta. Ensi vuonna hän aikoo suorittaa lääkärintutkinnon.

— Vai niin! Hän on medisiinari siis! — virkkoi Nikolai Petrôwitsh ja vaikeni hetkiseksi. — Pjotr! — lisäsi hän sitten, osoittaen kädellään, — tuolta taitaa tulla meidän talonpoikia?

Pjotr katsahti herransa osoittamaan suuntaan. Kapeata kylänraittia tulla jyrästi kovaa vauhtia muutamia rattaita, hevosilla ohjakset höllällään. Rattailla istui useimmissa mies, moniaissa kaksi, yllään lammasnahka-turkit levällänsä.

— Meidän ne on, — sanoi Pjotr.

— Minnehän ne nyt, kaupunkiinko vai?

— Kaupunkiin kaiketikin... Kapakkaan, — lisäsi Pjotr halveksien ja kääntyi hiukan kuskiin päin, ikäänkuin häneen vedoten. Mutta tämä ei liikahtanutkaan; hän oli semmoinen vanhan kansan mies, joka ei hyväksynyt näitä nykyaikaisia mielipiteitä.

— Paljon on minulla ollut puuhaa talonpoikain kanssa tänä vuonna, — jatkoi Nikolai Petrôwitsh, kääntyen poikaansa. — Eivät maksa veroa. Minkäs sille mahtaa?

— Oletko päiväläisiisi ollut tyytyväinen?

— Kyllä, — äännähti Nikolai Petrôwitsh hampaittensa välitse. — Muuthan ne niitä yllyttelevät, ja se on paha asia. No niin, eikä ne vielä oikein aherrakaan. Valjaita rikkovat. Kyntävät ne sentään miten kuten. Kyllä kaiketi siitä aikaa voittain hyvä tulee. Huvittaako sinua sitten maatalous?

— Meillä on niin vähän siimestä, ja se on harmillista, — huomautti Arkâdi, vastaamatta viimeiseen kysymykseen.

— Minä olen laitattanut balkongin yli pohjoispuolelle suuren markiisin, — lausui Nikolai Petrôwitsh, — nyt sopii syödä päivällistäkin ulko-ilmassa.

— Hyvinpä se on huvilan tapaista ... mutta tuo nyt on kaikki vähäpätöistä. Mutta kuinka raikasta sen sijaan on ilma täällä! Mikä herttainen tuoksu! Minusta tuntuu todellakin, ett'ei missään muualla koko maailmassa ole sellaista tuoksua kuin juuri näissä seuduin. Ja taivaskin täällä...

Arkâdi pysähtyi, katsahti syrjästä taaksensa ja vaikeni.

— Ei kummakaan, — huomautti Nikolai Petrôwitsh. — Täällähän sinä olet syntynyt, ja siksi kaikki täällä tietystikin tuntuu sinusta joltain erinomaiselta.

— Samapa se on, isä hyvä, missä sitä on syntynyt.

— Mutta kumminkin...

— Ei, kyllä se on ihan yhdentekevä.

Nikolai Petrôwitsh vilkaisi syrjinkarin poikaansa, ja kaleskat kulki puolen virstan verran, ennenkuin keskustelu jälleen pääsi alkuun.

— En muista, — virkkoi Nikolai Petrôwitsh, — lienenkö kirjoittanut sinulle, että sinun vanha hoitajattaresi, Jegôrowna on kuollut.

— Todellakin! Eukko parka! Entäs Prokôfjitsh, elääkö hän vielä?

— Elää ja on yhä samallinen. Murisee kuin ennenkin. Et sinä ylipäänsä suuria muutoksia Mârjinossa huomaa.

— Onko sinulla voutikin entinen?

— Se se kumminkin on uusi. Olen päättänyt, ett'en enää ota vapautettuja maaorjia, entistä hoviväkeä, palvelukseeni, en ainakaan usko heille mitään vastuunalaisia tehtäviä. — Arkâdi viittasi katseellaan Pjotriin, ja isä jatkoi puoliääneen: — *Il est libre*, mutta hänhän onkin kamaripalvelija! Nyt on minulla voutina muuan pikkuporvari; näyttää olevan koko ovela mies. Olen määrännyt hänelle palkaksi kaksisataa viisikymmentä ruplaa vuodessa. Mutta muutoin — liitti Nikolai Petrôwitsh, hieroen kädellään otsaansa ja silmäkulmiansa, niinkuin ainakin, ollessaan jonkun sisällisen levottomuuden tilassa, — äsken sanoin, ettes Mârjinossa mitään muutoksia huomaa... Se ei ole ihan niin... Minä pidän velvollisuutenani jo ennakolta ilmoittaa sinulle, vaikka...

Hän takertui tuokioksi ja jatkoi sitten franskaksi:

— Ankara siveydensaarnaaja pitää minun avomielisyyttäni tarpeettomana, mutta ensinnäkin on minulla aina ollut erikoisia periaatteita isän ja pojan välisistä suhteista. Vaikka ... onhan sinulla oikeus tuomita minua. Minun iässäni... Sanalla sanoen tuo ... tuo tyttö, josta sinä kaiketi olet kuullutkin...

— Fênitshkako? — kysyi Arkâdi etenkehdaten.

Nikolai Petrôwitsh punastui.

— Ole hyvä, äläkä mainitse niin kovaa hänen nimeänsä... No niin ... hän asuu nyt luonani... Minä sijoitin hänet päärakennukseen ... siellä oli kaksi pikku huonetta... Muutoin, saattaahan kaiken tämän vielä asettaa toisinkin...

— No mutta, isä hyvä, miksikä?

— Sinun ystäväsi tulee nyt meille ... eihän se sovi...

— Älä lainkaan välitä Bazârowista. Hän on ylempänä kaikkea tuollaista.

— Ja olethan siellä sinäkin, — äänteli Nikolai Petrôwitsh. — Sivurakennus näet oli meillä jo niin rappeutunut ... ikävä kyllä.

— No mutta, isä hyvä! — kiirehti Arkâdi sanomaan. — Näyttää melkein kuin pyytelisit anteeksi. Etkö

sinä häpeä!

— Tietysti, täytyyhän minun hävetä, — vastasi Nikolai Petrôwitsh, yhä enemmän punastuen.

— Älä nyt, isä hyvä! Lakkaa jo!

Arkâdi myhähti lempeästi. "Kaikestapa hän tässä nyt pyyteleekin anteeksi!" ajatteli hän itsekseen, ja hänen sielunsa täytti silloin suopea hellyys tuota hyväntahtoista, pehmeäluontoista isää kohtaan ja samalla jonkunlainen salainen etevämmyden tunne.

— Lakkaa jo, isä hyvä! — lausui hän vielä kerran, ehdottomastikin nauttien oman kehityksensä ja vapautensa tietoisuudesta.

Nikolai Petrôwitsh vilkaisi häneen sormien lomitse, kädellään jälleen pyyhkien otsaansa ja tuntien jonkunlaisen pistoksen sydämässään... Mutta samassa hän jo taas syytti itseänsä.

Kauan aikaa kesti äänettömyyttä.

— Nämä ne ovat jo meidän peltoja — virkkoi hän viimein.

— Ja eikös metsä tuolla edessäpäin ole sekin meidän? — kysyi Arkâdi.

— Meidän on. Mutta minä olen sen myönyt. Tänä vuonna rupeavat vedättämään.

— Miksikä möit?

— Rahoja oli tarvis, ja sitä paitsi siirtyy tämä maa talonpojille.

— Jotka eivät maksa sinulle veroja?

— Heidänpä se on asiansa, ja sitä paitsi ... tottahan joskus rupeavat maksamaan.

— Sääli metsää, — huomautti Arkâdi, ruveten katselemaan ympärilleen.

Maisemia, joitten kautta matka kävi, ei sopinut sanoa kauniiksi. Peltoja, pelkkiä peltoja hamaan taivaanrantaan saakka, milloin hiukan ylempänä, milloin notkommalla taas. Siellä täällä siinsi silmään metsiköitä, ja paikoin kierteli joen-uomia, äyräillään harvoja, matalia pensaita, muistuttaen kuvia vanhoissa Katarinan aikuisissa kartoissa. Paikoin näkyi kapeita purojakin alas-vierineine äyräineen ja lammenpahaisia viheliäisine patoineen ja pieniä kyliä mataline mökkeineen, mustat katot puoleksi lahonneina, ja kallistuneita puimavajojja, seinät varvuista punotut, ja tyhjäin puimaluuvain luona vetelehtäviä vääntimiä. Näkyi kirkkojakin, toiset tiilistä tehtyjä, kalkitus paikoin lohjenneena, toiset puisia, ristit kallellaan, ja niitten vieressä hautausmaita rappiutilassa.

Yhä enemmän ja enemmän alkoi ahdistaa Arkâdin sydäntä. Talonpojatkin, joita kohdattiin, olivat ikäänkuin varta vasten repaleisia kaikki tyyni, huononpäiväiset hevoskaakit edessä. Tienvarsilla seisoi pajupensaita, ryysyisinä kuin kerjäläiset, kiskotuun kuorin, taitetuun oksin. Laihoja, pörrökarvaisia, ikäänkuin kaluskeltuja lehmiä käveli ojain varsilla, ahnaasti riipien ruohoa. Näytti kuin ne vast'ikään olisivat riistäyneet irti jonkun ankarista, surmaa tuottavista kynsistä, ja noitten nääntyneitten elukkain näky keskellä heleätä kevätpäivää loi takalikolle kaamean kangastuksen: siellä hämärsi ilottoman, loppumattoman talven harmaja haamu tuiskuineen, pakkasineen ja kinoksineen...

"Ei ole", — ajatteli Arkâdi, — "ei vainkaan ole varakasta tämä tienoo, ei häikäise silmää hyvinvoipaisuus eikä uutteruus. Asiat eivät saa, eivät saa jäädä tälle kannalle; uudistuksia tarvitaan välttämättömästi ... mutta mitenkä saada ne toimeen, mitenkä panna ne alkuun?"

Näin mietiskeli Arkâdi, mutta hänen mietiskellessään kevät se vain teki tehtävänsä. Kaikki tuossa hänen ympärillään vihannoi ja kultana kuului; kaikki siinä lainehti ja välkähteli, lämpöisen tuulen hiljaa huhahdellessa, kaikki: puut, pensaat ja ruohot. Kaikkialta kuului leivosten loppumattomia, heleitä liverryksiä; hyypät ne vuoroin kirkuivat, liidellen alavain niittyjen päällä, vuoroin ääneti juosta piipottivat mättäitä myöten. Vilja oli toukopelloilla vielä lyhyttä, ja siinä tepasteli peltovariksia, luoden somia, mustia vaihteita vainioitten vehreyteen. Sieltä ne puikahtivat jo hiukan kellertävään ruispeltoon, silloin tällöin vain kohottaen päätään sen usmaisista laineista.

Arkâdi katseli katselemistaan, ja raskaat mietteet ne vähitellen vaimenivat, katosivat... Hän heitti viitan yltään ja loi isäänsä niin iloisen, niin poikamaisesti reippaan silmäyksen, että tämä sulki hänet uudestaan syliinsä.

— Jo tullaan pian, — virkkoi Nikolai Petrôwitsh; — jahka vaan päästään tuon mäen päälle, niin siitä jo näkyy talokin. Kyllä meille tulee mainion hauska elämä: sinä autat minua talon hoidossa, ellet vain ikävysty semmoiseen toimeen. Meidän tulee nyt liittyä toisiimme oikein läheisesti, tutustua oikein

perinpohjin, eikö niin?

— Tietysti, — vastasi Arkâdi. — Mutta kyllä on herttainen päivä tänään!

— Sinun tuliaisiksesi, poikaseni. Niin, kevät on uhkeimmillaan nyt, taikka ... kyllä minä sentään arvelen samaa kuin Púshkinkin, muistathan Jevgèni Onjêginissa:

Niin haikeaks lyöt mielen multa,
Sä kevät, lemmen aika oi!
Miks'...

— Arkâdi! — kajahti takaapäin Bazârowin ääni. — Lähetäs mulle tulitikku; piippu sammui.

Nikolai Petrôwitsh vaikenä, ja Arkâdi, joka oli ruvennut kuuntelemaan isän puhetta, hiukan kummastellen, jonkinlaisella myötätuntoisuudellakin, veti kiireimmiten taskustaan hopeisen tikkurasian ja lähetti Pjotrin viemään sitä Bazârowille.

— Huolitko sikarista? — huusi Bazârow taas.

— Ann' tulla! — vastasi Arkâdi.

Pjotr palasi kaleskoihin ja antoi hänelle tikkurasian kera paksun, mustan sikarin, jonka Arkâdi heti kohta sytytti ja alkoi puhallella ympärilleen niin kitkerää ja hapanta, väkevöitetyn tupakan hajua, että Nikolai Petrôwitsh, joka ei ikipäivinä ollut polttanut, väkisinkin käänsi nenäänsä syrjään, tehden sen hyvin varovasti, jott'ei loukkaisi poikaansa.

Neljännestunnin perästä molemmat ajopelit pysähtyivät kotitalon kuistin eteen. Talo oli puinen ja uusi, harmaaksi maalattu, katto rautainen ja punaiseksi pyyhkäisty. Se se nyt oli Mârjino, toisella nimellä Novaja Slobódka. Talonpoikain keskuudessa sillä oli nimenä Bobyli-Hutôr (Itsellisen karjamökki).

IV.

Talon palvelusväki ei tullutkaan miehissä kuistille herrasväkeä vastaan-ottamaan.[6] Näkyviin ilmestyi vain muuan kahdentoista vanha tyttönen, ja hänen perässään astui ulos nuori, aivan Pjotrin näköinen poika, yllään harmaa, vaskinapeilla varustettu livreaajakku, Pâvel Petrôvitsh Kirsânowin passari. Ääneti hän avasi kaleskain oviluukun ja päästi irti tarantassin nahkaset.

Nikolai Petrôwitsh astui poikansa ja Bazârowin kanssa pimeään ja melkein tyhjään saliin, jonka ovelta vilahtivat nuoren naisen kasvot. Salista he tulivat vierashuoneeseen, joka jo oli sisustettu uuden-aikaiseen kuosiin.

— No nyt sitä ollaan kotona, — lausui Nikolai Petrôwitsh, ottaen lakin päästään ja tukkaansa pöyhäyttäen. — Nyt ensi hätään illallista ja sitten levolle.

— Eipä lainkaan haittais saada suuhunsa jotain, — äänsi Bazârow, jäseniään oikoen, ja retkahti sohvaan.

— Niin illalliselle, illalliselle! Joutuun illallista! — huudahti Nikolai Petrôwitsh, polkaisten ilman mitään nähtävää syytä jalkaansa lattiaan. — Kas niin, tuossahan se on Prokôfjitshkin.

Sisään astui noin kuudenkymmenen vanha, valkotukkainen, laiha ja tummaverinen mies, yllään ruskea, vaskinappinen frakki ja kaulassa punertava liina. Hän veti suunsa hymyyn, astui Arkâdin luo ja suuteli hänen kättänsä, kumarsi sitten vieraalle ja asettui oven suuhun, kädet seljän takana.

— Katsos, Prokôfjitsh, tässä hän nyt on, — alkoi Nikolai Petrôwitsh; — tulipas kotiin vihdoinkin... No niin! Miltäs näyttää mies?

— Kunnossa kaikin puolin, — virkkoi ukko, myhähtäen taas, mutta rypisti sitten heti tuuheat kulmakarvansa. — Käskekettekö kattaa pöydän? — kysyi hän merkitsevästi.

— Kyllä, kyllä, ole hyvä. Mutta ettekö suvaitse, Jevgèni Vasiljítsh, ensin astua omaan huoneeseen?

— Ei, suur kiitos, tarpeetonta. Käskekäähän vaan viedä sinne se minun repun pahaiseni ja tämä

mekon riekale, — lisäsi Bazârow, riisuen yltään matkaviittansa.

— Jaha, jaha. Prokôfjitsh, otahan herran viitta. (Näytti kuin Prokôfjitsh olisi joutunut ymmälle. Hän tarttui sitten Bazârowin "mekon riekaleeseen" molemmin käsin, nosti sen korkealle päänsä yli ja astui ulos varpaisillaan.) Entäs sinä, Arkâdi, pistäytkö omaan huoneeseesi?

— Kyllä. Pitäishän sitä päästä pahimmista tomuista, — vastasi Arkâdi ja kääntyi ovea kohti, mutta samassa astui sisään muuan keskikokoinen herra, puettu tummanväriseen, englantilaiseen sut'iin, kaulassa muodinmukainen kapea liina ja jalassa kiiltonahkaiset kengät. Se oli Pâvel Petrôwitsh Kirsânow. Päältä iskien hän oli noin viidenviidentä iässä. Lyhyeksi leikattu, harmaa tukka välkkyi tummanpuhuvana kuin uushopea; äikeissä, mutta rypyttömissä, erinomaisen säännöllisissä ja puhtaissa, ikäänkuin hienolla ja keveällä taltalla veistetyissä kasvoissa näkyi vielä jälkiä silmiinpistävästä kauneudesta. Erittäinkin miellyttävät olivat kirkkaat, mustat, soikeat silmät. Koko tuo Arkâdin sedän sievä ryhti tiesi hienoa sukuperää ja oli säilyttänyt sen nuorekkaan solakkuuden ja pyrkimyksen ylöspäin, maasta pois, mikä enimmäkseen katoa kolmannelle kymmenelle käännätyssä.

Pâvel Petrôwitsh veti housuntaskustaan esille kauniin kätensä, jonka sormissa näkyi punertavat kynnet, ja jonka kauneutta lisäsi vielä lumivalkoinen yhdellä, ainoalla suurella opalilla kiinnitetty hihansuu. Hän ojensi sen veljenpojalleen, ja suoritettuaan ensin tuon europalaisen "*shake-hands'in*", suuteli Arkâdia aito venäläiseen tapaan kolmasti, se on: kosketti hyvänhajuisilla viiksillään kolmasti hänen poskeansa, lausuen:

— Terve tultua!

Nikolai Petrôwitsh esitti hänet Bazârowille. Pâvel Petrôwitsh taivutti notkeata vartaloansa hiukan ja myhähti, ojentamatta kumminkaan kättään hänelle, päinvastoin pisti sen jälleen housuntaskuun.

— Luulin jo, ett'ette tänään tulekaan, — virkkoi hän miellyttävällä äänellä, ystävällisesti heilutellen ruumistaan, olkapäitään nykäytellen ja myhäillessään tuoden näkyviin kauniit valkoiset hampaansa. — Vai sattuiiko tiellä jotain?

— Ei yhtään mitään, — vastasi Arkâdi, — muutoin vain viivähdettiin. Mutta siksipä olemmekin nyt nälkäisiä kuin sudet. Isä hyvä, joudutapas Prokôfjitshia; minä tulen hetikohta takaisin.

— Maltas, niin lähden tästä mukaan minäkin! — huudahti Bazârow, äkkiä kavahtaen sohvalta ylös.

Nuoret herrat läksivät kumpikin.

— Ken tuo? — kysäsi Pâvel Petrôwitsh.

— Arkâdin ystävä, hänen puheensa mukaan viisas mies.

— Jääkö hän meille vieraaksi?

— Jää.

— Tuoko pörröpää?

— No niin, niin.

Pâvel Petrôwitsh rumpautti kynsillään pöytänsä.

— Arkâdi *s'est degourdi*[7] minun mielestäni, — huomautti hän. — Minun on mieluista nähdä hänen palanneen.

Illallispöydässä puheltiin varsin vähän. Bazârow se varsinkin tuskin sanaakaan virkkoi, söi sen sijaan varsin paljon. Nikolai Petrôwitsh kertoi kaikenlaisia tapauksia omasta, niinkuin hän sanoi, farmarin elämästä, piakkoin odotettavista hallituksen toimenpiteistä, komiteoista, lähetyskunnista, koneitten hankkimisen välttämättömyydestä j.n.e. Pâvel Petrôwitsh käveli verkalleen edestakaisin ruokasalin lattiata (hän ei milloinkaan syönyt illallista), joskus vain harpaten ryyppylasista punaista viiniä ja vieläkin harvemmin virkkaen jonkun muistutuksen tai, paremmin sanoen, jonkunlaisen äännähdyksen: "aha, oho, hm!" Arkâdi kertoi muutamia uutisia Pietarista, mutta yleensä tuntui hänestä tila hiukan tukalalta, niinkuin konsanaankin nuoresta miehestä, joka vast'ikänsä on päässyt lapsenkirjoista ja palannut semmoiseen paikkaan, jossa häntä on totuttu aina näkemään ja aina pitämään lapsena. Tarpeettomasti hän venytti puhettansa, vältti käyttämästä sanaa "isä kulta", kerran sanoi oikein "isä ukko", tosin kyllä vain hampaitten välitse; kaasi liiallisessa hajamielisyydessä lasiinsa enemmän viiniä kuin oli aikonut juodakaan, mutta joi pohjaan. Prokôfjitsh se, huuliaan pureskellen, ei hellittänyt hänestä silmiänsäkään. Heti illallisen jälkeen erottiin.

— On se hieman lystikäs mies tuo sinun enosi, — puheli Bazârow Arkâdille, istuen yönutussa hänen

vuoteensa vieressä ja imien piipunnysäänsä. — Aatteles mikä keikarimaisuus maalla! Entäs kynnet, entäs kynnet: valmiit näyttelyyn.

— Sinähän et tiedä, — vastasi Arkâdi, — että hän oli aikoinaan koko leijona. Joskus minä kerron sinulle hänen historiansa. Hänhän oli kaunis mies; pani naisten päät pyörälle.

— Vai niin! Vanhalta muistilta siis. Täällä vaan pahaksi onneksi ei ole ketä viehättää. Arkâdi Nikolâitsh, eikös se ole naurettavaa tuo tuommainen?

— Kenties, mutta hän on todellakin hyvä mies.

— Muinais-aikainen ilmiö! Mutta sinun isäsi on kelpo poika. Turhanpäiten hän sentään runoja lukee, ja tokkopa tilanhoitoakaan ymmärtänee, mutta hyvä mies.

— Kultainen mies kerrassaan.

— Huomasitko, että hän aristelee?

Arkâdi puisti päätään, ikäänkuin ei olisi itsekkin aristellut.

— Merkillistä väkeä, — jatkoi Bazârow, — merkillistä väkeä nuo vanhat romantikot! Hermostonsa kiihottavat ihan ärtymykseen asti... silloin on tietysti tasapainokin tiessään. Mutta hyvää yötä nyt! Minun huoneessani on englantilaiset pesuvehkeet, mutta ovi ei mene lukkoon. No niin ... kannattaahan sitä tuollaista pitää ... noita englantilaisia pesuvehkeitä, se on progressia.[8]

Bazârow läksi pois, mutta mieluisa tunne valtasi Arkâdin. Suloista on vaipua uneen armaassa kotitalossa, tutussa vuoteessa peitteen alla, jonka valmistamisessa rakkaat kädet ovat vaivaa nähneet, kukaties vanhan hoitajattaren kädet, nuo lempeät, hyväntahtoiset, väsymättömät kädet. Jegôrowna muistui hänelle mieleen, ja hän toivotti vanhalle muorille ikuista rauhaa... Oman itsensä edestä hän ei rukoillut.

Sekä hän että Bazârow nukkuivat pian, mutta muut talon asukkaat eivät saaneet unta silmiinsä vielä kotvaan aikaan. Nikolai Petrôwitsh oli poikansa palajamisen johdosta kovassa mielenliikutuksessa. Hän laskeusi vuoteelleen, mutta kynttilää hän ei sammuttanut. Pää käden nojassa hän siinä virui, miettimistänsä mietiskellen. Pâvel Petrôwitsh valvoi kauan jälkeen puolen-yön omassa huoneessaan, istuen avarassa nojatuolissa kaminin edessä, missä kivihiiliä hiljalleen hehkui. Hän ei riisunut, vaihtoi vaan kiiltonahkaiset kengät kiinalaisiin, punaisiin, kapittomiin tohveleihin. Kädessä hänellä oli viimeinen numero *Galignania*, mutta lukenut hän ei. Hän katsoa tuijotti kaminiin, jossa sinertävä liekki tuikahteli, milloin himmeten, milloin kirkastuen... Missä lienevät hänen ajatuksensa kierrelleet, mutta eivät ne yksin menneisyydessä viipyneet: hänen kasvojensa ilme oli tuima ja keskittynyt, jota ei kasvoissa ole silloin kuin ihminen menneitä aikoja muistelee. — Mutta pienessä perähuoneessa istui arkun kannella nuori nainen, Fênitshka, yllään sinertävä sielukka ja huivi irrallaan mustan tukan peitteenä. Vuoroin hän kuulosti, vuoroin torkahti, vuoroin katsahti avonaiseen oveen, johon näkyi pieni lapsen sänky ja kuului nukkuvan lapsen tasaista hengitystä.

V.

Huomenissa Bazârow heräsi ennen muita ja läksi ulos.

— Ohhoh! — arveli hän, vilkaisten ympärilleen. — Eipä ole kovin upeata tämä seutu.

Käytyänsä välirajat talonpoikainsa kanssa, oli Nikolai Petrôwitshin täytynyt uuden hovintilansa osalle ottaa noin neljän desjätinan verran aivan tasaista ja karua peltoa. Hän oli rakentanut kartanon, ulkorakennukset ja farmin, pannut alulle puutarhan, kaivattanut lammikon ja kaksi kaivoa. Mutta suuret puut eivät ottaneet oikein juurtuakseen, lampeen oli keräytynyt vettä varsin vähän, ja kaivoissakin oli vesi suolanmakuista. Syreni- ja akasiapensaat lehtimajan ympärillä olivat ainoat, jotka olivat menestyneet. Tässä lehtimajassa juotiin välistä teetä; sinne joskus päivällinenkin katettiin.

Bazârow oli muutamassa minutissa juossut puutarhan ristiin rastiin, käväissyt karjapihassa ja tallissa, saanut käsiinsä kaksi poika repaletta, palvelusväen lapsia, ja tehnyt heti tuttavuutta heidän kanssaan. Ja yhdessä sitä sitten lähdettiin pienelle suolle, noin virstan päähän hovista, sammakoita pyytämään.

— Mitäs sie, herra, sammakoilla? — kysyi toinen pojista.

— Tätä mie sammakoilla, — vastasi Bazârow, jolla oli erityinen taito herättää alhaissäätyisissä luottamusta puoleensa, vaikk'ei hän milloinkaan hemmotellut heitä ja kohteli heitä etenkeden; — minä halkaisen sammakon ja katson sitten, mitä siellä sen sisässä on ja elää, ja koska minä ja sinä olemme samallaisia sammakoita mekin, se vaan ero, että pystyssä kävellään, niin sitten tiedän, mitä siellä meidänkin sisässä on ja elää.

— Mitäs sie sillä tiijolla teet?

— Ett'en erehtyisi, jos sinä tulet kipeäksi, ja minun pitää parantaa sinut.

— Oot sie lääkäri sitten?

— Olen.

— Vasjka! Kuulehan, kun herra sanoo, jotta myökin ollaan sammakoita!

Johan nyt!

— Minä pelkään niitä sammakoita justiin, — huomautti Vasjka, noin seitsemän vuoden vanha, paljasjalkainen poika, tukka valkoinen kuin pellavatuikko, yllään harmaa kasakiini, pystykauluksinen.

— Mitäs niistä pelkää? Pureeko ne vai?

— Kas niin, mars veteen nyt, senkin filosofit, — virkkoi Bazârow.

* * * * *

Sillä välin oli Nikolai Petrôwitshkin herännyt ja mennyt Arkâdin luokse, joka oli jo täydessä puvussa. Isä ja poika läksivät terrassille markiisin siimekseen. Pöydällä, kaidepuiden luona, suurten syrenivihkojen välissä kiehua kihisi jo samovaari. Sama tyttönen, joka eilen illalla oli ilmestynyt kuistille, vieraitten saapuessa, tuli nytkin esille, sanoen vienolla äänellä:

— Fedôjsja Nikolâvna eivät voi oikein hyvin eivätkä voi tulla; käskivät kysymään, että itsekös työ teetä kaa'atte vai lähetetäänkö Dunjâsha?

— Itse minä kaadan, itse, — kiirehti Nikolai Petrôwitsh vastaamaan.

— Kermanko kanssa sinä teetä juot, Arkâdi, vai sitronan?

— Kerman, — vastasi Arkâdi. Hetken mietittyänsä hän sitten lisäsi kysyvästi: — isä hyvä?

Nikolai Petrôwitsh katsahti hämillään poikaansa.

— Mitä niin? — kysäsi isä. Arkâdi laski silmänsä maahan.

— Suo anteeksi, isä hyvä, jos kysymykseni tuntuu sinusta sopimattomalta, — alkoi hän, — mutta sinun eilinen avomielisyytesi pakottaa minutkin olemaan avomielinen... Ethän suutu?

— Puhu.

— Sinä annat minulle rohkeutta kysymään ... eiköhän Dunj ... eiköhän hän vain siitä syystä lienekin jäänyt teepöytään tulematta, että minä olen täällä?

Nikolai Petrôwitsh kääntyi hiukan pois päin.

— Kenties, — sai hän viimein sanotuksi, — hän otaksuu ... tuota ... häntä hävettää...

Arkâdi nosti äkkiä silmänsä isään.

— Vallan turhaa on hänen kainostella. Ensinnäkin sinä tunnet minun mielipiteeni (näitä sanoja oli Arkâdin kovin mieluista lausua) ja toiseksi — tahtoisinkos minä edes pienimmälläkään tavalla rajoittaa sinun elämätesi ja tapojasi? Sitä paitsi minä olen vakuutettu, että sinun valintasi on osannut oikeaan, Jos sinä kerran sallit hänen asua kanssasi saman katon alla, niin on hän tietysti ansainnut sen. Ja joka tapauksessa: ei pojan sovi olla isän tuomarina, ei varsinkaan minun, varsinkaan sellaiselle isälle kuin sinä, joka et koskaan missään ole minun vapauttani rajoittanut.

Arkâdin ääni vapisi: hän tunsu olevansa jalomielinen, sen ohella kyllä ymmärtäen pitävänsä tässä jonkinlaista kehoituspuhetta isälleen. Oman äänen helyllä on kuin onkin valtava vaikutus ihmiseen, ja niinpä Arkâdikin lausui viimeiset sanat pontevasti, melkein alleviivaten.

— Kiitos, Arkâsha, — virkkoi Nikolai Petrôwitsh hiljaisella äänellä, ja sormet ne jälleen liikehtimään pitkin silmäkulmia ja otsaa. — Olet arvannut oikein. Tietysti, ellei tämä tyttö olisi ansainnut... Ei tämä ole mitään kevytmielistä oikkuu. Raskastahan minun on puhua sinun kanssasi tästä asiasta, mutta

ymmärräthän, että hänen oli vaikea tulla tänne, kun sinäkin olet täällä, varsinkin näintulosi ensi päivinä.

— Siinä tapauksessa menen minä itse hänen luokseen, — huudahti Arkâdi jalomielisten tunteitten uudestaan tuiskahtaessa esille, ja kavahti tuoliltaan. — Minä selitän hänelle, ett'ei hänen lainkaan tarvitse kainostella minua.

Nikolai Petrôwitsh nousi hänkin.

— Arkâdi, — yritti hän puhua, — älähän sentään... eihän se mitenkään ... siellä ... tähän tulee hänelle niin odottamatta...

Mutta Arkâdi ei kuunnellut hänen sanojansa. Hän riensi juoksujalassa terrassilta. Nikolai Petrôwitsh katsahti hänen jälkeensä ja vaipui hämillänsä tuolille. Sydän tykytti kiivaasti... Aavistiko hän, kuinka omituiset suhteet nyt pakostakin luontuvat isän ja pojan välille, vai ajatteliko, että eiköhän olisi ollut Arkâdin puolelta hienotunteisempaa olla tähän asiaan lainkaan kajoamatta, vai moittiko itseään heikkoudesta, — sitä on vaikea sanoa. Kaikkikin nämä seikat liikkuiivat hänen mielessään, vaikka epäselvinä tunteina vain. Mutta kasvot ne yhä hehkuivat, ja sydän tykytti kiivaasti.

Kuului kiireisiä askeleita, ja Arkâdi riensi terrassille. — Nyt me olemme jo tuttuja! — huudahti hän, kasvoillaan jonkinlainen lempeä ja hyväntahtoinen juhlallisuus. — Feodôsia Nikolâjewna on tänään todellakin hiukan huonovointinen ja tulee myöhemmin. Mutta miks'et sinä puhunut mitään siitä, että minulla on veli? Olisin jo eilis-iltana hyväillyt ja suudellut häntä, niinkuin hyväilin ja suutelin nyt.

Nikolai Petrôwitsh yritti sanoa jotain, yritti kohottautua ja avata sylinsä... Arkâdi riensi hänen kaulaansa.

— Mitäs tämä on? Jokos sitä taas syleillään? — kuului takaapäin Pâvel Petrôwitshin ääni.

Isä ja poika olivat yhtä paljon mielissään kumpikin hänen tulostaan. On olemassa liikuttavia kohtauksia, joista sittenkin tahtoisii päästä niin pian kuin suinkin.

— Mitäs sitä kummastelet? — sanoi Nikolai Petrôwitsh iloisesti. — Kylläpä sain poikaa odotellakin! Enhän ole vielä eilisestä ennättänyt kyllykseni katsellakaan häntä.

— En kummastele ensinkään, vastasi Pâvel Petrôwitsh. — Tahtoisinpa vaikka itsekin sulkea hänet syliini.

Arkâdi astui sedän luo ja tunsii jälleen poskillansa hyvänhajuisten viiksien kosketuksen.

Pâvel Petrôwitsh istahti pöytään. Hänen yllään oli siro aamupuku, englantilaista kuosia, päässä pikkuinen, soma fetsi. Tämä fetsi ja huolettomasti sidottu kaulaliina ne tiesivät maaseutujen vapaata elämää, mutta kankea paidan kaulus — ei valkoisen, vaan kirjahtavan paidan, niinkuin aamupukuun sopikin — pönkitti armottoman itsepintaisesti isäntänsä sileäksi ajettua leukaa.

— Missäs sinun uusi ystäväsi on? — kysyi hän Arkâdilta.

— Ei ole kotosalla. Hän nousee tavallisesti varhain ja lähtee jonnekin retkeilemään. Pääasia on, ett'ei hänestä välitetä: hän ei siedä kursailemista.

— Sen näkee kyllä. — Pâvel Petrôwitsh rupesi kiirehtimättä panemaan voita leivälleen. — Jääkö hän meille kauaksikin aikaa?

— Se on epätietoista. Hän poikkesi tänne matkallaan isänsä luokse.

— Missä hänen isänsä asuu?

— Tässä läänissä, noin kahdeksankymmenen virstan päässä täältä. Hän oli ennen rykmentin lääkärinä.

— No siinähän se on, siinähän se on! ... Ilmankos minä tässä muistuttelin: missä kummalla minä olen kuullut tuon sukunimen Bazârow? ... Nikolai, eikös isävainajan divisionassa ollut muuan Bazârow niminen lääkäri?

— Taisi olla.

— Oli niinkin. Vai tämä lääkäri se on hänen isänsä? Hm! — Pâvel Petrôwitshin viikset vavahtivat. — Entäs itse tämä herra Bazârow, mikä hän oikeastaan on? — kysyi hän verkalleen.

— Mitäkö Bazârow on? — Arkâdi naurahiti. — Tahdotkos, setä, niin minä sanon sinulle, mikä hän oikeastaan on?

— Ole niin hyvä, minun veljeni poika, ja sano.

— Hän on nihilisti.

— Mitenkä? — huudahti Nikolai Petrôwitsh. Pâvel Petrôwitsh piti juuri koholla veistä, johon vast'ikään oli ottanut voita, ja siihen asentoon hän jäikin.

— Hän on nihilisti, — toisti Arkâdi.

— Nihilisti? — lausui Nikolai Petrôwitsh. — Se tulee latinalaisesta sanasta *nihil*, joka minun ymmärtääkseni on niin paljon kun "ei mitään". Tuo sana tietää niinmuodoin ihmistä, joka ... joka ei tunnusta mitään olevaksi?

— Sano: joka ei pidä arvossa mitään, — liitti Pâvel Petrôwitsh, ja rupesi jälleen voitelemaan leipäänsä.

— Joka katselee kaikkea kriittiseltä näkökannalta, — huomautti Arkâdi.

— Eikös se ole yhdentekevä? — kysyi Pâvel Petrôwitsh.

— Ei suinkaan. Nihilisti on sellainen ihminen, joka ei taivu minkään autoriteetin edessä, ja joka ei uskomalla omaksu mitään prinssiä, olkoon tämän prinssin ympärillä millainen kunnioituksen kehä hyvänsä.

— No niin, ja se on hyvä, vai? — kysäisi Pâvel Petrôwitsh.

— Kelle mitenkään, setä. Toinen voi siitä hyvin, toinen peräti pahoin.

— Vai niin vaimen! No niin, minä huomaan, että tämä menee meistä sivu. Me, vanhan ajan ihmiset, me arvelemme, ett'ei ilman principejä (Pâvel Petrôwitsh lausui tämän sanan pehmeästi, franskalaisten tapaan; Arkâdi taas pani painoa ensimmäiselle tavulle: prinssi), ett'ei ilman principejä, uskomalla omaksuttuja, niinkuin sinä sanot, pääse askeltakaan, saa hengäistyksikään. *Vous avez changé tout cela...*[9] No niin ... suokoon Jumala teille terveyttä, menestystä ja myötämäkeä ... mutta me vain ihastellen katselemme teitä, herrat ... mitenkäs se olikaan?

— Nihilistit, — lausui Arkâdi selvästi.

— Niin juuri. Ennen vanhaan oli hegelistejä; nyt on nihilistejä. Saadaanpas nähdä, mitenkä te tulette toimeen tyhjyydessä, ilmattomassa avaruudessa, mutta soitahan kelloa nyt, veli Nikolai Petrôwitsh; jo on aika minun juoda kaakaoni.

Nikolai Petrôwitsh soitti ja huusi: "Dunjâsha!" Mutta Dunjâshan sijaan ilmestyikin terrassille itse Fênitshka. Se oli nuori nainen, noin kolmenkolmatta vuoden iässä, valkoinen ja pehmoinen, hivukset ja silmät mustat, huulet, punaiset, lapsellisen pulleat, kädet pienet ja hennot. Hänen yllään oli siisti kattunaleninki, uusi sinertävä pikku huivi peitti keveästi hänen pyöreitä olkapäitään. Hän kantoi suurta kaakaokuppia. Asetettuaan sen Pâvel Petrôwitshin eteen, hän joutui hämille: punaisena aaltona hulvahti kuuma veri hänen miellyttävään kasvojensa hipiän alla. Hän loi silmänsä maahan ja pysähtyi pöydän viereen, hennosti nojaten siihen aivan sormiensa päillä. Näytti kuin hän olisi kainostellut tuloansa, mutta samassa tuntenut olevansa oikeutettukin tulemaan tänne.

Pâvel Petrôwitsh veti silmäkulmansa tuimaan ryppyyn. Nikolai Petrôwitsh kävi levottomaksi.

— Kuinka jaksat, Fênitshka? — virkkoi hän hampaittensa lomitse.

— Kiitos kysymästänne, — vastasi toinen hiljaisenpuoleisella, mutta heleällä äänellä, vilkaisten Arkâdiin, joka myhähti hänelle ystävällisesti. Sen jälkeen hän meni ääneti pois. Hänen astuntansa oli hiukan huojuvaa, mutta sekin oli hänessä somaa.

Terrassilla vallitsi tuokion aikaa äänettömyys. Pâvel Petrôwitsh härppi kaakaotansa. Äkkiä hän nosti päänsä.

— Jopas herra nihilistikin suvaitsee saapua meidän luoksemme, — virkkoi hän puoliääneen.

Ja todellakin, puutarhasta päin tuli Bazârow, harppaillen kukkalavojen yli. Hurstista tehty paltto ja housut olivat tahroissa; vanhan pyöreän hatun liereihin oli tarttunut okaisia suokasveja. Oikeassa

kädessä oli hänellä pieni pussi, jonka sisässä näkyi jotain liikahtelevan. Hän lähestyi kiirein askelin terrassia ja nyökäytti päätään, virkkaen:

— Hyvää huomenta, herrat! suokaa anteeksi, että myöhästyin teepöydästä. Pitäis nämä vangit tässä saada talteen.

— Verimatojako teill'on siinä, vai? — kysyi Pâvel Petrôwitsh.

— Sannakoita tässä'on.

— Syöttekö te niitä vai kasvatatteko?

— Kokeita varten vaan, — vastasi Bazârow tyynesti ja astui kartanoon.

— Nyt hän rupeaa niitä leikkelemään, — huomautti Pâvel Petrôwitsh.

— Principeihin mies ei usko, mutta sammakoihin uskoo.

Arkâdi loi sääliväisen katseen setäänsä. Nikolai Petrôwitsh kohautti salakähmää olkapäitään. Pâvel Petrôwitsh huomasi itsekin päästäneensä varsin kömpelön kompan ja käänsi puheen talous-asioihin ja uuteen voutiin, joka oli eilen käynyt hänelle valittamassa, että Fomâ, se päiväläinen, "puhaltelee niinkuin oikea filuuri", ja ett'ei sitä miestä pidä aisoissa enää mikään. "Semmoinen se on sakramenskattu", oli vouti muun muassa sanonut; "kaikessa on fikureerannut kelvottomasti; elää jonkun aikaa talossa ja sitten tekee kepposia ja lähtee matkoihinsa."

VI.

Bazârow palasi ja käytyänsä pöytään rupesi kiireesti juomaan teetä. Veljekset katselivat häntä ääneti: Arkâdi puolestaan silmäili vuoroin isää, vuoroin setää.

— Kävittekö kaukanakin? — kysäsi Nikolai Petrôwitsh.

— Teillä on tuolla haavikon laidassa pieni suo. Sieltä minä ajoin ylös viisi kuusi tuppeloa; ne saat ampua, Arkâdi.

— Ettekö te ole metsämies?

— En.

— Fysikkaako te varsinaisesti tutkitte? — kysyi vuoroonsa Pâvel Petrôwitsh.

— Fysikkaa; yleensä luonnontieteitä.

— Germanilaisten sanotaan tehneen viime aikoina suuria edistyksiä tuolla alalla.

— Niin, saksalaiset ovat siinä asiassa meidän opettajiamme, — vastasi Bazârow välinpitämättömästi.

Pâvel Petrôwitsh oli tahallaan käyttänyt sanaa "germanilaiset" eikä "saksalaiset". Sen hän oli tehnyt avatakseen, mutta sitä ei huomannut kukaan.

— Vai pidätte te saksalaisia niin korkeassa arvossa? — lausui Pâvel Petrôwitsh erityisen kohteliaasti. Hän alkoi tuntea itsessään salaista ärtymystä. Bazârowin kaikin puolin muodoista vapaa käytös loukkasi hänen aristokraatista luontoaan. Tuo kihlakunnanlääkäarin poika tuossa ei aristele ensinkään, vieläpä vastaileekin katkonaisesti ja etenkehdaten, ja äänessäkin hänellä on jotain karkeaa, melkein röyhkeätä.

— Oppineet siellä ovat toimekasta väkeä, — vastasi Bazârow.

— Niin, niin. Mutta venäläisistä ei teidän mielipiteenne suinkaan liene yhtä mairittelevaa laatua?

— Niinpä melkein.

— Tämähän on erittäin kiitettävää itsensä kieltämystä, — virkkoi Pâvel Petrôwitsh, oikaisten itsensä suoraksi ja heittäen päätään taaksepäin. — Mutta Arkâdi Nikolajewitsh tässä vast'ikään tiesi kertoa, ett'ette te tunnusta mitään autoriteeteja. Ettekö usko niihin?

— Mitäs minä niitä rupeaisin tunnustamaan? Ja mihinkä minun pitäisi uskoa? Jos minulle sanotaan jotain, mikä on oikein, niin minä suostun, siinä kaikki.

— Ja ainako ne saksalaiset sitten semmoista sanovat, mikä on oikein? — tokaisi Pâvel Petrôwitsh, ja hänen kasvoilleen nousi niin vieras, niin kaukainen ilme, että olisi luullut hänen kohonneen jonnekin loitos, pilventakaisiin korkeuksiin.

— Eivät kaikki, — vastasi Bazârow, hiukan haukotellen. Hänen ei nähtävästikään tehnyt mieli jatkaa sanakiistaa.

Pâvel Petrôwitsh vilkaisi Arkâdiin, ikäänkuin sanoen: "Kyll' on kohtelias, tuo sinun ystäväsi."

— Mitä taas minuun tulee, — alkoi hän puhua jonkinmoisella ponnistuksella, — niin minä, vaivainen syntinen, en noita saksalaisia kovinkaan suvaitse. Venäläisistä saksalaisista en nyt puhukaan; tietäähän sen, mitä lintuja ne ovat. Mutta ei ne saksalaisetkaan saksalaiset minua miellytä. Entiset, ne vielä menee miten kuten mukiin: niillähän oli Schillerit ... vai mitä ne oli ... ja Göthet... Velimies se on heille suunnattoman suosiollinen... Mutta nyt ei heillä ole muuta kuin jotain kemistejä ja materialisteja...

— Kunnon kemisti onkin kymmenen kertaa hyödyllisempi kuin mikään runoilija, — keskeytti Bazârow.

— Vai niin! — virkkoi Pâvel Petrôwitsh, nostaen hiukan silmäkulmiansa, ikäänkuin uneen uupumaisillaan. — Ette siis tunnusta taidetta?

— Kyllä, jotain tuollaista kuin "Rahan-ansaitsemisen taito" tai "Ei ole enää haemorroideja!" — huudahti Bazârow, ylenkatseellisesti naurahtaen.

— Jaa-a, jaa-a. Vai niin te vain suvaitsette laskea leikkiä? Kaiken tuon te siis hylkääte? Olkoon menneeksi. Te uskotte siis ainoastaan tieteesen?

— Johan minä tein teille tiedoksi, ett'en minä usko mihinkään. Ja mitäs sitten tiede on, tiede yleensä? On tieteitä, niinkuin on ammattejakin ja toimia, mutta tiedettä yleensä ei ole olemassakaan.

— Hyvä, varsin hyvä. Entäs mitä sitten tulee tuommoisiin, ihmis-oloissa tavaksi tulleisiin säännöksiin, olettekos te niihinkin nähden kielteisellä kannalla?

— Kuulusteluako tämä on, vai? — kysäsi Bazârow.

Pâvel Petrôwitsh kalpeni hiukan... Nikolai Petrôwitsh katsoi velvollisuudekseen puuttua puheeseen.

— Tästä asiasta me vielä joskus keskustelemme teidän kanssanne likemmältä, rakas Jevgêni Vasiljítsh. Saamme kuulla teidän mielipiteenne ja sanomme omammekin. Minä puolestani olen iloinen siitä, että te tutkitte luonnontieteitä. Olen kuullut Liebigin tehneen ihmeellisiä keksinnöitä pellonlannoituksen alalla. Te voisitte olla apuna minulle agronomillisissa töissäni: te voisitte antaa minulle jonkun hyödyllisen neuvon.

— Varsin kernaasti, Nikolai Petrôwitsh; mutta pitkä on meillä matka Liebigiin. Ensin pitää oppia aakkoset ja sitten vasta käydä käsiksi kirjaan. Mutta me emme tunne vielä iitäkään, vaikka vastaan tulisi.

"Nihilisti sinä olet kuin oletkin", arveli itseksensä Nikolai Petrôwitsh.

— Sallikaa minun kumminkin kääntyä puoleenne, jos tarvis vaatii, — lisäsi hän ääneen. — Mutta nyt, veli hyvä, lienee meidän aika mennä keskustelemaan voudin kanssa.

Pâvel Petrôwitsh nousi tuoliltaan.

— Niin, niin, — puheli hän, kehenkään katsomatta, — ylen on paha, kun on elänyt viisisenkin vuotta maaseudulla, kaukana suurista älyniekoista! Tomppeliksi sitä tulee kuin tuleekin. Mies koettaa säilyttää muistossaan, minkä ennen on saanut opituksi, mutta äläst! Kaikki tuo olikin pelkkää jonninjoutavaa; nyt saat tietää, ett'eivät järkevät ihmiset moisilla turhilla asioilla enää päätänsä vaivaakaan, saat kuulla olevasi narri ja nahjus. Mitäs tehdä! Nuoriso näkyy todellakin olevan viisaampi meitä.

Pâvel Petrôwitsh pyörähti verkalleen kantapäällään ja astui verkalleen ulos. Nikolai Petrôwitsh seurasi häntä.

— Onko hän tuollainen aina? — kysyi Bazârow tynesti Arkâdilta, heti kuin ovi oli sulkeunut veljesten jälkeen.

— Kuule, Jevgêni! Kovinhan sinä tyylysti kohtelit setää, — muistutti

Arkâdi, — sinä loukkasit häntä.

— Vielä minä tässä rupeaisin hemmottelemaan noita maalais-aristokraateja! Itserakkauttahan tuo on, leijonan tapoja, pöyhkeyttä. Olisi pysynyt omalla alallaan Pietarissa, koska kerran on rakenteeltaan sellainen... Mutta jääköön mies rauhaan minulta! Minä löysin suolta jotenkin harvinaisen koppakuoriaisen, nimeltä sukeltaja, *Dytiscus marginatus*, tunnethan? Minä näytän sen sinulle.

— Minä lupasin kertoa sinulle hänen historiansa, — alkoi Arkâdi.

— Koppakuoriaisenko?

— Ole nyt, Jevgêni! Setäni historian. Saat nähdä, ett'ei hän ole sellainen kuin mielessäsi kuvailit. Hän ansaitsee pikemmin sääliä kuin ivaa.

— Mahdollista, mutta miksikäs sinä hänestä niin paljon huolehdit?

— Pitää olla oikeamielinen, Jevgêni.

— Minkä johdosta niin?

— Kuulehan nyt.

Ja Arkâdi kertoi hänelle setänsä historian. Lukija löytää sen seuraavasta luvusta.

VII.

Pâvel Petrôwitsh sai kasvatuksensa ensin kotona, kuten nuorempikin veli, sittemmin paashi-opistossa. Pienestä pitäin hän oli herättänyt huomiota erinomaisella kauneudellaan. Sen ohella hän oli itseensä luottava, hiukan ivallinen, jossain määrin hauskan ärtyisä: häneen täytyi mieltä. Upseeriksi päästyään hän alkoi käydä kaikkialla. Häntä kannettiin käsillä, ja itsekin hän hemmotteli itseänsä, jopa kiekailikin, virnaili; mutta sekin oli hänessä somaa. Naiset olivat hänestä ihan pyörällä päin; miehet sanoivat häntä teeskentelijäksi ja kadehtivat häntä.

Hän eli, kuten jo on mainittu, yhdessä veljensä kanssa ja rakasti veljeänsä vilpittömästi, vaikk'ei ollut lainkaan hänen kaltaisensa. Nikolai Petrôwitsh onnahteli hiukan, kasvopiirteet olivat hänellä heikot, miellyttävät, mutta hiukan surumieliset, silmät mustat, pienet, tukka pehmeä, ohut. Mielellään hän laiskotteli, mutta mielellään lukikin ja pelkäsi seuroja. Pâvel Petrôwitsh ei ollut yhtään iltaa kotona, oli kuuluisa rohkeudesta ja notkeudesta (aikoi jo panna alkuun voimisteluharjoituksiakin ylhäisen nuorison keskuudessa) ja ennätti lukea kaikkiansa viisi kuusi franskalaista kirjaa. Kahdeksannellakolmatta vuodellaan hän oli jo kapteeni; loistava elämän-ura oli hänellä edessä. Mutta äkkiä muuttui kaikki.

Siihen aikaan esiintyi Pietarin ylhäisissä piireissä silloin tällöin muuan nainen, jota yhä vieläkin muistellaan, ruhtinatar P. Hänen puolisonsa oli hienosti sivistynyt ja sievä, mutta typeränpuoleinen mies. Lapsia heillä ei ollut. Ruhtinatar se välisti läksi aivan äkkiä ulkomaille ja äkkiä taas palasi Venäjälle, viettäen yleensä varsin kummallista elämää. Häntä pidettiin kevytmielisenä kokettina; hän heittäysi kaikenlaisten huvituksien huimaan pyörteeseen, tanssi uupumukseen asti, naureskeli ja laski leikkiä nuorten miesten kanssa, ottaen heitä vastaan puoli hämäräisessä vieraskamarissa, mutta öisin hän itki ja rukoili, missään lepoa löytämättä. Hamaan aamuun asti hän useinkin käveli rauhatonna huoneessaan, tuskaisesti käsiänsä väännellen, tahi istui kalpeana ja kylmänä psalttarin ääressä. Päivän valjettua hänestä jälleen kuontui ylhäisen maailman nainen, ja silloin hän ajeli jälleen seurasta toiseen, nauroi ja haastella jaaritteli, ikäänkuin pyrkien heittäymällä heittäymään kaiken sen syliin, mikä hänelle suinkin saattoi hauskuutta tuoda. Ihmeteltävä oli hänen olentonsa. Palmikko, kullan värinen ja raskaskin kuin kulta, ulottui alapuolelle polven. Kauniiksi ei häntä kumminkaan kukaan olisi sanonut: kasvoissa ei muuta kaunista ollutkaan kuin silmät, eikä edes itse silmätkään — ne olivat pienenpuoleiset ja harmaat — vaan niitten katse, nopea ja syvä, huimuuteen saakka huoleton ja alakuloisuuteen asti mieltäväinen, — arvoituksen tapainen koko tuo katse. Siinä välkähteli jotain tavattoman kirkasta silloinkin kuin kieli jokelsi aivan turhanpäiväisiä. Puku oli hänellä aina hieno ja aistikas.

Pâvel Petrôwitsh kohtasi hänet baaleissa kerran, tanssi hänen kanssaan masurkan, jonka aikana ruhtinatar ei virkkanut yhtään kunnon sanaa, ja — Pâvel Petrôwitsh rakastui häneen intohimoisesti. Tottunut hän oli voittoihin, ja pääsi tarkoituksensa perille pian tässäkin, mutta voiton helpous ei

laimentanut silti hänen intoansa. Päinvastoin hän kiintyi entistä tuskaisemmin, entistä lujemmin tuohon naiseen, jossa silloinkin, kun hän antautui kokonansa, oli ikäänkuin yhä vieläkin jotain taikaperaistä, saavuttamatonta, mihin ei kukaan päässyt tunkeutumaan. Mitä lie tuossa sielussa piillytkään, — ties Herra, Näytti kuin hän olisi ollut jonkinlaisten salaperäisten, hänelle itselleenkin tuntemattomien voimain vallassa. Ne leikkittelivät hänen kanssaan mielin määrin: hänen pikkuinen ymmärryksensä ei osannut pitää puoliaan niitten oikkuja vastaan. Koko hänen menettelynsä oli yhtämittaista epäsuhtaisuutta. Ainoat kirjeet, jotka olisivat olleet omiansa herättämään hänen miehessään oikeutettuja epäluuloja, hän kirjoitti sellaiselle henkilölle, jota hän tuskin tunsikaan, mutta hänen rakkautensa oli surunsekaista: hän ei naureskellut eikä lasketellut leikkiä sen miehen kanssa, jonka kulloinkin oli suosikikseen valinnut, vaan kuunteli häntä, neuvottomana tuijotellen häneen. Välisti, enimmäkseen äkkiä, tämä neuvottomuus muuttui kylmäksi kauhuksi; hänen kasvojensa ilme oli silloin kuollutta ja vierasta; hän sulkeutui niinä aikoina huoneesensa, ja kamarineitsyt saattoi, pitäen korvaa avaimen reiän kohdalla, kuulla hänen pidätettyjä nyhkytyksiänsä.

Hellistä kohtauksista palatessaan Kirsânow tunki sydämessään monastikin tuota raastavaa, katkeraa harmia, joka seuraa lopullista epäonnistumista.

— Mitäpä minä vielä lisää tahtoisin? — kyseli hän itseltään, mutta sydäntä vain ahdisti yhä edelleen.

Kerran hän lahjoitti ruhtinattarelle sormuksen, jonka nastakiveen oli piirretty sfinksi.

— Mikäs tuo? — kysyi ruhtinatar. — Sfinksikö?

— Niin on, — vastasi hän; — ja tämä sfinksi olette te.

— Minäkö? — kysäsi ruhtinatar, verkalleen kohottaen häneen tuon selittämättömän katseensa. — Tuo on, tiedättekö, sangen mairittelevaa, — lisäsi hän, hiukan ivallisesti myhähtäen, mutta yhä tuijottaen häneen niin kummallisesti.

Raskaalta tuntui Pâvel Petrôwitshista silloinkin kuin ruhtinatar P. häntä rakasti, mutta kun ruhtinattaren lempi laimeni, ja se tapahtui jotenkin pian, silloin hän oli vähällä menettää järkensä. Hän kärsi tuskia, oli mustasukkainen, ei antanut ruhtinattarelle rauhaa, kulki hänen jäljissään kaikkialle. Ruhtinatar kyllästyi hänen hellittämättömiin ahdistelemisiinsa ja matkusti ulkomaille. Pâvel Petrôwitsh otti eron sotapalveluksesta, huolimatta toveriensa pyynnöistä ja päällikkönsä varottelemisista, ja läksi hänen jälkeensä.

Neljän vuoden verran hän oleskeli vieraisissa maissa, milloin seuraten hänen jälkiään, milloin tahallansa kadottaen hänet näkyvistään. Hän häpesi omaa itseänsä, moitti arkamaisuuttaan, mutta ei apua mistään. Tuon naisen kuva, tuo käsittämätön, melkein tympeä, mutta lumoava kuva oli liian syvälle imeytynyt hänen sieluunsa. Badenissa hän jälleen sai uudistaneeksi entiset välit ruhtinattaren kanssa; näytti kuin ei tämä vielä milloinkaan olisi rakastanut häntä niin intohimoisesti ... mutta kuukauden kuluttua oli taas kaikki lopussa ... tuli oli leimahtanut viimeistä kertaa ja sammui ainaiseksi. Välttämätöntä eroa aavistelllessaan, Pâvel Petrôvitsh olisi tahtonut pysyä edes hänen ystävänänsä, ikäänkuin ystävyys sellaisen kanssa olisi mahdollista... Ruhtinatar läksi salaa Badenista ja kartteli häntä sen koommin lakkaamatta.

Kirsânow palasi Venäjälle, koetti ruveta elämään vanhaan tapaansa, mutta ei voinut enää päästä entisille laduille. Huumauneen lailla hän samoili paikasta toiseen. Seuroissa hän kävi yhä vieläkin, entiset ylhäisen maailmanmiehen tavat hänellä oli yhä tallella, saattoipa kerskaista parista, kolmesta uudesta voitostakin, mutta ei hän mitään erinomaista odottanut itseltään eikä muiltakaan, eikä ryhtynyt mihinkään toimiin. Hän vanheni, harmaantui. Hänelle kävi nyt välttämättömäksi istua illoin klubissa, tuntea ärtymystä, olla ikävissä, kylmäkiskoisesti kinastella naimattomien miesten seurassa, — sangen paha merkki, niinkuin tietty on. Naimisiin menoa hän ei tietysti ajatellutkaan.

Täten kului kymmenen vuotta, kului kukitta, hedelmittä ja nopeaan, hirmuisen nopeaan. Ei riennä aika missään niin joutuisasti kuin Venäjällä; vankilassa kuuluu kuluvan vieläkin nopeammin.

Klubin päivällispöydässä hän sitten kerran sai tiedon ruhtinatar P:n kuolemasta. Hän oli kuollut Parisissa, ollen jo melkein hourupäiseksi tulemaisillaan. Kirsânow nousi pöydästä ja käveli klubissa kauan aikaa huoneesta huoneeseen, pysähdellen kuin kivettynyt korttipöytäin ääreen, mutta ei kumminkaan tullut kotia varhemmin kuin ennenkään. Jonkun ajan perästä hän sai omalle nimellensä osoitetun paketin; siinä oli sormus, jonka hän aikoinaan oli lahjoittanut ruhtinattarelle. Vainaja oli piirtänyt sfinksin yli ristin ja käsenyt sanoa Kirsânowille, että risti on arvoituksen selitys.

Tämä tapahtui 1848 vuoden alussa, samaan aikaan, jolloin Nikolai Petrôwitsh, leskeksi jäätyään, käväisi Pietarissa. Pâvel Petrôwitsh ei ollut nähnyt veljeänsä melkein siitä saakka kuin tämä oli asettunut maalle. Nikolai Petrôwitshin häät oli vietetty juuri niinä päivinä, jolloin Pâvel Petrôwitsh oli tutustunut ruhtinattaren kanssa. Ulkomailta palattuaan hän läksi veljensä luokse maalle, aikoen viipyä

siellä pari kuukautta, nauttiakseen heidän onnestaan, mutta ei kestänyt siellä kuin viikon päivät. Veljesten olot, itsekunkin, olivat siksi kovin erilaiset. Vuonna 1848 tämä erotus ei ollut enää niin räikeä: Nikolai Petrôwitsh oli kadottanut vaimonsa, Pâvel Petrôwitsh oli kadottanut entiset muistonsa; ruhtinattaren kuoltua hän koetti olla muistelematta häntä. Mutta Nikolai Petrôwitshissa oli tallella tietoisuus säännöllisesti vietetystä elämästä, ja poikakin se kasvoi ja varttui hänen silmissään. Pâvel sitä vastoin, yksinäinen, naimaton mies, oli astumassa tuohon himmeään, usmaisaan aikaan, jolloin ihmisessä elähtelee toiveitten kaltaisia surkutteluja ja surkuttelujen kaltaisia toiveita, jolloin nuoruus on mennyt, mutta vanhuus vasta tuloansa tekee.

Tämä aika oli Pâvel Petrôwitshille raskaampaa kuin kenellekään muulle: kadotettuaan menneisyytensä, hän oli kadottanut kaikki.

— En minä nyt enää sinua kutsu Mârjinoon — virkkoi hänelle veli kerran. (Hän oli näet kylänsä pannut vaimonsa nimikoksi.) — Maria vainajankin aikana sinun tuli siellä ikävä olla, mutta nyt sinä kaiketi siellä ihan menehtyisit ikävästä.

— Silloin minä vielä olin tyhmä ja hyörin ja pyörin sinne tänne, — vastasi Pâvel Petrôwitsh. — Sen koommin olen talttunut, eilenhän viisastunutkaan. Nyt minä päinvastoin olen valmis asettumaan sinun luoksesi ainaiseksi, jos sallit.

Vastauksen asemesta Nikolai Petrôwitsh sulki hänet syliinsä, mutta puolitoista vuotta kului vielä tästä keskustelusta, ennenkuin Pâvel Petrôwitsh päätti panna aikeensa toimeen. Vaan sittenpä hän, kerran maalle muutettuaan, ei sieltä enää lähtenytkään, ei edes niinäkään talvikausina, jotka Nikolai Petrôwitsh vietti poikansa kanssa Pietarissa. Hän rupesi lukemaan, enimmäkseen englanninkielistä kirjallisuutta, ja asetti elämänsä muutenkin englantilaiseen malliin. Harvoin hän seurusteli naapuriensa kanssa, ei käynyt kaupungissa muulloin kuin aatelisvaaleissa. Sielläkin hän oli enimmäkseen ääneti, silloin tällöin vain härnäten ja säikyttäen vanhan kuosin tilan-omistajia vapaamielisyyden puuskauksilla ja pysyen loitolla uudemman sukupolven edustajista.

Niin vanhan kuin nuorekin kannan ihmiset pitivät häntä korskeana miehenä, mutta niin toiset kuin toisetkin näkivät hänessä paljon arvoa ansaitsevia puolia: hänellä oli niin miellyttävä, aristokraatinen käytöstapa; hänellä oli ollut niin paljon voittoja naismaailmassa; hän kävi varsin hienossa puvussa, asui parhaimman hotellin parhaimmassa numerossa, yleensä söi pulskia päivällisiä, olipa kerran ollut Wellingtonin kanssa päivällisillä Louis Filipin luona, hänellä oli kaikkialla mukanaan täysihopeinen matka-nécessaire ja matka-amme; hänestä tuoksusi aina tavattoman hyviltä, ihmeellisen "jaloilta" hajuvesiltä; hän pelasi mainiosti whistiä ja joutui aina tappiolle. Ja vihdoin pidettiin häntä arvossa hänen mallikelpoisen rehellisyytensäkin tähden. Naisten silmissä hän oli viehättävä melankooliko, mutta naisten tuttavuudesta hän ei välittänyt.

* * * * *

— Katsopas nyt, Jevgêni, — virkkoi Arkâdi, päätettyään kertomuksensa; — nyt huomaat, kuinka väärin sinä olet setää tuominnut. En nyt puhukaan siitä, että hän on monta monituista kertaa pelastanut isäni pulasta, antaen hänelle kaikki rahansa — omaisuus, kuten tietänet, on heillä jakamatta, — mutta hän on valmis auttamaan ketä hyvänsä ja muun muassa pitää aina talonpoikain puolta, vaikka heidän kanssaan haastellessaan tosin rypisteleekin kulmiansa ja haistelee eau-de-colognea...

— Tietty se: hermot näet... — keskeytti Bazârow.

— Kenties, mutta hyvä on hänellä sydän. Älyä ei häneltä myöskään puutu. Kuinka hyödyllisiä neuvoja olenkaan saanut häneltä ... vallankin ... vallankin naisiin nähden.

— Ahaa! Omassa puurossa suunsa poltti ja vieraasen velliin puhalttaa. Kyllä minä tuon tiedän.

— Sanalla sanoen, — jatkoi Arkâdi: — hän on hyvin onneton, usko minua; synti on halveksia häntä.

— Kukas se häntä sitten halveksii? — vastasi Bazârow. — Mutta sen minä kumminkin sanon, että semmoinen mies, joka on pannut koko elämänsä naisen rakkauden kortille ja sitten, nähtyään, että toiset tuon kortin häneltä kattoivat, lyyhistyä ja raukenee siihen määrin, ett'ei enää kykene mihinkään, — semmoinen ei ole mies, vaan koiras. Hän on onneton muka; sen sinä mahdat parhaiten tietää; mutta mieltä hän ei vaan ole päähänsä saanut. Minä olen vakuutettu hänen pitävän itseänsä kunnon miehenä siitä syystä, että lukee jotain Galjaanin pahaista ja kerran kuukaudessa pelastaa pieksiäisistä talonpojan.

— Mutta otahan lukuun hänen kasvatuksensa ja se aika, jossa hän on elänyt, — huomautti Arkâdi.

— Kasvatusko? — huudahti Bazârow. — Joka ihminen on velvollinen kasvattamaan itse itseänsä,

niinkuin, no vaikkapa niinkuin esimerkiksi minä... Ja mitä taas aikaan tulee, niin miksikä minun pitäisi olla ajasta riippuvainen? Riippukoon ennen aika minusta. Ei, veikkonen! Kaikki tuo on semmoista löyhää, tyhjänpäiväistä! Ja mitä ne sitten ovat nuo miehen ja naisen salaiset muka välit? Kyllä me "fysiologit" tiedämme, mitä ne ovat. Otapas ja tutki silmän anatomiaa: mistä ne, niinkuin sinä sanot, arvoituksen tapaiset katseet siihen tulee? Kaikki se on romanttisuutta, hörön-töröä, mätää, taidetta. Tule pois, mennään katsomaan koppakuoriaista.

Ja ystävykset menivät Bazârowin huoneeseen. Sinne oli jo ennättänyt asettua tuommoinen medisiini-kirurgillinen haju, johon oli sekaantunut halvan tupakan löyhkää.

VIII.

Pâvel Petrôwitsh ei ollut kuin vähän aikaa läsnä veljen keskustellessa voudin kanssa. Tämä vouti oli pitkä, laiha mies, ääni imelänkäheä niinkuin keuhkotautisilla, silmissä veijarimaisuus. Kaikkiin Nikolai Petrôwitshin huomautuksiin hän vastaili: "Ka herrainen aika, se on vissi se", ja koetti saada talonpojat juomarin ja varkaan kirjoihin. Äskettäin käytäntöön pantu uudenlainen maatalous se vonkui kuin pyörä voiteen puutteessa, paukahteli kuin tuoreesta puusta kotona tehty huonekalu. Nikolai Petrôwitsh ei tuosta mieleltään masentunut, mutta huokaili sentään usein ja vaipui mietteisensä: hän tunsu, että asian onnistuminen kysyy rahoja, mutta rahat olivat häneltä melkein lopussa.

Arkâdi oli ollut oikeassa: Pâvel Petrôwitsh oli monastikin auttanut veljeänsä. Useinkin, nähdessään velimiehen puuhailevan ja ponnistelevan, päätänsä särkien, mitenkä taaskin päästä pulasta, usein Pâvel Petrôwitsh silloin astui akkunan luo ja kädet housuntaskussa jupisi hampaittensa välitse: *Mais je puis vous donner de l'argent*, [10] ja antoi hänelle rahoja. Mutta tänään ei hänellä niitä ollut, ja senvuoksi hän katsoi parhaaksi vetäytyä pois. Taloudelliset harmit olivat hänestä sangen ikäviä. Sitä paitsi tuntui hänestä, että niin paljon kuin Nikolai Petrôwitsh puuhaileekaan ja hommaa, ei hän sittenkään ota asiata siitä päästä kiinni kuin pitäisi, vaikk'ei hän suinkaan olisi osannut nimenomaa sanoa, missä kohden velimies milloinkin erehtyy.

"Veli ei ole tarpeeksi käytännöllinen", arveli hän itsekseen; "muut puijaavat häntä."

Nikolai Petrôwitsh sitä vastoin piti veljeänsä erinomaisen käytännöllisenä miehenä ja kysyi myötäänsä häneltä neuvoa.

— Minä olen tuommoinen heikko, hempeä mies, ikäni elänyt erämaassa, — puheli hän; — mutta sinä sensijaan olet niin paljon seurustellut ihmisten kanssa, sinä tunnet heidät; sinulla on kotkan silmä.

Pâvel Petrôwitsh ei vastannut tuohon mitään, kääntyi hän vaan pois, koettamatta kumminkaan saada veljeänsä luopumaan moisista luuloista.

Veljensä huoneesta tultuaan, hän läksi astumaan kartanon etu- ja takaosan välistä käytävää myöten ja tultuaan erään matalan oven eteen, pysähtyi miettiväisenä, kieritteli viiksiänsä ja kolkutti oveen.

— Kuka siellä? Käykää sisään! — kuului Fênitshkan ääni.

— Minä, — virkkoi Pâvel Petrôwitsh ja avasi oven.

Fênitshka kavahti pystyyn tuolilta, jossa hän oli istunut lapsi sylissä. Annettuaan sen lapsentytölle, joka heti kohta vei sen pois, hän pikimmältään korjasi huiviansa.

— Suokaa anteeksi, jos häiritsin, — sanoi Pâvel Petrôwitsh, katsomatta häneen. — Minä olisin vaan pyytänyt ... tänään on luullakseni asiata kaupunkiin ... pyytänyt, että käskisitte ostamaan minulle viheriäistä teetä.

— Kyllä, — vastasi Fênitshka; — kuinka paljon suvaitsette?

— Puoli naulaa riittänee yllinkyllin... Teillähän näkyy täällä olevan uutta — lisäsi hän, heittäen ympärilleen pikaisen silmäyksen, joka kosketti Fênitshkankin kasvoja. — Uutimet ikkunoissa, tarkoitan, — selitti hän, huomattuaan, ett'ei toinen häntä ymmärrä.

— Jaa, niin, uutimet kyllä. Nikolai Petrôwitsh hyvällä hyvyttään lahjoitti ne meille. Johan ne on olleet kauan aikaa akkunoissa.

— Kauanpa aikaa minäkin olen ollut käymättä teillä. Täällä näyttää olevan sangen mukavaa.

— Nikolai Petrôwitshin suosiosta, — kuiskasi Fênitshka.

— Onko teidän parempi olla täällä kuin entisessä vanhassa kylkirakennuksessa? — kysäisi Pâvel Petrôwitsh kohteliaasti, mutta vähääkään myhähtämättä.

— Parempi on, tietävästi.

— Kukas sinne pantiin teidän sijaanne?

— Siell'on pesijät nyt.

— Vai niin!

Pâvel Petrôwitsh vaikeni.

"Nyt se kai lähtee", arveli Fênitshka itsekseen, mutta eipä hän lähtenytäkään. Fênitshka seisoi hänen edessään kuin suolapatsas, hiljalleen nyppien sormiaan.

— Miksikäs te käskitte viedä poikanne pois? — virkkoi Pâvel Petrôwitsh vihdoin. — Minä olen hyvin lapsirakas; näyttäkääs se minulle.

Fênitshka punastui; hän kävi hämille ja ihastui yhtaikaa. Hän pelkäili Pâvel Petrôwitshia, joka tuskin koskaan oli puhellut hänen kanssaan.

— Dunjâsha! — huusi hän, — Tuokaa Mitja tänne (Fênitshka teitteli talossa kaikkia). — Tai malttakaa, pannaan hänelle koltti päälle.

Fênitshka kääntyi ovea kohti.

— Samahan se on, — huomautti Pâvel Petrôwitsh.

— Minä tulen heti, — vastasi Fênitshka, lähtien kiireesti toiseen huoneeseen.

Pâvel Petrôwitsh, jäätyään yksikseen, loi erittäin tarkkaavaisen katseen ympärilleen. Tämä pienenlanta, matala huone oli sangen siisti ja kodikas. Siinä tuntui vereksen lattiamaalin, juhannuskukan ja mesiruohon haju. Seinuksilla seisoi tuoleja lyyramaisine selkämyksineen. Ne oli jo kenraali vainaja aikoinaan ostanut Puolasta, ollessaan sotaretkellä siellä. Yhdessä nurkassa oli musliniuutimien verhoama pieni sänky ja sen vieressä kupukantinen, rautavanteinen arkku. Nurkassa vastapäätä sitä paloi pikkuinen lamppu suuren pyhimyskuvan edessä, joka esitti Nikolaita Ihmeittentekijää; sädekehästä riippui punaisessa nauhassa pikkuruinen poslinimuna pyhimyksen rinnalla. Ikkunalaudoilla oli viimevuotisilla marjasylteillä täytettyjä lasipurkkeja, joitten läpi päivänvalo viheriänä kuului. Niitten suulle oli huolellisesti sidottu paperipäälykset, joihin Fênitshka itse oli suurilla kirjaimilla merkinnyt: "karviaismarja". Se oli Nikolai Petrôwitshin lempisyltitiä. Katosta riippui pitkässä nuorassa häkki, jossa lyhyhäntäinen keltasirkku myötäänsä hypiskeli tirsikutellen ja pannen häkin yhtämittaa heilumaan ja vavahtelemaan, jolloin hampun siemeniä aina pudota pirahteli maahan. Väliseinäällä, pienen piirongin yläpuolella riippui jotenkin huonoja, kiertävän taiteilijan ottamia valokuvia Nikolai Petrôwitshista jos millaisissakin asennoissa. Siinä riippui Fênitshkankin kuva, kerrassaan onnistumaton: tummissa puitteissa oli jotain kasvojen tapaista, silmiä vailla, suupielissä ponnistettu hymy; muuta ei siinä erottanut. Fênitshkan yläpuolella taas itse kenraali Jermôlow, huopaviitta yllään, ankaran tuimana tuijotteli kohti Kaukaasian kaukaisia kukkuloita pienen, kengänmuotoisen silkkisen neulatyynyn alta, joka oli painunut ihan kenraalin otsalle asti.

Kului viiden minutin verran. Viereisestä huoneesta kuului kahinaa ja supatusta. Pâvel Petrôwitsh otti piirongilta tahratun, hajallisen nidoksen Masâljskin *Stréltseja* ja selaili sitä hiukan... Ovi aukeni, ja sisään astui Fênitshka Mitja sylissä. Hän oli pukenut pojan päälle punaisen paidan, jonka kauluksessa oli kiiltonauhainen reunus, kammannut pojan pään ja pessyt silmät. Poika hengitti lujasti, kurotteli ruumistaan ja nytkytteli käsiään, niinkuin terveitten lasten on tapa, mutta uhkea paita se nähtävästikin teki tehtävänsä: tyytyväisyyden ilme heijasti koko hänen pulleasta olennostaan. Fênitshka oli laittanut omankin tukkansa järjestykseen ja sitaissut päähänsä paremman huivin, mutta hän olisi huoletti saattanut jäädä entiseen asuunsa. Ja todellakin, oliko maailmassa mitään sen viehättävämpää kuin nuori äiti, terve lapsi sylissään?

— Kas tuota pallukkaa, — virkkoi Pâvel Petrôwitsh, kutkuttaen Mitjaa kaksoisleuasta etusormensa pitkän kynnen päällä. Poikainen kiinnitti katseensa keltasirkkuun ja rupesi nauramaan.

— Setä se on, — virkkoi Fênitshka, painaen kasvojansa lasta vasten ja hiljalleen puistellen häntä, Dunjâshan asetellessa ikkunalle savupyperöä vaskirahan päälle.

— Kuinkas vanha hän onkaan? — kysäsi Pâvel Petrôwitsh.

— Kuusi kuukautta, pian kääntyy seitsemännelle, yhdentenätoista päivänä ensi kuuta.

— Eiköhän kahdeksannelle jo, Feodôsia Nikolâjewna? — virkkoi Dunjâsha hiukan arkaillen.

— Eihän toki! Seitsemännelle. Mitäs sinä nyt! — Lapsi rupesi taas nauramaan, käänsi sitten huomionsa arkkuun ja tarttui äkkiä koko kourallaan äitiään nenään ja huuliin. — Vallaton veitikka! — puheli Fênitshka, vetämättä kasvojaan pois pojan kourasta.

— Hän on veljeni näköinen, — huomautti Pâvel Petrôwitsh.

"Kenenkâpäs se olisikaan näköinen?", ajatteli Fênitshka.

— Niin, niin, — puheli Pâvel Petrôwitsh ikäänkuin itsekseen; — ihan velimiehen näköinen.

Hän loi Fênitshkaan tarkan, melkein murheellisen katseen.

— Setä se on, — virkkoi Fênitshka, nyt jo kuiskaamalla.

— Kas, Pâvel! Täälläkö sinä oletkin? — kuului äkkiä Nikolai Petrôwitshin ääni.

Pâvel Petrôwitsh kääntyi kiireesti ympärinsä, kulmiaan rypistäen, mutta veli katsahti häneen niin iloisasti, niin kiitollisena, että toisen täytyi väkisinkin myhähtää hänelle.

— Sinullahan on koko pulska poika, — sanoi hän, kelloonsa katsahtaen. — Minä poikkesin tänne puhumaan teestä...

Ja sen sanottuaan Pâvel Petrôwitsh läksi pois, varsin levollinen ilme kasvoissa.

— Itsestäänkö hän tuli? — kysäisi Nikolai Petrôwitsh Fênitshkalta.

— Itsestään tulivat; oveen kopauttivat ja tulivat sisään.

— Entäs Arkâsha? Eikö hän ole enää käynyt sinun luonasi?

— Eivät ole. Enköhän minä muuta tuonne kylkirakennukseen, Nikolai Petrôwitsh?

— Miksi niin?

— Eiköhän se olisi parasta ensi aluksi?

— Nnno ... eipä sentään, — äännähti Nikolai Petrôwitsh, änkytellen ja otsaansa hieraisten. — Kun olisi ennen... No terve, sinä mötys, — virkkoi hän sitten, äkkiä vilkastuen, lähestyi lasta ja suuteli häntä poskeen. Senjälkeen hän, kumartui hiukan ja kosketti huulillaan Fênitshkan kättä, joka kuului valkoisena kuin maito Mitjan punaisen paidan päällä.

— Nikolai Petrôwitsh! Mitäs te nyt? — sopotti Fênitshka, laskien silmänsä maahan, mutta kohottaen ne jälleen ylös... Soma oli hänen silmänsä välke, hänen katsellessaan kulmainsa alta ja naurahdellen lempeästi ja hiukan typerästi.

* * * * *

Nikolai Petrôwitsh oli tutustunut Fênitshkaan seuraavalla tavalla.

Kerran, noin kolme vuotta sitten, hän oli matkoillaan yöpynyt majataloon eräässä kaukaisessa maaseutukaupungissa. Odottamattoman mielihyvän teki hänelle erinomainen järjestys siinä huoneessa, minkä oli saanut, ja sänkyvaatteiden puhtaus. "Saksalainenkohan täällä lieneekin emäntä?" iski hänen mieleensä. Mutta emäntänä olikin venakko, noin viidenkymmenen vanha vaimo, siistissä puvussa, kasvot somat ja puhe arvokasta. Nikolai Petrôwitsh puuttui pakinoille hänen kanssaan, teetä juodessaan, ja varsin hyvän vaikutuksen häneen emäntä tekikin.

Nikolai Petrôwitsh oli siihen aikaan vast'ikään muuttanut uuteen maakartanoonsa, jossa ei tahtonut pitää äärellään maaorjia, vaan haeskeli palkkaväkeä. Emäntä puolestaan valitteli matkustajain vähyyttä ja kallista aikaa. Nikolai Petrôwitsh tarjosi hänelle silloin emännöitsijän paikan hovissaan, ja toinen suostuikin. Hänen miehensä oli kuollut jo kauan sitten, jätettyään äidin huostaan ainoan tyttären, Fênitshkan.

Parin viikon kuluttua Arina Sâvishna (se oli uuden emännöitsijän nimi) muuttikin tyttärineen Mârjinoon ja asettui asumaan kylkirakennukseen. Nikolai Petrôwitsh näytti osanneen oikeaan. Arina

pani talon hyvään järjestykseen. Fênitshkasta, joka silloin jo oli täyttänyt seitsemäntoista vuotta, ei puhunut talossa kukaan, eikä häntä kukaan nähnytkään, hän kun eleli hiljalleen ja yksikseen. Sunnuntaisin vain Nikolai Petrôwitsh huomasi pitäjän kirkossa, jossain syrjäisessä paikassa, hänen vaikeitten kasvojensa profilin.

Näin kului toista vuotta.

Aamulla kerran Arina tuli isäntänsä huoneeseen ja, tehtyään tavanmukaisen syvän kumarruksen, kysyi, eikö hän voisi auttaa hänen tyttärtään, jolle kipinä uunista oli lentänyt silmään. Nikolai Petrôwitsh, niinkuin muutkin kotona-kykkijät, harjoitti tautien parantelemista; olipa hankkinut taloonsa homeopaattillisen apteekinkin. Hän käski Arinan tuoda sairaan heti sisään. Fênitshka, kuultuaan herran kutsuvan häntä luokseen, säikähti pahanpäiväiseksi, mutta seurasi sentään äitiänsä. Vietyään hänet akkunan eteen, Nikolai Petrôwitsh otti häntä molemmin käsin päästä, tutki tarkoin tuon punaisen, tulehtuneen silmän ja valmisti hänelle samassa omin käsin haudevettä, repäsi sitten nenäliinansa ja neuvoi, mitenkä hautoa. Fênitshka kuunteli häntä loppuun asti ja aikoi lähteä tiehensä.

— Suutele toki herran kättä, tyttö riepu! — sanoi Alina hänelle.

Mutta Nikolai Petrôwitsh ei sallinut hänen suudella kättä, vaan joutui hämille itsekin ja suuteli tyttöä kumartuneeseen päähän jakauksen kohdalle.

Fênitshkan silmä parani pian, mutta se vaikutus, minkä hän oli isäntäänsä tehnyt, ei hälvennyt niinkään pian. Yhä vain Nikolai Petrôwitshin silmissä kuvastuivat nuo puhtaat, hennot, arasti kohotetut kasvot; hän tunsu kämmeniensä koskettelevan tuota pehmeätä tukkaa, näki nuo viattomat, puoleksi avonaiset huulet, joitten välitse helmimäiset hampaat kosteina väikähtelivät päivänvalossa. Hän rupesi entistä tarkkaavammin katselemaan häntä kirkossa ja koetti päästä puheisin hänen kanssaan.

Fênitshka vierasti häntä ensi alussa. Niinpä kerrankin, kun Nikolai Petrôwitsh kohtasi hänet kapealla, tuuhean ruispellon kautta kulkevalla polulla, hän puikahti piiloon korkeakorttiseen, sankkaan peltoon, jossa rukiinen juurella kasvoi tiheässä ruiskukkaa ja koiruohoa. Nikolai Petrôwitsh huomasi hänen päänsä kortten kultaisen verkon lävitse, josta hän katsella kurkisteli kuin pikku eläin.

— Hyvää iltaa, Fênitshka! — huusi hän tytölle lempeällä äänellä. — En minä pure.

— Jumal' antakoon! — kuiskasi toinen, tyyssijaansa jättämättä.

Vähitellen hän alkoi tottua Nikolai Petrôwitshiin, vaikka yhä vieläkin pelkäili hänen läsnäollessaan, kunnes Arina, hänen äitinsä, äkkiä kuoli koleraan. Minnekä oli tyttö nyt joutuva? Hän oli perinyt äidiltään rakkauden järjestykseen, järkevyyteen ja arvokkaisuuteen, mutta olihan hän vielä niin nuori, niin yksinäinen. Nikolai Petrôwitsh itse oli niin hyväntahtoinen, siivo...

Tarpeetonta on kertomusta enää jatkaa...

— Vai tuli se veli noin vaan? — tiedusteli Nikolai Petrôwitsh. — Oveen kolkutti ja astui sisään?

— Niin.

— No se on hyvä se. Annas kun hypittelen Mitjaa. Ja Nikolai Petrôwitsh rupesi hypittelemään poikaa melkein lakeen saakka. Kovin oli pienonen itse siitä hyvillään, mutta levoton oli äiti. Joka kerta kuin poikanen lennähti ylös, joka kerta hän ojensi kätensä lapsen paljastuneita jalkoja kohti.

Mutta Pâvel Petrôwitsh palasi uhkeaan kabinettiinsa. Seinillä oli sirot, omituisen väriset tapetit, kirjavalla persialaisella matolla riippui ampuma-aseita; huonekalut olivat pähkinäpuusta, tummanvehreällä shaggilla päällystetyt; kirjakaappi oli vanhaa tammea, renaissance-stiiliä, komealla kirjoituspöydällä seisoi pieniä pronssisia statuetteja; nurkassa kamini-uuni. Hän heittäysi seljälleen sohvalle, pani kätensä niskan taa ja katseli liikahdamatta, melkein epätoivoisena kattoon. Lieneekö hän sitten tahtonut itse seiniltäkin kätkeä, mitä hänen kasvoillansa ilmenee, vai mikä lienee ollut syynä, mutta hän nousi, veti raskaat uutimet akkunain eteen ja heittäytyi sohvalle jälleen.

Samana päivänä Bazârowkin tutustui Fênitshkaan. Bazârow oli Arkâdin kanssa kävelyllä puutarhassa, selitellen ystävälleen, miksikä eivät kaikki puut ole ottaneet juurtuakseen, varsinkaan pienet tammets.

— Tânnets pitäisi istuttaa enemmän hopeapoppeleita ja kuusia, vaikkapa lehmiksiâkin, ja panna ruokamultaa lisää. Tuo lehtimaja, katsos, se on menestynyt hyvin — lisâsi hân — sillä akaasia ja syreni ne ovat kelpo poikia ne, eivät kysy hoitoa. Mutta ... siellâhân on joku! Lehtimajassa istui Fênitshka Dunjâshan ja Mitjan kanssa. Bazârow pysähtyi, mutta Arkâdi nyökäytti Fênitshkalle päätâ, niinkuin vanha tuttava ainakin.

— Kuka se on? — kysyi Bazârow, heti kuin oli kuljettu lehtimajan ohi. — Soma naikkonen!

— Kumpaisestako sinâ puhut?

— Tietty se, kestâ; yksihân siellâ oli soma.

Aina väliin hâmilleen joutuen Arkâdi kertoi hânelle lyhyesti, ken Fênitshka on.

— Ahaa — virkkoi Bazârow. — Näkyypâ sinun isâsi tietävân, mikä on vettä mikä mettâ. Hân on reipas poika kerrassaan, tuo sinun isâsi; hân miellyttââ minua, miellyttââ totta maar niinkin. Mutta pitäähân sitä tutustua, — lisâsi hân, kääntyen lehtimajalle päin.

— Jevgêni! — huudahti säikähtäneenä Arkâdi hânen jälkeensä. — Ole, Herran tähden varovainen!

— Ole huoletti, — vastasi Bazârow, — me ollaan monessa liemessä keitettyâ väkeâ; ei sitä niinkâän pelkkiâ maamoukkia olla.

Fênitshkaa lähestyessâän hân otti lakin päästâän.

— Sallikaa minun esitellä itseni, — alkoi hân, kumartaen kohteliaasti. — Arkâdi Nikolâitshin ystävâ ja vallan sävyisâ mies.

Fênitshka nousi seisomaan ja katseli hântâ arasti.

— Tuopas on kerrassaan sievâ lapsi, — jatkoi Bazârow. — Olkaa huoletti, ei mull' ole silmât noidan silmât. Miksikâs sillä posket noin hehkuu? Hampaitako saa?

— Niin, — vastasi Fênitshka, — neljâ on jo puhjennut, ja nyt on ikenet taas pöhössâ.

— Näyttäkââs ... âlkââ peljâtkö; minâ olen tohtori. Bazârow otti lapsen syliinsâ, ja kovin kummastelivat niin Fênitshka kuin Dunjâshakin, ett'ei poika pyristellyt vastaan eikä ensinkâän vierastanut.

— Jaha, jaha... Kaikki on niinkuin olla pitää: poika saa uhkeat hampaat. Jos mitâ joskus sattuu, pankaa sana minulle. Oletteko te itse terve?

— Terve olen, Jumalan kiitos.

— Jumalan kiitos; sehân onkin paras kaikista. Entâs te? — lisâsi Bazârow, kääntyen Dunjâshaan.

Dunjâsha, tyttönen tuikea tuvassa ja rasavilli tanhualla, tirskautti vaan, eikä vastannut mitâän.

— No niin. Tuoss'on pulska prinssinne. Fênitshka otti pojan syliinsâ.

— Ettâ hân viihtyi teillâ niin hyvin! — virkkoi hân puoliâäneen.

— Minulla viihtyy lapset aina, — vastasi Bazârow; mull' on tiedossani taika semmoinen.

— Lapset tuntee kyllâ, kuka heitâ rakastaa, — huomautti Dunjâsha.

— Se on vissi se, — vahvisti Fênitshka. — Niinkuin Mitjakin: välisti ei menisi vieraan syliin, ei vaikka.

— Entâs minun? — kysâsi Arkâdi, joka oli seisonut kotvan aikaa taampana ja nyt läheni lehtimajaa.

Hân kurotti kâtensä Mitjaa kohti, mutta poikanen kääntyi pois ja rupesi uikuttamaan. Fênitshka joutui hâmilles.

— Kyllâpâhân tulee vielä, jahka tottuu, — virkkoi Arkâdi suopeasti.

Ystävyykset läksivät lehtimajasta.

— Mikä hänen nimensä olikaan? — kysyi Bazârow.

— Fênitshka ... Feodôsia.

— Entäs isännimeltä? Pitäähän se tietää sekin.

— Nikolâjewna.

— *Bene*. Minua miellyttää hänessä se, ett'ei hän kainostele liiaksi. Toinen kukaties juuri moittisi häntä siitä. Joutavia! Mitäs siinä olisi kainostelemista? Hän on äiti, ja niinmuodoin hän on oikeassa.

— Hän on kyllä oikeassa, — virkkoi Arkâdi, — mutta isä...

— Isä on oikeassa kanssa, — keskeytti Bazârow.

— Ei minun mielestäni.

— Niin, niin: yksi perillinen lisää, se nähkääs harmittaa meitä hiukan.

— Ettes häpeä, luullessasi minun ajattelevan tuollaista! — huudahti Arkâdi kiivaasti. — En minä siltä kannalta katso isän olevan väärässä; isän pitäisi minun mielestäni naida hänet.

— Vai niin, vai niin! — virkkoi Bazârow tynesti. — Kas kuinka me ollaankaan jalomielisiä! Sinun mielestäsi siis avioliitolla on vielä jotain merkitystä. Sitä en olisi sinulta odottanut.

Ystävykset astuivat muutamia askeleita ääneti.

— Minä olen nähnyt kaikki sinun isäsi laitokset, — puheli taas Bazârov. — Karja on keinoa ja hevoset työllä tapetuita. Rakennukset ne hiukan rasahtelevat nekin, työväki on laiskaa ja vetelää, mutta vouti se on joko tomppeli tai veijari, en ole vielä päässyt perille, kumpaako.

— Kovinhan sinä olet ankara tänään, Jevgêni Vasîljitsh.

— Ja kunnonkin talonpojat ne vielä saavat isäsi puijatuksi, usko pois. Ilmankos sananlasku sanoo: "Venäläinen musikka pistää Jumalankin poskeensa."

— Minä alan olla yhtä mieltä sedän kanssa, — virkkoi Arkâdi: — sinulla on kerrassaan huono ajatus venäläisistä.

— Jopa sitten jotain! Ei venäläisessä muuta hyvää olekaan kuin se, että hänellä on peräti huono ajatus itsestään. Kaks kertaa kaks on neljä — se se jotain on; muu kaikki on hölynpölyä.

— Luontokin? — virkkoi Arkâdi, miettiväisenä katsellen tuonne kauas yli moniväristen peltojen, joihin mailleen jo kallistuva aurinko loi kaunista, lempeätä valoa.

— Ja hölynpölyä se on luontokin, siinä merkityksessä, jossa sinä sitä käsität. Ei luonto ole mikään temppele; paja se on ja ihminen seppänä siinä.

Samassa kuului kartanosta viivähteleviä violoncellon säveleitä. Joku siellä soitti tunteellisesti, vaikka epävarmalla kädellä, Schubertin Träumereitä, ja hunajana hajaantui ilmassa suloinen melodia.

— Mitäs tuo on? — kysyi Bazârow kummastellen.

— Isä soittaa.

— Soittaako sinun isäsi celloa?

— Kyllä.

— Mutta kuinka vanha hän on?

— Neljäkymmentä neljä. Bazârow räjähti nauramaan.

— Mitäs sinä naurat?

— No mutta, hyvä ystävä! Mies viidennellä viidettä, *pater familias*, asuu täällä maan sydänmaassa ja — soittaa celloa!

Bazârow nauraa hohotti edelleen, mutta Arkâdi, niin syvästi kuin kunnioittakaan mestariansa, ei tällä kertaa edes myhähtänytkään.

X.

Kului pari viikkoa. Elämä Mârjinossa kulki kulkuansa: Arkâdi vietti makean leivän päiviä, Bazârow teki työtä. Talossa olivat jo kaikki ennättäneet tottua häneen, hänen leväperäiseen menettelytapaansa, hänen jyrkkäpuheisuuteensa. Fênitshka varsinkin oli jo niin tutustunut häneen, että yöllä kerran käski herättää hänet: Mitja oli saanut suonenvetoja. Ja Bazârow tuli, tapansa mukaan, puoleksi leikkiä laskien, puoleksi haukotellen, istui hänen luonaan parisen tuntia ja sai lapsen entiselleen.

Pâvel Petrôwitsh sitä vastoin oli ruvennut vihaamaan häntä koko sydämensä pohjasta, pitäen häntä röhkeänä, öykkärinä, kyynillisenä miehenä, plebeijinä. Hän aavisteli, ett'ei Bazârow pidä häntä arvossa, melkeinpä halveksii häntä, — häntä, Pâvel Kirsânowia!

Nikolai Petrôwitsh pelkäili hiukan tätä nuorta "nihilistiä", epäillen, tokko hänen vaikutuksensa Arkâdiin lienee hyvinkään edullista, mutta mielellään hän kuunteli Bazârowia, mielellään oli läsnä hänen fyysillis-kemiallisissa kokeissaan. Bazârow oli tuonut mikroskopin mukanaan ja hääräili tuntimäärin sen ääressä.

Palvelijat olivat hekin kiintyneet häneen, vaikka hän usein teki heistä pilkkaakin. He tunsivat, että siinä se on sentään meikäläinen mies eikä herra. Dunjâsha se mielellään nauraa hihitteli hänen kanssaan, ja heitti häneen vihjaavia silmäyksiä, juosta puikahdellessaan hänen ohitsensa. Pjotr, mies peräti itserakas ja typerä, otsa alati rypyssä, mies, jonka ainoa ansio oli siinä, että osasi katsoa ihmisiä kohteliaasti silmiin ja sai tavaamalla kirjasta selvän ja usein harjaili tukkaansa, — hänkin rupesi myhätelemään ja kirkastui kasvoiltaan, milloin vain Bazârow kiinnitti häneen huomiota. Palvelusväen pojat ne juoksentelivat "tohtorismiehen" perässä kuin pienet koirat. Ukko Prokôfjitsh se vain ei sietänyt häntä. Tuiman näköisenä hän pöydässä passaili tuota "sammakonnylkijää" ja "lipilaaria", ja vakuutti, että tuo partaniekka roikale on — sika kaalismaassa. Prokôfjitsh oli tavallaan yhtä hyvä aristokraati kuin Pâvel Petrôwitshkin.

Tuli vuoden herttaisain aika, kesäkuun ensimmäiset päivät. Sää oli ihanat. Kansaa uhkasi kyllä jälleen kolera, mutta X:n läänin asukkaat olivat jo tottuneet näkemään sitä vieraanansa. Bazârowin oli tapana nousta aamulla hyvin aikaisin ja lähteä astumaan parin kolmen virstan päähän, ei kävelemään — kävely ilman mitään tarkoitusta oli hänestä peräti vastenmielistä, — vaan keräämään kasveja ja hyönteisiä. Väliin hän otti mukaansa Arkâdinkin. Paluumatkalla he tavallisesti joutuivat väittelyyn, jossa Arkâdi useimmiten jäi alle kynsin, vaikka pitikin enemmän ääntä kuin toinen.

Kerran he olivat viipyneet tavallista kauemmin. Nikolai Petrôwitsh läksi heitä vastaan puutarhaan. Tultuansa lehtimajan kohdalle hän kuuli äkkiä nopeita askelia, ja odottelemiensa nuorten miesten puhetta. He kulkivat lehtimajan toiselta puolen eivätkä voineet nähdä häntä.

— Sin'et tunne isää tarpeeksi, — kuului Arkâdi sanovan.

Nikolai Petrôwitsh painautui piiloon.

— Sinun isäsi on kelpo poika, — virkkoi Bazârow; — mutta hän on jo virkaheitto; hänen laulunsa on laulettu loppuun.

"Virkaheitto" seiso paikallaan minutin, vieläpä toisenkin, ja läksi sitten verkalleen astua laahustamaan kotia.

— Toissapäivänä, — jatkoi Bazârow, — toissapäivänä minä tapasin hänet lukemasta Púshkinia. Selitä toki hänelle, ett'eihän semmoisesta ole mihinkään. Eihän hän enää mikään poika ole; heittäis jo mokomankin höröntörön. Olla romantikona nykyaikoina ... että hän viitsii! Anna hänelle jotain kunnollisempaa luettavaksi.

— Mitähän hänelle antaisi? — kysyi Arkâdi.

— Vaikkapa ensi hätään Büchnerin "*Stoff und Kraft*". — Niinpä niinkin, — vastasi Arkâdi hyväksyvästi. — "*Stoff und Kraft*" on kirjoitettu kansantajuisesti...

* * * * *

— Ja niinpä, näetkös meistä, sinusta ja minusta, — puheli samana päivänä iltapuoleen Nikolai Petrôwitsh veljelleen, istuen hänen kabinetissansa, — meistä tuli kuin tulikin virkaheitot, ja laulettu se on loppuun meidän laulummekin: No niin. Oikeassa kenties Bazârow onkin. Mutta yksi asia minusta sentään tuntuu katkeralta: minä toivoin näet, että nythän minä pääsen oikein sydämellisen ystävyuden kannalle Arkâdin kanssa, mutta näyttääkin siltä, että minä olen jäänyt jälkeen ja hän mennyt eteenpäin; emme me enää voi ymmärtää toisiamme.

— Milläs tavoin hän sitten on mennyt eteenpäin? Ja missäs hän on niin paljoa etevämpi meitä? — huudahti Pável Petrôwitsh maltittomasti. — Sen kaiken on hänelle ajanut päähän tuo signor, tuo nihilisti. Min'en voi sietää tuota puoskaria; hän on minun mielestäni ilmeinen charlataani; minä olen varma siitä, ett'ei hän kaikkine sammakoineenkaan ole kovin pitkällä luonnontieteissä.

— Älä, veikkonen, sano niin; Bazârow on älykäs mies, ja tietoja on hänellä paljon.

— Ja niin inhottavan itserakas, — keskeytti jälleen Pável Petrôwitsh.

— Totta kyllä, — virkkoi Nikolai Petrôwitsh, — itserakas hän on, mutta eipä sitä vailla näy saattavan olla. Yksi asia kumminkin on, jota en saa päähäni. Minähän luullakseni teen kaikki, jott'en jäisi ajastani jälkeen: olen järjestänyt alustalaisteni olot, olen pannut kuntoon farmin, niin että minua jo yli koko läänin sanotaan *punaiseksi*; minä luen, hankin tietoja, koetan ylipäänsä päästä tasakannalle nykyaikaisten vaatimusten kanssa, — mutta nyt minulle sanotaan, että minun lauluni on laulettu loppuun. Alanpa, veli hyvä, itsekin jo olla sitä mieltä, että eiköhän jo lienekin tuo laulu loppuun laulettu.

— Kuinka niin?

— Niinpä niin. Tänään esimerkiksi olin lukemassa Púshkinia. "Mustalaiset" muistaakseni sattui siinä eteeni... Äkkiä astuu Arkâdi luokseni ja sanaakaan sanomatta, tuommainen lempeä sääli kasvoillaan, ottaa minulta kirjan pois, niinkuin pieneltä lapselta, ja panee eteeni toisen kirjan, saksalaisen... Niin, ja sitten hän myhähti ja läksi pois, ja vei Púshkinin mennessään.

— Kas niin! Minkä kirjan hän sinulle antoi?

— Tämän näin.

Ja Nikolai Petrôwitsh veti takkinsa takataskusta Büchnerin kuuluisan kirjasen, yhdeksättä painosta.

Pável Petrôwitsh käänteli sitä tuokion aikaa käsissään.

— Hm! — murahti hän. — Arkâdi Nikolajewitsh pitää huolta sinun kasvatuksestasi. No oletkos koettanut lukea?

— Olen.

— Ja?

— Joko minä olen tuhma, tai kaikki tuo on pötyä.

Kaiketi se on niin, että minä olen tuhma.

— Ethän vielä ole unohtanut saksaasi? — kysyi Pável Petrôwitsh.

— Kyllä minä saksa ymmärrän.

Pável Petrôwitsh pyöräytti jälleen kirjaa käsissään, katsoen kulmainsa alta veljeensä. Hetken aikaa he olivat ääneti kumpikin.

— Niin vaimenkin! — virkkoi Nikolai Petrôwitsh, nähtävästikin kääntääkseen keskustelua toisaanne. — Minä sain kirjeen Koljâzinilta.

— Matvei Iljítshiltäkö?

— Häneltä juuri. Hän on saapunut kaupunkiin, pitämään läänissä tarkastusta. Hänestä on tullut koko pöpö. Hän tahtoisi nyt tavata meitä, niinkuin sukulaisten sopii — niin hän kirjoittaa — ja kutsuu sinua ja minua ja Arkâdia kaupunkiin.

— Lähdetkö? — kysäsi Pável Petrôwitsh.

— En. Entäs sinä?

— En minäkään. Mitä minä sinne läksisin viidenkymmenen virstan päähän tuulta pieksämään? *Mathieun* tekisi nyt mieli esiintyä meille kaikessa kunnianssaan. Hitto hänestä! Suitsuttaa ne hänelle läänin pyhää savua ilman meitäkin. Ja sepä sitten jo jotain: salaneuvos! Jos minä olisin pysynyt sotapalveluksessa ja yhä tuota joutavaa juttua jauhanut, niin jo minä olisin kenraaliadjutantti. Ja sitä paitsi — mehän olemme virkaheitoja, me.

— Niin ollaan, veikkonen, — vastasi Nikolai Petrôwitsh huoaten. — Parasta on kun teetetään arkut valmiiksi ja pannaan kädet ristiin rinnan päälle.

— En minä aio kovinkaan pian antautua, — murahdi veli. — Kyllä minä vielä rytäkkään joudun tuon lääkäriin veikkosen kanssa, niin minusta tuntuu.

Ja rytäkkä syntyikin vielä samana iltana teepöydässä. Pável Petrôwitsh astui vierashuoneeseen jo valmiina taisteluun, ärtyneenä, päättävästi. Hän odotteli vain jotain tekosyytä, millä hyökätä vihollisen kimppuun, mutta sitä ei ilmaantunut pitkään aikaan. Bazârow oli ylipäänsä harvapuheinen aina, milloin "ukot Kirsânowitz" olivat läsnä (niin hän nimitti veljeksiä). Tänä iltana varsinkin hän oli pahalla tuulella, ja istui ääneti, tyhjentäen teekupin toisensa perästä. Pável Petrôwitsh se ihan kiehahteli mallittomuudesta. Vihdoinkin hänen toiveensa toteutuivat. Puhe kääntyi eräsen läheiseen tilanomistajaan.

— Roska, aristokraatin mokoma, — huomautti Bazârow, joka oli kohdannut häntä Pietarissa.

— Sallikaa kysyäni, — aloitti Pável Petrôwitsh vapisevin huulin, — merkitseekö teidän käsityksenne mukaan "roska" ja "aristokraati" samaa?

— Minä sanoin: "aristokraatin mokoma", — virkkoi Bazârow, laiskasti härpäten teetä.

— Aivan niin, mutta minun luullakseni te olette samaa mieltä aristokraateista kuin aristokraatin mokomistakin. Pidän velvollisuutenani ilmoittaa teille, että minulla on toisenlainen ajatus asiasta. Minä — sen uskallan sanoa — olen tunnettu liberaalisena, progressia suosivana miehenä, mutta juuri siitä syystä minä pidän aristokraateja, oikeita aristokraateja kunniaassa. Muistakaa, arvoisa herra (nämä sanat kuultuaan Bazârow nosti silmänsä Pável Petrôwitshiin), niin, arvoisa herra, — toisti hän kiihkeästi — muistakaa Englannin aristokraateja. He eivät luovuta rahtuistakaan oikeuksistansa, ja siksi he pitävät muittenkin oikeuksia arvossa; he vaativat muilta velvollisuuksien täyttämistä heitä kohtaan, ja siksi he itsekkin täyttävät *omat* velvollisuutensa. Aristokratia on antanut Englannille vapauden ja on sen kannattajana yhä edelleen.

— Jo tuota laulua on kuultu senkin seitsemän kertaa, — vastasi Bazârow, — mutta mitäs tämä kaikki nyt tässä todistaa?

— *Teä* todistaa, arvoisa herra, — Pável Petrôwitsh, suutuksissa ollessaan, käytti tahallansa muotoja "teä" ja "teällä", varsin hyvin tietäen, että ne ovat vastoin kielioppia. Tuollaisessa oikussa ilmeni jätteitä aleksanderilaisista traditioneista. Silloiset maan mahtavat, venettä puhuessaan, mikä muutoin sangen harvoin tapahtui, käyttivät senlaisia sanoja kuin "*teä*", jopa "*tiä'kin*": me muka ollaan niitä aito venäläisiä ja samalla ylimyksiäkin, joitten on lupa olla välittämättä tuommoisista koulusäännöistä, — *teä* todistaa, että, ellei ole olemassa oman arvon tuntoa, kunnioituksen tuntoa omaa itseänsä kohtaan, ja aristokraateissa nämä tunteet ovat kehittyneinä, niin koko yhteiskunnallinen ... *bien public* ... yhteiskunnallinen laitos on kovaa pohjaa vailla. Personallisuus, arvoisa herra, se on pääasia; ihmisessä pitää olla personallisuus, luja kuin kallio, sillä siihen perustuu kaikki tyyni. Tiedän, esimerkiksi, vallan hyvin, että te suvaitsette pitää minun tapojani, minun toalettiani ja, olkoon menneeksi, minun siisteyttänikin naurettavina puolina, mutta kaikki tämä aiheutuu oman itseni arvossa pitämisestä, velvollisuuden tunnosta, niin juuri, niin juuri, velvollisuuden tunnosta. Minä elän maansydamässä, metsänkorvessa, mutta minä en menettele ala-arvoisesti, minä kunnioitan itsessäni ihmistä.

— Mutta sallikaa, Pável Petrôwitsh, — puuttui Bazârow puheeseen; — itseänne te pidätte arvossa, mutta istutte sittenkin ristissä käsin; mitäs hyötyä siitä heruu tuolle *'bien public'* ille? Vaikk'ette itseänne arvossa pitäisikään, saman verran te saisitte aikaan sittenkin.

Pável Petrôwitsh kalpeni.

— Se on kokonaan toinen kysymys. Min'en ole ensinkään velvollinen selittämään teille, miksi minä ristissä käsin istun. Tahdon vaan sanoa, että aristokratismi on principii, mutta principijä vailla saattavat nykyaikana elää ainoastaan epäsiiveelliset tai tyhjänpäiväiset ihmiset. Tuotahan minä sanoin Arkädille jo toisena päivänä hänen tulonsa jälkeen, ja uudistan sen nyt teille. Eikö niin, Nikolai?

Nikolai Petrôwitsh nyökäytti päätään.

— Aristokratismi, liberalismi, progressi, prinsipit, — puheli Bazârow, — mikä ylenpalttisuus vieraita ja... hyödyttömiä sanoja! Venäläinen ei niillä tee yhtään mitään, vaikka ilmaiseksi sais.

— Milläs hän sitten teidän mielestänne tekisi? Jos olisi uskoa teitä, niin johan meillä oltaisiin aivan ulkopuolella ihmiskuntaa, kaikkien sen lakien ulkopuolella. Hyväinen aika! Historian logikahan vaatii...

— Mitä me sillä logikalla? Tullaan sitä toimeen ilmankin.

— Kuinka niin?

— Niinpä niin. Ettehän te, toivoakseni, kaipaa logikaa, osataksenne pistää leipäpalasen suuhunne, kun nälkä on. Mitä me teemme noilla pilviä hosuvilla käsitteillä?

Pâvel Petrôwitsh huitaisi käsillään.

— Nyt minun täytyy sanoa, ett'en lainkaan ymmärrä teitä. Te loukkaatte Venäjän kansaa. En käsitä, kuinka saattaa olla tunnustamatta principejä, sääntöjä. Minkäs nojalla te sitten toimitte?

— Setä hyvä, johan minä olen teille sanonut, eteemme me tunnusta mitään autoriteeteja, — sekaantui Arkâdi puheeseen.

— Me toimimme sen nojalla, minkä milloinkin hyödylliseksi tunnustamme, — virkkoi Bazârow. — Hyödyllisintä kaikista on tähän aikaan kieltäminen, ja me kiellämme.

— Kaikenko?

— Kaiken.

— Mitenkä? Ette kiellä ainoastaan taidetta, runoutta ... vaan ... hirvittää mainitakaan...

— Kaikki, — toisti Bazârow verrattoman tyynenä. Pâvel Petrôwitsh iski häneen silmänsä. Tätä hän ei ollut odottanut. Arkâdi punastui pelkämästä mielihyvästään.

— Mutta malttakaas nyt, — kävi Nikolai Petrôwitsh väliin. — Te kiellätte kaikki eli, oikeammin sanoen te hajoitatte kaikki... Mutta pitäähän sitä rakentaakin.

— Se ei kuulu meihin... Ensin on ala raivattava.

— Kansan nykyinen tila vaatii sitä, — lisäsi Arkâdi arvokkaasti. — Meidän pitää täyttää nämä vaatimukset; meillä ei ole oikeutta käydä tyydyttämään personallista egoismiamme.

Viimeksi-mainittu lause ei nähtävästikään ollut Bazârowille mieliin; se haiskahti filosofialle, se on: romanttisuudelle, sillä Bazârow sanoi filosofiaakin romanttisuudeksi, mutta hän ei katsonut tarpeelliseksi käydä kumoamaan nuoren opetuslapsensa väitettä.

— Ei, ei! — huudahti Pâvel Petrôwitsh äkillisessä kiihkon puuskassa. — En ota uskoakseni, että te, hyvät herrat, todellakin tunnette Venäjän kansaa, että te olette kansan tarpeitten ja pyrintöjen edustajia! Ei vainkaan ole Venäjän kansa sellainen, joksi te sitä kuvaillette. Se pitää traditioneja pyhinä, se on patriarkallista kansaa, se ei voi elää ilman uskontoa...

— En rupea kiistämään tätä vastaan, — keskeytti Bazârow, — olenpa valmis myöntämään olevanne tässä asiassa oikeassa.

— Ja jos olen oikeassa...

— Niin ei se sittenkään todista mitään.

— Ei yhtään mitään, — toisti Arkâdi varmana, niinkuin taitava shakinpelaaja, joka jo ennakoita tiesi vastustajansa tekevän tuon hyvinkin muka näppärän vedon, eikä tuosta nyt sen enempää hämmästy.

— Vai ei todista mitään? — jupisi Pâvel Petrôwitsh ällistyneenä. — Tehän niinmuodoin asetutte omaa kansaanne vastaan?

— Ja vaikkapa niinkin? — huudahti Bazârow. — Ukkosen käydessä kansa luulee Elias profetan ajaa jyryttelevän taivaan kantta myöten. No niin! Pitääkö minun olla yhtä mieltä kansan kanssa? Ja sitä paitsi kansahan on venäläinen, mutta enkös ole venäläinen minäkin?

— Ette, te ette ole venäläinen, kaikesta siitä päättäen, mitä vast'ikään sanoitte! Minä en saata tunnustaa teitä venäläiseksi.

— Minun vaarini penkoi peltoa, — lausui Bazârow uhmaavan ylpeänä. — Kysäiskääpä omilta talonpojiltanne, keltä hyvänsä, kumpako hän pikemmin pitää maanmiehenään, teitkö vai minua? Ettehän te talonpojan kanssa osaa edes puhuakaan.

— Mutta te puhutte hänen kanssaan ja halveksitte häntä samalla.

— Minkäs minä sille, jos hän halveksimista ansaitsee? Te moittitte minun katsantokantaani, mutta kuka on sanonut, että se on minussa satunnaista vain, ett'ei se ole lähtenyt samasta kansallisesta hengestä, jonka puolesta tekin olette haarniskan päällenne pukenut?

— Kyllä kai! Jo vain tässä ollaan nihilistejä vailla!

— Vaillako vai ei, se ei ole meidän ratkaistavissamme. Pidättehän tekni itseänne jossain määrin hyödyllisenä.

— Ei mitään mieskohtaisuuksia, hyvät herrat, ei mitään mieskohtaisuuksia! — huudahti Nikolai Petrôwitsh, nousten ylös.

Pâvel Petrôwitsh laski myhähtäen kätensä veljensä olalle ja pakotti hänet istumaan jälleen.

— Ole huoletti, — puhui hän. — En minä mene säädyllisyyden rajoja ulommas, juuri siitä syystä en, että minussa asuu tuo itse-kunnioituksen tunto, jota tämä herra ... herra tohtori niin katkerasti ivaa. Sallikaa kysyäni — jatkoi hän, kääntyen jälleen Bazârowiin, — luuletteko te, että teidän oppinne on jotain uutta? Eikö mitä! Materialismia, jota te saarnaatte, on jo monesti tuotu markkinoille, mutta yhä se vaan on osoittanut olevansa pätemätöntä tavaraa...

— Ulkomaalainen sana taaskin, — keskeytti Bazârow. Hän alkoi jo kiukustua, ja hänen kasvonsa saivat omituisen leiman: vaskenkarvaisen ja työkeän. — Ensinnäkin me emme saarnaa yhtään mitään; se ei ole meidän menettelymme mukaista...

— Mitäs te teette?

— Tällaista nähkääs: Ennen vanhaan, ja vielä tuonnottainkin, me sanoimme, että virkamiehet meillä ottavat lahjoja, ett'ei meillä ole maanteitä eikä kauppaa eikä säännöllistä oikeudenkäyntiä...

— Niin, niin, te olette niitä "paljastajia", niinhän sitä luullakseni sanotaan. Ja paljonhan teidän paljastuksissanne onkin sellaista, minkä minäkin myönnän oikeaksi, mutta...

— Mutta sitten me hokasimme, ett'ei maksa vaivaa myötäensä ja myötäensä soittaa suuta epäkohdista meillä: se vie vain tympäisevään doktrinaarisuuteen. Me huomasimme, ett'eivät älyniekatkaan meillä, ne niin sanotut johtavat miehet ja paljastajat, kelpaa mihinkään, että meidän työmmä ja toimemme on tuulen pieksämistä, että me puhelemme jostain sellaisesta kuin taiteesta ja tajuttomasta luomakyvystä ja parlamentarismista ja advokatyristä ja hitto ties mistä kaikesta, silloin kuin kysymyksessä on jokapäiväinen leipä, silloin kuin mitä törkein taikausko uhkaa salvata meiltä hengen, silloin kuin osakeyhtiöt meillä menevät kumoon yksistään siitä syystä, että puuttuu rehellisiä ihmisiä, silloin kuin itse vapaudestakaan, jota hallitus hommailee, meillä tuskin on hyötyä hituistakaan, sillä meidän musikka on valmis varastamaan oman itsensä putipuhaaksi, päästäkseen vaan kapakkaan, juomaan sikunata nahkansa täyteen.

— Niin, — keskeytti Pâvel Petrôwitsh, — niin: te olette vakuutetut kaikesta, tuosta, ja olette päättäneet olla ryhtymättä mihinkään tositoimeen.

— Ja olemme päättäneet olla ryhtymättä mihinkään tositoimeen, — toisti Bazârow tuikeasti.

Häntä rupesi äkkiä harmittamaan, että oli antaunut niin laveihin keskusteluihin tämän aristokraatin kanssa.

— Ja sättiä vain?

— Ja sättiä vain.

— Ja se sitten on sitä nihilismia?

— Ja se sitten on sitä nihilismia, — toisti Bazârow jälleen, tällä kertaa erittäin julkeasti.

Pâvel Petrôwitsh siristi hiukan silmiänsä.

— Vai niin se on vainen? — virkkoi hän omituisen tynesti. — Nihilismi se siis päästää kaikesta pahasta, ja te, te olette meidän pelastajiamme ja sankareitamme uljaita. Mutta miksikäs te sitten herjaatte niitä muita, vaikkapa noita paljastajia? Etteköhän te lörpöttele aivan niin kuin ne muutkin?

— Mihin lienemmekään syntiin vikapäät, siihen emme ainakaan, — murahti Bazârow hampaittensa välitse.

— No mutta teettekö te sitten mitään? Onko teillä aikomus ryhtyä mihinkään toimiin?

Bazârow ei vastannut mitään. Pâvel Petrôwitsh oli kuohahtaa, mutta sai itsensä hillityksi.

— Hm. Olla toimessa, särkeä... — jatkoi hän, — Mutta mitenkäs sitä saattaa särkeä, ellei edes tiedä, mistä syystä särkee?

— Me särjemme siitä syystä, että me olemme voima, — huomautti

Arkâdi.

Pâvel Petrôwitsh katsahti veljen poikaansa ja naurahti.

— Ni-in, voima juuri, — virkkoi Arkâdi, oikaisten itsensä suoraksi, — ja sen ei tarvitse tehdä tiliä tehtävistään.

— Poloinen sinä! — parkaisi Pâvel Petrôwitsh. Hänen oli mahdoton enää pysyä tyynenä. — Jospa ottaisit punnitaksesi, *mitä*, sinä Venäjän maassa moisilla mielettömillä mietteillä kannattelet! Ei, tämä on todellakin sellaista, että itse enkeliltäkin maltti menisi. Voima! Villissä kalmukissa, mongolilaisessa — hänessäkin on voimaa, mutta mitä me teemme moisella voimalla? — Kallis on kuin onkin meille sivistys, niin juuri, arvoisa herra, kalliita ovat meille sen hedelmät. Älkääkä sanoko minulle, että nämä hedelmät ovat mitättömiä: vihoviimeinen töhertäjä, *un barbouilleur*, palkattu tanssien rimputtaja, jolle maksetaan viisi kopekkaa illasta, — hekin ovat hyödyllisemmät teitä, sillä he edustavat sivistystä eikä raakaa mongolilaista voimaa! Te luulette olevanne johtomiehiä, mutta omianne te olisitte vain istumaan kalmukin jurtassa! Voima! Ja muistakaa vihdoin, te herrat voimalliset, ett'ei teitä ole kuin neljä ja puoli miestä kaiken kaikkiaan, mutta miljoonia on sen sijaan niitä, jotka eivät teidän salli jalkainne alle tallata sitä, mitä he pyhimpänä pitävät. Ne ruhjovat teidät mäsäksi!

— Kun ruhjonnevat, niin syystä kai, — mörähti Bazârow. — Mutta: älä nuolaise, ennenkuin tipahtaa, sanoo sananlasku. Ei meitä sentään niin vähän ole kuin luulette.

— Mitenkä? Arveletteko te todellakin saavanne puolelleen koko kansan, koko kansan?

Kopekan kynttilästähän koko Moskovakin syttyi palamaan, niinkuin tiedätte, — vastasi Bazârow.

— Jaha, jaha. Ensin melkein saatanallinen ylvästely ja sitten iva. Vai se se nyt on, mikä nuorisoa tenhoaa? Vai se se nyt on, minkä edessä kokemattomain poika nulikkain sydämet nöyryvät! Katsokaas, arvoisa herra, yksi heistä istuu teidän vieressänne ja teihin melkein silmiänsä ristii, niin, ihailkaa kylliksenne! (Arkâdi kääntyi pois, kulmiansa rypistäen.) Ja tämä rutto on jo levinnyt sangen laajalle. Minulle on kerrottu, ett'eivät meidän taiteilijamme Roomassa enää pane jalkaansaakaan Vatikanin muurien sisäpuolelle. Rafaelia he pitävät melkein tomppelina siitä syystä, että hän on autoriteetti, ja itse ovat niin voimattomia, niin kykenemättömiä, että inhottaa; mielikuvituskaan heissä ei pääse sen kauemmas kuin "tyttöseen suihkulähteen reunalla", ei, vaikka mitä! Ja tuon tyttösenkin he tekaisivat peräti kehnosti. Teidän mielestänne he ovat verratonta väkeä, vai kuinka?

— Minusta nähden, — vastasi Bazârow, — minusta nähden ei Rafael maksa puukopekkaakaan eikä ne ole sen parempia ne toisetkaan.

— Bravo, bravo! Pane mielees tuo, Arkâdi ... näin sitä nykyaikaisten nuorten miesten tulee puhua! Ja miksipä vainkaan eivät lähtisi teitä seuraamaan! Ennen vanhaan piti nuoren väen hankkia oppia; pakostakin he ahersivat, kosk'eivät tahtoneet jäädä tyhmyrien kirjoihin. Mutta nyt ei tarvitse muuta kuin sanoa: kaikki maailmassa on pelkkää roskaa ja — asia menee lukkoon, niin että naksahdaa. Ja siitäkös nuorten ihmisten mieli hyvä! Ja todellakin: ennen vanhaan he olivat pelkkiä tolvanoita, mutta nyt heistä tuli äkkiä nihilistejä.

— Jopas teidät pettikin nyt tuo kehuttu oman arvon tunto, — huomautti Bazârow tyyneesti. Arkâdin silmät sitä vastoin alkoivat säihkyä, ja mies itse lensi punaiseksi. — Mutta meidän väittelymme näkyy jo menneen liian kauas... Paras lienee lopettaa. Minä puolestani olen valmis yhtymään teidän mielipiteeseen, — lisäsi hän, nousten ylös, — niin kohta kuin mainitsette yhdenkään kohdan meidän nykyisissä oloissamme, perheellisissä tai yhteiskunnallisissa, mikä ei antaisi aihetta täydelliseen ja säälimättömään kieltämiseen.

— Minä saatan mainita teille miljonittain sellaisia kohtia, — huudahti Pâvel Petrôwitsh, — miljonittain! Otetaan nyt vaikka kuntalaitos meillä.

Bazârowin huulet vääntyivät kylmään myhäykseen.

— Mitä kuntalaitokseen tulee, — sanoi hän, — niin haastelkaahan siitä kernaammin veljenne kanssa. Hän on luullakseni saanut tuta, mitä ne oikeastaan ovat nuo kunnat ja yhteiset vastuut ja raittiudet ja sen semmoiset tekeleet.

— Entäs perhe sitten, perhe, sellaisenaan kuin se ilmenee meidän talonpoikaisessa väestössämme! — kiljaisi Pâvel Petrôwitsh.

— Parasta olisi, ett'ette tässäkin asiassa menisi kovin syvälle yksityisseikkoja tutkimaan. Olette kaiketi kuullut puhuttavan miniänsä hyväilijöistä. Kuulkaahan, Pâvel Petrôwitsh, uhratkaa tälle asialle pari päivää; ensi hätään te tuskin löydätte mitäkään. Ottakaa esille yksitellen kaikki yhteiskunnalliset

kerrokset meillä ja mieltikää juurta jaksain itsekutakin ... me Arkâdin kanssa käymme sillä välin...

— Ivaamaan kaikkea, — iski Pâvel Petrôwitsh.

— Ei, vaan leikkelemään sammakoita. Tule pois, Arkâdi. Näkemiin asti, hyvät herrat!

Nuoret ystävykset läksivät. Veljekset jäivät kahden kesken, eivätkä ensi alussa osanneet muuta kuin katsahdella toisiinsa.

— Jaa-a! — alotti vihdoin Pâvel Petrôwitsh. — — Siinä se nyt on se meidän nuoriso! Siinä ne nyt ovat ne meidän jälkeisemme!

— Jälkeisemme vainenkin, — toisti Nikolai Petrôwitsh, alakuloisesti huoaten. Hän oli koko kinan aikana istunut kuin tulisilla hiilillä, salavihkaa vain silloin tällöin luoden poikaansa tuskallisen katseen. — Tiedätkös, veli, mitä tässä johtui mieleeni? Kerran minä jouduin riitaan äiti vainajan kanssa. Hän huusi vaan, eikä ottanut minua kuullakseenkaan... Minä sanoin hänelle vihdoin, että ettehan te, muka, saata minua ymmärtääkään, me kun kuulumme kahteen eri sukupolveen. Hän loukkautui tuosta sanomattomasti, mutta minä ajattelin: minkäs sille mahtaa? Karvas on pilleri kyllä, mutta nielaistava se on. No niin, nyt on meidän vuoromme. Nyt meidän jälkeläisemme saattavat sanoa meille: te olette toista sukupolvea te; nielaistaa pilleri.

— Sin'olet liian jalomielinen ja vaatimaton, — vastasi Pâvel Petrôwitsh. — Minä sen sijaan olen vakuutettu, että oikeus on paljoka enemmän sinun ja minun puolellani kuin noitten herrain, vaikka meidän puhetaapamme onkin kukaties hiukan vanhentunutta, *vietti*, ja vaikka meiltä puuttuu tuota julkeata omaan itseen-luottamusta... Ja sitä pöyhkeyttä nykyajan nuorisossa! Sattuu tuossa kysäisemään sellaiselta herralta: punaistako viiniä suvaitsette vai valkoistako? "Olen tottunut antamaan etusijan punaiselle", vastaa hän bassolla, ja kasvoillaan semmoinen mahti, että luulisi koko avaran maailman katselevan häntä tässä silmänräpäyksessä.

— Ettekö suvaitse lisää teetä? — virkkoi Fênitshka, pistäen päänsä ovesta sisään. Hän ei ollut uskaltanut tulla vierashuoneeseen niinkauan kuin sieltä oli kuulunut väittelevien ääniä.

— Ei. Saat käskeä ottaa teekeittiön pois, — vastasi Nikolai Petrôwitsh, nousten häntä vastaan.

Pâvel Petrôwitsh virkkoi veljelleen lyhyesti *bon soir* ja meni omaan kabinettiinsa.

XI.

Puolen tunnin perästä Nikolai Petrôwitsh meni lehtimajaan, lempipaikkaansa. Murheellisiin mietteisiin mies oli vaipunut. Ensinnäkin hän huomasi selvästi juovan oman itsensä ja poikansa välillä ja aavisti tämän juovan laajenevan päivästä päivään. Turhaa niinmuodoin oli hänen ollut ennen muinoin Pietarissa istuskella päiväkausia tutkimassa uusimpia teoksia; turhaa oli hänen ollut kuunnella nuorten miesten keskusteluja; turhaa oli ollut hänen mielihyvänsä, saadessaan hänkin osaltaan pistää sanasen ja toisen heidän innokkaisin puheisinsa.

"Velimies sanoo meidän olevan oikeassa", mielti hän, "ja ilman vähintäkään itserakkautta näyttää minustakin, että he ovat kauempina totuudesta kuin me, mutta samalla tuntuu, että heillä on takanansa jotain, mitä meiltä puuttuu, jonkinlainen etevämyys meihin nähden... Nuoruusko? Ei: ei se pelkkää nuoruutta ole. Eiköhän se etevämyys vain liene siinä, että heissä on vähemmin herruuden jälkiä kuin meissä?"

Nikolai Petrôwitsh painoi päänsä alas ja pyyhkäisi otsaansa.

"Mutta hylkiäkö runoutta?" — ajatteli hän jälleen. "Poisko kaikki myötätuntoisuus taidetta, luontoa kohtaan?"...

Ja hän katsahti ympärilleen, ikäänkuin hakien tukea sille ajatukselle, ett'eihän toki luontoa kohtaan saata olla tympeä. Ilta alkoi hämärtää. Aurinko oli mennyt piiloon pienen haavikon taakse, jonne puutarhasta oli matkaa puolen virstan verran. Loppumattomana sen varjo ulottui yli peltojen liikkumattomain. Talonpoika tuolla ratsasti hiljaista juoksua valkoisen hevosen seljässä pimeätä, kapeaa tietä myöten ihan lehdon vieritse. Hän esiintyi selvästi koko mies, vaikka ajoikin siimeksessä: paikkakin takin hartioissa vilkahteli. Selvästi erotti hevosen jalat: ne liikkuiivat niin somasti. Auringonsäteet

puolestaan keskittyivät haavikkoon, tungeten läpi tiheikön ja luoden puitten rungoille niin lämmintä valoa, että haapoja siellä olisi luullut männnyiksi. Mutta latvat ne levitteliivät melkein sinisinä, ja niitten yli kaareili vaaleansinervä taivas, hennosti punertaen iltaruskon kuulteessa. Pääskyet lentelivät korkealla; tuuli oli aivan tyyntynyt; myöhästyneet mehiläiset pörisivät laiskasti ja uneliaasti syrenien kukkasissa; hyttysparvi piti iloansa yksinäisen, kauaksi ulospistävän oksan kohdalla.

"Hyvä Isä! Kuinka ihanata sentään!" ajatteli Nikolai Petrôwitsh, ja jo pyrki säkeitä hänen lempirunostansa kuuluville, mutta samassa hänen mieleensä johtui Arkâdi ja *Stoff und Kraft* ja — hän vaiken.

Mutta siinä hän istumistaan istui, ja katkerilta sekä suloisilta tuntuivat mietteet miehen yksinäisen. Mieluista oli hänelle haaveileminen; elämä maalla oli kehittänyt hänessä tuon ominaisuuden. Eihän siitä ole vielä kuin vähän aikaa, kuin hän niinikään oli mietteisinsä vaipuneena istunut majatalon kuistilla, poikaansa vuotellen, ja siitä pitäin on jo muutos tapahtunut; silloiset epäselvät välit ovat jo piirtyneet tarkkarajaiseen muotoonsa ... ja millaiseen!

Hänen mieleensä muistui siinä jälleen vaimo vainaja, mutta ei sellaisena, jona hän oli tuntenut häntä kuluessa monen pitkän vuoden, ei kodikkaana, herttaisena talon emäntänä, vaan nuorena, solakkana tyttönä, jolla oli tuommoinen viattomasti utelias katse ja kiinteälle punottu palmikko lapsellisen kaulan ympärillä. Mieleen muistui se hetki, jolloin hän ensi kertaa oli nähnyt tuon tytön. Nikolai Petrôwitsh, silloin vielä ylioppilaana, oli kohdannut hänet asuntonsa portaissa, oli vahingossa tyrkännyt häntä ja kääntynyt sitten ympärinsä, aikoen pyytää anteeksi, saamatta suustansa kumminkaan muuta kuin: *pardon, monsieur*. Toinen oli kallistanut päänsä ja naurahtanut, mutta sitten, ikäänkuin mitä säikähtäen, rientänyt pois. Portaitten käänteessä hän oli äkkiä heittänyt Nikolai Petrôwitshiin pikaisen silmäyksen, käynyt vakavan näköiseksi ja punastunut. Ja sitten tuli noita arkailevia vierassakäyntejä, puoli-sanoja, puoli-hymyjä, hämille-joutumisia, ja mielen apeutta, ja tunteen purkauksia, ja vihdoin tuo henkeä salpaava riemu... Minne se on rientänyt kaikki tuo? Immestä tuli sitten hänen vaimonsa ... ja Nikolai Petrôwitsh oli onnellinen, onnellinen, jos kukaan maan päällä...

"Mutta", ajatteli hän, "nuo suloiset, ensimmäiset hetket, miks'eivät ne jääneet elämään ikuista, koskaan kuolematonta elämää?"

Hän ei yrittänytkään selvittää tätä ajatustansa, mutta hänestä tuntui, että hänen tekee mielensä saada pidätetyksi tuo autuaallinen aika jollain voimallisemmalla kuin pelkkä muisti, saada kerran vielä tuntea Mariansa läheisyyttä, hänen lämpöänsä, hänen hengitystänsä, ja jo hän oli tajuavinaan, että hänen ylitsensä...

— Nikolai Petrôwitsh! — kuului läheltä Fênitshkan ääni, — missäs te olette?

Nikolai Petrôwitsh säpsähti. Ei hänen tullut paha mieli, eikä häntä hävettänyt... Hän ei pitänyt mahdollisenakaan verrata toisiinsa vaimonsa ja Fênitshkaa, mutta se se hänestä haikealta tuntui, että Fênitshkan oli johtunut mieleen lähteä häntä hakemaan. Tuo ääni se kerrassaan sai hänen muistossansa hereille hänen harmaat hivuksensa, hänen vanhuutensa, hänen nykyisen tilansa...

Taikamaailma, johon hän oli juuri ollut astumassa, joka jo oli ollut kohoamassa menneitten aikain usmaisista aalloista, se liikahti nyt ja — katosi.

— Täällä minä olen, — vastasi hän. — Minä tulen; mene vaan.

"Kas tässäkin niitä herruuden jälkiä", iski hänen mieleensä.

Fênitshka pilkisti lehtimajaan ja katosi, mutta Nikolai Petrôwitsh hämmästy, huomattuansa, että hänen haaveillessaan yö oli jo ennättänyt kattaa maan. Pimeätä ja hiljaista oli ympärillä kaikki, ja Fênitshkan kasvot vilahtivat hänen ohitsensa niin kalpeina ja laihoina. Nikolai Petrôwitsh nousi ja aikoi palata sisään, mutta heltynyt sydän rinnassa ei ottanut rauhoittuakseen. Hän alkoi astua verkkaisin askelin pitkin puutarhan käytäviä, milloin ajatuksissaan katsellen alas jalkoihinsa, milloin kohottaen silmänsä ylös taivasta kohti, missä jo tähdet rupesivat parveilemaan, silmää toisillensa vilkutellen.

Kauan hän käveli, melkein väsymiin asti, mutta levottomuus, tuo jotain hapuileva, epämääräinen, murheellinen levottomuus ei ottanut vieläkään hälvetäkseen. Tietäisipä Bazârow hänen nykyisen tilansa, kyllä vainenkin nauraisi! Arkâdikin moittisi. Mies jo viidennelläviidettä, agronomi ja talon-isäntä, ja — kyyneleitä saamassa silmiin, kyyneleitä syyttä, suotta. Tämähän on sata kertaa pahempaa kuin violoncello.

Hän käveli kävelemistään, saattamatta vieläkään lähteä sisään, tuonne rauhaisaan, lämpöiseen pesään, joka niin houkuttelevana katselee häntä, valoa kaikissa akkunoissaan. Hän ei hennonnut erota pimeydestä, puutarhasta, raittiin ilman kosketuksesta poskella ja tästä haikeamielisyydestä, tästä levottomuudesta...

Tien käänteessä kohtasi hänet Pâvel Petrôwitsh.

— Mikäs sinun on? — kysäisi hän veljeltänsä. — Sin'olet kalpea kuin haahmo. Sin'et ole terve. Miks'et pane maata?

Nikolai Petrôwitsh selitti hänelle lyhykäisyydessä sielunsa tilan ja jätti hänet. Pâvel Petrôwitsh astui puutarhan päähän ja vaipui hänkin mietteisin, luoden hänkin silmänsä taivaalle. Mutta hänen kauniissa, tummissa silmissään ei heistellut muuta kuin taivaan tähdet. Hän ei ollut syntynyt romantikoksi. Ei osannut haaveilla hänen sielunsa, tuo keikarin-omaisen kuiva ja intohimoinen, franskalaiseen tapaan misantroopinen sielu.

— Tiedätkös mitä? — puhui samana yönä Bazârow Arkâdille. — Minulle iski mieleen mainio ajatus. Isä ukkosi kertoi tänään saaneensa kirjeen tuolta teidän mahtavalta sukulaiseltanne. Isäsi ei lähde; mitäs jos me, sinä ja minä, pyöräytettäis K:n kaupunkiin! Kutsuihan se herra sinuakin. Pouta ei hellitä täällä ollenkaan; lähdetäänpäs hiukan vilvoittelemaan; samalla saadaan nähdä kaupunkikin. Oishan siellä lysti vetelehtiä viis kuus päivää ja sillä se!

— Tuletkos sieltä takasin meille?

— En. Pitäishän sitä jo lähteä isä ukonkin luokse. En ole nähnyt häntä pitkään aikaan, en äitiäkään; pitäähän niille vanhuksille tehdä mielihyvä. Kelpo väkeä ne ovat; isä vallankin on peräti hauska äijä. Ja minähän olen heillä ainoa.

— Viivytkö kauankin siellä?

— Tuskin. Ikäväksi siellä pistää.

— Poikkeathan sitten meillä paluumatkallasi?

— Enpä tiedä ... saa nähdä... No niin, lähdetäänkö vai?

— Vaikkapa, — virkkoi Arkâdi veltoisti. Sydämessään hän oli hyvinkin mielissäänsä ystävän ehdotuksesta, mutta piti velvollisuutenaan olla ilmaisematta tunteitansa... Nihilistejähän sitä ollaan...

Huomenissa he läksivät. Mârjinon nuoresta väestä tuntui heidän lähtönsä ikävältä. Dunjâsha se oikein itkuun tillahti ... mutta "ukkoset" huokasivat helpommin.

XII.

Kuvernööri K:n kaupungissa, jonne ystävykset nyt läksivät, oli nuoren polven miehiä, progressisti ja despootti, niinkuin Venäjällä myötänsä näkee. Jo hallintonsa ensimmäisenä vuonna hän ennätti riitaantua ei ainoastaan aateliston johtajan, erään virasta-eronneen staabinratsumestarin, hevoslaitoksen omistajan ja vieraanvaraisen herran, vaan omaan virkamiestensäkin kanssa. Siitä nousi niin sotkuisia rettelöitä, että ministeristö Pietarissa näki viimein välttämättömäksi lähettää sinne erityisen valtuutetun pitämään tarkkaa tutkintoa asiapaikalla.

Esivalta valitsi tähän toimeen Matvei Iljítsh Koljâzinin, sen Koljâzinin pojan, joka oli ollut aikoinaan Kirsânow veljesten holhojana Pietarissa. Hänkin oli "nuoria", s.o. hän oli vast'ikään täyttänyt neljäkymmentä vuotta, mutta tavoitteli jo valtiomiehen asemia. Rinnassa oli hänellä jo tähti kummallakin puolella, toinen niistä tosin ulkomainen ja sekin jotenkin halpa-arvoinen. Samoin kuin kuvernööri, jota hän oli tullut tutkimaan, oli hänkin progressistien kirjoissa. Maanmahtaviin hän kuului, olematta kumminkaan muitten maanmahtavain kaltainen. Hän arvasi omat ansionsa sangen korkealle, hänen kunnianhimollansa ei ollut ääriä lainkaan, mutta hän käyttihe säveästi, katseli ihmisiä rohkaisevasti silmiin ja kuunteli heitä suopeasti, ja hänen naurunsa oli niin hyväntahtoista, että häntä saattoi ensi alussa sanoa "oikein kelpo pojaksi". Tärkeissä tilaisuuksissa hän kumminkin osasi, niinkuin sanotaan, puhaltaa pölyä ihmisen silmiin. "Tarmoa tarvitaan", puheli hän silloin; *l'énergie est la première qualité d'un homme d'état*,[11] mutta kaikesta tuosta huolimatta häntä sittenkin pujattiin, ja jokainen, vähänkin ovela tshinownikka pisti hänelle suitset suuhun.

Matvei Iljítsh puhui suurella kunnioituksella Guizotista, ja koetti painaa jokaisen mieleen, ett'ei hän ensinkään kuulu routinier'ien (tapoihinsa piintyneitten) ja ajastansa jäljelle jääneitten byrokraatien joukkoon, ett'ei hän jätä huomioon ottamatta ainoatakaan tärkeätä ilmausta yhteiskunnallisessa elämässä... Nuo tuollaiset sanat hän tunsu sangen hyvin. Oikeinpa hän seurasi — huolettomalla

ylevydellä tosin — aikansa kirjallisuuttakin: samoin kuin aikaihminen liittyy kadulla kohtaamaansa poika nulikkain juhla-kulkueseen.

Itse asiassa ei Matvei Iljítsh ollut kovinkaan paljoa korkeammalla niitä Aleksanderin aikakauden valtiomiehiä, jotka varustautuessaan rouva Swjétshinin vastaan-otoille — tämä asui siihen aikaan Pietarissa — lukaisivat sivun verran Condillac'ia. Hänen käytöstapansa se vain oli toisenlaista, ajanmukaisempaa. Hän oli sukkela hovimies, keinoissaan kekseliäs, eikä mitään muuta; häneltä puuttui selvää silmää asioihin, älyä hänellä ei ollut, mutta omia asioitansa hän kyllä osasi ajaa, siinä kohden häntä ei voinut pussiin pistää kukaan, ja sehän on pääasia.

Matvei Iljítsh vastaan-otti Arkâdin, kuten valistuneen ylhäisen virkamiehen tulee ja sopii: herttaisesti, jopa leikkisästäkin. Kummaksensa hän kuitenkin pani, kuultuansa hänen kutsumainsa sukulaisten jääneen kotia.

— Lystikäs mies se sinun pappasi aina on ollut, — huomautti hän, heilutellen upean, samettisen aamunuttunsa tupsuja, ja, kääntyen sitten äkkiä nuoreen virkamieheen, joka istui taampana, uniformu napitettuna kaikkein parhaimmassa tarkoituksessa, huudahti huolestuneen näköisenä:

— Mitä nyt?

Nuori tshinownikka, jolta pitkällisen vaitiolon aikana huulet olivat tarttuneet kiinni toisiinsa, nousi seisomaan ja katsahti neuvottomana päällikköönsä. Mutta Matvei Iljítsh, saatuaan alamaisensa hämille, ei hänestä sitten sen enempää välittänytkään. Ylhäisiä virkamiehiä miellyttää yleensäkin saattaa alamaisiansa silloin tällöin hämille, ja keinoja on heillä siihen sangen moninaisia. Muun muassa on seuraava keino usein käytännössä, *is quite favourable* (kerrassaan tehokas), niinkuin englantilainen sanoo: Ylhäinen virkamies lakkaa äkisti ymmärtämästä kaikkein yksinkertaisimpiakin sanoja, tekeytyy kuuroksi. Hän kysäisee esimerkiksi: mikä päivä tänään on?

Kaikkein kunnioittavimmin hänelle tehdään tiedoksi: Tänään on perjantai, teidän ylhäisyytenne.

— Hä? Mitä? Mitä niin? Mitä te sanoitte? — kysellee ylhäinen virkamies, korviaan hörkistellen.

— Tänään on perjantai, teidän ylhäisyytenne.

— Kuinka? Mitä? Mitä se tahtoo sanoa: perjantai? Mikä perjantai?

— Perjantai, teidän ylhäisyytenne, viikon päivä.

— No-no, vai aiot sinä opettaa minua?

Matvei Iljítsh oli ylhäinen virkamies kaikessa liberaalisuudessaan.

— Minä kehoittaisin sinua, ystäväiseni, tekemään viskin kuvernöörille, — lausui hän Arkâdille. — Min'en kehoita, ymmärräthän, siitä syystä, että pitäisin vanhanaikuisten käsitteiden mukaan tarpeellisena juosta esivaltoja kumartelemassa, vaan siitä syystä ainoastaan, että kuvernööri on säädyllinen mies, ja, sitä paitsi, tehneehän sinun mielesi tutustua tšäkaläiseen seurapiiriin... Ethän sinä mikään jöröjaakko liene, vai? Hän pitää ylihuomenna suuret baalit.

— Saavutteko te niihin? — kysäisi Arkâdi.

— Minua vartenhan hän ne pitääkin, — virkkoi Matvei Iljítsh, melkein surkutellen. — Tanssitko sinä?

— Huononpuoleisesti.

— Se on paha se. Täällä on sieviä naisia, ja häpeähän on nuoren miehen olla tanssimatta. Enkä minä tässäkään kannata vanhettuneita käsityksiä; minä en ole lainkaan sitä mieltä, että älyn pitää asuman jaloissa, mutta byronismi on hassunkurista; *il a fait son temps* (se on aikansa elänyt).

— Enhän minä, setä hyvä, byronismista, enkä...

— Minä teen sinut tutuksi tšäkaläisten rouvain kanssa, — keskeytti Matvei Iljítsh. — Minä otan sinut siipieni suojaan, — lisäsi hän naurahtaen, itseensä tyytyväisenä.

— Ja silloin sinun on lämmin olla, vai?

Palvelija astui sisään, ilmoittaen rahatoimikamarin esimiehen tulon. Ja sisään astui muuan liepeäsilmäinen, ryppyhuulinen mies, jossa asui palava rakkaus luontoa kohtaan, etenkin kesäiseen aikaan, jolloin hänen sanainsa mukaan: "jok'ikinen pikkuruinen mehiläinen ottaa jokaisesta pikkuruisesta kukkasesta pikkuruisen lahjuksen."

Arkâdi läksi pois ja meni majataloon, jossa hän ja Bazârow olivat asuntoa.

Siellä hän sai kauan aikaa puhua Bazârowille, ennenkuin tämä suostui lähtemään kuvernöörin luokse.

— Minkäs tässä tekee! — virkkoi Bazârow viimein. — Kun lemmon kerran kelkkaansa ottaa, niin vedä perille asti. Tilan-omistajiahan tänne tultiin katsomaan, no katsellaan sitten.

Kuvernööri otti nuoret herrat vastaan kohteliaasti, mutta ei pyytänyt istumaan, ja seisoviltaan itsekin puhutteli heitä. Hänellä oli myötäänsä kiire ja hoppu. Aamusta alkain jo hän veti päällensä ahtaan virkatakin ja satoi kaulaansa liinan tavattoman kireälle, ei ennättänyt kunnolleen syödä eikä juoda, yhä vaan käski ja komenteli. Läänissään hän oli saanut liikanimen Bourdaloue, ei kumminkaan kuuluisan franskalaisen saarnamiehen kaimana, vaan siksi, että koko mies oli kuin mikä "burdâ" (== hompsis hampsis). Hän kutsui Kirsânowia ja Bazârowia luoksensa baaleihin, ja kahden minutin kuluttua kutsui uudestaan, pitäen heitä jo veljeksinä ja nimitellen kumpaakin herra Kaisârowiksi.

Astuessaan kuvernöörin luota asuntoansa kohti, he huomasivat äkkiä troskain pysähtyvän heidän kohdalleen. Niistä hyppäsi maahan muuan lyhyenlanta mies, yllään slavofiililäinen attila.

— Jevgêni Vasíljitsh! — huudahti hän, hypäten Bazârowia tervehtimään.

— Vai niin! Tekö siinä, Herra Sítnikow? — virkkoi Bazârow, yhä jatkaen astuntaansa katukäytävää myöten. — Kuinkas te täällä?

— Sattumoisin aivan, aatelkaas, — vastasi toinen ja, kääntyen ajuriin ja viis kuusi kertaa huiskauttaen kättään, kiljaisi: — Aja perässä, aja perässä! — Ja hypäten kourun yli, hän jatkoi. — Isällä on täällä asioita, ja hän pyysi minua ajamaan niitä... Tänään sain tietää teidän olevan kaupungissa ja käväisinkin jo teillä. — Numeroonsa tultuaan ystävykset todellakin löysivät siellä käyntikortin, kolkat taivutettuina; siinä oli Sítnikowin nimi toisella puolen franskaksi, toisella slavilaisella kudekirjoituksella. — Toivoakseni te ette tule kuvernöörin luota.

— Turha toivo; sieltä suoraa päätä.

— Vai niin! No sitten lähden minäkin sinne... Jevgêni Vasíljitsh, esittäkäähän minut teidän ... heille...

— Sítnikow, Kirsânow, — mörähti Bazârow, pysähtymättä.

— Varsin hauskaa, — puhui Sítnikow, lähennellen kylki edellä, myhähdellen ja kiskoen käsistään ylenmäärin elegantteja sormikkaitaan. — Minä olen varsin usein kuullut... Olen vanha tuttu Jevgêni Vasíljitshin kanssa, saatanpa sanoa: hänen opetuslapsensa. Hänelle minä olen kiitollisuuden velassa uudesta syntymisestääni.

Arkâdi katsahti tuohon Bazârowin opetuslapseseen. Värähtelevä ja tympeä ilme liikkui noissa ikäänkuin siloisiksi nuolluissa kasvoissa; piirteet olivat niissä vähäiset, mutta silti miellyttävät. Pienet, kuni sisäänpainuneet silmät tähystelivät tarkasti, levottomasti, ja levotonta oli hänen naurunsakin: tuommoista lyhyttä, puisevaa.

— Tiedättekös, — jatkoi hän, — kun Jevgêni Vasíljitsh ensi kertaa minun kuulteni sanoi, ett'ei autoriteeteja saa tunnustaa, silloin minussa lehahti semmoinen riemu ... ikäänkuin olisin näköni jälleen saanut. Kas siinä, arvelin silloin, kas siinä minä vihdoin löysin ihmisen! Niin vainenkin, Jevgêni Vasíljitsh! Teidän täytyy välttämättömästi käydä täällä erään rouvan luona, joka kykenee täydellisesti ymmärtämään teitä, ja jolle teidän käyntinne on oleva juhlahetki. Olette ehkä kuullut hänestä?

— Kuka se on? — virkkoi etenkehdaten Bazârow.

— Kúkshin, *Eudoxie*, Jevdóksia Kúkshin. Merkillinen ihminen kerrassaan, *émancipée* sanan todellisessa merkityksessä, niitä eturivin naisia. Tiedättekös mitä? Lähdetäänpä miehissä sinne. Hän asuu kahden askeleen päässä tästä. Siellä haukkaamme aamiaistakin. Ettehän te vielä ole syöneet aamiaista?

— Emme.

— No sehän sopii mainiosti. Hän, ymmärrättehän, on erillään miehestänsä, vapaa ja riippumaton.

— Kaunis, vai?

— Nnno ... eipä juuri.

— Mitäs perhanaa te sinne sitten meitä haalitte?

— Teillä on aina ne pilapuheet... Hän panee meille pullon sampanjaakin pöytään.

— Ohoh! Siinä sen heti näkee käytännöllisen ihmisen. Asiasta toiseen: yhäkö se teidän isänne vielä hommaa viinavuokrissa?

— Kyllä — vastasi Sítnikow kiireesti, nauraa vingahtaen. — No niin, mennäänkö?

— Enpä oikein tiedä.

— Ihmisiähän sinun teki mielesi katsoa, mene, kun pääset, — virkkoi Arkâdi puoliääneen.

— Entäs te, herra Kirsânow? — huudahti Sítnikow. — Tulkaa toki tekin; emmehän me ilman teitä.

— Ettäkö näin kaikki yht'aikaa sinne rynnättäis?

— Ei se tee mitään. Rouva Kúkshin on kerrassaan jotain erinomaista.

— Ja pullo sampanjaa tulee? — kysyi Bazârow.

— Kolmekin! — huudahti Sítnikow, — sen minä takaan.

— Millä?

— Päälläni.

— Isän massi olis varmempi takuu. No niin, lähtään.

XIII.

Se moskovalaisten aateliskartanojen malliin rakennettu talo, missä Audôtja Nikítishna elikkä Jevdôksia Kúkshin asui, sijaitsi erään, äskettäin puti puhtaaksi palaneen kadun varrella — maaseutu-kaupungithan meillä, kuten tiedetään, joutuvat tulen uhriksi joka viides vuosi. Ovessa oli vinoon naulatun käyntikortin yläpuolella kellonnauha, ja eteisessä tuli vieraita vastaan muuan vaimo-ihminen, puolittain palvelija, puolittain seuralaisnainen, tanu päässä — ilmeisiä merkkejä emännän progressivisistä harrastuksista. Sítnikow tiedusti, onko Audôtja Nikítishna kotona.

— Kas tekö, *Victor*? — kuului viereisestä huoneesta. — Käykää sisään!

Tanu-pää nainen katosi samassa.

— En minä ole yksin, — virkkoi Sítnikow, ovelasti heittäen yltään attilan, jonka alta tuli näkyviin jonkunlainen aito venäläisen hihattoman alustakin tai *paletotsac'in* tapainen nuttu, ja heittäen uhkean katseen Arkâdiin ja Bazârowiin.

— Yks kaikki, — vastasi ääni. — *Entrez!* Nuoret herrat astuivat sisään.

Huone, johon he tulivat, oli pikemmin työkammion kuin vierashuoneen näköinen. Papereita, kirjeitä, venäläisten aikakauslehtien paksuja nidoksia — enimmäkseen aukileikkaamattomia — oli hujan hajan pitkin pölyisiä pöytiä; paperossin pätkiä vilkkui kaikkialla. Nahkasohvalla oli puoliviruvassa asennossa vaaleaverinen, vielä nuori nainen, hiukan hajahapsinen, yllään silkkinen, ei aivan siisti leninki, paksut renkaat lyhykäisten kätten ranteissa, ja pitsihuivi päässä. Hän nousi sohvalta, leväperäisesti heittäen hartioilleen pienen kärpännahkaisen samettiturkin, jonka sisus näkyi jo olevan kellastunut.

— Hyvää päivää, *Victor*, — virkkoi hän veltosti, puristaen Sítnikowin kättä.

— Bazârow, Kirsânow, — tokaisi Sítnikow katkonnaisesti, jäljitellen Bazârowia.

— Terve tultua, — lausui rouva Kúkshin, luoden Bazârowiin pienet silmänsä, joitten välissä pikkuruinen nenä punersi, arkaillen kuin orpo. — Minä tunnen teidät, — liitti hän, ojentaen Bazârowille kätensä.

Bazârow rypisti kulmiaan. Tuossa emansipoidun naisen pienessä, vähäpätöisessä olennessa ei ollut mitään muodotonta, mutta hänen kasvojensa ilme teki katsojaan epähauskan vaikutuksen. Väkisinkin teki mieli kysäistä häneltä: "Onko sinun nälkä? Vai onko sinun ikävä? Vai arjisteletko sinä? Miksikäs

sitten kasvojasi tuolla lailla väännelet ja vänkäät?" Hänen laitansa oli sama kuin Sítnikowinkin: näytti kuin myötäänsä sydäntä kalvaisi. Hän puheli ja liikkui sangen vapaasti ja sittenkin kömpelösti: hän piti itseänsä ilmeisestikin varsin hyväntahtoisena ja suoravaisena olentona, mutta tekipä hän mitä hyvänsä, aina näytti siltä, että ihan päinvastoin hän oli aikonut tehdäkin; kaikki häneltä kävi, niinkuin lapset sanovat, "muutoin vaan", se on: ei mikään ollut yksinkertaista, luontevaa. — Niin, niin, kyllä minä tunnen teidät, Bazârow, — toisti hän. Hänellä oli sama tapa kuin monilla maaseutujen ja Moskovan rouvas-ihmisillä, puhutella miehiä jo ensi tutustumisen jälkeen sukunimeltä. — Tahdottekos sikarin?

— Sikari on kyllä yks hyvä asia, — puuttui puheesen Sítnikow, joka jo oli ennättänyt retkahtaa nojatuoliin ja kohottaa toisen jalan korkealle ilmaan, — mutta antakaapas meille aamiaista. Meillä on kauhea nälkä, ja käskekähän edeskantaa meille pullo sampanjaa.

— Sybariiti! — virkkoi Jevdóksia nauraen. Naurun aikana tuli häneltä ylä-ikenet näkyviin. — Eikös hän ole sybariiti, vai kuinka, Bazârow?

— Minä rakastan elämän suloja, — lausui Sítnikow arvokkaasti. — Se ei estä minua olemasta liberaali.

— Estää, estää, ihan varmaan estää! — huudahti Jevdóksia, samalla kumminkin käskien palvelijanaan pitämään huolta aamiaisesta ja sampanjasta myöskin. — Vai mitä te arvelette, Bazârow? Minä olen vakuutettu, että te olette samaa mieltä kuin minäkin.

— Enpä niinkään, — vastasi Bazârow; — palanen lihaa on parempi kuin palanen leipää, yksin jo kemialliseltakin kannalta.

— Vai olette te kemian tutkija! Kemia, se on minun intohimoni. Minä olen keksinyt eräänlaisen sementinkin.

— Sementin? Te?

— Minä juuri. Ja tiedättekö mihin tarkoitukseen? Nukenpäitä varten; se ei mene milloinkaan rikki. Minähän olen varsin käytännöllinen. Mutta ei se ole vielä ihan lopullisesti valmis. Pitää lukea Liebigiä vielä. Niin, mutta asiasta toiseen: oletteko lukenut Kisljakôwin artikkelia Moskowskia Vjedomostissa naisen työstä? Lukekaa kaikin mokomin. Huvittaahan teitä naiskysymys? Milläkäs alalla teidän ystäväanne toimii? Ja mikä hänen nimensä on?

Rouva Kúkshin "puotteli" kysymyksiä perä perää hemmotellulla huolettomuudella, vastausta odottamatta, samaan tapaan kuin lellitellyt lapset puhelevat hoitajainsa kera.

— Minun nimeni on Arkâdi Nikolâitsh Kirsânow, — virkkoi Arkâdi, — enkä minä toimi millään alalla.

Jevdóksia purskahti nauramaan.

— Sepä mainiota! Ettekö polta? Viktor, tiedättehän, että minä olen suutuksissani teihin.

— Mistä syystä?

— Te kuulutte jälleen ruvenneen kehuskelemaan George Sandia. Ajastansa jäljelle jäänyt nainen, eikä mitään muuta. Kuinka saattaisi häntä verratakaan Emersoniin? Hänellä ei ole minkäänlaisia aatteita kasvatuksesta, fysiologiasta, ei niin mistään. Minä olen vakuutettu, ett'ei hän embryologiasta ole kuullut puhuttavankaan, mutta nykyaikana ilman embryologiaa — mahdotonta! — Tässä kohden Jevdóksia ihan kätensä levitti. — Voi sentään, kuinka erinomaisen artikkelin on tämän johdosta kirjoittanut Jeliséwitsh! Se on geniaalinen herra! — Jevdóksia käytti alinomaa sanaa "herra" merkitsemässä miestä. — Bazârow, tulkaa istumaan tänne minun viereeni sohvaan. Ette taida tietääkään, että minä pelkään teitä kauheasti.

— Minkä vuoksi, jos sais udella?

— Te olette vaarallinen herra, kriitiko semmoinen. Mutta, hyväinen aika! Ihan minua itseänikin naurattaa: niinhän minä haastelen tässä kuin mikä hovinemäntä arolta. Vaikka hovin-emäntä minä olenkin. Itse minä hoidan maatilaani, ja aatelkaas, minun voutini Jeroféi on kerrassaan merkillinen tyyppi, aivan kuin Cooperin Pathfinder: hänessä on jotain niin välitöntä! Nyt minä olen lopullisestikin asettunut tänne. Ilkeä kaupunki, eikö niin? Mutta minkäs tekee!

— Kaupunki mikä kaupunki, — virkkoi Bazârow kylmäkiskoisesti.

— Kaikki harrastukset täällä ovat niin mitättömän vähäpätöisiä. Sehän se on niin kauheata! Tätä ennen minä asuin Moskovassa ... mutta siellä elelee nyt minun aviopuolisoni, monsieur Kúkshin. Ja nykyään se Moskovakin ... en minä tiedä ... ei se enää ole sama. Olen tästä aikonut matkustaa ulkomaille. Viimekin vuonna olin ihan lähtemäisilläni.

— Pariisiin tietysti? — kysäsi Bazârow.

— Pariisiin ja Heidelbergiin.

— Heidelbergiinkö? Mitäs sinne?

— Herrainen aika! Siellähän on Bunsen!

Siihen ei Bazârow osannut vastata mitään.

— *Pierre* Sapôzchnikow ... tunnettehan te hänet?

— En tunne.

— Hyvät ihmiset! *Pierre* Sapôzchnikow ... hän, joka aina käy Lydia Hostâtowin luona.

— En tunne sitäkään.

— No niin, hän se juuri lupasi tulla minulle saattajaksi. Minä olen, Jumalan kiitos, vapaa, lapsia minulla ei ole... Mitäs minä nyt puhunkaan: "Jumalan kiitos!" Vaikka sama se.

Jevdóksia kääräisi paperossin, tupakasta kellastuneissa hyppysissään, nuolaisi paperin kiinni, imaisi ja sytytti. Palvelijalainen tuli sisään, kantaen tarjotinta.

— Kas siinähän on aamiainenkin. Tahdotteko haukata? Viktor, avatkaa puteli; se on teidän ammattianne.

— Minun on, minun on, — jupisi Sítnikow, nauraa vingahtaen taaskin.

— Onko täällä päin koreita naisia? — kysäisi Bazârow, tyhjensäessään kolmatta lasia.

— On, — vastasi Jevdóksia; — mutta kaikki ne ovat niin tyhjiä. Esimerkiksi *mon amie* Odintsôw ... sangen soma. Ikävä vaan, että hänestä huhutaan ... vaikka siitä minä vähät ... mutta hänessä ei ole tuota mielipiteitten vapautta, tuommoista katsantokannan laajuutta ... ei lainkaan sitä semmoista. Koko kasvatuserjestelmä on saatava meillä toisellaiseksi. Minä olen sitä jo miettinytkin. Naiset meillä ovat hyvin huonosti kasvatettuja.

— Ette te niille mahda mitään, — puuttui Sítnikow puheesen. — Heitä pitää halveksia, ja minä halveksin heitä, kerrassaan ja kokonaan! — Saada halveksia ja saada lausua julki tämä halveksiminen, se oli kaikkein suloisinta Sítnikowista. Naisten kimppuun tietenkään hän hyökkäili, aavistamattakaan, että hän moniaan kuukauden perästä oli mateleva vaimonsa edessä siitä syystä vain, että tämä oli omaa sukuansa ruhtinatar Durdoljêsow. — Ei heissä, — jatkoi hän, — ei heissä ole yhden ainoatakaan, joka pystyisi käsittämään tätä meidän keskusteluamme; ei ole heissä yhden ainoatakaan, joka ansaitsisi sitä, että me, vakavat miehet, edes puhuisimme heistä.

— Eikä niiden tarvitse tätä keskustelua käsittääkään, — mörähti Bazârow.

— Kestä te puhutte?—sekaantui Jevdóksia puheesen.

— Kauniista naisista.

— Mitenkä? Yhdyttekö te siis Proudhonin mielipiteeseen.

Bazârow oikasihe korskeasti.

— Minä en yhdy kenenkään mielipiteeseen; minulla on omani.

— Alas autoriteetit! — kiljasi Sítnikow, ihastuksissaan, kun sai tilaisuuden räikeällä tavalla lausua julki ajatuksen sen miehen läsnä-ollessa, jonka edessä hän polvisteli kuin orja.

— Mutta johan itse Macaulaykin... — yritti rouva Kúkshin.

— Alas Macaulay! — jyrisi Sítnikow. — Pidättekö te akkaväen puolta?

— En akkaväen puolta, vaan naisten oikeuksien puolta, ja niitä minä olen päättänyt suojella viimeiseen verenisaraan asti.

— Alas! — kiljasi Sítnikow, mutta pysähtyi. — Enhän minä sentään niitä kiellä, — virkkoi hän.

— Ei, kyllä minä huomaan, että te olette slavofiili.

— Enkä ole slavofiili, vaikka tietystihän minä... — Ei, ei, ei! Slavofiili te olette! Te olette *Domostroi* lehden kannalla. Ruoska käteen, siihen te olisitte omianne.

— Ruoska on hyvä kapine sekin, — huomautti Bazârow; — mutta jopa tässä päästiinkin ihan viimeiseen pisaraan...

— Mitä niin? — keskeytti Jevdóksia.

— Sampanjaa, arvoisa Audótja Nikitishna, sampanjaa eikä teidän vertanne.

— Min' en saata hillitä itseäni, kuullessani hyökättävän naisten kimppuun, — jatkoi Jevdóksia. — Se on hirmuista, hirmuista! Sen sijaan, että hyökkäätte naisten kimppuun olisi parasta, kun lukisitte Micheletin kirjan: *De l'amour*. Mainiota! Hyvät herrat, ruvetaanpa puhumaan rakkaudesta, — lisäsi Jevdóksia, päästään hervakasti kätensä vaipumaan kuopilleen painuneen tyynyn päälle.

— Mitäpä tässä nyt rakkaudesta! — sanoi Bazârow. — Te mainitsitte äsken rouva Odintsôwia... Niinhän se muistaakseni oli? Kuka se on?

— Ihana olento, ihana olento! — vingahti Sítnikow. — Minä esitän teidät toisillenne. Älykäs, rikas, leski. Sääli vaan, ett'ei hän ole tarpeeksi kehittynyt vielä; hänen pitäisi tutustua lähemmin meidän Jevdóksian kanssa. Niin juur, teidän terveydeksenne, *Eudoxie!* Kilkis! "*Et toc, et toc, et tin-tin-tin. Et toc, et toc, et tin-tin-tin!*"[12]

— *Victor!* Te olette vallaton vekkuli!

Kauan kesti aamiaista. Ensimmäistä sampanja-pulloa seurasi toinen, kolmas, jopa neljäskin. Jevdóksia puheli taukoamatta, ja Sítnikow säesti häntä myötäensä. Paljon siinä haasteltiin siitä, mitä avioliitto olla mahtaa, ennakkoluuloako vai rikostako, ja millaisia syntyy maailmaan ihmisiä, yhdenkölaisia vai erinkaltaisiako, ja mitä se individuaalisuus oikeastaan lienee. Vihdoin mentiin niin pitkälle, että Jevdóksia, viinistä ihan punaisena, rupesi tylsillä kynsillään takomaan epävireisen pianon koskettimia ja laulamaan käheällä äänellään ensin mustalaislauluja, ja sitten Seymour-Sheeffin laulua: "Uneen uupunut Granada". Sítnikow sitoi päähänsä villaisen kaulavyön ja oli olevinaan kuoleva rakastaja, jolta

"Hehkuviksi suudelmiksi
Huulet liittyi huulihin."

Tämä oli jo liikaa Arkâdin mielestä.

— Hyvä herrasväki! — sanoi hän ääneen. — Bedlamiahan tämä jo muistuttaa.[13]

Bazârow, joka koko keskustelun aikana oli vain silloin tällöin pistänyt väliin jonkun kompasanan, pysytellen enimmäkseen sampanjan ääressä, päästi äänekkään haukotuksen, nousi ylös ja, emännälle jäähyväisiäkään sanomatta, läksi Arkâdin kanssa pois. Sítnikow hyppäsi perässä.

— No mitäs sanotte? Mitäs sanotte? — kyseli hän, imelästi lähennellen heitä milloin puolelta milloin toiselta. — Sanoinhan minä jo, että se on merkillinen ihminen! Enemmän sellaisia naisia meille! Hän on tavallaan korkeasti siveellinen ilmiö.

— Entäs tämä sinun isäsi laitos, onko sekin korkeasti siveellinen ilmiö? — murahti Bazârow, sormellaan tokaisten kapakkaan, jonka ohitse he parhaillaan kulkivat.

Sítnikow se nauraa vingahti jälleen. Hän häpesi kovasti syntyperäänsä, eikä tiennyt, ollako mielissään vai loukkautuako Bazârowin odottamattomasta sinuttelemisesta.

XIV.

Parin päivän perästä oli kuvernöörissä baalit. Matvei Iljítsh oli niissä oikea "juhlan sankari". Aatelisten johtaja se jokaiselle julisti tulleensa tänne yksinomaa kunnioituksesta häntä kohtaan, ja kuvernööri puolestaan keskellä baalien touhuakin, paikoillaankin pysyen, yhä "jakeli käskyjä". Sulavuus Matvei Iljítshin käytöksessä saattoi vetää vertoja ainoastaan hänen personansa ylevyydelle. Hänellä oli ystävällinen sana kaikille, kelle hiukan inhon sekainen, kelle hiukan kunnioituksen sekainen; naisten edessä hän vuodatti oman itsensä pelkkiin kohteliaisuuksiin, ollen *un vrai chevalier français* ja myötäensä nauraa hohottaen kovaa, heleätä nauruaan ja ihan yksin, niinkuin ylhäisen virkamiehen tulee ja sopii. Arkâdia hän taputti selkään, sanoen häntä äänekkäästi "*mon neveuksi*". Vanhaan frakkiin

puetulle Bazârowille hän suvaitsi suoda hajamielisen, mutta suopean silmäyksen, noin syrjittäin, poskea pitkin, ja samalla epäselvän, mutta ystävällisen jupinan, jossa ei kuulunut muuta kuin "s'on" ja "vars... haus...". Sítnikowille hän ojensi sormensa, ja myhähti, mutta silloin oli pää jo kääntynyt toisaanne. Rouva Kúkshinillekin, joka oli tullut baaleihin ilman krinoliinia ja sen semmoisia, likaisissa sormikkaissa, mutta paratiisinlintu hivuksissa, — rouva Kúkshinillekin hän sanoi: "*enchante*" (ihastunut). Väkeä oli ahdinkoon asti, eikä kavaljeereista suinkaan ollut puutetta. Siviliherrat tunkeilivat enimmäkseen seinuksilla, mutta sotaherrat tanssivat uutterasti, varsinkin muuan heistä, joka oli oleskellut kuusi viikkoa Parisissa ja oppinut siellä kaikenlaisia uljaita huudahduksia, niinkuin "*sut*" ja "*ah fichtrrre*" ja "*pst, pst, mon bibi*", y.m.s. Hänen lausuntonsa oli aivan puhdasta, siinä kuului oikea parisilainen *chic*, mutta sittenkin hän sanoi "*si j'aurais*" kun piti sanoa "*si j'avais*" ja "*absolument*" kun tarkoitti "tietysti"; sanalla sanoen: hän puhui tuota suur-venäläis-franskalaista murretta, jolle franskalaiset niin paljon nauravat, silloin nimittäin kuin heidän ei tarvitse meikäläiselle vakuuttaa, että me muka puhumme heidän kieltään kuin taivaan enkelit, "*comme des anges*".

Arkâdin tanssitaito oli huononpuoleista, niinkuin jo tiedämme. Bazârow ei tanssinut ensinkään, ja niinpä he istuivat nurkassa kahden kesken. Ennen pitkää liittyi Sítnikowkin heihin. Siinä hän sitten, kasvoillaan ylenkatseellinen hymy, lasketteli myrkyllisiä huomautuksia, julkeasti silmäillen ympärilleen ja nähtävästikin tuntien sulaa nautintoa. Äkkiä hänen kasvosensa muuttuivat. Hän joutui ikäänkuin hämilleen ja, kääntyen Arkâdin puoleen, virkkoi:

— Rouva Odintsôw tuli.

Arkâdi nosti silmänsä, näki oven suuhun pysähtyneen kookkaan naisen, mustissa vaatteissa, ja hämmästytti hänen ryhtinsä arvokkaisuutta. Paljaat käsivarret ne näyttivät niin kauniilta kummallakin puolen solakkaa vartaloa; kauniisti riippuivat välkähtelevään tukkaan kiinnitetyt keveät fuksiat alas pyöreille hartioille: tynesti ja älykkäästi, niin juuri: tynesti eikä mieltävästi, katselivat kirkkaat silmät hiukan kuperan otsan alta, ja huulilla asui tuskin huomattava hymy. Jotain lempeää, hentoa voimaa tuulahteli hänen kasvoistansa.

— Tunnetteko hänet? — kyseli Arkâdi Sítnikowilta.

— Me ollaan vanhoja tuttuja. Tahdotteko, niin esitän?

— Miks'ei ... tuon kadriiljin jälkeen. Bazârowinkin huomio kiintyi rouva Odintsôwiin.

— Mikäs kapine se tuo on? — virkkoi hän. — Ei ole muun akkaväen näköinen lainkaan.

Kadriiljin perästä Sítnikow vei Arkâdin rouva Odintsôwin luokse. Mutta tokkopa hän tuon rouvan kanssa lienee kovinkaan tuttu ollut, koskapa itsekin takertui sanoissaan, ja rouvakin katseli häntä hiukan oudostellen. Mutta iloinen ilme välähti rouvan kasvoilla, kun hän sai kuulla Arkâdin sukunimen. Hän kysäisi, eikö hän ole Nikolai Petrôwitshin poika.

— Aivan niin.

— Minä olen kahdesti nähnyt teidän isänne ja paljon kuullut hänestä, — jatkoi rouva; — minun on hyvin mieluista tutustua teidän kanssanne.

Samassa tulla heilahti hänen luokseen muuan adjutantti pyytämään kadriiljiin. Toinen suostui.

— Tanssittehan te siis? — kysäsi Arkâdi kunnioittavasti.

— Kyllä. Miksikä ette luule minun tanssivan? Vai olenko mielestänne liian vanha?

— Hyväinen aika, eihän toki! ... Mutta siinä tapauksessa sallinette minun pyytää teitä masurkkaan?

Rouva Odintsôw myhähti suopeasti.

— Kiitos! — virkkoi hän, katsahtaen Arkâdiin, ei juuri alentuvasti, vaan aivan kuin naimisissa olevat sisaret katsahtavat hyvin nuoriin veljiinsä.

Rouva Odintsôw oli vain vähäsen vanhempi Arkâdia, yhdeksännellä kolmatta, mutta hänen edessään Arkâdi tunsii olevansa kuin mikä koulupoika tai keltanokka ylioppilas, aivan kuin i'än-erotus olisi paljoakin suurempi. Matvei Iljítsh lähestyi rouva Odintsôwia, ylhäinen katse kasvoilla ja matelevan makeita sanoja huulilla.

Arkâdi vetäysi syrjään, sieltäkin yhä edelleen tarkastellen tuota rouvaa, kääntämättä hänestä silmiänsä kadriiljinkaan aikana. Rouva haasteli yhtä vapaasti kavaljeerinsa kuin äsken ylhäisen virkamielienkin kanssa; verkalleen liikauttaen joskus päätään ja silmiään, ja pari kertaa vain naurahtaen. Hänen nenänsä oli paksunlainen, niinkuin melkein kaikilla venäläisillä, eikä ihokaan ollut

aivan puhdas, mutta siitä kaikesta huolimatta Arkâdi tuli siihen päätökseen, ett'ei hän näin ihanata naista ole vielä milloinkaan kohdannut. Hänen äänensä se yhtämittää helähteli Arkâdin korvissa; yksin leningin poimutkin olivat hänellä toisenlaisia kuin muilla, ne asettuivat somemmin ja leveämpinä; hänen liikkeensä olivat erittäin sulavia ja luonnollisia yht'aikaa.

Musikin ruvetessa soittamaan masurkkaa, Arkâdi istahti daaminsa viereen, mutta tunsu ensi alussa jonkunlaista arkuutta sydämessään. Hän oli aloittamaisillaan keskustelun, mutta ei saanut sanaakaan suustaan; ääneti istui vain, tukkaansa tuiverrellen. Eipä hänen sentään tarvinnut kovinkaan kauan arkailia ja olla levottomana. Rouva Odintsôwin tyyneys siirtyi häneenkin, eikä kulunut neljännes-tuntiakaan, niin jo hän varsin vapaasti kertoi hänelle isästään, sedästään, elämästä Pietarissa ja maalla. Toinen kuunteli häntä kohteliaalla osanotolla, hiljalleen aukaisten ja sulkien viuhkaansa. Arkâdin puhelu keskeytyi silloin kuin hänen daamiansa tultiin pyytämään tanssiin. Sítnikowkin kävi kahdesti. Rouva Odintsôw palasi taas sijalleen, tarttui viuhkaansa, eikä rintakaan edes kohoillut entistä nopeammin. Mutta Arkâdi se taas rupesi juttelemaan, tuntien olevansa niin kerrassaan onnellinen, kun saa istua hänen läheisyydessään, haastella hänen kanssaan, katsella hänen silmiänsä, kaunista otsaansa, koko noita suloisia, onnekkaita, älykkäitä kasvoja. Rouva Odintsôw puolestaan puhui vähän, mutta elämän tuntemus ilmeni hänen sanoissaan. Muutamista hänen huomautuksistaan Arkâdi tuli siihen päätökseen, että tämä nuori nainen on jo ennättänyt tuntea ja mietiskellä paljonkin...

— Kenenkä kanssa te seisottekaan äsken, — kysäisi hän Arkâdilta, — silloin kuin herra Sítnikow toi teidät minun luokseni?

— Vai huomasiitte te hänet? — kysyi Arkâdi vuorostansa. — Eikö hänellä ole niin hauskat kasvot, vai kuinka? Se on muuan Bazârow, minun ystäväni.

Ja Arkâdi rupesi puhelemaan "ystävästään".

Hän puhuikin hänestä niin juurta jaksain ja sellaisella innostuksella, että rouva Odintsôw kääntyi ja loi häneen tarkkaavan katseen.

Masurkka lähenei loppuansa. Arkâdistä tuntui niin ikävältä erota daamistansa: olihan ollut niin mieluista seurustella hänen kanssaan tunnin verran! Arkâdistä oli tosin koko sen aikaa tuntunut, että tuo suloinen tanssitoveri ikäänkuin laskeutuu alas hänen luokseen, ja että hänen pitäisi olla kiitollinen rouva Odintsôwille ... mutta eiväthän nuoret sydämet sellaista tunnetta raskaana pidä.

Musikki vaikeni.

— *Merci*, — virkkoi rouva Odintsôw. — Te lupasitte käydä luonani. Ottakaa tuo ystävä mukanne. Olisin utelias näkemään miestä, joka rohkenee olla uskomatta mihinkään.

Kuvernööri astui rouva Odintsôwin luokse ja, ilmoittaen illallisen olevan valmiin, tarjosi hänelle huolestuneen näköisenä kätensä. Lähtiessään kuvernöörin kanssa, rouva Odintsôw kääntyi ympärinsä, vielä kerran myhähtääkseen ja nyökäyttääkseen päätänsä Arkâdille. Tämä kumarsi syvään ja katsahti hänen jälkeensä: kuinka solakalta näyttikään tuo vartalo mustan silkin harmahtavissa välkkeissä!

— Nyt hän on jo unohtanut, että minua on olemassakaan, — ajatteli Arkâdi, ja sydämessä tuntui jotain niin puhdasta ja nöyrää.

— No? — kysäisi Bazârow Arkâdilta, heti kuin tämä oli palannut heidän yhteiseen nurkkaansa. — Oliko hauskaa? Äsken tässä muuan herra tiesi kertoa minulle, että tuo rouva on semmoinen — huh-huh, mutta tompelin näköinenpä se oli koko herra. No niin, onko hän sinunkin mielestäsi tuommoinen huh-huh?

— En minä tuollaista määritystä oikein ymmärrä, — vastasi Arkâdi.

— Kas sitä viatonta poikasta!

— Siinä tapauksessa en minä ymmärrä sinun herraasi. Rouva Odintsôw on sangen suloinen, kieltämättä, mutta hän on niin kylmä ja niin luokse-pääsemätön, että...

— Hiljaisessa vedessä ... ja niin edespäin, — keskeytti Bazârow. — Kylmä, sanot sinä. Sehän se juuri sen maun antaakin. Syöthän sinä mielelläsi jäätelöä?

— Kenties, — mutisi Arkâdi. — En minä tuota ymmärrä. Hän tahtoisi tutustua sinun kanssasi ja pyysi minua tuomaan sinut luokseen.

— Kyllä mahdoit sitten antaa minusta hyvän kuvan! Mutta hyvinpä siinä teitkin. Vie minut sitten. Olkoon hän mikä hyvänsä: joko tavallisia maaseutujen naisleijonia tahi noita "emangcipee", sitä sorttia kuin rouva Kúkshin, mutta en minä vaan sellaisia olkapäitä ole nähnyt pitkään aikaan.

Arkâdistä tuntui ilkeältä tuo Bazârowin kynnillisuus, mutta — niinkuin usein käy — hän nuhteli ystäväänsä, ei kumminkaan siitä, mikä tuossa ystävässä oli tehnyt häneen niin vastenmielisen vaikutuksen.

— Miks'et sinä tahdo myöntää, että naisillakin saattaa olla ajatuksen vapautta? — virkkoi hän puoliääneen.

— Siks'en, veikkonen, että, mikäli minä olen huomannut, vapaasti eivät ajattele muut kuin hirmuisen rumat naiset.

Enempää he eivät sitten enää puhuneetkaan.

Illallisen jälkeen ystävykset läksivät pois. Rouva Kúkshin naurahti hermostuneena ja kiukuissaan heidän jälkeensä, ei kumminkaan aivan arjistelematta. Hänen itserakkauttansa oli syvästi loukannut se seikka, ett'ei kumpikaan ollut kiinnittänyt häneen vähintäkään huomiota. Hän viipyi haaleissa ihan viimeisiin ja kellon käydessä neljättä aamulla tanssi Sítnikowin kanssa polkkamasurkan oikein parisilaiseen tapaan. Ja tähän opettavaiseen kohtaukseen sitten kuvernöörin baalit päättyivätkin.

* * * * *

— Saas nähdä nyt, mihinkä imettäväisten lahkoon tämä ihminen nyt luettaman pitää, — puheli Bazârow huomenissa, astuessaan Arkâdin kanssa sen hotellin portaita ylös, johon rouva Odintsôw oli asettunut asumaan. — Nenään tuntuu jo, että täällä on jotain nurinpäin.

— Kummakseni minun käy kuin käykin! — huudahti Arkâdi. — Sinäkö todellakin, sinä, Bazârow, noudatat tuota ahdasmielistä moraalia, jota...

— Älä tuossa joutavia! — keskeytti Bazârow välinpitämättömästi. — Etkös tiedä, että meikäläisen miehen murteessa "nurinpäin" merkitsee "oikeinpäin"? Toisin sanoen: tienesti tiedossa. Itsehän sinä tänään sanoit kummastelevasi, että hän meni miehelle, mutta mennä rikkaan ukon kanssa naimisiin ei minun mielestäni ole ensinkään kummallista; se on päinvastoin varsin järkevää. Kaupungissa kulkevia huhuja min'en usko, vaikka, kuten kuvernööri sanoo, minun on mieluista ajatella, että huhut puhuvat totta.

Sanaakaan vastaamatta Arkâdi koputti numeron ovea. Nuori, livreaan puettu palvelija saattoi vieraat suureen huoneeseen, kehnosti sisustettuun, niinkuin venäläisen hotellin huoneet konsanaankin, kukkasilla kumminkin koristettuun. Vähän ajan perästä tuli sisään rouva Odintsôwkin, yllään yksinkertainen aamuleninki. Keväisen auringon valossa hän näytti vieläkin nuoremmalta. Arkâdi esitti hänelle Bazârowin, ihmeeksensä salaa huomaten viimeksi-mainitun käyneen ikäänkuin hämille. Rouva Odintsôw sitä vastoin pysyi aivan levollisena, niinkuin eilenkin. Bazârow tunsu itsekin joutuneensa hämille, ja sekös häntä harmitti. "Se tässä vielä puuttui: akkaväkeä säikähdettiin!" arveli hän. Ja hän retkahti nojatuoliin, ihan yhtä hyvin kuin Sítnikowkin, ja rupesi puhelemaan liioitellun luontevasti, jolla aikaa rouva Odintsôwkin kauniit silmät olivat myötäänsä kiintyneinä häneen.

* * * * *

Anna Sergêjewna Odintsôwin isä, Sergei Nikolâjewitsh Lóktjew vainaja, oli ollut kaikkialla kauneudesta tunnettu mies, kauppa-keinottelija ja pelari. Pystyssä pysytyään ja huimasti elettyään neljä viisitoista vuotta Pietarissa ja Moskovassa, hän menetti pelissä kaikki, mitä hänellä oli, ja oli pakotettu asettumaan maalle. Siellä hän vähän ajan perästä kuoli, jätettyään peräti pienen omaisuuden kahdelle tyttärelleen Annalle ja Jekaterinalle, joista edellinen oli silloin kahdenkymmenen ja jälkimmäinen kahdentoista iässä. Äiti, N:ien köyhtynyttä ruhtinassukua, oli kuollut jo Pietarissa, miehensä loistoaikoina.

Annan tila oli isän kuoleman jälkeen sangen tukala. Pietarissa saatu loistava kasvatusta ei ollut varustanut häntä kestämaan maatalon ja talouspuuhain huolia. Hän ei ollut tottunut syrjäiseen maaelämään. Hän ei tuntenut paikkakunnalla ketään, eikä ollut siellä keltä kysyä neuvoa. Isä oli karttelemalla kartellut naapureitansa: hän halveksi heitä, ja he halveksivat häntä, kukin tavallansa. Mutta Anna ei silti toimeentomaksi jäänyt. Hän kutsui heti kohta luokseen tätinsä, ruhtinatar Audótja Stepânowna N:n, häijyn ja kopeamielisen ämmän, joka, Annan taloon tultuaan, otti omiin hoteisinsa kaikki parhaat huoneet, purpatti ja marmatti aamusta iltaan, eikä edes puutarhaankaan mennyt kävelemään, ellei perässä astunut hänen ainoa elin-orjansa, tuikean-näköinen lakeija, yllään nukkavieru, herneen-karvainen, vehreillä kalunoilla reunustettu livrea ja päässä kolmikolkka. Anna kesti kärsivällisesti kaikki tädin oikut, antoi opetusta nuoremmalle sisarelleen ja oli jo nähtävästi perehtynyt siihen ajatukseen, että täällä maansydämessä hänen on määrä lakastuakin... Mutta toisin oli kohtalo päättänyt.

Sattumalta tuli hänet nähneeksi muuan Odintsôw, peräti rikas mies, puolivälissä viidettäkymentä,

omituinen, hypokondrinen, pullea, jykevä ja happamennäköinen, ei kumminkaan typerä eikä ilkeä. Hän rakastui Annaan ja kosi häntä. Anna suostui rupeamaan hänen vaimoksensa, ja niin he elivät yhdessä viisi kuusi vuotta, kunnes Odintsôw kuoli, säädettyään koko omaisuutensa Annalle.

Leskeksi jäätyänsä ei Anna Sergêjewna kokonaiseen vuoteen liikkunut maatilaltansa minnekään, mutta sitten hän läksi sisarensa kanssa ulkomaille. Saksaa kauemmas hän ei kumminkaan matkustanut: hänen tuli ikävä, ja niinpä hän palasi takaisin rakkaasen Nikôljskojeensa, joka sijaitsi noin neljänkymmenen virstan päässä K:n kaupungista. Siellä hänellä oli uljas, erittäin hienosti sisustettu talo ja kaunis puutarha monine ansareineen: Odintsôw vainaja ei näet ollut kieltänyt itseltään mitään. Kaupungissa ei Anna Sergêjewnaa nähty kuin ylen harvoin. Hän pistäysi sinne enimmäkseen vain asioilla, vähäksi aikaa silloinkin. Yleensä ei hänestä pidetty. Ihmisillä oli hirmuisen paljon sanomista hänen avioliittonsa johdosta Odintsôwin kanssa; hänestä kerrottiin kaikenmoisia perättömiä juttuja: hän muka oli ollut isänsä kätyrinä väärissä peleissä, eikä hän ollut muka turhanpäiten tuota ulkomaan matkaakaan tehnyt, vaan oli se ollut välttämätöntä onnettomain seurausten kätkemiseksi ... "ymmärrättehän minkä", sanoivat kertojat moittivasti... "Hän on jo kulkenut tulen ja veden kautta", sanottiin, ja siihen sitten muuan läänissä tunnettu sukkelakielinen herra tavallisesti aina lisäsi: "Ja läpi vaskitorvienkin." Kaikki nämä huhut tulivat hänenkin kuuluviinsa, mutta hän antoi niitten mennä korvasta sisään, toisesta ulos: hän oli luonteeltaan vapaa, päättäväinen.

* * * * *

Rouva Odintsôw istui nyt, nojatuolin selkämystä vasten kallistuen ja käsi käden päällä, ja kuunteli Bazârowia. Tämä puhui vastoin tavallisuutta sangen paljon, ilmeisestikin koettaen olla intressantti. Ja tämä se taaskin kummastutti Arkâdia. Hän ei vain osannut sanoa, onnistuuko Bazârow tuossa yrityksessä. Anna Sergêjewnan kasvoista oli vaikea päättää, millaisen vaikutuksen vieraan puhe häneen tekee: niissä asui yhä edelleen sama ilme, kohtelias, hieno; hänen kauniissa silmissään loisti tarkkaavaisuus, mutta tarkkaavaisuus levollinen. Bazârowin väkinäinen ponnistelu oli ensi hetkellä näyttänyt hänestä vastenmieliseltä, aivan kuin ilkeä haju tai räikeä sävel, mutta hän ymmärsi heti vieraan olevan hämillänsä, ja se tuntui hänestä mielitelevältäkin. Hän ei inhonnut muuta kuin sellaista, mikä tympeätä on, mutta tympeydestähän ei olisi kukaan saattanut Bazârowia syyttää.

Arkâdi sai sinä päivänä myötäänsä kummastelemisen aihetta. Hän oli odottanut, että Bazârow rupeaisi rouva Odintsôwin, niinkuin älykkään naisen kanssa konsanaankin, puhumaan omista vakaumuksistaan ja näkökannoistaan; rouva Odintsôw itsehän oli lausunut toivovansa saada kuulla miestä, joka "rohkenee olla uskomatta mihinkään". Mutta sen sijaan Bazârow jutteli lääketieteestä, homeopatiasta, kasvitieteestä. Keskustelussa tuli ilmi, ett'ei rouva Odintsôw ollut hukkaan kuluttanut aikaansa: hän oli lukenut koko joukon hyviä kirjoja ja puhui kerrassaan hyvää venettä. Hän käänsi puheen musikkiin, mutta huomattuaan, ett'ei Bazârow tunnusta taidetta, siirtyi vähitellen jälleen kasvitieteesen, vaikka Arkâdi oli jo alkamaisillaan laajaa esitystä kansansävelten merkityksestä. Rouva Odintsôw kohteli häntä edelleenkin kuin nuorinta veljeänsä: hän näkyi antavan arvon Arkâdissa ilmenevälle nuoruuden hyvänsävyisyydelle ja vilpittömyydelle, mutta — siinä kaikki. Kolmisen tuntia kesti tämä keskustelu, hätäilemätön, monipuolinen, vilkas.

Ystävykset nousivat viimein ja rupesivat jättämään hyvästi. Anna Sergêjewna katsahti heihin lempeästi, ojensi heille kummallekin kauniin valkoisen kätensä ja, hiukan mietittyään, virkkoi, huulilla epäroivä, mutta hyvä hymy:

— Ellette ikävää pelkää, hyvät herrat, niin käykääpäs minun luonani Nikôljskojessa.

— Hyväinen aika, Anna Sergêjewna! — huudahti Arkâdi; — minähän pitäisin erityisenä onnena...

— Entäs te, m'sjö Bazârow?

Bazârow kumarsi vain, ja Arkâdi sai vieläkin kerran syytä kummastelemiseen: hän huomasi ystävänsä punastuneen.

* * * * *

— No niin? — virkkoi Arkâdi hänelle, heidän tultuaan kadulle, — oletko yhä vieläkin sitä mieltä, että hän on tuommoinen huh-huh?

— Kuka hänet ties! Onpas vaan saanut jäätä ylleen! — vastasi Bazârow. Hetken kuluttua hän lisäsi:

— Herttuatar se on, hallitseva persona: laahus vaan taakse ja kruunu päähän, muuta ei kaipaa.

— Ei meidän herttuattaret sellaista venettä puhu, — huomautti

Arkâdi.

— On ollut uudestaan korjattavana, veikkoseni; on saanut syödä meidän leipää.

— Mutta viehättävä hän vaan on, — äännähti Arkâdi.

— Verraton ruumis! — jatkoi Bazârow; — vaikka sen veis suoraa päätä anatoomiseen teatteriin.

— Mutta älähän nyt enää, Herran tähden, Jevgêni! Tuohan on jo suunnalta pois!

— No älähän nyt suutu, hellunlellu! Sanon vaan: ensimmäistä sorttia.

Kyllä me vaan tästä lähdetään sinne.

— Milloin?

— Vaikka ylihuomenna. Mitäs meill' ois täällä tekemistä? Sampanjaako latkia rouva Kúkshinin kanssa? Vai kuunnellako sinun sukulaistasi, tuota liberaalista tevanaa? Ylihuomenna pyörähdetään pois. Ja sielläpäinhän se on isä ukonkin maatila. Eikös Nikôljskoje ole K:n maantien varrella?

— On.

— *Optime*. Mitäpä s tässä vitkastelee! Vitkastelu on vain tomppelien ja älyniekkain tapa. Sen minä vieläkin sanon: verraton ruumis!

Kolmen päivän perästä ystävykset jo ajaa jyryttivät Nikôljskojeen päin. Päivä oli kirkas, ei liian helteinen, ja kylläiset kyytihevokset juoksivat tasaisesti, hiljalleen huiskutellen palmikoitua ja solmittua häntäänsä. Arkâdi katseli tietä pitkin, myhäellen, tietämättä itsekään, miksi.

— Saatpa onnitella minua! — huudahti Bazârow äkkiä. — Tänäänhän on kesäkuun 22:s, minun nimipäiväni. Saas nähdä, millaista huolta se minun suojelus-enkelini pojasta pitää. Tänään ne vuottavat minua kotiakin — lisäsi hän matalammalla äänellä. — No niin ... antaa vuottaa ... välipä sillä!

XV.

Anna Sergêjewnan moisio sijaitsi loivan, avonaisen mäen rinteellä. Vähän matkan päässä siitä seisoi viheriäkattoinen, keltaiseksi maalattu kivistäkirkko, valkoisilla pylväillä koristettu, ja pääoven kamanassa al fresco maalauksia, jotka italialaiseen tapaan kuvasivat "Kristuksen ylösnousemista". Enimmin siinä veti pyöreillä muodoillaan huomiota puoleensa etulikolla loikova tummaihoisen sotamies, kypärä päässä. Kirkon takana oli kylä kahden puolen tietä; siellä täällä pisti savupiippu olkikatosta esille. Kartano oli rakennettu samaan tapaan kuin kirkkokin, nimittäin siihen, joka meillä on tunnettu aleksanderilaisen stiilin nimellä. Sekin oli maalattu keltaiseksi ja katto oli siinäkin vihreä; pylväillä oli sekin koristettu ja kamanan yläpuolella oli omistajan vaakunakilpi. Läänin arkitehti oli pystyttänyt nämä molemmat rakennukset Odintsôw vainajan määräysten mukaan. Vainaja näet ei sietänyt mitään, niinkuin hän sanoi, tyhjänpäiväisiä ja omapäisiä uusia konsteja. Vanhan-aikuisen puutarhan tummat puut lähentelivät päärakennusta, jonka kuistille johti lehtokuja kerityistä kuusista.

Eteisessä vastaan-otti vieraita kaksi täysikasvuista lakeijaa livreoissa. Toinen heistä hyppäsi samassa hakemaan hovimestaria. Hetikohta ilmestyikin hovimestari, paksu mies, mustassa frakissa, ja saattoi vieraat matolla katettuja portaita myöten erityiseen huoneeseen, jonne oli jo asetettu kaksi sänkyä ja kaikki toalettarpeet. Talossa vallitsi nähtävästikin järjestys: kaikki oli niin puhdasta, kaikkialta tuoksahti tuommoinen säädyllyinen haju, niinkuin ministerien vastaanotto-huoneissa.

— Anna Sergêjewna pyytää, että suvaitsisitte tulla heidän luokseen puolen tunnin perästä, — ilmoitti hovimestari. — Käskettekö siksi jotain?

— Emme mitäkään käske, hyvä ystävä, — vastasi Bazârow, — ehkä ryyppyn viinuskaa vainenkin tahtoisitte edeskantaa.

— Heti paikalla, — vastasi hovimestari hiukan hämillään ja läksi tiehensä, saappaitaan narisuttaen.

— Mikä grangshangr![14] Niin kai te sitä sanotte, vai? — virkkoi Bazârow. — Herttuatar mikä herttuatar.

— Onpa koko herttuatar, — vastasi Arkâdi; — ensi tingassa jo kutsuu luokseen sellaiset aristokraatit

kuin sinut ja minut.

— Minut varsinkin, josta tulee maalaislääkäri, ja jonka isä on maalaislääkäri, ja jonka isän-isä oli lukkari. Tiedäthän sinä, että minä olen lukkarin pojanpoika? — Hetken vaiettuaan hän sitten lisäsi, huuliaan väentäen: — aivan kuin Speránski... Mutta kyll' on saanut itsensä hemmotelluksi tämä rouva, on vaimenkin saanut itsensä hemmotelluksi! Jokohan pitäisi oikein frakit vetää niskaan?

Arkâdi kohautti vain olkapäitään; mutta hiukan namillansa hänkin oli.

Puolen tunnin kuluttua Bazârow ja Arkâdi astuivat alas korkeaan, avaraan vierashuoneeseen, joka oli sisustettu uhkeasti, ilman sanottavaa aistia kumminkin. Jykevät, kalliit huonekalut seisoivat keikailevan vakavina pitkin seinävieriä. Tapetit olivat ruskeat, kullankarvaisilla kuosikkeilla. Nämä huonekalut oli Odintsôw vainaja eläessään tilannut Moskovasta vanhan tuttavansa ja asiamiehensä, viinikauppiaan, kautta. Keskimmäisen sohvan yläpuolella riippui muotokuva: muuan pöhökasvoinen, vaaleaverinen herra siinä näkyi jotenkin epäsuosiollisesti katselevan vieraita.

— Itse isäntä kai, — kuiskasi Bazârow Arkâdille ja lisäsi sitten, nenäänsä nyrpistäen: — jokos lähtään karkuun?

Samassa astui emäntä sisään. Hänen yllään oli keveä barège-leninki; sileästi korvan taa kammattu tukka loi neitseellisen ilmeen hänen puhtaille ja raikkaille kasvoilensa.

— Minä kiitan teitä, että olette pitäneet sananne, — lausui hän. — Viihtykää vierainani; seutu ei todellakaan ole somuuttansa vailla. Minä teen teidät tuttaviksi sisareni kanssa; hän soittaa varsin hyvin pianoa. Te m'sjö, Bazârow, siitä ette välitä, mutta te, m'sjö Kirsânow, pidätte luullakseni musikista; paitsi sisartani, asuu täällä vielä vanha tati, ja välisti pistäytyy tänne muuan naapuri korttia lyömään, ja siinäpä se meidän seuramme onkin. Mutta nyt me käymme istumaan.

Rouva oli lausunut koko tämän pikku puheen erittäin huolekkaasti, ikäänkuin olisi sen opetellut ulkoa. Nyt hän kääntyi Arkâdiin. Vähitellen selvisikin, että rouva Odintsôwin äiti oli tuntenut Arkâdin äidin, olipa ollut hänen uskottunsaakin lemмен-asioissa Nikolai Petrôwitshin kanssa. Arkâdi rupesi innokkaasti puhelemaan äiti vainajastaan; Bazârow ryhtyi siksi aikaa katselemaan albumeja.

"Kylläpä minusta on tullut kiltti poika", arveli hän itsekseen.

Kaunis vinttikoirra, vaaleansininen nauha kaulassa, juoksi vierashuoneeseen, astuessaan rapistellen lattiata kynsillänsä; sen perässä astui sisään noin kahdeksantoistavuotias tyttö, mustatukkainen ja tumma-ihoinen, kasvot pyöreähköt, mutta miellyttävät, silmät pienet, mustat. Kädessä hänellä oli vasu kukkasia täynnä.

— Kas tässä minun Kâtja siskoni — virkkoi rouva Odintsôw, viitaten päällään vasta-tulleeseen.

Kâtja teki pienen niauksen, istahti sisarensa viereen ja rupesi järjestelemään kukkasia. Vinttikoirra, nimeltä Fifi, astui häntäänsä heilutellen ensin toisen, sitten toisen vieraan luo ja työkkäsi kumpaistakin käteen kylmällä kuonollaan.

— Itsekö sinä nuo kaikki poimit? — kysyi emäntä.

— Itse, — vastasi Kâtja.

— Tuleeko tati teepöytään?

— Tulee.

Puhuessaan Kâtja myhäili sangen somasti, ujosti ja vilpittömästi, katsellen lystikkään vakavasti, alhaalta ylös. Kaikki oli hänessä vielä niin vihannoivan nuorta: ääni, ja untuva yli koko kasvojen, ja ruusunpunaiset kädet, valkoisine pyöröloineen kämmenissä, ja nuo hiukan yhteenliittyneet olkapäät... Hän punastui myötäänsä ja hengitti tiheään.

Rouva Odintsôw kääntyi Bazârowiin.

— Kohteliaisuudesta te vain tuossa kuvia katselette, Jevgêni Vasiljewitsh, — sanoi hän. — Ei se teitä huvita. Siirtykääpä kernaammin lähemmäs meitä, ja ruvetaanpa väittelemään jostakin.

— Mistä suvaitsette?

— Vaikka mistä. Sen sanon jo ennakolta, että minä olen kauhea väittelemään.

— Tekö?

— Minä. Näyttää niinkuin kummastelisitte sitä. Miksikä niin?

— Siks että, mikäli minä osaan päättää, te olette luonteeltanne tyyni ja kylmä, mutta väittely kysyy innostusta.

— Kuinka te niin pian olette perilleni päässyt? Ensinnäkin minä olen kärsimätön ja itsepäinen, kysykääpäs vaan Kâtjalta; ja toiseksi: minä olen hyvin herkkä innostumaan.

Bazârow katsahti Anna Sergêjewnaan.

— Kenties. Itsehän sen paremmin tiedätte. No niin, te tahdotte väitellä ... olkoon menneeksi. Minä katselin tuossa teidän albumissanne näköaloja Saksin Sveitsistä, mutta te huomautitte, ett'ei se minua muka miellytä. Sen te sanoitte siitä syystä, ett'ette luule minussa olevan taiteellista aistia ... no niin, ei minussa sitä olekaan, mutta olisivathan nämä kuvat saattaneet kiinnittää minun mieltäni geologiselta kannalta, esimerkiksi vuorten muodostukseen nähden.

— Suokaa anteeksi: geologiassa te turvautte pikemmin kirjaan, spesiaaliteokseen, kuin kuviin.

— Kuva osoittaa minulle havainnollisesti sen, mihin kirja tarvitsee kokonaista kymmenen sivua.

Anna Sergêjewna vaikeni.

— Teissä siis ei ole taiteellista aistia rahtuistakaan? — virkkoi hän, nojautuen kyynäspäällänsä pöytään, joten hänen kasvonsa tulivat lähemmäksi Bazârowia. — Kuinkas te tulette toimeen ilman sitä?

— Mitäs sillä tekisi, sallikaa kysyäni?

— Vaikkapa sitä, että oppisi ihmisiä tuntemaan ja tutkimaan.

Bazârow naurahti.

— Ensinnäkin on keinona siihen elämäkokemus, — sanoi hän, — ja toiseksi, uskallan sanoa, tuo yksityisten ihmisten tutkiminen on turhaa vaivaa. Kaikki ihmiset ovat toistensa kaltaisia niin ruumiin kuin sielunkin puolesta. Kaikilla meillä on samalla lailla rakennetut aivot, ja perna, ja sydän, ja keuhkot; ja samallaiset ne on kaikilla niin sanotut siveellisetkin ominaisuudet; moniaat muodonvaihtelut eivät merkitse mitään. Yhden ainoan ihmis-eksemplaarin nojalla saattaa tehdä päätöksensä kaikista. Ihmiset ovat niinkuin metsässä puut; ei kasvitieteen tutkija ikinä rupea jok'ainoata eri koivua tarkastelemaan.

Kâtja, joka hätäilemättä oli liitellyt kukkasia toisiinsa, katsahti oudostellen Bazârowiin ja, kohdattuuaan hänen vilkaan ja välinpitämättömän katseensa, punastui korviaan myöten. Anna Sergêjewna pyöritti päätään.

— Metsässä puut, — toisti hän. — Teidän mielestänne ei siis ole erotusta tyhmän ja viisaan, hyvän ihmisen ja pahan ihmisen välillä.

— On kyllä: sama erotus kuin sairaan ja terveen ihmisen välillä. Keuhkotautisen keuhkot ovat toisellaisessa tilassa kuin teidän ja minun, vaikka ovatkin samaa rakennetta. Me tiedämme osapuille, mistä ruumiilliset vaivat aiheutuvat; siveellisiin tauteihin taas on syynä huono kasvatusta, kaikennäköiset hölynpölyt, joita pienestä pitäin mätetään ihmisen päähän, yhteiskunnan nurinpäisyys; sanalla sanoen: parantakaa yhteiskunta, silloin ei ole tautejakaan olemassa.

Kaikkea tätä puhuessaan Bazârow oli kasvoiltaan sen näköinen kuin olisi koko ajan ajatellut itseksensä: "Usko minua tai ole uskomatta, siitä minä vähät." Hänen pitkät sormensa ne verkalleen silittelivät poskipartaa, ja silmät ne liehuivat nurkasta nurkkaan.

— Ja te luulette, — virkkoi Anna Sergêjewna, — että heti kuin yhteiskunta on parantunut, silloin ei ole oleva enää tyhmiä eikä pahoja ihmisiä.

— Ainakin on säännöllisesti järjestetyssä yhteiskunnassa oleva aivan yksikaikki, onko ihminen tyhmä vai viisas, pahako vai hyvä.

— Minä ymmärrän: kaikilla tulee silloin olemaan ihan samallinen perna.

— Juuri niin, armollinen rouva. Anna Sergêjewna kääntyi Arkâdiin.

— Mitäs te arvelette, Arkâdi Nikolâjewitsh?

— Minä olen samaa mieltä kuin Jevgêni. Kâtja katsahti häneen kulmainsa alta.

— Te hämmästyttätte minua, hyvät herrat, — virkkoi Anna Sergêjewna. — Mutta tästä me saamme vielä haastella. Nyt kuuluu tuolta tati tulevan teelle; meidän täytyy säästää hänen korviansa.

Anna Sergêjewnan tati, ruhtinatar N., laiha eukko, varttansa vähäinen, kasvot kuin kokoonpuristettu nyrkki, päässä harmaa pikkuperukki ja silmät häijyt, liikkumattomat, astui sisään, tuskin nyökäytti päätänsäkään vieraille ja vaipui leveään, sametilla päällystettyyn nojatuoliin, jossa hänellä oli yksinomaisen oikeus istua. Kâtja nosti jakkaran hänen jalkainsa alle. Eukko ei häntä kiittänyt, ei edes katsahanutkaan häneen, liikauttihan vain käsiänsä keltaisen shaalin alla, joka melkein yltäänsä kietoi hänen raihnaisten ruumiinsa. Keltainen väri oli ruhtinattaren lempiväri; heleänkeltaiset hänellä oli tanun nauhatkin.

— Nukuitteko hyvin, tati? — kysäisi rouva Odintsôw, ääntänsä korottaen.

— Nyt tuo koira on taaskin täällä, — murahti vastauksen asemesta eukko ja, huomattuaan Fifin astuvan pari epäröivää askelta häntä kohti, kiljasi — hyst! hyst!

Kâtja kutsui Fifin pois ja aukasi sille oven.

Fifi hyppäsi mielissään ulos, toivoen pääsevänsä nyt jonkun mukana ulos keikkumaan, mutta jäätyään yksiksensä oven taakse, alkoi kaaputella ja vinkua. Ruhtinattarelta kulmat ryppyyn. Kâtja yritti mennä ulos...

— Taitaapa tee ollakin valmista, — virkkoi Anna Sergêjewna. — Käydään teelle, hyvät herrat; tati, olkaa hyvä!

Ruhtinatar nousi ääneti ja astui ensimmäisenä ruokasaliin, muut perässä. Livreaan puettu passari-poika vetää jyräytti pöydästä ulos nojatuolin, joka sekin oli eukon yksinomaisen pyhäkkö, ja johon oli asetettu pieluksia joka puolelle. Ruhtinatar valahti siihen. Kâtja rupesi tarjoilemaan teetä ja ojensi ensimmäisen kupin hänelle, kupin, jonka laidassa oli N:ien maalattu vaakuna. Eukko pani teehensä mettä — sokerin käyttäminen teessä oli hänen mielestään sekä syntiä että kovin kallista, vaikk'ei hänen tarvinnut talossa käyttää kopekkaakaan omistansa. Äkkiä hän kysäsi käheällä äänellä:

— Mitäs *rohtinas* Ivân kirjoittaa?

Ei kukaan vastannut. Bazârow ja Arkâdi huomasivat pian, ett'ei hänestä välitetä lainkaan, vaikka häntä kohdellaankin kunnioituksella. "Mahdin vuoksi vaan talossa pitävät; ruhtinaallista muka rotua", arveli Bazârow itseksensä.

Teen jälkeen Anna Sergêjewna ehdotti kävelyä, mutta ulkona rupesi pisaroimaan, ja niinpä kaikki, paitsi ruhtinatarta, palasivat vierashuoneeseen. Jo saapui naapurikin, kortinlyönnin ystävä, nimeltä Porfiri Platônitsh, paksunlântä, harmahtava mies, jalat lyhykäiset, niinkuin sorvinpenkissä pyöräytetyt, ylipäänsä varsin kohtelias, naurunhaluinen herra. Anna Sergêjewna kysäisi nyt Bazârowilta, jonka kanssa hän oli enimmäkseen keskustellutkin, tahtooko hän käydä ottelemaan heidän kanssaan vanhanaikuisen tapaan, pelaamaan preferanssia. Bazârow suostui, sanoen että pitäähän hänen jo ajoissa valmistautua tulevaan ammattiinsa, kihlakunnanlääkärin toimiin.

— Olkaa varoillanne, — virkkoi Anna Sergêjewna, — Porfiri Platônitsh ja minä, me lyömme teidät perin pohjin. Kâtja, — lisäsi hän, — soita sinä välin jotain Arkâdi Nikolâjewitshille; hän pitää musikista, ja siinä sivussahan mekin saamme kuulla.

Vastenmielisesti lähestyi Kâtja pianoa, vastenmielisesti häntä seurasi Arkâdikin verkkaisin askelin. Hän rakasti kyllä musikkia, mutta nyt hänestä tuntui kuin Anna Sergêjewna tahtois saada hänet loitommaksi luotaan, vaikka hänellä — niinkuin jokaisella sen-ikäisellä nuorella miehellä — alkoi kuohahdella omituinen, himmeä, ahdistava, rakkauden oireitten kaltainen tunne. Kâtja nosti pianon kannen ja kysäisi puoliääneen, Arkâdiin katsomattakaan:

— Mitäs minä teille soitan?

— Mitä tahdotte, — vastasi Arkâdi kylmäkiskoisesti.

— Mistä musikista te enimmin pidätte? — kysyi Kâtja, asentoaan muuttamatta.

— Klassillisesta, — vastasi Arkâdi samalla äänellä.

— Miellyttääkö Mozart?

— Mozart miellyttää.

Kâtja otti esille Mozartin c-molli sonatafantasian. Hän soitti varsin hyvin, vaikka hiukan orjallisesti ja kuivasti. Silmät myötäänsä nuoteissa kiinni ja huulet lujasti yhteenpuristettuina, hän istui suorana ja liikahdamatta. Vasta loppupuolella sonataa hänen kasvonsa alkoivat hehkua, ja hivuksista irtausi hieno suortuva, pudoten silmäkulmille.

Syvän vaikutuksen teki Arkâdiin varsinkin sonatan viimeinen osa, jossa kesken huolettoman laulahtelun hurmaavaa iloisuutta äkkiä alkaa kuulua haikean, melkein traagillisen kaihon purkauksia... Mutta Mozartin sävelten herättämä tunne ei kohdistunut Kâtjaan. Häntä katsellessaan Arkâdi ajatteli vaan: "Varsin somastihan tuo neitonen soittaakin, eikä hän ole somuutta vailla itsekään."

Soitettuaan sonatan, Kâtja kysäisi, nostamatta käsiäänkään koskettimilta: "Riittääkö?" Arkâdi vastasi, ett'ei hän enää uskalla vaivata häntä, ja rupesi puhelemaan hänen kanssaan Mozartista, kysyen muun muassa, itsekö hän tuon kappaleen oli valinnut, vai muutko sitä ovat hänelle suositelleet. Mutta Kâtja vastaili yksin sanoin: hän "kätkeytyi", lymysi omaan itseensä. Eikä hän sellaisissa tapauksissa pian näkyviin tullutkaan; hänen kasvoilleen nousi silloin itsepäinen, melkein tylsä ilme. Ei hän juuri ujo ollut, mutta epäluuloinen kyllä; sisaren kasvatus oli tehnyt hänet joissain määrin araksi, vaikk'ei Anna sitä tietysti osannut aavistaakaan. Loppujen loppu tästä keskustelusta oli se, että Arkâdi kutsui luoksensa sisääntulleen Fifin ja kontenanssin tähden rupesi, suopeasti hymyillen, silittelemään sen päätä. Kâtja meni jälleen kukkainsa ääreen.

Bazârow se sillä välin oli myötäänsä tappiolla pelissä. Anna Sergêjewna pelasi mestarillisesti, ja hyvin osasi Porfiri Platônitshkin pitää puoliansa. Pelin loputtua Bazârow oli menettänyt jonkun verran, mitättömän pienen summan tosin, mutta se harmitti häntä kumminkin. Illallispöydässä Anna Sergêjewna käänsi puheen jälleen kasvitieteeseen.

— Emmekö lähde huomis-aamuna kävelemään, — virkkoi hän Bazârowille; — teiltähän minä saan tietää metsäkukkain latinalaisia nimiä ja niitten ominaisuuksia.

— Mitä te niillä latinalaisilla nimillä? — kysyi Bazârow.

— Järjestys on tarpeen kaikessa, — vastasi toinen.

* * * * *

— Mikä erinomainen nainen, tuo Anna Sergêjewna! — huudahti Arkâdi, jäätyään kahden kesken ystävänsä kanssa heidän huostaansa annettuun huoneeseen.

— Kyllä, — vastasi Bazârow, — kyllä sillä muijalla on ehjät aivot päässä. No niin, ja onhan hän maailmassa yhtä ja toista jo kokenutkin.

— Mitä sinä sillä tarkoitat Jevgêni Vasiljewitsh?

— Pelkkää hyvää, ystäväiseni Arkâdi Nikolâitsh, pelkkää hyvää! Minä olen vakuutettu, että hän hoitaa maatalaansakin varsin hyvin. Mutta ei se hän ole erinomainen, vaan sisko.

— Mitenkä? Tuo tumma tyttönen?

— Niin juuri, tuo tumma tyttönen. Siinä on kaikki tuoretta, koskematonta, arkailevaa, äänetöntä, kaikki mitäs vaan halajat. Semmoiseen sitä sopisi kiintyä. Semmoisesta vielä saa millaisen vaan tahtoo, mutta tuo toinen — äläst!

Arkâdi ei vastannut mitään. Ystävykset panivat maata, omat mietteet mielessä, kummallakin.

Anna Sergêjewna ajatteli sinä iltana vieraitansa hänkin. Bazârow miellytti häntä keikailemattomuudellaan, jopa sillä räikeydelläkin, millä hän mielipiteitänsä lausui julki. Bazârowissa hän näki jotain uutta, mitä hän ei ollut koskaan kokenut, ja hänhän oli utelias.

Anna Sergêjewna oli jotenkin omituinen henkilö. Vailla kaikkia ennakkoluuloja hän oli, vailla kaikkea lujaa uskoakin, mutta sittenkään hän ei peräytynyt kenenkään edessä eikä mennyt kenenkään mukaankaan. Paljon hän näki selvästi, ja paljon oli semmoista, mihin hän kiintyi, mutta ei häntä mikään täydellisesti tyydyttänyt; tuskinpa hän täydellistä tyydytystä kaipasikaan. Hänen järkensä oli yhtäaikaa sekä tutkisteleva että kylmäkiskoinen; hänen epäilyksensä eivät milloinkaan kadonneet unohtumattomiin, mutta eivät koskaan hänen mielenrauhaansa häirinneet. Ellei hän olisi ollut rikas ja kenestäkään riippumaton, hän kukaties olisi syössyt taisteluun, olisi saanut tuta intohimoa... Mutta hänen oli helppo elää, vaikka välisti ikäväkin tuli, ja niin häneltä kului päivä toisensa perästä, ani harvoin vain tuottaen levottomuutta. Ihania tenhovaloja välisti leimahteli hänenkin silmäinsä nähdä, mutta niitten sammuttua hän lepäsi eikä ikävöinyt niitä. Hänen mielikuvituksensa lennähti joskus ulommaskin sitä, mitä tavallisen moraalin sääntöjen mukaan pidetään luvallisena, mutta sittenkin veri hiljalleen kuin ennenkin virtaili hänen lumoavan sopusuhtaisessa ja ja tyynessä ruumiissaan. Niinpä välisti, noustuansa hyvänhajuista kylpyammeesta, lämpöisenä, hempeätunteisena, hän vaipuu ajatuksiinsa, mietiskellen elämän mitättömyyttä, sen murheita, vaivaa, pahuutta... Hänen sielunsa täyttää äkillinen rohkeus, siinä kuohahtaa ylevämielisiä aikomuksia, mutta — sattuu läpiveto huhahtamaan raollaan olevasta akkunasta, ja Anna Sergêjewna lyhyistyy kokoon, välisti melkein

suuttuukin; tässä silmänräpäyksessä hän ei kaipaa kuin yhtä ainoata: että tuo ilkeä veto lakkaisi.

Hänen laitansa oli sama kuin kaikkien niitten naisten, joitten ei ole suotu rakastaa: hän kaipasi jotain, itsekään tietämättä, mitä. Oikeastaan hän ei kaivannut mitään, vaikka hänestä tuntui, niinkuin hän kaipaasi kaikkea. Odintsôw vainajata hän tuskin saattoi sietää. Anna oli mennyt naimisiin hänen kanssaan harkinnasta, vaikk'ei suinkaan olisi suostunut rupeamaan hänen vaimoksensa, ellei olisi pitänyt häntä hyväntahtoisena miehenä. Mutta siitä pitäin eli hänessä salainen viha kaikkia miehiä kohtaan: hän ei saattanut mielessänsä kuvailla heitä muunlaisina kuin epäsiisteinä, jykevinä, veltoina, raukeavoimaisina ja tungettelevina olentoina. Kerran hän sattui jossain ulkomailla kohtaamaan erään nuoren, kauniin ruotsalaisen, jolla oli niin ritarillinen ilme kasvoissa, korkea otsa ja rehelliset, siniset silmät. Tuo mies teki häneen valtavan vaikutuksen, mutta se ei estänyt Anna Sergêjewnaa palajamasta takaisin Venäjälle.

"Kummallinen mies tuo lääkäri!" arveli hän, maaten komeassa sängyssään, pitsireunaisilla pieluksilla, keveän silkkipeitteen alla... Anna Sergêjewna oli perinyt isältänsä simareen tämän taipumusta loistavaan elämälaatuun. Hän oli hellästi rakastanut tuota syntistä, mutta hyväntahtoista isäänsä, ja tämä taas oli jumaloinut tyttärtään, laskenut tuttavallista leikkiä hänen kanssaan, niinkuin yhdenarvoisensa kanssa, pitänyt häntä kaikissa asioissa uskottunansa ja kysynyt häneltä neuvoja. Äitiänsä Anna Sergêjewna tuskin muisti ensinkään.

"Kummallinen mies tuo lääkäri!" toisti hän itsekseen. Ja Anna Sergêjewna oikaisi, myhähti, heitti kätet niskaansa, luki sitten pintapuolisesti pari sivua jotain typerää franskalaista romaania, pudotti kirjan käsistänsä ja nukkui puhtoisena ja kylmänä, puhtoisissa ja hyvältä tuoksuavissa pukimissaan.

Seuraavana aamuna hän ja Bazârow läksivät heti aamiaisen jäljestä ulos kasveja tutkimaan ja palasivat vasta päivällisiksi. Arkâdi ei ollut mennyt minnekään, ja oli viettänyt tunnin verran Kâtjan seurassa. Ei hänen tullut ikävä Kâtjan kanssa, joka itse oli tarjoutunut uudestaan soittamaan eilisen sonatan, mutta kun Arkâdi, toisten vihdoinkin palattua, näki rouva Odintsôwin jälleen, silloin hän heti tunsyi sydäntään kouristavan... Anna Sergêjewna astui puutarhan kautta, hänen käyntinsä oli väsynyttä, posket punottivat, ja silmät välkkyivät tavallista kirkkaammin pyöreän olkihatun alla. Hän heilutti kädessään hentoa metsäkukkaa, köykäinen mantilja oli valunut harteilta käsivarsille, ja leveät, harmaat hatunnauhat painuneet rintaa vasten. Bazârow astui hänen perässään, itseensä luottavana ja huolimattomana kuten ainakin, mutta hänen kasvojensa ilme, niin iloinen, jopa lempeä kuin olikaan, ei miellyttänyt Arkâdia.

— Hyvää huomenta! — murahti Bazârow hänelle hampaittensa välistä ja meni sisään.

Rouva Odintsôw puristi hajamielisenä Arkâdin kättä ja astui myöskin hänen ohitsensa.

"Hyvää huomenta!" arveli Arkâdi itseksensä: "Nytköös sitä vasta kohdattiinkin tänään?"

XVI.

Aika se välisti lintuna lentää, välisti matona matelee, kuten tiettyä on, mutta erittäin hyvä on ihmisen olla silloin kuin hän ei huomaakaan, kiireestikö se kulkee vai verkkaanko vierii. Tällä tapaa juuri Arkâdi ja Bazârow viettivät rouva Odintsôwin luona kolmatta viikkoa. Siihen vaikutti osaltaan talossa vallitseva elämän-järjestyskin. Emäntä itse noudatti sitä ankarasti ja pakotti muutkin alistumaan sen alle. Talossa tapahtui kaikki määrättyyn aikaan.

Aamuisin, ummelleen kello kahdeksan, koko seura kokoontui teetä juomaan. Siitä aamiaiseen saakka kukin teki, mitä suvaitsi; emäntä se silloin keskusteli päällysmiehen kanssa — tilan talonpojat olivat nimittäin rahaverolla — antoi määräyksiä hovimestarille ja ylimmäiselle emäntäpiialle. Ennen päivällistä seura taas kokoontui, ja silloin jälleen keskusteltiin tai luettiin ääneen. Ilta käytettiin kävelyihin, korttipeliin, musikkiin. Kello puoli yksitoista emäntä vetäytyi omaan huoneeseensa, antoi palvelusväelle käskyt huomiseksi ja kävi levolle.

Bazârowille ei ollut mieleistä tämä määränperäisyys, melkein juhlallinen säännöllisyys jokapäiväisessä elämässä. "Niinhän tässä liukuu kaikki kuin rataakiskoja myöten", puheli hän. Nuo livreapukuiset lakeijat, säädylliset hovimestarit loukkasivat hänen kansanvaltaista tuntoaansa. "Jos tässä kerran niin hienoa on", arveli hän, "niin pitäisi päivälliselläkin esiintyä englantilaiseen tapaan, frakissa ja valkoisessa kaulaliinassa." Kerran hän puheli tuosta asiasta Anna Sergêjewnan kanssa, jonka käytöstapa oli sellaista, että vieras väistelemättä tuli lausuneeksi hänelle ajatuksensa. Anna Sergêjewna

kuunteli häntä loppuun asti ja virkkoi:

— Omalta kannaltanne te olette oikeassa, ja kenties minä tässä kohden näytänkin hovin-emännältä, mutta elämä maalla ilman järjestystä ei käy laatuun: kovin tulisi ikäväksi elo ja olo.

Ja entiseen tapaansa kävi talossa kaikki edelleenkin.

Bazârow murahteli, mutta juuri siitä syystä, että "niin tässä liukui kaikki kuin rataakiskoja myöten", juuri siitä syystä hän sekä Arkâdikin viihtyivät tässä talossa hyvin. Sitä paitsi oli kummassakin nuorena mieheissä tapahtunut täällä muutos heti ensi päivästä saakka.

Bazârowissa, jota Anna Sergêjewna ilmeisestikin suosi, vaikka harvoin myöntyikin hänen mielipiteisinsä, alkoi ilmestyä omituisia levottomuutta, jota hänessä ei milloinkaan ennen huomattu: hän oli herkkä ärtymään, puhui etenkäden, oli äkäisen näköinen eikä kestänyt asemillaan, ikäänkuin mikä hytkäyttelisi häntä. Arkâdi, joka omassa itsessään oli lopullisesti päättänyt olevansa rakastunut rouva Odintsôwiin, vaipui vähitellen hiljaiseen alakuloisuuteen. Tämä alakuloisuus ei kuitenkaan estänyt häntä lähenemästä Kâtjaa; vaikuttipa vielä senkin, että Kâtjan ja hänen välinsä kävivät tuttavallisiksi, ystävällisiksi. "Tuo toinen minua ei pidä arvossa! Minkäpä sille! Mutta tämä herttainen olento ei minua hylji", arveli hän, ja sydän jälleen maistelemaan ylevämielisten tunteitten makeutta. Kâtjassa oli jonkunmoinen hämärä tunto siitä, että Arkâdi hakee hänen seurassaan jonkunlaista lohdutusta, eikä kieltänyt häneltä eikä itseltään tuommoisen puoleksi kainostelemaan, puoleksi luottavan ystävyvyyden viatonta huvia. Anna Sergêjewnan läsnäollessa he eivät haastelleet keskenänsä: Kâtja se lyhyesti kokoon sisaren sirkeän katseen alla; Arkâdi taas, niinkuin rakastunut konsanaan, ei voinut lempensä esineen läheisyydessä kiinnittää huomiotaan mihinkään muuhun. Sitä vastoin tuntui hänestä hyvältä, ollessaan kahden kesken Kâtjan kanssa.

Hän tunsi olevansa voimaton huvittamaan rouva Odintsôwia; hän arkaili ja joutui hämille, ollessaan kahden hänen kanssaan. Eikä toinenkaan tiennyt, mitä hänelle sanoa. Arkâdi oli hänelle liian nuori. Kâtjan kanssa Arkâdi sitä vastoin oli kuin kotonaan, kohteli häntä suojeasti eikä estellyt häntä kertomasta, mitä kaikkia vaikutelmia se ja se soittokappale tai novelli tai runo tai muut sen semmoiset vähäpätöiset asiat ovat häneen tehneet. Arkâdi puolestaan ei huomannut tai ei tahtonut tunnustaa olevansa itsekin huvitettu näistä "vähäpätöisistä asioista". Kâtja taas ei estänyt häntä suremasta. Arkâdi viihtyi Kâtjan, rouva Odintsôw Bazârowin seurassa, ja siksi tavallisesti kävikin niin, että molemmat parit, oltuaan jonkun aikaa yhdessä, hajaantuivat eri haaroille, varsinkin kävelyretkillä. Kâtja *ihaili* luontoa, ja ihaili sitä Arkâdikin, vaikk'ei uskaltanut sitä itsellensä tunnustaa. Rouva Odintsôw oli jokseenkin penseä sitä kohtaan, samoin kuin Bazârowkin.

Ystävysten melkein alituinen erillä-olo ei jäänyt seurauksiansa vaille: heidän keskinäiset välinsä alkoivat muuttua. Bazârow lakkasi puhumasta Arkâdin kanssa rouva Odintsôwista, lakkasipa moittimasta hänen "aristokraattillisia kujeitaankin". Kâtjaa hän tosin kehuskeli kuin ennenkin, kehoittaen Arkâdia vain hillitsemään tytön taipumusta haaveiluihin, mutta nuo keskustelut olivat pikapäisiä, neuvot kuivia... Yleensäkin hän nyt entistä vähemmin seurusteli Arkâdin kanssa. Hän ikäänkuin kartteli, ikäänkuin häpesi ystävänsä. Arkâdi huomasi kaiken tuon, mutta säilytti sen omana salaisuutenaan.

Oikeana syynä tähän "käänteeseen" oli se tunne, minkä rouva Odintsôw oli Bazârowissa herättänyt. Ja tämä tunne se vaivasi häntä, saattoi häntä raivoon, ja jos ken, vaikka vihjaamallaakaan olisi viitannut semmoisen mahdollisuuden hänessä, niin heti hän olisi ylenkatseellisesti nauraa hohahtaen ja kyynillisesti sadatellen pannut vastaan. Bazârow oli kirkas naisille ja naisen kauneudelle, mutta ihanteellinen, elikkä, hänen sanainsa mukaan, romantillinen rakkaus oli hänen mielestään höröntöröä, anteeksi-antamatonta tuulenpieksämistä, ritarilliset tunteet jonkunlaista hourupäisyyttä tai tautia, ja jo hän senkin seitsemän kertaa oli sanonut kummastelevansa, miks'ei Toggenburgia ja kaikkia noita minnesängereitä ja trubaduureja telkitty hulluinhuoneeseen.

"Jos nainen sinua miellyttää", puheli hän; "niin koeta päästä selville vesille; ellei passaa, niin anna palttua ja käännä selkäsi: on sitä pitäjää meidän pitäjän takanakin."

Rouva Odintsôw miellytti häntä: huhut, mitä hänestä oli pantu liikkeelle, vapaus ja itsenäisyys tuon rouvan mielipiteissä, se ilmeinen suosio, jota Anna Sergêjewna häntä kohtaan osoitti — kaikki tuo näkyi puhuvan Bazârowin eduksi. Pian hän kumminkin huomasi, ett'ei tässä "selville vesille" pääsekään, mutta kääntää hänelle selkensä, siihen ei hänessä ollut miestä, ja tämä häntä itseäänkin kummastutti. Veri kiehahtelemaan hänessä joka kerta kuin Anna Sergêjewna mieleen muistui; ja kyllä hän sen verensäkin olisi vielä saanut suistaneeksi, mutta hänessä oli herännyt jotain muuta, jota hän ei milloinkaan ollut myöntänyt olevaksi, jota hän myötänsä oli ivailut, ja joka loukkasi hänen ylpeyttään.

Keskusteluissaan Anna Sergêjewnan kanssa hän puhui entistä kylmäkiskoisemmalla halveksimisella kaikesta siitä, mikä romantillista on, mutta päästyään yksikseen, hän huomasi olevansa romantiko

itsekin, ja se se häntä harmitti. Silloin hän läksi metsään, astua harppaili siellä pitkin askelin, taitellen tielle sattuvia oksia ja toruen sekä häntä että itseänsä, vuoroin taas kiipesi tallin-ylisille, heittäysi liiteriin, piti itsepäisestä silmiään kiinni ja pakotti itseänsä nukkumaan, mikä ei tietystikään aina onnistunut. Äkkiä tuossa kuvautuu hänen mieleensä, että nuo puhtoiset kädet kerran kietoutuvat hänen kaulaansa, että nuo ylpeät huulet vastaavat hänen suudelmiinsa, että katse noista viisaista silmistä hellänä, niin juuri, hellänä liittyy hänen katseesensa... Ja silloin hänen päätänsä huimasi, silloin hän vaipui unohdukseen, kunnes suuttumus jälleen leimahti hänessä liekkiin. Koettamalla hän koetti saada kiinni itseänsä jos jonkinlaisista "häpeällisistä" ajatuksista, niinkuin olisi tonttu häntä härnäillyt. Välisti tuntui hänestä, että rouva Odintsôwissakin on tapahtumaisillaan muutos: kasvopiirteisessä ilmenee silloin tällöin jotain erinomaista ... kenties hän... Mutta silloin Bazârow tavallisesti polki jalkaansa lattiaan tai kiristeli hampaitaan tai pui nyrkkiä itselleen.

Eikä hän aivan väärässä ollutkaan. Hän oli tehnyt syvän vaikutuksen rouva Odintsôwin mielikuvitukseen, vetänyt hänen huomionsa puoleensa ja oli usein hänen ajatustensa aiheena. Kun Bazârow oli poissa, silloin Anna Sergêjewna ei ikävöinyt, ei odotellut häntä, mutta Bazârowin tultua näkyviin, hän heti vilkastui. Mielellään hän oleskeli Bazârowin kanssa kahden, mielellään keskusteli hänen kanssaan silloinkin kuin toinen suututti häntä tai loukkasi hänen makuansa, hienoja tapojansa. Näytti siltä kuin hän olisi tahtonut päästä perille hänestä ja selville omasta itsestensä.

Kerran, heidän kävellessään puutarhassa, Bazârow äkkiä yrmeällä äänellä virkkoi aikovansa piakkoin lähteä isänsä luokse... Anna Sergêjewna kalpeni, niinkuin mikä olisi sydämeen pistänyt, niinkin kipeästi pistänyt, että hän sittemmin kauan aikaa mietiskeli, mitähän se mahtoi merkitä. Bazârowin tarkoitus tuolla tiedon-annolla ei lainkaan ollut panna häntä koetukselle, nähdäkseen, mikä seuraus muka sillä on. Ei ollut hänen tapansa "keksiä".

Asia oli se, että hän saman päivän aamuna oli kohdannut isänsä voudin, ukko Timofêjitshin, joka oli hoidellut häntä pikku poikana. Tämä Timofêjitsh, sukkela ja ketterä mies, tukka vanhuuttansa jo kellertävä, kasvot punaiset, ahavan polttamat, ja pikkuinen kyynelkarpalo sirrottavissa silmissä, oli äkkiä ilmestynyt hänen eteensä, yllään lyhyt mekko paksusta harmaansinisestä verasta, hihnanpätkä vyöllä ja rasvanahkaiset saappaat jalassa.

— Kas, sinäkö, äijä? Terve! — huudahti Bazârow.

— Hyvää huomenta, Jevgêni Vasiljewitsh! — vastasi ukko, hyvillään myhähtäen, jolloin miehen kasvot yltäänsä vetäytyivät ryppyihin.

— No mitäs läksit? Minuako panivat hakemaan vai?

— Ettäkö hakemaan? Eihän toki! — alkoi ukko laverrella, muistaen ankaria ohjeita, jotka oli lähtiessään saanut vanhalta herralta. — Kaupunkiin oli matka herrasväen asialle, ja tiellä sain kuulla armollisesta nuoresta herrasta, niin otin ja poikkesin tänne, jotta jos niinkuin ois saada nähdä armollista nuorta herraa... Mutta että niinkuin häiritä teitä ... eihän toki!

— Älä nyt valehtele, — keskeytti Bazârow. — Tätä tietäkös meiltä kaupungissa käydään?

Timofêjitsh joutui ymmälle eikä vastannut mitään.

— Onko isä terve?

— Ovat, Jumalan kiitos.

— Entäs äiti?

— Terve ovat Arina Vasiljewnakin, kiitos olkoon Herran Jumalan.

— Vuottavat kai minua?

Ukko kallisti pikkaraisen päänsä.

— Voi, Jevgêni Vasiljewitsh! Mitenkäs muuten! Ihan sydän siihen paikkaan lohkeaa, teidän pappaa ja mammaa katsellessa. Voi hyvä Isä kuitenkin!

— No niin, no niin! Älä rupea ruikuttamaan. Sano heille, että minä tulen kohta kotia.

— Kyllä, — vastasi Timofêjitsh huo'aten.

Ulos tultuaan hän painoi kahden käden lakin päähänsä, nousi huononpäiväisiin kilpatroskiin, jotka oli jättänyt portille, ja läksi ajamaan hiljaista ravia, ei kumminkaan kaupunkiin päin.

* * * * *

Illalla samana päivänä rouva Odintsôw istui Bazârowin kanssa omassa huoneessaan. Arkâdi käveli salissa, kuunnellen Kâtjan soittoa. Ruhtinatar oli mennyt yläkertaan, omaan huoneeseensa. Hän ei yleensäkään sietänyt vieraita saatikka sitten näitä "uusia herran-viikkoisia", joiksi hän heitä sanoi. Muitten seurassa hän oli vain nureillaan, mutta omassa huoneessaan, kahden kesken oman sisäkkönsä kanssa, hän välisti piti semmoista rähinää, riiteli ja torui niin, että tanu sekä pikkuperukki päässä hyppivät.

Tuon kaiken rouva Odintsôw kyllä tiesi.

— Mitenkäs te nyt jo lähtöä teette? — sanoi rouva Odintsôw Bazârowille. — Entäs lupaus?

— Mikä lupaus?

— Ettekö muista enää? Tehän suostuitte antamaan minulle tunteja kemiassa.

— Minkäs sille mahtaa! Isä odottelee minua: minun ei käy enää viipyminen. Muutoin, sopiihan teidän lukea *Pelouse et Frémy'n "Notions générales de Chimie"*; se on hyvä kirja ja selvästi seipitetty. Siitä te saatte kaikki, mitä tietää tahdotte.

— Mutta muistattehan te, kuinka te kerran vakuutitte minulle, ett'ei kirja voi korvata ... en muista enää, kuinka te sanoitte ... mutta tiedättehän, mitä minä tarkoitan ... Oletteko unohtanut?

— Minkäs sille mahtaa! — virkkoi Bazârow.

— Miksikä te lähdette? — kysyi rouva Odintsôw hiljaisemmalla äänellä.

Bazârow katsahti häneen. Anna Sergêjewna oli heittänyt päänsä nojatuolin selkämystä vasten ja pannut kädet ristiin rinnalleen. Ne olivat paljaat kyynäspäätä myöten. Huoneessa paloi yksi lamppu, sekin suojattu paperista leikellyllä verholla. Tässä valossa Anna Sergêjewna näytti tavallista kalpeammalle. Avara, valkoinen leninki verhosi häntä pehmoisilla laskoksillaan, jalkaterät, ristissä nekin, tuskin pistivät esiin.

— Miksikäs minä jäisinkään? — vastasi Bazârow. Rouva Odintsôw käänsi päätään hiukan syrjään.

— Kuinka niin: "miksikä?" Eikö teidän ole hauska täällä? Vai luuletteko, ett'ei teitä täällä kukaan ikävöisi?

— Siitä olen varma.

Anna Odintsôw oli ääneti hetken aikaa.

— Te olette väärässä. Sitä paitsi, minä en usko teitä. Tuo ei ollut teiltä täyttä totta.

Bazârow istui yhä liikahtamatta.

— Jevgêni Vasiljewitsh! Miksikä te olette ääneti?

— Mitäpä minä sanoisin? Ei ihmisiä yleensäkään maksa ikävöidä, saatikka minua.

— Miksikä niin?

— Minä olen vakava mies, ei minusta ole hauskuutta kellekään. Enkä minä osaa puhuakaan.

— Nyt vaaditte mielistelyjä minulta Jevgêni Vasiljewitsh.

— Ei ole minun tapojani. Tiedättehän te itekin, että minä olen mahdoton elämän siroihiin puoliin, niihin, joita te niin suurella arvossa pidätte.

Rouva Odintsôw puraisi nenäliinansa kolkkaa.

— Te saatte ajatella mitä tahdotte, mutta minun tulee ikävä teitä, lähdettyänne.

— Jääpihän tänne Arkâdi, — virkkoi Bazârow. Toinen kohautti hiukan olkapäitään.

— Minun tulee ikävä, — toisti hän.

— Todellakin? Ei sitä ikävää kauan kestä kumminkaan.

— Miksikä niin luulette?

— Siksi, että te itse olette sanonut tuntevanne ikävää silloin vaan, kun teidän järjestystänne häiritään.

Te olette asettanut elämäne niin erehtymättömän säännölliseksi, ett'ei siinä saa sijaansa ikävä eikä kaiho eikä mitkään raskaat tunteet.

— Minä olen siis mielestänne erehtymätön ... se on, olen niin säännölliseksi järjestänyt elämäni?

— Niin juuri. Nytkin esimerkiksi: kello lyö muutaman minutin perästä kymmenen, ja minä tiedän ennakkolta, että te ajatte minut pois.

— Enkä aja, Jevgêni Vasiljewitsh. Te saatte jäädä. Avatkaa tuo ikkuna. Täällä tuntuu hiukan umpealta.

Bazârow nousi ja sysäsi akkunaa. Jyskähtäen se lensi selkoseljälleen... Hän ei luullut sen aukenevan niin helposti. Sitä paitsi hänen kätensäkin vapisivat. Pimeä, lempeä yö katsahti huoneesen: tuolla kaukana kupuili musta taivas, hiljaa humisivat puitten latvat, ja sisään huhauteli puhtaan ulko-ilman raikas tuoksu.

— Laskekaa uudin alas ja käykää istumaan, — virkkoi Anna Sergêjewna, — mieleni tekee haastella teidän kanssanne, ennenkuin lähdette. Kertokaas jotain omasta itsestänne; te ette puhele itsestänne milloinkaan.

— Minä koetan keskustella teidän kanssanne hyödyllisistä asioista, Anna Sergêjewna.

— Kovinhan te olette vaatimaton... Mutta minä haluaisin saada tietää jotain teistä, teidän perheestänne, isästänne, jonka tähden te nyt aiotte jättää meidät.

Bazârow ajatteli itsekseen: "Minkähän vuoksi hän tuollaista puhelee?"
Mutta ääneensä hän virkkoi:

— Mitäpä hauskuutta siitä, varsinkaan teille? Me olemme halpaa väkeä me...

— Ja minä teidän mielestänne aristokraati, niinkö? Bazârow nosti silmänsä häneen.

— Niin! — lausui hän liioitellun räikeästi. Anna Sergêjewna naurahti.

— Vähänpä te näytte minua tuntevan, vaikka vakuutattekkin kaikkien ihmisten olevan toistensa kaltaisia ja arvelette, ett'ei maksa vaivaa oppia heitä tuntemaan. Joskus minä kerron teille elämäni historian ... mutta kertokaa te ensin omanne.

— Vähänkö tunnen? — toisti Bazârow. — Kenties niinkin. Kenties joka ihminen on todellakin arvoitus. Niinpä esimerkiksi tekin: tehän vierotte seuraa, se rasittaa teitä ja — sittenkin olette kutsunut tänne kaksi ylioppilasta asumaan. Miksikä te, älykäs ja kaunis nainen ... miksikä elätte maalla?

— Kuinka? Kuinka te sanoittekaan? — puuttui rouva Odintsôw vilkkaasti puheesen — Kaunisko?

Bazârowin kulmat rypistyivät.

— Se on yhdentekevä, — murahti hän. — Tarkoitukseni oli sanoa, ett'en minä oikein käsitä, miksikä te olette asettunut maalle.

— Ette käsitä ... mutta jotain te kaiketikin luulette syyksi siihen.

— Kyllä ... minä luulen teidän yhtämittaa pysyvän samassa paikassa siitä syystä, että olette hemmotellut itsenne, että te liiankin paljon pidätte prameudesta, mukavuudesta, lainkaan välittämättä mistään muusta.

Rouva Odintsôw myhähti taaskin.

— Te ette siis ensinkään luule, että minua voi mikään viehättää?

Bazârow katsahti häneen kulmainsa alta.

— Uteliaisuudesta kenties, ei muutoin.

— Todellakin? Nyt minä ymmärrän, miksikä me vedämme yhtä: tehän olette samallinen kuin minäkin.

— Vedämme yhtä... — jupisi Bazârow kolealla äänellä.

— Niin... Minähän unohdin, että te aiotte lähteä.

Bazârow nousi. Himmeästi paloi lamppu hämärtyneessä, hyvänhajuisessa, yksinäisessä huoneessa; silloin tällöin liikahti uudin akkunassa, ja huoneesen hulvahteli yön hurmaava raikkaus ja kuului sen

salaperäinen kuiskina. Rouva Odintsôw ei liikauttanut jäsentäkään, mutta salainen mielenkuuhu hänet valtasi... Se valtasi Bazârowinkin, joka äkkiä tunsivat olevansa kahden kesken nuoren, ihanan naisen kanssa...

— Minne nyt? — virkkoi Anna Sergêjewna verkalleen.

Toinen vaipui tuolilleen, sanaakaan sanomatta.

— Vai olen minä vainenkin teidän mielestänne, tyyni, veltostunut, hemmoteltu olento, — jatkoi Anna Sergêjewna samallaisella äänellä, hellittämättä silmiään akkunasta. — Minä puolestani tiedän olevani onneton.

— Tekö onneton? Minkätähden? Saatatteko te välittää halpamaisista juoruista?

Rouva Odintsôw rypisti kulmiaan. Häntä harmitti, että toinen oli sillä tavoin hänet käsittänyt.

— Nuo juurut eivät minua edes nauratakaan, Jevgêni Vasiljewitsh, ja liiaksi olen ylpeä, salliakseni niitten häiritä minun rauhaani. Minä olen onneton siitä syystä, ett'ei minussa ole elämän halua, elämän harrastusta. Te katselette minua epäilevin silmin, ajatellen: tuollaista puhuu aristokraati, joka on yltäänsä pitseissä ja istuu samettisessa nojatuolissa. En tahdo salatakaan: minä rakastan sitä, mitä te sanotte prameudeksi, ja samalla minussa on sangen vähän elämisen halua. Selittäkää tämä ristiriitaisuus niinkuin tahdotte. Mutta ... pelkkää romantismiaan se teidän silmissänne onkin.

Bazârow puisteli päätään.

— Te olette terve, riippumaton, rikas... Mitäs te vielä tahtoisitte?

— Mitäkö tahtoisin? — toisti rouva Odintsôw. — Minä olen väsynyt, olen vanha, olen mielestäni jo elänyt niin kauan. Niin, minä olen vanha, — lisäsi hän, hiljalleen vetäen mantiljan kolkkia paljaitten käsiensä yli. Heidän katseensa kohtasivat toisensa, ja Anna Sergêjewna punastui hiukan. — Minulla on takanani jo niin paljon muistoja: elämä Pietarissa, rikkautta, sitten köyhyyttä, sitten isän kuolema, sitten ulkomaan matka, niinkuin tapa on... Muistoja on paljon, mutta muistettavaa ei mitäkään, ja edessäni on pitkän pitkä tie määräänsä vailla... Ilmankos ei tee mieli lähteä liikkeellekään!

— Pettymystäkö siis? — kysyi Bazârow.

— Ei, — vastasi rouva Odintsôw verkalleen. — Mutta minä en ole saanut tyytymystä... Luulisinpa, että jos voisin oikein lujasti kiintyä johonkin asiaan...

— Teidän tekee mielenne rakastua, — keskeytti Bazârow, — mutta rakastua te ette voi, ja siinä teidän onnettomuutenne.

Rouva Odintsôw rupesi tarkastamaan mantiljansa hihoja.

— Enkö voi rakastua? — virkkoi hän.

— Tuskin. Mutta turhaanpa minä sitä onnettomuudeksi sanoin. Päinvastoin: se ihminen se pikemmin sääliittää, jolle tuo seikka sattuu.

— Sattuu ... mikä niin?

— Että rakastuu.

— Mistä te sen tiedätte?

— Kuulemalta, — vastasi Bazârow tuimasti, mutta itsekseen hän arveli: "Sinä kiekaillet. Sinun on ikävä, ja paremman puutteessa kiusottelet minua vain, mutta minullapa..." Ja todellakin: Bazârowin sydän se oli niin täynnä kuuhua.

— Sitäpaitsi, — jatkoi hän ääneen, kumartuen koko ruumiillaan ja heilutellen nojatuolin heltoja, — te olette kukaties liian vaativainen.

— Ehkä. Minun mielestäni: joko kaikki tahi ei mitään. Elämä elämästä. Ken minulta elämäni otti, antakoon omansa minulle, mutta samalla myös säälittelemättä, ehdottomasti. Kernaammin olen ilman.

— No niin, — virkkoi Bazârow; — sehän varsin oikeudenmukainen ehto. Kummastelen vain, miksikä te ... miksikä te ette vielä ole löytänyt sitä, mitä halajatte.

— Onko sitten teidän mielestänne niin helppo antautua kokonaan mille hyvänsä?

— Ei olekaan, jos rupeaa harkitsemaan ja yhä parempaa odottelee ja yhä oman itsensä hintaa nostaa,

se on: itseänsä kalliissa arvossa pitää; mutta antautua empimättä — se on varsin helppoa.

— Kuinka olisi mahdollista olla pitämättä omaa itseänsä arvossa? Ellen minä ole minkään veroinen, kukapa silloin minun alttiuttani kaipaisi?

— Se ei kuulu minuun; ottakoon toinen selvän, minkä verran hintaa minulla on. Pääasia on osata antautua.

— Niinhän te puhutte, — sanoi rouva Odintsôw, — niinkuin olisitte kaikkea tuota kokenut.

— Siks' sanaks' vain, Anna Sergêjewna. Tiedättehän te, että ne ovat outoja minulle tuommoiset asiat.

— Mutta osaisitteko te antautua?

— En tiedä; en tahdo kerskailla.

Anna Sergêjewna ei puhunut mitään. Ääneti oli Bazârowkin. Pianon säveleitä kuului vierashuoneesta tänne saakka.

— Soitteleeko se Kâtja vielä näin myöhään? — virkkoi rouva Odintsôw.

Bazârow kohosi tuoliltaan.

— Myöhäpä onkin jo. Teidän on aika käydä levolle.

— Malttakaa; minnekäs teillä on kiire? ... minun täytyy sanoa teille vielä sananen.

— Mikä niin?

— Malttakaa! — kuiskasi rouva Odintsôw.

Hän kiinnitti katseensa Bazârowiin ja näkyi huolellisesti tarkastavan häntä.

Bazârow käväisi kerran poikki lattian, lähestyi sitten äkkiä häntä ja virkkoi "hyvästi", pusertaen hänen kättänsä niin lujaa, että toinen oli parahtaa. Sen tehtyään hän meni pois.

Anna Sergêjewna nosti litistyneet sormensa huulilleen, puhalsi niihin pari kertaa, mutta kavahti sitten äkkiä nojatuolistaan ja läksi kiireisin askelin astumaan ovea kohti, ikäänkuin aikoen kutsua Bazârowia takaisin... Sisäkkö astui huoneesen, kantaen vesikarahvia hopeisella tarittimella. Rouva Odintsôw pysähtyi, lähetti palvelijan pois, istahti jälleen ja vaipui mietteisinsä jälleen. Palmikko kiertyi auki, tummana käärmeenä pudoten hänen hartioilleen.

Kauan vielä paloi lamppu Anna Sergêjewnan huoneessa, ja kauan hän istui liikahtamatta, silloin tällöin vain pyhkäisten sormillaan käsiänsä, joita öinen kylmyys hiljaa karmiskeli.

Kaksi tuntia myöhemmin Bazârow astui makuuhuoneesensa, saappaat kasteesta märkinä, tukka pörröissä, yrmeänä koko mies. Arkâdi istui kirjoituspöydän ääressä, kirja kädessä, nuttu napitettuna ylös asti.

— Vieläkö sinä olet valveilla? — virkkoi Bazârow melkein kuin harmissaan.

— Kauanpa sinä istuitkin tänä iltana Anna Sergêjewnan kanssa, — sanoi Arkâdi puolestaan, toisen kysymykseen vastaamatta.

— Istuin kaiken sen aikaa kuin te Katerina Sergêjewnan kanssa soittelitte pianoa.

— En minä soittanut, — sai Arkâdi sanotuksi, mutta vaikenin sitten. Hän tunsi kyyneleitä kiertyvän silmiin, mutta ei olisi tahtonut itkeä pilkallisen ystävänsä nähden.

XVII.

Huomenissa, rouva Odintsôwin tullessa teepöytänsä, Bazârow istui kauan aikaa kumartuneena teekuppinsa ylitse, mutta nosti äkkiä silmänsä häneen... Anna Sergêjewna kääntyi hänen puoleensa, niinkuin tämä olisi häntä nyäissyt. Bazârow huomasi silloin hänen käyneen hiukan kalpeammaksi sitten viime yön. Anna Sergêjewna vetäysi pian omaan huoneesensa eikä tullut esille ennenkuin aamiaiselle.

Aamusta aikain oli sataa tihustellut; mahdoton oli lähteä ulos, ja siksipä koko seura kokoontuikin vierashuoneeseen. Arkâdi otti esille viimeisen numeron jotain aikakauskirjaa ja rupesi lukemaan. Ruhtinatar näytti, niinkuin hänen tapansa oli, ensi alussa hämmästyvänsä: eihän vaan muka tuolla nuorella miehellä liene jotain säädytöntä mielessä; mutta rupesi sitten vihaisesti katsoa tuijottamaan Arkâdia, joka ei tuosta kumminkaan sen enempiä välittänyt.

— Jevgêni Vasiljewitsh! — sanoi Anna Sergêjewna. — Tulkaa minun huoneeseni... Minun pitäisi kysyä teiltä jotain... Te mainitsitte eilen erään teoksen...

Hän nousi ja läksi ovea kohti. Ruhtinatar katsahti ympärilleen, sellainen ilme kasvoissaan, ikäänkuin olisi tahtonut sanoa: "Katsokaas, katsokaas, kuinka minua kummastuttaa!" ja rupesi jälleen katsoa tuijottamaan Arkâdiin. Mutta tämä korotti äänensä, vaihtoi silmäyksen vieressään istuvan Kâtjan kanssa ja jatkoi lukemistaan.

Rouva Odintsôw astui kiirein askelin huoneesensa. Bazârow seurasi häntä joutuisaan, silmiään nostamatta, korvaansa vain tavoitellen tuossa edessä liukuvan silkkileningin hienoa humua ja kahinaa. Rouva Odintsôw vaipui samaan nojatuoliin, jossa eilenkin oli istunut, ja Bazârow kävi hänkin entiselle paikalleen.

— Mikäs sen kirjan nimi nyt olikaan? — kysäisi Anna Sergêjewna hetkisen kuluttua.

— *Pelouze et Frémy, "Notions générales"*, — vastasi Bazârov. — Sopii suositella teille myöskin *Ganot'in "Traité élémentaire de physique expérimentale"*. Siinä ovat kuvat selvemmät, ja muutoinkin tämä oppikirja...

Rouva Odintsôw ojensi kätensä.

— Jevgêni Vasiljewitsh, älkää panko pahaksi, mutta en minä teitä tänne kutsunut oppikirjain tähden. Minä tahtoisin uudistaa eilisen keskustelumme. Te läksitte pois niin äkkiä... Vai tuntuuko tämä ikävältä teistä?

— Olen käskettävissänne, Anna Sergêjewna. Mistäs me eilen haastelimmekaan?

Rouva Odintsôw katsahti häneen syrjästä ja sanoi:

— Me puhelimme muistaakseni onnesta. Minä kerroin teille omasta itsestäni. Niin vaimenkin, tulin nyt maininneeksi sanan "onni". Sanokaas: mistä se tulee, että silloinkin, kun me nautimme esimerkiksi musikista, hauskasta illasta, keskustelusta sympaattisten ihmisten kanssa, että silloinkin kaikki tuo tuntuu enemmän viittaukselta johonkin äärettömään onneen jossain kaukana kuin todelliselta onnelta, toisin sanoen: meidän nauttimamme onni ei oikein onnelta tunnu. Mistä se tulee? Vai kenties te ette mitään sellaista tunnekaan?

— Sanoohan sananparsi: kylän kakku makeampi, — vastasi Bazârow. — Ja sitä paitsi, sanoittehan te eilen, ett'ette ole saanut tyydytystä. Minulle ei tuommoiset asiat tosiaankaan johdu mieleenkään.

— Ne näyttävät teistä kukaties naurettavilta?

— Ei niinkään, mutta eivät vaan johdu mieleen.

— Todellakin? Tiedättekös, minun tekisi mieleni päästä selville, mitä asioita *te* ajattelette?

— Kuinka? En ymmärrä teitä.

— Kuulkaahan: minä olen jo kauan sitten aikonut puhua suuni puhtaaksi. Tarpeetonta on minun sanoa, senhän te itekin tiedätte, ett'ette te ole jokapäiväisiä ihmisiä. Te olette vielä nuori, koko elämä on edessänne. Mihinkä te valmistautte? Millainen odottaa teitä tulevaisuus? Minä tarkoitan: mihinkä loppumäärään te pyrrjitte, minnekä kuljette, mitä teillä on sisimmissänne? Sanalla sanoen: kuka te olette? mikä te olette?

— Tuo on sangen kummallista, Anna Sergêjewna. Tiedättehän, että minä tutkin luonnontieteitä, ja mikä minä olen...

— Niin, mikä te olette?

— Olenhan jo tiedoksi tehnyt, että minä olen kihlakunnanlääkäriin alku.

Anna Sergêjewna teki kärsimättömän liikkeen.

— Miksikä te tuommoista puhutte? Ette te usko sitä itsekään. Arkâdi olisi saattanut vastata niin,

mutta ette te.

— Minkäs puolesta Arkâdi...

— Olkaa jo! Kuinka olisi mahdollista, että te tyytyisitte niin vaatimattomaan toimintaan? Ja itsehän te yhtämittaa vakuutate, että lääketiede on teistä nähden olemattomissa. Ja teistäkö, kaikessa itserakkaudessaanne, teistäkö kihlakunnanlääkäri! Te vastaatte minulle tuolla tavoin, päästäksenne vain minusta, siitä syystä vain, ett'ette minuun luota. Mutta tiedättekö, Jevgêni Vasiljewitsh: minä voisin ymmärtää teitä, sillä minä olen ollut köyhä ja itserakas, niinkuin tekin; minä olen kenties käynyt samallaiset kokemukset kuin tekin.

— Kaikki tuo on sangen kaunista Anna Sergêjewna, mutta ... suokaa anteeksi ... min'en yleensä ole tottunut lausumaan julki sisimpiäni, ja teidänhän ja minun välilläni on niin pitkä matka...

— Mikä matka? Joko te taas sanotte minua aristokraatiksi? Lakatkaa tuosta jo, Jevgêni Vasiljewitsh! Olenhan luullakseni jo todistanut teille...

— Ja sitä paitsi, — keskeytti Bazârow, — miksipä ruveta puhumaan tulevaisuudesta, joka suurimmaksi osaksi ei riipu meistä? Jos sattuu tilaisuus saada jotain aikaan — oli menneeksi, ellei, niin on ainakin siitä mieli hyvä, ett'ei ennalta ole turhaan suutansa piessyt.

— Tuttavallista keskustelua te sanotte suunpieksämiseksi... Vai tarkoitatteko, ett'en minä, naisena, ansaitse teidän luottamustanne? Tehän halveksitte meitä kaikkia.

— Teitä, Anna Sergêjewna, en halveksi, ja sen te tiedätte.

— En, min'en tiedä mitään... Mutta olkoonpa niinkin: minä käsitän, miksikä teistä tuntuu vastenmieliseltä puhua tulevasta toiminnastanne; mutta se, mikä teissä nyt liikkuu...

— Liikkuu! — toisti Bazârow, — niinkuin minä olisin hyväkin valtakunta tai yhteiskunta! Joka tapauksessa, ei se ole mitään sen kummempaa. Ja toiseksi: voiko sitten ihminen aina julkilausua kaiken sen, mitä hänessä "liikkuu"?

— En ymmärrä, miksikä ei voisi julkilausua kaikkea, mistä sydän on täynnään.

— Voitteko *te?* — kysäisi Bazârow.

— Voin, — vastasi Anna Sergêjewna, hetken epäröityänsä.

Bazârow painoi päänsä alas.

— Te olette onnellisempi minua.

Anna Sergêjewna katsahti häneen kysyvästi ja virkkoi sitten:

— Sanokaa mitä hyvänsä, mutta jotain minussa on, joka sanoo, ett'emme suotta ole sattuneet yhteen, ja että meistä tulee vielä hyvät ystävät. Minä olen varma siitä, että tuo ... kuinka ma sanoisin?... tuo mielenjännitys, tuo pidätteleminen teissä vihdoin haihtuu.

— Vai olette te huomannut minussa jotain pidätteleimistä ... ja vielä ... kuinkas te sanoittekaan? ... mielenjännitystä?

— Niin.

Bazârow nousi ja astui akkunaan.

— Ja tahtoisitte tietää, mikä on syynä tähän pidätteleimiseen, tahtoisitte tietää, mitä minussa liikkuu, niinkö?

— Niin, — toisti rouva Odintsôw jonkinlaisella, hänelle itselleenkin vielä selittämättömällä kammolla.

— Ettekä suutu?

— En.

— Ettekö? — Bazârow seisoi seljin häneen. —

Niin tietäkää sitten, että minä rakastan teitä tyhmästi, mielettömästi... Se teidän nyt onnistui saada ilmi.

Rouva Odintsôw ojensi eteenpäin molemmat kätensä, mutta Bazârow painoi otsansa ruutua vasten.

Hän oli tukehtua; hän vapisi koko ruumiissaan. Mutta tämä ei ollut nuorukaisen arkuuden väristystä; se, mikä hänet oli vallannut, ei ollut ensimmäisen tunnustuksen salaista kauhua; intohimo hänessä kuohui, ankara ja raskas ... intohimo, joka vivahti vihaan, kenties oli samaa sukuakin kuin se... Hän sekä hirvitti että sääli Rouva Odintsôwia.

— Jevgêni Vasiljewitsh, — lausui hän, ja välitön hellyys helähti hänen äänessään.

Bazârow kääntyi kiivaasti ympärinsä, heitti häneen kiihkeän, ahmivan katseen, sieppasi häntä sitten molemmista käsistä ja veti hänet rintaansa vasten.

Rouva Odintsôw ei voinut heti irtaantua hänen syleilystään, mutta seuraavassa silmänräpäyksessä hän jo seiso kaukana nurkassa, sieltä katsellen Bazârowia. Tämä oli syöstä häntä kohti...

— Te ymmärsitte minut väärin, — kuiskasi rouva Odintsôw hätäisesti, kauhistuneena. Jos toinen olisi askeleenkaan vielä astunut, niin hän olisi varmaankin parkaissut.

Bazârow puraisi huultaan ja läksi pois.

Puolen tunnin perästä palvelustyttö toi Anna Sergêjewnalle lapun Bazârowilta. Siinä oli yksi rivi vain: "Pitääkö minun lähteä tänään, vai saanko jäädä huomiseksi?" — "Miksikä lähteä? Minä en ymmärtänyt teitä; te ette ymmärtänyt minua." Niin vastasi hänelle Anna Sergêjewa, mutta mielessänsä hän mietti: "Enhän minä ymmärtänyt itseänikään."

Päivällisiin saakka hän ei tullut näkyville. Huoneessansa hän käveli yhtämittaa edestakasin, kädet seljän takana, silloin tällöin pysähtyen milloin akkunaan, milloin peilin eteen ja verkalleen pyyhkäisten nenäliinalla kaulaansa, jossa hän yhä vain oli näkevinään polttavan täplän. "Mikä", kyseli hän itseltään, "mikä minut saattoi 'saamaan ilmi', kuten Bazârow sanoi, hänen sisimpänsä, ja enköhän minä ollut jotain aavistellut?"...

— Minä olen syypää, — lausui hän ääneensä, — mutta sitä en osannut ennalta arvatakaan.

Hän vaipui mietteisinsä ja punastui, muistellessaan, kuinka melkein petomaiselta Bazârow oli näyttänyt kasvoiltaan, syöstessään häntä kohti...

— Vai? — huudahti hän äkkiä, pysähtyen ja kutrejansa heilauttaen... Hän näki peilissä kuvansa: tuo kenossa oleva pää, salaperäinen hymy, joka leijaili puoleksi suljettujen, puoleksi avonaisten silmien ja huulten ympärillä, — se näkyi haastavan hänelle jotain sellaista, mistä hän itsekin joutui hämille.

— Ei! — päätti hän viimein. — Jumala ties, minne tämä olisi vienytäkään. Ei ole leikkimistä tällaisen asian kanssa... Oma rauha se on sentään parasta maailmassa.

Eikä hänen rauhansa ollutkaan häiritetty, mutta pahaksi hänen mielensä sentään kävi, ihan hän itkahtikin kerran, itseään tietämättä, miksi, ei ainakaan kärsimästänsä loukkauksesta. Ei hän tuntenut olevansa loukattu; pikemmin hän tunsikin olevansa syyllinen. Moninaisten epäselvään tunteitten vallassa, tietäessään elämän kiitävän kiireesti tiehensä, jotain uutta hapuillen, — sellaisena hän oli pakottanut itsensä menemään siihen ja siihen rajaan asti, oli pakottanut itsensä katsahtamaan tuon rajan toisellekin puolen ... ja sieltä oli astunut hänen näkyviinsä — ei edes pohjaton kuiluakaan, vaan tyhjyyttä ... tai jotain niin muodotonta...

XVIII.

Niin voimakas kuin rouva Odintsôw olikin suistamaan tunteitansa, niin vähän kuin ennakkoluulot saivatkaan valtaa hänen ylitsensä, niin oudolta hänestä sittenkin tuntui, tullessaan päivällispöytään. Aterian aikana ei tapahtunut kumminkaan mitään erinomaista. Porfiri Platônitsh oli saapuvilla hänkin ja kertoi kaikenlaisia juttuja. Hän oli vast'ikään palannut kaupungista ja tiesi muun muassa kuvernöörin, Bourdaloue'n, antaneen erityisten tointen virkamiehille käskyn kantaa kannuksia siltä varalta, että hän lähettäisi heidät ratsain jollekin kiireiselle asialle. Arkâdi puheli puoliääneen Kâtjan kanssa ja osoitti diplomaattisesti kohteliaisuuksia ruhtinattarelle. Bazârow oli tuikean näköinen eikä puhunut halaistua sanaakaan. Rouva Odintsôw katsahti häneen pari kertaa suoraan, ei salavihkaa: Bazârowin silmät tuijottivat alas, jok'ainoa piirre hänen ankarissa, äreissä kasvoissaan tiesi ylenkatseellista päättäväisyyttä. "Ei, ei, ei!" ajatteli rouva Odintsôw.

Päivällisen jälkeen Anna Sergêjewa läksi koko seuran mukana puutarhaan. Huomatessaan

Bazârowin tahtovan puhutella häntä, hän astui pari askelta syrjään ja pysähtyi. Bazârow lähestyi häntä, yhä vieläkin silmät maassa ja virkkoi kolealla äänellä:

— Minun täytyy pyytää teiltä anteeksi, Anna Sergêjewna. Te olette suutuksissanne minuun ja syystäkin.

— En, Jevgêni Vasiljewitsh, en ole suutuksissani teihin mutta minun on paha mieli.

— Sitä pahempi. Kaikissa tapauksissa olen saanut tarpeeksi rangaistusta. Minun tilani, senhän myöntänette, on peräti hassu. Te kirjoititte minulle: "miksikä lähteä?" Mutta minä en saata enkä tahdokaan jäädä. Huomenna ei minua enää täällä ole.

— Jevgêni Vasiljewitsh, miksikäs te...

— Miksikö lähden?

— Ei, en minä sitä aikonut sanoa.

— Tehty mikä tehty, Anna Sergêjewna ... ja ennemmin tai myöhemmin piti käydä näin. Minun tulee siis lähteä. Tiedän yhden ainoan ehdon, joka saisi minut jäämään, mutta se on mahdottomissa. Ettehän te ... suokaa julkeuteni anteeksi ... ettehän te minua rakasta ettekä koskaan voikaan rakastaa?

Bazârowin silmät leimahtivat mustain kulmain alta. Anna Sergêjewna ei vastannut mitään. Hänen mielessään sävähti: "Minä pelkään tuota miestä."

Bazârow näytti ymmärtäneen hänen ajatuksensa.

— Hyvästi! — virkkoi hän ja läksi kulkemaan taloa kohti.

Anna Sergêjewna astui verkalleen perässä, kutsui luokseen Kâtjan ja otti häntä käsivarresta. Eikä hän sitten enää koko sinä iltana eronnutkaan sisarestaan. Korttipöytään hän ei käynyt, naurahtelihan vain usein, mikä ei ensinkään ollut sopusoinnussa hänen kalpeitten, levottomain kasvojensa kanssa. Arkâdi oli ymmällä ja tarkasteli häntä tarkastelemistaan, niinkuin nuorten on tapa, nimittäin tuon tuostakin kysäisten itseltään: mitähän tuo nyt oikeastaan on?

Bazârow sulkeutui huoneesensa, mutta tuli sentään teepöytään. Anna Sergêjewnan teki mieli sanoa hänelle joku hyvä sana, mutta ei tiennyt, mitenkä käydä pakinoille hänen kanssaan.

Odottamaton tapaus pelasti hänet pulasta. Hovimestari ilmoitti herra Sítnikowin tulleen.

Vaikea on sanoin kuvata, millaisena kukonpoikasena tuo nuori progressisti tulla pyrähti huoneesen. Luontaisella tungettelevaisuudellaan hän oli päättänyt lähteä maalle naisen luokse, jota hän tuskin tunsikaan, ja joka ei milloinkaan ollut kutsunut häntä, mutta jonka luona, mikäli hän oli saanut tietää, parhaillaan vierailee niin älykkäitä miehiä, hänen läheisiä tuttaviaan. Nyt häntä kumminkin alkoi jänistää ihan sydänkettoja myöten. Jo ennakolta ulkoa opituista anteeksi-pyytelemisistä ja tervehdyksistä ei tullut yhtään mitään; sen sijaan hän alkoi ladella jotain varsin typerää: Jevdóksia Kúkshin muka lähetti hänet tiedustamaan, mitenkä Anna Sergêjewna jaksaa ... ja Arkâdi Nikolaitshkin on aina puhunut hänelle erinomaisen kattavasti ja... Siihen hän sitten takertuikin ja joutui lopulta niin hämilleen, että istui oman hattunsa lyttyyn.

Kosk'ei häntä kumminkaan kukaan ajanut pois, vieläpä Anna Sergêjewna esitti hänet tädilleen ja sisarelleenkin, niin rohkaisi hän taas mielensä, ja nytkös mies soittamaan suutaan. Tympeyden esiintyminen on välisti varsin hyödyllistäkin elämässä: se höllittää liian korkealle viritetyt kielet, raitistaa itseensäluottamuksen tai itsensä-unohduksen tunteita, muistuttaen olevansa läheistä heimoa heille. Sítnikowin tulo teki koko elämän tylsemmäksi ja — luontevammaksi; kukin söi entistä tukevamman illallisen, ja puolituntia tavallista aikaisemmin lähdettiin levollekin.

— Nyt minun sopii — virkkoi Arkâdi sängystään Bazârowille, joka hänkin oli riisuutunut, — nyt minun sopii toistaa ne sanat, jotka sinä kerran lausuit minulle: "Miksikä sinä olet niin alakuloinen? Olet kai täyttänyt jonkun pyhän velvollisuuden?"

Entisten ystäväysten välillä oli jo muutaman päivän vallinnut jonkunlainen teeskennellyn vapaa molemmanpuolinen härnäily, joka aina tietää salaista tyytymättömyyttä tai sydämeen kätkeyttä epäluuloja.

— Minä lähden huomenna isä ukon luokse, — murahti Bazârow.

Arkâdi kohosi vuoteessaan kyynäspäänsä nojaan. Nuo sanat herättivät hänessä sekä kummastusta että, ties mistä syystä, mielihyvääkin.

— Vai niini — virkkoi hän. — Ja siksikö sinä olet niin alakuloinen?

Bazârow haukotteli.

— Entäs Anna Sergêjewna? — jatkoi Arkâdi.

— Mitenkä niin?

— Minä tarkoitan: päästääkö hän sinut lähtemään?

— En ole ottanut pestiä häneltä.

Arkâdi vaipui mietteisinsä. Bazârow kävi pitkälleen ja kääntyi seinään päin.

Hetken aikaa vallitsi äänettömyys.

— Jevgêni! — huudahti Arkâdi äkkiä.

— No?

— Huomenna lähden minäkin. Bazârow ei vastannut mitään.

— Mutta minä lähden kotia, — jatkoi Arkâdi. — Ajetaan ensin yhtä matkaa Hóhlowin syrjäkylään asti; siellä sinä sitten otat hevoset Fedôtilta. Olisihan minun hauska tutustua sinun vanhempiesikin kanssa, mutta pelkään tulevani vastuksiksi sekä heille että sinulle. Tulethan sinä sitten taas meille?

— Teillehän minulta jäi kampsut, — äänsi Bazârow, kääntymättä.

"Kummallista! — arveli Arkâdi itsekseen. — Hän ei lainkaan tiedustele, miksi minä lähden. Ja miksikä minä oikeastaan lähdenkään, ja miksi hänkään lähtee?" Hän ei osannut antaa tyydyttävää vastausta kysymykseensä; sydäntä vain alkoi pakottaa ja kalvaa. Hän tunsu, että hänen on oleva raskas erota täältä, jonne hän oli jo niin tottunut, mutta tunsu myös, että outoa hänen olisi tänne yksinkin jäädä.

"Jotain on heidän välillensä tapahtunut", jatkoi hän taas miettimistensä. "Mitäpä minä tänne jään vetelehtimään Anna Sergêjewnan näkyviin, Jevgênin lähdettyä? Hän kyllästyy minuun kokonaan, ja minä menetän vihdoon viimeisetkin."

Hän rupesi luomaan eteensä Anna Sergêjewnan kuvaa. Vähitellen alkoi muitakin piirteitä astua näkyville nuoren lesken kauniitten kasvojen läpi.

"Sääli on Kâtjaakin!" kuiskasi Arkâdi pielukseen, johon jo tipahti kyynel... Äkkiä hän heilautti tukkaansa ja lausui ääneen:

— Hittoko sen Sítnikowin tänne lennätti, senkin pöllön?

Bazârow liikahti vuoteessansa ja virkkoi.

— Tyhmä sinä olet vielä, veikkonen, huomaa ma. Sítnikowit ovat meille välttämättömiä. Minulle, ymmärrätkö, ihminen, minulle ovat tarpeen nuo tolvanat. Vai jumalienko täällä pitäisi käydä savea sotkemaan?

"Vai niin!" ajatteli Arkâdi itsekseen, ja nyt vasta hänelle silmänräpäyksessä selveni koko tuo Bazârowin itserakkauden pohjaton kuilu. "Me muka siis olemme jumalia? Toisin sanoen sinä olet jumala, mutta minä... kunhan en vaan minä olisikin niitä tolvanoita!"

— Niin! — toisti Bazârow. — Tyhmä sinä olet vielä.

Rouva Odintsôw ei lausunut mitään sanottavaa kummastelemista, kultuaan huomenissa Arkâdin sanovan, että hänkin aikoo lähteä. Hän näytti hajamieliseltä ja väsyneeltä. Kâtja loi ääneti Arkâdiin vakavan katseen; ruhtinatar se oikein ristinmerkin teki shaalinsa alla, niin ett'ei Arkâdi sitä voinut huomata. Sítnikow sitä vastoin joutui ihan pyörälle päin. Hän oli vast'ikään tullut ruokasaliin uudessa, uhkeassa, tällä erää ei slavofiilisessä, puvussa; eilis-iltana hän oli hänen käytettäväkseen annetun lakeijan hämmästyttänyt suurella paljoudella mukaansa tuomia alusvaatteita, ja nyt — toverit jättävät hänet! Hän tarpoi jalkojaan, pyörähti sinne ja pyörähti tänne, niinkuin takaa-ajettu jänis, ja äkkiä, melkein kauhistuen, melkein parkaisten julisti, että nyt sitä lähtee hänkin. Rouva Odintsôw ei ruvennut häntä pidättelemään.

— Minulla on erittäin mukavat kaleskat, — lisäsi tuo poloinen nuori mies, kääntyen Arkâdin puoleen. — Minä vien teidät perille; Jevgêni Vasiljewitsh taas ottaa teidän tarantassinne. Siten se käy varsin mukavasti.

— Hyväinen aika! Eihän meillä ole ensinkään yksi matka, ja minähän asun kaukana!

— Ei se tee mitään, ei yhtään mitään; aikaa minulla on yltäkylä, ja sitä paitsi on minulla sielläpäin asioitakin.

— Viina-arenninko alalla? — kysäisi Arkâdi, liiankin halveksivasti.

Mutta Sítnikow oli sellaisessa epätoivon tilassa, ett'ei edes naurahtanutkaan, niinkuin tavallisesti.

— Minä vakuutan teille, että minun kaleskoissani istuu erittäin mukavasti, — jupisi hän; — kyllä me niihin mahdumme.

— Älkäähän pahoittako msjöö Sítnikowin mieltä, — virkkoi Anna Sergêjewna.

Arkâdi katsahti häneen ja nyökäytti merkitsevästi päätään.

Vieraat rupesivat tekemään lähtöä aamiaisen jälkeen. Sanoessaan jäähyväisiä Bazârowille, rouva Odintsôw ojensi hänelle kätensä ja virkkoi:

— Tavataanhan vielä, eikö niin?

— Kuten käskette, — vastasi Bazârow.

— Siinä tapauksessa tavataan.

Arkâdi astui ensimmäisenä kuistille ja nousi sitten Sítnikowin kaleskoihin. Hovimestari auttoi häntä kohteliaasti, mutta Arkâdin teki mieli kolhaista häntä tai purskahtaa itkuun. Bazârow istui tarantassiin.

Tultiin Hóhlowin syrjäkylään. Arkâdi ei puhunut mitään niinkauan kuin Fedôt, majatalon isäntä, valjasteli hevosia, mutta sitten hän astui tarantassin ääreen ja virkkoi Bazârowille, hymyillen entiseen tapaansa:

— Jevgêni, ota minut mukaasi; minä lähden teille.

— Käy istumaan, — lausui Bazârow hampaittensa välitse.

Sítnikowilta, joka uhkeasti vihellellä astua tepasteli ajoneuvojensa ympäri, jäi suu auki, kuultuaan nuo sanat; muuta hän ei kyennyt tekemään. Arkâdi taas nosti varsin tyynesti kapineensa hänen kaleskoistaan, nousi Bazârowin viereen ja kumarrettuaan kohteliaasti tähän-astiselle matkatoverilleen, kiljaisi kuskille: "Anna mennä!" Tarantassi läksi liikkeelle ja katosi pian näkyvistä.

Sítnikow oli kerrassaan ällistynyt. Hän vilkaisi kuskiinsa: mies siinä leikillään ruoskansa siimaa heiluttelee sivuhevosien hännän kohdalla. Silloin Sítnikow hyppäsi kaleskoihinsa, huutaa jyräytti kahdelle ohi-kulkevalle talonpojalle: "lakit päähän, tolvanaat!" ja läksi ajamaan kaupunkiin päin, jonne saapui sangen myöhään, ja jossa huomenna rouva Kúkshinin luona kaksi "korskeata, moukkamaista" matkatoveria saivat kuulla kunniansa.

Istuutuessaan tarantassiin Arkâdi puristi lujasti Bazârowin kättä eikä kotvaan aikaan puhunut mitään. Toinen näkyi ymmärtävän ja pitävän arvossa sekä tätä kädenpuristusta että tätä äänettömyyttä. Viime yönä hän ei ollut ummistanut silmäänsäkään, oli ollut polttamatta ja melkein syömättä jo monta päivää. Synkkänä ja räikeänä näkyi hänen profiilinsa syvälle painetun lakin alta.

— Mitähän, — virkkoi hän viimein; — mitähän jos antaisit minulle sikarin... Ja katsohan, onko minun kieleni keltainen?

— Keltainen on, — vastasi Arkâdi.

— Sepä se ... ei maista sikarikaan... Ei ole kunnossa kone.

— Sinä olet todellakin muuttunut viime aikoina, — virkkoi Arkâdi.

— Vähät siitä. Hyvä tulee taas. Yksi seikka on ikävä; äiti se siellä kotona on niin helläsydäminen: ellei ole kasvattanut vatsaa ja ellei syö kymmenen kertaa päivässä, niin jo hän on surusta menehtyä. Isä se on sentään toista maata: sitä miestä on kyllä sihdattu ja seulottu. Ei, ei tule polttamisesta mitään, — lisäsi hän, sinkauttaen sikarin maantielle.

— Viiskolmattako virstaa on sinne sinun tilallesi? — kysyi Arkâdi.

— Niin on, mutta kysy tuolta älyniekalta.

Hän osoitti sormellaan kyytimiestä, Fedôtin renkiä.

Mutta älyniekka vastasi: "mikä sen virstarätingin tässä niin ties? eihän tät' o mitattu", ja sen sanottuaan hän taas rupesi torumaan keskihevosta, joka "päällään potkii huitoo", toisin sanoen: päättään viskoo.

— Niin, niin, puheli Bazârow, — läksy teille annettiin, o minun nuori ystäväni, yks opettavainen esimerkki. Hitto ties tätä kauheata roskaa! Ihminen se ihan rihmannenässä riippuu, ja pohjaton kuilu hänen allansa saattaa aueta minä hetkenä hyvänsä, ja sittenkin hän keksii itselleen senkin seitsemän harmia, tärvelen oman elämänsä.

— Mihinkä sinä nyt vihjaat? — kysyi Arkâdi.

— En mihinkään; minä sanon suoraan, että me, sinä ja minä, olemme käyttäneet sangen typerästi. Mitäpäsi siitä sen enempää? Vaikka sen minä jo huomasin klinikassa; ken vammalleen äkäilee, se vammastaan pääsee, ihan varmaan.

— En minä oikein ymmärrä sinua, — sanoi Arkâdi; — ei sinulla pitäisi olla valittamisen syytä.

— Kosk'et minua oikein ymmärrä, niin minä teen nyt sinulle tiettäväksi kuin seuraa: minun mielestäni on parempi särkeä katukiviä, kuin antaa naisen valtaan vaikkapa vain sormensa pää. Se on tuommoista... — Bazârow oli jo lausumaisillansa lempisanansa "romantismia", mutta pidättyi ja sanoi: — roskaa. Sinä et usko minua nyt, mutta sen mä sinulle sanon: me jouduttiin sinun kanssas naisten seuraan, ja meistä tuntui hyvältä, mutta päästä irti moisesta seurasta — se tuntuu kuin kylmä kylpy helteisenä päivänä. Ei miehisellä miehellä ole aikaa semmoisiin jonnijoutaviin; miehen pitää olla raju, niin sanoo espanjalainen sananlasku, ja oikeaan se osaakin. No niin, sinä, esimerkiksi, — jatkoi hän, kääntyen kyytimieheen: — sinähän olet kiltti poika; onko sinulla muijaa?

Mies näytti ystävyksille litteät kasvonsa, puolisoikat.

— Muijaako? On maar. Kuinkas muuten?

— Lyötkö sinä muijaas?

— Jaa että lyötkö? Sattuuhan sitä semmoistakin. Ilman syytä ei ruukata.

— No niin, niin. Entäs, lyökö muija sinua? Mies nykimään ohjaksista.

— Johan sinä nyt jotain, barin! Yhä sinä vaan leikkiä lasket...

Hän oli nähtävästikin loukkautunut.

— Kuulithan, Arkâdi Nikolâjewitsh! Mutta me, me saatiin selkään ... sitä se on kun ollaan sivistynyttä väkeä.

Arkâdi naurahti väkinäisesti, mutta Bazârow käänsi päänsä eikä enää koko taipaleella avannut suutansakaan.

Noissa viidessäkolmatta virstassa oli Arkâdin mielestä kokonaista viisikymmentäkin. Mutta kas tuolla, loivan mäen rinteellä astui jo esiin kylänpahainen, jossa Bazârowin vanhemmat asuvat. Kylän vieressä, keskeltä nuorta koivikkoa, tuli näkyviin olkikattoinen herraskartano. Ensimmäisen pirtin edustalla seisoi kaksi musikkaa lakit päässä, riitelemässä keskenään. "Sin' oot suuri sika", — puhui toinen, — "ja sittenkin sin' oot kehnempi pientä porsasta."

— "Mutta sinun muijas on noita-akka", — vastasi toinen.

— Tuosta kanssakäymisen vapaudesta — huomautti Bazârow Arkâdille, — ja sujuvista sanasatkauksista sinä voit päättää, ett'ei minun isäni talonpoikia ahtaalla pidetä. Mutta tuollapa se isä itsekin tulee kuistille. Kuuli näet tiukset. Hän se on, hän; tunnen jo ruumiin muodosta. Hoh-hoh! Kylläpäsi on käynyt harmaaksi poloinen!

XIX.

Bazârow pisti päänsä ulos tarantassista. Arkâdi kurkisti ulos ystävänsä seljän takaa ja huomasi

herraskartanon kuistilla kookkaan, laihan miehen, tukka pörröllään, nenä kotkan, ja yllään vanha sotaherran takki levällään. Siinä hän seiso, jalat haarallaan, silmiänsä siristellen auringon paisteessa ja pitkä piippu suussa.

Hevoset pysähtyivät.

— Viimeinkin! — virkkoi Bazârowin isä, jatkaen polttamistaan, vaikka varsi se hyppi ja keikkui hyppysissä. — Kömmi ulos, kömmi ulos, että päästään suuta antamaan.

Hän rupesi syleilemään poikaansa.

— Jenjûsha! Jenjûsha! — kajahti samassa vapiseva naisen-ääni. Ovi lensi selkoseljälleen, ja kynnykselle ilmestyi pullea, pienikasvuinen eukko, päässä valkoinen tanu ja yllään lyhyt, kirjava sielukka. Hän huudahti, horjahti ja olisi kaiketikin kaatunut, ellei Bazârow olisi saanut hänestä kiinni. Pienet, turpeat kädet kietoutuivat samassa pojan kaulaan, pää painui hänen rinnalleen, ja kaikki vaiken. Kuului vain katkonnaisia nyhkytyksiä.

Ukko Bazârow hengitti raskaasti ja siristeli silmiään entistä enemmän.

— Älähän nyt, älähän nyt, Arîsha! Heitä jo valtaan! — puheli hän, vilkaistuaan Arkâdiin, joka seiso liikahtamatta tarantassin ääressä. Kyytimies se ihan oli päänsä kääntänyt toisaanne. — Mitäs tuo nyt on tarpeen! Lakkaa jo, hyvä ystävä!

— Voi Vasili Ivânowitsh! — sopersi eukko. — Vuosikausiinhan, ajast'aikoihinhan en ole nähnyt poikoani, kultaistani, Jenjûshenkaa... — ja käsiään hellittämättä hän veti kyynelistä märät, rypistyneet, hellämieliset kasvonsa pojan rinnasta, loi häneen tuommoisen onnenautuaan, lystikkään katseen ja painui jälleen häneen kiinni.

— No niin, niin, — puheli Vasili Ivânowitsh, — kyllähän tämä kaikki on sangen luonnollista asiain menoa, mutta eiköhän lähdetäis sisään? Jevgêni on tuonut vieraankin mukaansa. Suokaa anteeksi, — lisäsi hän; kääntyen Arkâdiin ja hiukan raapaisten jalkaa, — naisväen heikkoutta, nähkääs ... niin, ja sitten se äidin sydän kanssa...

Itsellään sillä välin sekä huulia vinoon veti että silmäkulmia nyki ja leuka täräsi ... mutta hän tahtoi nähtävästikin hillitä itsensä ja esiintyä erittäin tyynimielisenä.

Arkâdi kumarsi.

— Lähdetään vainenkin sisään, äiti, — virkkoi Bazârow, taluttaen hervahtanutta vanhusta sisään.

Laskettuansa hänet mukavaan nojatuoliin, Bazârow vielä kerran pikimmältään syleili isäänsä ja esitti sitten Arkâdin hänelle.

— Erinomaisen hauska tutustua, — puheli Vasili Ivânowitsh; — mutta älkää pahaksi panko: meill' on täällä niin yksinkertaista, kenttäelämää kerrassaan. Arina Vlâsjewna, rauhoituhan toki, rakas ystävä. Mitäs tuo tuommainen heikkous! Ties mitä arvoisa vieras tässä sinusta ajatteleekaan.

— Hyvä ystävä, — puheli eukko kesken itkujansa; — ei ole minulla kunnia tietää teidän nimeänne ja...

— Arkâdi Nikolâitsh! — kuiskasi Vasili Ivânowitsh puoliääneen, arvokkaasti.

— Älkää moittiko minua, hupakkoa. — Eukko niisti nenäänsä, ja pyyhki vuoroin toista, vuoroin toista silmäänsä, päätään käännellen milloin puoleen milloin toiseen.

— Antakaa minun anteeksi. Niin näet luulinkin, että kyllä maar minusta aika jättää, ennenkuin saan nähdä oman ku-u-u-ltaiseni!

— Mutta saittepas sittenkin, armollinen rouva, — puuttui Vasili Ivânowitsh puheeseen. — Tanjûshka! — kääntyi hän sitten eräisen noin kolmentoista vuoden vanhaan paljasjalkaiseen tyttöön, joka arasti kurkisteli ovesta sisään, yllään heleänpunainen kattunaleninki, — Tanjûshka! Tuo rouvalle lasi vettä, mutta tarittimella, kuulithan? Ja teitä, hyvät herrat, — lisäsi hän vanhan-aikuista leikillisyyttä tavoitellen, — sallikaa minun pyytää teitä virkaheiton veteraanin kabinettiin.

— Annahan kun vielä edes kerran syleilen sinua, Jenjûshetshka, — vaikeroi Arina Vlâsjewna. — Bazârow kumartui hänen puoleensa. — Ja kuinka sinusta on tullutkaan soma ja sorea!

— No niin, ei nyt soma ja sorea, — pisti Vasili Ivânowitsh väliin, — vaan mies kuin mies, *homme fait*, niinkuin sanotaan. Ja nyt Arina Vlâsjewna, kun olet kylläiseksi ravinnut äidinsydämen, nyt, toivoakseni, pidät huolta myös kalliitten vieraittesi ravitsemisesta, sillä, niinkuin hyvin tiedät, ei tyhjästä tytyä.

Eukko kohosi tuolistaan.

— Heti paikalla, Vasili Ivânowitsh, heti paikalla on pöytä katettu; itse tästä pistäyn pyörähdän kyökissä ja itse panen samovaarinikin; kyllä minä huolen pidän, kyllä, kyllä. Enhän ole kolmeen ajast'aikaan häntä nähnyt, en syötellyt, en juotellut, onkos tämä laitaa?

— Niinpä katsokin sitten, emäntäiseni, ettes lyö kättäsi poroon; mutta te hyvät herrat, olkaa hyvät ja seuratkaa minua. Kas tuossahan Timofêjitshkin tulee tervehtimään sinua, Jevgêni. Mielissään on kai hänkin, vanha narri. Vai mitä? Olethan mielissäsi, vanha narri? Niin, olkaa hyvä!

Ja Vasili Ivânowitsh astui hätiköiden edellä, laahustaen ja lanttäisiä tohveleitaan lapsuttaen.

* * * * *

Hänen pienessä kartanossaan oli kaikkiansa kuusi pikkuruista huonetta. Yksi niistä, se, johon hän vei nuoret herrat, oli nimeltä kabinetti. Kahden akkunan välyksen täytti kokonaan kolmijalkainen pöytä, täyteen ahdettu pölystä mustuneita, melkein kuin savustettuja papereita. Seinillä ripui turkkilaisia pyssyjä, nagaikkoja, miekka, kaksi karttaa, muutamia anatomillisia piirustuksia, Hufelandin muotokuva, hivuksista kierretty seppel mustassa kehyksessä ja diplomi lasin alla. Paikoin kuopille painunut sohva, jonka päällyksessä näkyi siellä täällä reikiä, sijaitti kahden mahdollottoman suuren, visapuusta tehdyn kaapin välissä. Tämän hyllyillä oli epäjärjestyksessä kirjoja, rasioita, täytettyjä lintuja, purkkeja ja pulloja; yhdessä nurkassa seisoi rikkinäinen sähkökone.

— Johan minä sanoin teille ennakolta, arvoisa vieras, — puheli Vasili Ivânowitsh, — että me elämme täällä niin sanoakseni nuotioilla...

— Mitäs sinä nyt tuossa anteeksi pyytelet? — keskeytti Bazârow. — Kirsânow tietää vallan hyvin, ett'emme me ole Kroisoja, ja ett'ei sinulla ole palatsia. Mutta minnekäs tämä vieras pannaan? Siinä kysymys.

— No mutta, Jevgêni! Onhan minulla tuolla sivurakennuksessa sangen kunnollinen kamari; siellä meidän vieras viihtyy varsin hyvin.

— Vai olet sinä jo hankkinut kylkirakennuksenkin?

— Kuinkas sitten? — sekaantui Timofêitsh. — Se justiisa, missä sauna on.

— Se tahtoo sanoa saunan vieressä, — liitti Vasili Ivânowitsh kiireesti. — Nythän on kesäinen aika... Minä pistäyn tästä sinne ja pidän huolta, että panevat sen kuntoon. Ota sinä, Timofêitsh, ja tuo sillä välin kapineet sinne. Sinulle taas, Jevgêni, minä tietysti luovutan oman kabinetini. *Suum cuique*.

— Kas niin! — virkkoi Bazârow heti kuin isä oli mennyt ulos. — Lystikäs äijä kerrassaan ja hyväntahtoinen peräti. Hiukan omituinen, niinkuin sinunkin, vaikka vähän toisella tavalla. Lörpöttää vaan liian paljon.

— Äiti sinulla näyttää myöskin olevan herttainen ihminen, — virkkoi Arkâdi.

— Vilpitön ihminen. Saatpas nähdä, millaiset kelpo päivälliset hän meille laittaa.

— Tänään ei teitä vuotettu, nuori herra, niin sillä viisiä ei tullut hankituksi lihaakaan, — virkkoi Timofêitsh, tuotuaan vast'ikään sisään Bazârowin matkalaukun.

— Tullaan sitä lihattakin toimeen. Kun ei, niin ei. Eikä se köyhyyskään, sanotaan, syntiä ole.

— Kuinka monta maaorjaa sinun isälläsi on? — kysäisi Arkâdi äkkiä.

— Tila ei ole hänen, vaan äidin; viisitoista muistaakseni.

— Kaksi kolmatta yksin lukein, — tokaisi Timofêitsh tuikeasti.

Ulkoa kuului taas tohvelien latsutusta, ja Vasili Ivânowitsh ilmestyi jälleen.

— Muutaman minutin kuluttua on teidän kamarinne oleva valmis vastaan-ottamaan teidät, — huudahti hän juhlallisesti, — Arkâdi ... Nikolâitsh ... niinhän kai teidän arvoisa isännimi on? Ja kas tässä teille passarikin, — lisäsi hän, viitaten mukana tulleen keropäiseen poikaseen, jolla oli yllään sininen, kyynäspäistä repaleinen kauhtana ja jalassa vieraat saappaat. — Hänen nimensä on Fétjka. Ja taaskin minä toistan, vaikka poikani kielteleekin, älkää panko pahaksi. Piippuun hän kyllä osaa panna. Poltatteko te?

— Sikareja parhaasta päästä, — vastasi Arkâdi.

— Ja siinä teette varsin järkevästi. Minäkin annan preferenssin sikareille, mutta täällä syrjäisissä seuduin on niitä sanomattoman vaikea saada.

— Älähän enää ruikuta, — keskeytti Bazârow taaskin. — Istu kernaammin tuohon sohvaan, niin että saan katsella sinua.

Vasili Ivânowitsh istahti nauraen. Kasvoiltaan hän oli hyvinkin poikansa näköinen. Otsa vain oli matalampi ja kapeampi ja suu hiukan leveämpi. Sitä paitsi hän liikahteli alinomaa, olkapäitään kohautellen, ikäänkuin takki kainaloista puristaisi, räpytti silmiään, yskähteli ja liikutelti sormiaan, jota vastoin silmiinpistäväenä puolena hänen pojassaan oli jonkunlainen välinpitämätön liikkumattomuus.

— Älä muka ruikuta! — toisti Vasili Ivânowitsh. — Älä luulekaan, Jevgêni, että minä tässä aion saada, niin sanoakseni, vieraan sydäntä helytymään: nähkääs muka, millaisessa metsänkorvessa me asutaan. Minä olen päinvastoin sitä mieltä, ett'ei ajattelevalla ihmisellä ole metsänkorpea missään. Minä puolestani ainakin koetan mikäli mahdollista pitää huolta, ett'en niinkuin sanotaan, homehtuisi, ett'en jäisi ajastani jäljelle.

Vasili Ivânowitsh veti esille uuden, keltaisen nenäliinan, jonka oli ennättänyt pistää taskuunsa, käväistessään Arkâdin huoneessa. Sitä nyt huiskutellen hän jatkoi:

— En nyt puhukaan siitä, että minä, jossain määrin tuntuvilla uhrauksillakin olen pannut talonpoikani veronalaisiksi ja antanut heille omat maani kahda-tuloille. Minä pidin sitä velvollisuutenani; siinähan jo pelkkä järkevyyksikin on määrääjänä, vaikka moni muu tilan omistaja ei sellaista ole ajatellutkaan. Niin, en minä siitä puhu, vaan minä puhun tieteistä, sivistyksestä.

— Niin, näkyyhän sinulla olevan "Terveyden ystävä" vuodelta 1855, — virkkoi Bazârow.

— Muuan vanha toveri lähettää sen numeroita tänne, — kiiruhti Vasili Ivânowitsh selittämään. — Mutta on meillä esimerkiksi frenologiastakin jonkun verran tietoja, — lisäsi hän, kääntyen enemmän Arkâdin puoleen ja osoittaen kaapin päällä seisovaa pientä, neliskulmaiseen numeroituihin palasiin irti otettavaa kipsipäätä; — eivätkä ole meille aivan outoja Schönleinit eikä Rademacheritkaan.

— Vieläkös täällä maaseuduilla uskotaan Rademacheria? — kysyi Bazârow.

Vasili Ivânowitshia rupesi yskittämään.

— Täällä maaseuduilla... No niin, te, hyvät herrat, tietysti ymmärrätte nämä asiat paremmin; emmehan me teidän jäljissänne pysy. Tehän tulitte vahtivuoroon meidän jälkeemme. Niinhän minun nuoruudessani naurettiin Hoffmanneille, jotka saarnasivat humoralismia, ja Browneille, jotka saarnasivat vitalismia, mutta aikoinaan olivat hekin pitäneet melua. Teillä on nyt joku toinen astunut Rademacherin sijaan, te polvistutte hänen edessään, mutta parinkymmenen vuoden perästä hänellekin kenties nauretaan.

— Sinun lohdutukseksi, — virkkoi Bazârow, — minä voin sanoa, että nykyaikoina me yleensä nauramme koko lääketieteelle emmekä polvistu kenenkään edessä.

— Mitenkä niin? Tohtoriksihan sinä aiot?

— Niin aion, mutta toinen asia ei estä toista. Vasili Ivânowitsh painoi keskisormellaan pari kertaa piipunpesää, jossa vielä oli kuumaa tuhkaa jonkun verran.

— Saattaa olla, saattaa olla, — puheli hän; — en rupea kiistämään. Ja mokomakin kiistäjä, minä! Virkaeron saanut staabin lääkäri, *volatuu*,^[15] nyt maanviljelijän kirjoissa. Minä palvelin teidän vaarinne brigadissa, — kääntyi hän jälleen Arkâdiin. — Niin, niin! Yhtä ja toista sitä jo olen minäkin ennättänyt maailmassa nähdä! Olen ollut seuroissa jos minkälaisissa ja pitänyt kanssakäymistä ties kenen kaikkien kanssa! Minä, juuri tämä sama minä, jonka nyt suvaitsette nähdä edessänne, minä olen koetellut ruhtinas Wittgensteinin ja Zhukowskin pulssia! Ja ne taas, ne siellä eteläisessä armeijassa, neljäntoista päivän herrat, ymmärrättehän, — Vasili Ivânowitsh puristi huulensa yhteen sangen merkitsevällä tavalla, — ne minä tunsin ihan joka miehen. No niin no, minun toimeni oli ihan poskessa: pidä huolta lansetistasi, mies, ja sillä hyvä! Mutta teidän vaari vainaanne oli sentään kunnan mies, sotilas kantapäätä kireesen.

— Ja aika aasi, san' niin! — lausui Bazârow veltosti.

— Mutta, Jevgêni, millaisia sanoja sinä käytätkään! Hyväinen aika! Kenraali Kirsânow ei tietysti ollut niitä...

— Heitä, veikkonen, jo koko mies, — keskeytti Bazârow. — Tänne tultaessa minä mielikseni katselin sinun koivikkoasi; kylläpä ovat puut kasvaneet!

Vasili Ivânowitsh vilkastui.

— Niin, mutta katsopas, millainen minulla on puutarha! Omin käsin on istutettu jok'ikinen puu. Ja hedelmiä on ja marjoja kaikenlaista ja rohtoryytejä. Puhukaa te, nuoret herrat, mitä hyvänne, mutta ukko Paracelsus se sittenkin lausui pyhän totuuden: *in herbis, verbis, et lapidibus*. Minähän, niinkuin tiedät, olen jo luopunut, praktikasta, mutta pari kertaa viikossa täytyy sentään panna vanha varsa valjaisiin. Yks ja toinen tulee vammojaan valittamaan, no eihän niitä henno niskapäystä pellollekaan ajaa. Köyhäkin välisti pyytää apua. Eikä täällä ole lääkäreitä ensinkään. On täällä, tiedän, muuan naapuri, virasta eronnut majori ... ihmisiä sekin parantelee. Minä kyselen ihmisiltä: onkos se mies yhtään lääketiedettä lukenut? Eihän se niitä ole lukenut, sanovat, enemmän noin filantroopiasta vain... Ha-ha-ha! Filantroopiasta! Mitäs semmoisesta sanot? Ha-ha-ha!

— Fétjka! Pane piippuun! — virkkoi Bazârow tuikeasti.

— On täällä sentään toinenkin tohtori, — jatkoi Vasili Ivânowitsh melkein epätoivoisena; — saapuu sairaan luokse, kun sairas jo on *ad patres*. Palvelija ei päästä enää tohtoria sisään: ei tarvitse muka enää. Toinen hämmästyy ja ällistyy ja tiedustelee: "Nikottikos sitä teidän herraa, ennenkuin kuoli?" — "Nikotti!" — "Oikeinko kovasti?" — "Oikein kovasti." — "Jaha, no se on hyvä se!" ja sitten läkkä pois. Ha-ha-ha!

Ukko nauroi yksinään. Arkâdi koetti myhähtää. Bazârow veti vain savua henkeensä.

Keskustelua kesti tähän suuntaan puolen tunnin verran. Arkâdi ennätti sillä välin käväistä katsomassa huonettansa. Se oli saunakamari, mutta muutoin varsin rauhallinen ja puhdas. Vihdoin astui Tanjûsha sisään, ilmoittaen päivällisen olevan valmiin.

Vasili Ivânowitsh nousi ensimmäisenä pystyyn.

— Lähdetään, hyvät herrat! Pyydän nöyryimmästi anteeksi, jos olen ikävystyttänyt teitä. Emäntä kenties paremminkin teidät tyydyttää.

Päivällinen, niin hätäpikaa kuin olikaan laitettu, oli erinomaisen hyvä, jopa runsaskin. Viini vaan oli, niinkuin sanotaan, hiukan suunniltaan: melkein musta sherry, jonka Timofêitsh oli ostanut tuttavaltaan kauppiaalta, maistui — ei ihan vaskelta eikä ihan hartsilta, mutta sillä välin. Kärpäset pitivät peliänsä nekin. Jokapäiväisissä oloissa aina joku renkipoika pantiin huiskimaan niitä lehvällä pois, mutta tällä kertaa Vasili Ivânowitsh oli kieltänyt hänet tulemasta, peljäten nuoren sukupolven moitteita. Arina Vlâsjewna oli ennättänyt koristautua: pannut päähänsä korkean, silkkinauhaisen tanun ja heittänyt hartioilleen sinertävän kuosikkeille kudotun shaalin. Itkuun hän hyrähti taas heti, nähtyään Jenjûshansa, mutta tällä kertaa ei aviopuolison tarvinnut häntä kiellessä: kiiruimman kaupassa hän pyyhkäisi pois kyyneleensä, jott'ei shaali tuhraantuisi.

Nuoret herrat aterioitsivat vain kahden, sillä vanhukset olivat jo aikaa sitten syöneet päivällistä. Pöydässä passaili Fétjka, jonka nähtävästikin oli työläs liikkua oudoissa saappaissa, ja häntä avusteli muuan nais-ihminen, kasvot miehekkäät ja toissilmäinen, nimeltä Afisushka, joka talossa toimitti emäntäpiian ja kanamuorin ja pesuakan virkaa. Vasili Ivânowitsh käveli koko ajan lattiata pitkin, niin peräti onnellisen, melkein autuaallisen näköisenä, haasteli, kuinka huolestuttavia epäilyksiä hänessä on herättänyt Napoleonin politiikka, ja kuinka perin sekava Italian kysymys nykyään on. Arina Vlâsjewna ei kiinnittänyt mitään huomiota Arkâdiin eikä tarjoillut hänelle. Hän istui, nyrkillään tukien pyöreitä kasvojaan, jolloin turpeat, tummanpunaiset huulet ja luomamerkit poskilla sekä silmäkulmissa saivat sangen hyväntahtoisen ilmeen. Semmoisena hän istui, lakkaamatta katsellen vain poikaansa ja yhä huokaillen. Hän olisi niin hirmuisen kernaasti mielinyt saada tietää, kuinka kauan poika aikoo olla kotona, mutta ei uskaltanut kysyä häneltä. "Annas kun sanoo: kaksi päivää", ajatteli hän, ja silloin kouristi sydäntä niin kipeästi. Paistin jälkeen Vasili Ivânowitsh puikahti ulos ja palasi sitten, mukanaan avattu puolikas sampanjaa.

— Kas niin! — huudahti hän. — Erämaassahan sitä eletään, mutta on meillä sentään semmoista, millä saatamme juhlallisina hetkinä sydäntämmekin ilahduttaa!

Hän täytti kolme pokaalia ja ryyppylasin, esitti sitten maljan "verrattomaan vieraitten kunniaksi" ja joi pokaalinsa yhdessä vedossa, sotilaan tapaan, ja pakotti Arina Vlâsjewnankin tyhjentämään lasinsa viimeiseen tippaan.

Tuli sitten syyttien vuoro. Arkâdi, joka inhosi imelää, katsoi kumminkin velvollisuudekseen maistaa neljää vast'ikään keitettyä eri lajia, sitä suuremmastakin syystä, kun Bazârow puolestaan jyrkästi kieltäytyi niistä, syyttäen sikarin. Ja sitten ilmestyi pöytään teetä kerman ja voin ja rinkelien kanssa, ja

sitten Vasili Ivânowitsh vei koko seuran puutarhaan, nauttimaan illan ihanuutta. Penkin ohi kulkiessaan hän kuiskasi Arkâdille: "Tässä minun on tapani vaipua filosofillisiin mietelmiin, katsellessani, kuinka aurinko mailleen menee; niinhän erakon tulee ja sopii. Tuolla kauempana on muutamia minun istuttamiani puita, Horation lempipuita."

— Mitä ne on? — kysyi Bazârow, kuultuaan isän viimeiset sanat.

— Mitäkö? ... Akaasioita tietysti. Bazârowia rupesi haukottamaan.

— Taitaapa jo ollakin aika matkamiesten vaipua Morfeon helmaan, — virkkoi Vasili Ivânowitsh.

— Toisin sanoen: panna maata, — liitti Bazârow. — Sangen järkevä ajatus. Aikapa jo todellakin.

Bazârow suuteli äitiänsä otsaan, hyvää yötä sanoessaan. Eukko sulki hänet syliinsä ja sitten salavihkaa, hänen selkensä takana siunasi häntä. Vasili Ivânowitsh saattoi Arkâdin hänen huoneesensa ja toivotti hänelle "senkaltaista siunauksesta runsasta lepoa, jota minäkin sain nauttia menneinä onneni päivinä." Ja sangen hyvä Arkâdin olikin nukkua saunakamarissaan: siellä haisi mintulle, ja kaksi sirkkaa siellä uunin raossa riksuttivat kilpaa ja niin nukuttavasti. Vasili Ivânowitsh läksi sitten omaan kabinettiinsa ja oikaisihe sohvalle pojan jalkopäähän, valmiina juttelemaan hänen kanssaan, mutta Bazârow lähetti hänet heti pois, sanoen tahtovansa nukkua nyt. Unettoman yön hän kumminkin vietti hamaan aamuun asti. Silmät selkoseljällään hän tuijotti äkeänä pimeyteen: lapsuuden muistoilla ei ollut valtaa hänen ylitsensä, eikä hänen sitä paitsi ollut vielä onnistunut päästä viimeisten kokemustensa katkerista tunnelmista.

Arina Vlâsjewna rukoili ensin kyllältänsä ja haasteli sitten kauan aikaa Anfisushkan kanssa, joka seisoi kuin suolapatsas emäntänsä edessä, katsoa sirristäen häneen ainoalla silmällään ja kuiskimalla ilmituoden kaikki huomionsa ja mielipiteensä Jevgëni Vasiljewitshistä. Äiti paralla oli ilosta, viinistä ja sikarinsavusta pää ihan pyörällä. Vasili Ivânowitsh yritti puhelemaan hänen kanssaan, mutta — kättään vaan huiskasi.

Arina Vlâsjewna oli entis-ajan aatelisrouvia, sitä oikeata maata. Hän olisi ollut omiansa elämään kaksisataa vuotta sitten, muinais-moskovalaisina aikoina. Hän oli erittäin jumalinen ja tunteellinen. Hän uskoi kaikenmoisia tunnustähtiä, povaamisia, manauksia, unia. Hän uskoi mielipuolten ylikuonnollisia voimia, tonttuja, metsänhaltijoita, pahaenteisiä kohtauksia, taudinpanentaa, luotti kansan lääkkeisin, kiirastorstain suoloihin,[16] uskoi, että nyt on maailman viimeiset ajat käsissä. Hän oli vakuutettu siitä, että jos pääsiäis-yönä kynttilät iltakirkossa eivät sammua, niin tattarista tulee hyvä vuosi, ja että sieni lakkaa kasvamasta niin kohta kuin ihmissilmä on sen nähnyt. Hän uskoi, että piru rakastaa asuskella vetten tykönä, ja että jokaisella juutalaisella on veritäplä rinnassa. Hän kammosi hiiriä, tarhakäärmeitä, sammakoita, varpusia, verimatoja, ukkosta, kylmää vettä, läpivetoa, hevosia, pukkeja, punatukkaisia ihmisiä ja mustia kissoja. Tupasirkat ja koirat olivat hänen mielestään saastaisia eläimiä. Hän ei syönyt vasikanlihaa, ei kyyhkysia, ei krapuja, ei juustoa, ei parsaa, ei maapäärynöitä, ei jänistä, ei arbuusia, sillä leikattu arbuusi muistuttaa Johannes Kastajan päätä; ostereista puhuessaan häneltä ihan pintaa karmi. Herkuille hän oli herkkä ja piti ankaraa paastoa; makasi kymmenen tuntia vuorokaudessa eikä käynyt levolle lainkaan, milloin Vasili Ivânowitshilla kivisteli päätä. Ainoa kirja, minkä hän oli lukenut, oli "Aleksisa eli tölli salolla;" kirjeitä hän kirjoitteli yhden, korkeintaan kaksi vuodessa, mutta talouden asiat, hedelmän kuivaamiset ja sylttien keitännät hän tunsu tarkoin, vaikk'ei omin käsin kajonnut mihinkään, vastenmielisesti muutoinkin liikuskellessaan.

Arina Vlâsjewna oli sangen hyväsydäminen eikä lainkaan, verrattain sanoen, typerä. Hän tiesi, että maailmassa on herrasväkeä, joitten velvollisuus on käskeä, ja alhaista kansaa, jonka velvollisuus on palvella; senpä vuoksi hän ei vieronut matelevaisuutta eikä polvistumisiakaan edessään. Alamaisiansa hän kumminkin kohteli lempeästi ja säveästi, ei päästänyt kerjäläistä kertaakaan ilman almua luotaan eikä panetellut ketään, vaikka juoruilikin toisinaan. Nuorempana hän oli ollut sangen soma, oli soitellut klaveeria ja puhunut vähän franskaakin, mutta monivuotisten vaellustensa aikana miehensä kanssa, jolle hän oli mennyt vastoin tahtoansa, hän oli ennättänyt rapistua ja unohtanut sekä musikit että franskat. Poikaansa hän rakasti ja pelkäsi sanomattomasti. Talonhoidon hän oli jättänyt kokonaan Vasili Ivânowitshin huostaan eikä itse enää puuttunut mihinkään, ja jos ukko joskus rupesi puhumaan suunnittelemistaan reformeista ja uusista aikeistansa, silloin eukko voivottelemaan, nenäliinaansa huiskauttaen ja säikäyksestä kohotellen silmäkulmiansa yhä ylemmäs ja ylemmäs. Epäluuloinen hän myöskin oli, varoi alinomaan jotain suurta onnettomuutta ja hyrähti itkuun heti kuin joku murheellinen asia mieleen muistui...

Sellaiset naiset alkavat meillä jo joutua sukupuuttoon. Jumala ties, pitäiskö siitä olla hyvillään!

XXI.

Aamulla herättyänsä, Arkâdi avasi akkunan, ja ensimmäinen esine, mikä hänen silmiinsä pisti, oli Vasili Ivânowitsh. Ukko penkoi uutterasti kaalismaassa, yllään nenäliinalla vyötetty bukaralainen yönuttu. Huomattuaan nuoren vieraansa, hän nojautui lapioonsa ja huudahti sotilaan tapaan:

— Jumala varjelkoon! Kuinka suvaisitte nukkua?

— Erittäin hyvin, — vastasi Arkâdi.

— Minäpä täällä, kuten näette, muinaisen Cincinnaton lailla laitan lavoja syysnaurista varten. Nyt on aika jo semmoinen — ja Jumalan olkoon siitä kiitos! — että itsekunkin täytyy elatuksensa hankkia kättensä työllä; muihin ei ole luottamista: puuhaa ja ponnista itse. Ja siksi Jean Jacques Rousseau onkin oikeassa. Puolituntia sitten te, arvoisa herra, olisitte nähnyt minut aivan toisenlaisessa positionissa. Tuli muuan ämmä valittamaan "sydämen-tautia", niinkuin se heidän puheessaan kuuluu, me sanomme sitä dysenteriaksi, niin hänellepä minä ... mitenkä minä nyt oikein sopivasti sanoisinkaan? ... minä sisälle vuodatin häneen opiumia. Toiselta muijalta otin hampaan pois... Tälle minä ehdotin etherisationia, mutta eihän se suostunut. No niin, kaikkea tämmöistä minä teen *anamajoor*.^[17] Vaikka mitäpä kummaa siinä: minähän olen plebeiji, *homo novus* ... en ole perinnöllistä aatelia ... toista se on se meidän emäntä... Mutta ettekö tahtoisi tulla tänne siimekseen, hengittämään ennen teetä raikasta ilmaa?

Arkâdi tuli ulos hänen luoksensa.

— Tervetultua vielä kerta, — lausui Vasili Ivânowitsh, nostaen kätensä sotilaalliseen tapaan tahraisen patalakkinsa laitaan. — Te, sen tiedän, olette tottunut loistavaan elämään, mukavuuksiin kaikenlaisiin, mutta totisesti tämän maailman mahtavatkin välisti katsovat soveliaaksi viihtyä lyhyen hetkisen matalankin mökin katon alla.

— Hyväinen aika! — huudahti Arkâdi, — mitä maailman mahtavia minä olen? Enkä minä ole tottunut loistoonkaan.

— Älkääs nyt, älkääs nyt, — lausui Vasili Ivânowitsh, herttaisesti mutistaen suutaan. — Vaikka minut on jo siirrettykin arkistoon, niin olen minä jo sentään siksi nuohonut tätä maailmaa, että lennosta linnun tunnen. Minä olen tavallani psykologi, minä, ja fysionomisti kanssa. Ellei minulla olisi ollut tätä, uskallan sanoa, lahjaa, niin jo minä aikoja sitten olisin ollut mennyttä miestä, jo ne tuhaksi olisivat jauhaneet minut, miehen vähäpätöisen. Sanonpa teille mairittelematta: se ystävyys, jonka huomaan vallitsevan teidän ja poikani välillä, ilahduttaa minun sydäntäni. Minä kohtasin hänet vastikään. Tapansa mukaan, joka teille kyllä tunnettua olla mahtaa, hän hyppäsi ylös sangen varhain ja läksi samoilemaan maita mantereita... Sallikaa udellani: oletteko jo kauankin tuntenut Jevgêniä?

— Viime talvesta.

— Ja-ha. Ja sallikaas vielä kysyäni — mutta emmekö me istuisi?

— Sallikaa minun, isän, aivan suoraan kysyä: mitä te arvelette Jevgênistä?

— Teidän poikanne on huomattavimpia miehiä, mitä ikinä olen kohdannut, — vastasi Arkâdi vilkkaasti.

Vasili Ivânowitshin silmät aukenivat äkkiä suuriksi, ja poskille lehahti puna. Lapio kirposi häneltä kädestä.

— Te siis arvelette... — yritti hän.

— Minä olen vakuutettu... — puuttui Arkâdi puheeseen; — että teidän pojallanne on loistava tulevaisuus edessään. Hän on tekevä teidän nimenne kuuluisaksi. Siihen päätökseen tulin jo ensi kohtauksestamme.

— Kuinka ... mitenkä se kävi? — sai Vasili Ivânowitsh vaivoin sanotuksi. Riemuisa myhäily oli vetänyt erilleen hänen leveät huulensa eikä niistä enää kadonnutkaan.

— Tahdotteko tietää, kuinka me ensi kertaa kohtasimme toisemme?

— Niin ... ja yleensäkin...

Arkâdi rupesi kertomaan ja puhui Bazârowista vielä lämpimämmin ja innokkaammin kuin sinä iltana,

jolloin hän tanssi masurkkaa rouva Odintsôwin kanssa.

Vasili Ivânowitsh kuunteli häntä, kuunteli, niisteli nenäänsä, pyöritteli nenäliinaa kämmeniensä välissä, yski, pöyhötteli tukkaansa... Ei malttanut lopulta enää mies: kumartui Arkâdin puoleen ja suuteli häntä olkapäähän.

— Te olette onneni mitan täyttänyt kukkuroilleen, — puheli hän, hymyilemistään hymyillen. — Minä, se minun täytyy sanoa teille, minä ... jumaloitsen poikaani, eukosta puhumattakaan: äiti kuin äiti, tietäähän sen, mutta en minäkään uskalla ilmilausua tunteitani hänen kuultensa, minä tiedän, ett'ei semmoinen häntä miellytä. Hän ei voi sietää minkäänlaisia tunteenpurkauksia. Moni ihan moittiikin häntä sellaisesta luonteen lujudesta, se kun muka tietää ylpeyttä tai sydämen tyylyttä, mutta eihän hänen kaltaisiansa ihmisiä sovi mitata tavallisella arssinalla, eihän? Toinen, esimerkiksi, olisi vanhemmiltaan yhä vaan kiskonut ja kiskonut varoja, mutta hän, aatelkaas, hän ei ikipäivinä ole liikaa kopekkaa ottanut, jumaliste!

— Hän on omaa voittoa pyytämätön, rehellinen mies, — virkkoi Arkâdi.

— Niin juuri, omaa voittoa pyytämätön. Ja minä, Arkâdi Nikolaitsh, min'en ainoastaan jumaloitse häntä, minä olen ylpeä hänestä, ja koko minun kunnianhimoni kohdistuu siihen, että hänen biografiassansa kerran lukisi nämä sanat: "pelkän staabilääkärin poika, jonka etevät lahjat isä kumminkin jo aikaisin osasi huomata ja pani kaikki alttiiksi hänen kasvattamiseksiensa..."

Ukolta katkesi ääni...

Arkâdi puristi hänen kättänsä.

— Mitäs te luulette, — kysäisi Vasili Ivânowitsh, oltuaan hetkisen aikaa ääneti, — ei suinkaan hän lääketieteen alalla ole saavuttava sitä mainetta, jota te hänelle ennustatte?

— Tietysti ei, vaikka hän siinäkin on oleva etevimpiä tiedemiehiä.

— Milläs sitten, Arkâdi Nikolaitsh?

— Sitä on vaikea sanoa, mutta mainio mies hänestä vaan tulee.

— Mainio mies hänestä tulee! — toisti ukko ja vaipui ajatuksiinsa.

— Arina Vlâsjewna käskivät kutsumaan teelle, — lausui Anfisushka, astuessaan heidän ohitsensa, suuri vadillinen täynnä kypsiä vaapukoita.

Vasili Ivânowitsh hätkähti.

— Tuleeko kylmää kermaa vaapukkain kanssa?

— Tulee.

— Niin, mutta katso, että olisi kylmää. Älkää kursailko, Arkâdi Nikolaitsh, ottakaa vaan lisää. Missä se Jevgêni viipyy?

— Tääll' ollaan, — kuului Bazârowin ääni Arkâdin kamarista.

— Ahaa! Menit ystävätäsi tapaamaan, mutta myöhästyitkin, amice; me olemme tässä jo tarinoineet kauan aikaa. Mutta lähdetäänpäs nyt teetä juomaan, äiti käski. Minun pitäisi sitä paitsi puhua sinun kanssasi eräästä asiasta.

— Mistä niin?

— Tääll' on muuan talonpoika, joka sairastaa ikterusta.

— Keltatautiako, niinkö?

— Niin, kroonillista ja peräti itsepäistä ikterusta. Minä olen määrällyt hänelle rantasappea ja kuismaa, olen käskenyt syömään porkkanoita, olen antanut soodaa, mutta kaikki nämä ovat vain palliativisia keinoja; pitäisi saada jotain repäisevämpää. Kyllähän sinä naurat lääketieteelle, mutta olenpa vakuutettu, että saan sinulta asiallisia neuvoja. Mutta siitä tuonnempana. Nyt käydään teetä juomaan. Vasili Ivânowitsh hyppäsi ketterästi pukilta ja alkoi hyräellä "Robertista":

Ja lain ja lain ja lain me laadimmekin:
Jo rie... jo rie... jo riemu raikukoon.

— Merkkillinen vilkkaus! — virkkoi Bazârow, astuen akkunan äärestä pois.

Tuli puolipäivä. Aurinko paahtoi tiheän, vaalean pilviharson takaa. Hiljaisuutta kaikkialla. Kukot vain kiukkuisesti kiekahtelevat toisillensa tuolla kylässä, herättäen jokaisessa, ken niitä kuunteli, omituista tuskaa ja ikävän tunnetta, ja jostain pitkän puun latvasta kajahteli myötäänsä haukanpojan piipitys, ikäänkuin itkien ketä luoksensa kutsuisi. Arkâdi ja Bazârow loikoivat maassa pienen heinäruon siimeksessä, levitettyään allensa pari syyllistä kahisevan kuivia, mutta yhä vieläkin vehreitä, hyvänhajuista heiniä.

— Tuo haapa tuolla, — puheli Bazârow, — muistuttaa minulle mieleen lapsuuden päiviä. Se kasvaa kuopan laidalla — siinä oli ollut aikoinaan tiilivaja — ja siihen aikaan minä olin vakuutettu, että tuossa kuopassa ja haavassa on jonkunlainen taikavoima: minun ei tullut koskaan ikävä, istuissani siellä. En ymmärtänyt silloin sitä, että min'en ikävöinyt juuri siitä syystä kuin olin lapsi. Nyt minä olen täysikasvuinen; eipäs tehoakaan enää taika.

— Kuinka kauan sinä olet viettänyt täällä yhteensä? — kysyi Arkâdi.

— Pari vuotta perättäin; sittemmin käytiin täällä pistäymällä vain. Kululla oltiin yhtämittaa. Enimmin sitä sentään kaupungeissa vetelehdittiin.

— Onko tämä kartano jo miten vanha?

— Vanha se on. Vaari sen rakensi, äidin-isä.

— Mikä hän oli?

— Hitto ties. Sekundimajori tai jotain sellaista. Palveli Suvorowin armeijassa ja myötäänsä kertoi retkistään Alppien yli. Valehteli kaiketikin.

— Ilmankos teillä onkin vierashuoneessa Suvorowin muotokuva. Minä pidän paljon tällaisista rakennuksista kuin teidän, vanhan-aikuisista, lämpöisistä; niissä on joku erityinen tuoksukin.

— Pyhimysten kuvain lamppuöljy ja maitokamari, ne ne löyhkää, — sanoi Bazârow haukotellen. — Entäs sitä karpästen paljoutta näissä armaissa pikku rakennuksissa! Hyh!

— Sanopas, — virkkoi Arkâdi hetken kuluttua, — ei suinkaan sinua lapsena kovalla pidetty?

— Näethän, millaiset minulla on vanhemmat. Ei ankaruutta alunkaan.

— Rakastatko heitä, Jevgêni?

— Rakastan, Arkâdi.

— He rakastavat sinua niin kovasti. Bazârow ei vastannut mitään.

— Tiedätkös, mitä minä tässä ajattelen? — sanoi hän, heittäen kätet niskan taakse.

— En tiedä. Mitä niin?

— Näin minä aattelen: hätäkös minun vanhempieni on eläessä? Isä kuusikymmentä vuotta vanha ja sittenkin vaan yhä hommaa, puhuu "palliativisista" keinoista, parantelee ihmisiä, osoittaa jalomielisyyttä talonpoikia kohtaan: elämä kuin silkkiä vain. Ja hyvä on äidinkin olla: hänen päivänsä on niin täyteen ahdettu kaikenlaista puuhaa, hohhoijaamista ja voivoijaamista, ett'ei jouda muuta miettimäänkään, mutta minä...

— Mutta sinä?

— Niin, minä: tässä mä nyt virun ruon suojassa... Kovin on kapea tämä sija, minkä minä täytän, niin peräti pikkuruinen, verrattuna muuhun avaruuteen, missä minua ei ole, ja millä ei ole mitään tekemistä minun kansani; ja se aikakin, mikä minun onnistuu elää, on niin mitätön sen iankaikkisuuden rinnalla, missä minua ei ollut eikä tule olemaankaan... Ja tässä atomissa, tässä matemaattisessa pisteessä veri sittenkin kiertokulkuansa pitää, ja aivot työtään tekevät, jotain tavoitellen... Kauheata sekasotkua! Jonnijoutavaa!

— Maltas: tuo, mitä nyt sanoit, soveltuu yleensä joka ihmiseen.

— Oletpa oikeassa, — yhtyi Bazârow. — Minun tarkoitukseni olikin sanoa, että heillä, minun vanhemmillani näes, on kätet täynnä työtä, oma mitättömyys ei heitä huolestuta, ei se tunnu heistä ilkeältä ... mutta minä ... min'en tunne muuta kuin ikävää ja kiukkua.

— Kiukkuako? Miksikäs kiukkua?

— Miksikö? Sinäkö kysyt: miksikä. Oletko sitten unohtanut?

— Muistan kyllä kaikki, mutta sittenkään en myönnä olevasi oikeutettu kiukkuun. Sinä olet onneton, olkoon niin, mutta...

— He-hee, Arkâdi Nikolâjewitsh! Sinähän, huomaan ma, käsität rakkauden niinkuin kaikki muutkin uusimmat nuoret miehet: tipu, tipu, kanaseni, tipu! mutta kun vain tuo kanaseni alkaa lähestyä, niin kâpälâmäkeen! — En minä ole sellainen. Vaan riittää jo tätä. Mitä ei voi muuksi muuttaa, siitä on häpeä puhuakin. — Hän kääntyi kyljelleen. — Kas tuossa muurahainen, uljas poika, vetää retuuttaa puolikuollutta kârpästä. Kisko, veikkonen, kisko! Äläkä välitä, jos toinen haristelee vastaan; käytä hyödyksesi sitä, että sinulla eläimenä on oikeus olla tuntematta sääliä; toisin meidän, ihmisten muka, jotka ovat oman itsensä mutkistaneet ja murtaneet jos mihin päin.

— Paras mies tuollaista puhumaan! Milloinka sinä olet itseäsi murrellut?

Bazârow nosti päänsä.

— Silläpä minä ylpeilenkin. Ei ole oma käsi tätä miestä murtanut; niinpä ei naikkonenkaan häntä murra. Amen! Ja sen pituinen se! Tästä asiasta et kuule minulta enää sanaakaan.

Ystävykset loikoivat jonkun aikaa ääneti.

— Niin — alkoi Bazârow taas —; kummallinen olento se vaan on, tuo ihminen. Kun syrjästäpäin ja kauempaa katselee tätä umpeata elämää, mitä täällä "isät" viettävät, niin mitäpä sen parempaa luulis kaipaavankaan? Syö ja juo ja tiedä menetteleväsi aivan sääntöjen mukaan, kaikkein viisaimpaan viisiin. Mutta eipäs vaan: ikäväksi pistää. Tahtois saada tekemistä ihmisten kanssa, vaikkapa haukkuakin heitä, kunhan vaan olisi tekemisissä niitten kanssa.

— Elämä pitäisi järjestää sillä tavalla, että jok'ainoa silmänräpäys siinä olisi tärkeä, — lausui Arkâdi miettävästi.

— Äläs muuta! Tärkeys, vaikka tuultakin pieksäisi, maistaa makealta. Ja vielä se tärkeyskin miten kuten mukiin menisi ... mutta se jokapäiväisyys, se jokapäiväisyys!

— Jokapäiväisyyttä ei ole olemassa sille, joka vaan ei ota sitä tunnustaakseen.

— Hm ... Sinä lausuit *toisapäisen yleisen puheenparren*.

— Mitenkä? Mitä sinä tuolla nimityksellä tarkoitat?

— Tätä juuri: jos sanoo, esimerkiksi, että sivistys on hyödyllistä, niin se on yleinen puheenparsi; mutta jos sanoo, että sivistys on vahingollista, niin se on toisapäinen yleinen puheenparsi. Se kuuluu hiukan uljaammalta, mutta merkitsee itse asiassa aivan samaa.

— Mutta missäs se totuus on, kummallako puolen?

— Missä? Minä vastaan kuin kaiku: missä?

— Oletpa alakuloisella tuulella tänään, Jevgêni.

— Oikeinko? Päivä se kai tässä miehen pilalle paahtaa, eikä vaapukoitakaan pitäisi syödä niin paljon.

— Siinä tapauksessa lienee paras hiukan nukahtaa, — virkkoi Arkâdi.

— Kenties, mutta älä sitten katselekaan minua: nukkuvan ihmisen naama näyttää aina typerältä.

— Eikös sinun ole yks'kaikki, mitä muut sinusta ajattelevat?

— Enpä oikein tiedä mitä tuohon sanoa. Oikean ihmisen ei pitäisi olla tuosta tietävinäänkään. Oikea ihminen on se, joka ei anna aihetta ajattelemiseen, vaan jota pitää joko totella tai vihata.

— Kummallista! Minä puolestani en vihaa ketään, — lausui Arkâdi, jonkun aikaa mietittyänsä.

— Minä taas puolestani hyvin monta. Sinä olet hempeä henki, vesivelli; sinusta sitten vihaajaksi! Sinua jänistää, sinä luotat liian vähän itseesi...

— Entäs sinä, — keskeytti Arkâdi; — luotatko sinä itseesi? Hyvinkö arvaat korkealle oman itsesi?

Bazârow oli tuokion aikaa vaiti.

— Kun kohtaan sellaisen ihmisen — puhui Bazârow harvalleen, — joka ei minun edessäni sano pass,

silloin minä muutan mielipiteeni omasta itsestäni. Vihata! Niinpä sinä, esimerkiksi, sanoit tänään, astuissasi meidän kylänvanhimman Filípin tuvan ohitse — tupa puhdas ja soma semmoinen — sanoit, että silloin Venäjä vasta saavuttaa täydellisyytensä, kun vihoviimeiselläkin musikkalla on tuommoinen asunto, ja että jokaisen täytyy työskennellä sen päämäärän saavuttamiseksi... Mutta minun pisti vihakseni tuo vihoviimeinen musikka, tuommoinen Filíp tai muu Sídor, jonka tähden minun pitää ponnistella hiki hatussa, ja joka tuskin kiitostakaan minulle sanoo ... ja viis minä hänen kiitoksistaan! ... No niin, hän rupeaa asumaan puhtaassa pirtissä, ja minusta rupeaa takkiainen kasvamaan, — entäs sitten?

— Ole jo, Jevgêni! ... Sinua kuunnellessa täytyy väkisinkin myöntää niitten olevan oikeassa, jotka moittivat meitä prinsippien puutteesta.

— Niinhän sinä puhut juuri kuin setäsi. Prinsippejä yleensä ei ole olemassa. Etkös sitä tähän saakka ole hoksannut? Prinsippejä ei ole, mutta aistimuksia on. Niistä riippuu kaikki.

— Mitenkä niin?

— Sitenkä niin. Minä, esimerkiksi, olen kieltoperäisellä kannalla, sillä siihen minut saattaa aistimus. Minun on hauska kieltää, minun aivoni ovat sellaiset rakenteeltaan — ja siinä se! Miksikä minua miellyttää kemia? Miksikä sinä syöt mielelläsi omenata? Aistimuksesta taaskin. Sama juttu justiin. Sen syvemmälle ihmiset eivät pääse. Tätä ei sinulle sano joka mies, enkä minäkään enää toista kertaa sitä sinulle sano.

— Vai niin? Rehellisyys — sekin on siis aistimusta?

— Mitäs se ois?

— Mutta, Jevgêni! — virkkoi Arkâdi murheellisella äänellä.

— Mitä? Vai niin? Eikö miellytä? — keskeytti Bazârow. — E-hei, veikkonen! Kun kerran olet päättänyt niittää maahan kaikki tyyni, niin älä karta omia kinttujaskaan! ... Mutta, jopa sitä on tarpeeksi filosofioitu. "Luonto löyhyyttää unen äänettömyyttä", sanoi Púshkin.

— Ei hän ole sellaista milloinkaan sanonut, — virkkoi Arkâdi.

— No, ellei ole sanonut, niin hänen olisi sopinut tai pitänyt sanoa niin, runoilija kun oli. Niin vainenkin, sotapalveluksessa se mies varmaankin oli.

— Púshkin ei ollut ikinä sotilaana.

— No, mutta hänellä on joka sivulla: "Taisteluun, taisteluun, Venäjän kunnia kutsuu!"

— Puita heiniähän sinä mätät omasta päästäsi. Parjaustahan tuo tuommoinen on!

— Parjausta? Entäpä sitten? Kylläpä keksi sanan, minua muka pelottaakseen! Parjaa sinä ihmistä minkäs jaksat, kymmenen kertaa enemmän hän sietäis.

— Parast' on, kun käydään maata, — virkkoi Arkâdi harmissaan.

— Mitä suurimmalla mielihyvällä, — vastasi Bazârow.

Mutta ei nukuttanut kumpaakaan. Omituinen, vastenmielinen tunne kouristi sydäntä kumpaiseltakin. Viiden kuuden minutin perästä he avasivat silmänsä ja katsahivat toisiinsa, sanaakaan sanomatta.

— Katsopas, — virkkoi äkkiä Arkâdi, — tuolla irtautui vaahterasta kuiva lehti, ja nyt se putoaa maata kohti; sen liikkeet muistuttavat täydellisesti perhosen lentoa. Eikös tuo ole omituista: Murheellisin masennus ja kuolema aivan samanlaista kuin hilpein ilo ja elämä!

— O minun ystäväni, Arkâdi Nikolájewitsh! — huudahti Bazârow. — Yksi pyyntö vain: älä puhu kauniisti.

— Puhun, niinkuin osaan... Tuohan on lopulta despotismia. Minulle johtui tuo ajatus mieleen; miks' enkäs saisi sitä lausua ilmi?

— Niin. Mutta miks' enkäs minäkin saisi lausua ajatustani ilmi. Minä arvelen, että puhua kauniisti on säädyttöntä.

— Mikäs se sitten on säädyllistä? Haukkuminenko?

— Ohoo! Sinähän, näen mä, aiot lähteä tallustamaan setäsi jälkiä.

Kuinka iloiseksi tuo idiotti tulisikaan, jos kuulisi nyt sinua!

— Miksikä sinä sanoitkaan Pâvel Petrôwitshia?

— Sanoin häntä aivan asianmukaisesti: idiootiksi.

— Mutta tuohan on sietämätöntä! — huudahti Arkâdi.

— Kas, kas! Sukulaisuuden tunne elähti ja älähti, — virkkoi Bazârow tyynesti. — Sitkeässä se vaan istuu, sen olen huomannut. Ihminen on altis kieltäymään vaikka mistä, hän luopuu mistä ennakkoluulosta hyvänsä, mutta mennä tunnustamaan, että esimerkiksi velimies, joka toisilta nenäliinoja puhaltelee, on varas — se käy yli hänen voimainsa. Ja todellakin: *minun* veljeni, nähkääs, *minun* ... ja hänkö ei olisi nerojen nero? ... Mahdotonta.

— Minussa elähti vain oikeamielisyyden tunne eikä ensinkään sukulaisuus, — tiuskasi Arkâdi. — Mutta kosk'et sinä sitä tunnetta ymmärrä, kosk'ei sinussa ole sitä "aistimusta", niin et sinä osaa sitä arvostellakaan.

— Toisin sanoen: Arkâdi Kirsânow seisoo liian korkealla minun ymmärrykselläni käsittää. — Kumarrun ja vaikenen.

— No mutta, Jevgêni! Tällä tapaahan me oikein riitaannumme.

— Kuules, Arkâdi! Teepäs mulle mielihyvä: riitaannutaanpas kerrankin oikein kunnan lailla ... niin että silmät päässä pyörii, niin että siihen paikkaan pakahtuu.

— Mutta siitähän saattaa loppujen lopuksi...

— Tulla tappelu, niinkö? — keskeytti Bazârow. — Entäs sitten? Tässä näin, kahisevain heinäin päällä, keskellä tällaista idyllisyyttä, syrjässä maailmasta, ja kaukana ihmisten silmistä, — käyhän se laatuun. Mutta et sinä minulle piisaa. Minä kuristan sinua kurkusta heti kohta...

Bazârow levitti pitkät ja luisevat sormensa... Arkâdi kääntyi, varustautuen suotta-aikoja vastarintaan muka... Mutta ystävän kasvat näyttivät niin pahaenteisiltä, tuossa vääristyneitten huulten hymyssä ja säihkyissä silmissä ilmeni niin täyden toden uhka, että Arkâdia väkisinkin rupesi pelottamaan.

— Ahaal Tännekös herrat ovat lymyneetkin! — kajahti samassa Vasili Ivânovitshin ääni, ja esiin astui vanha staabilääkäri, yllään kotitekoinen aivinainen takki ja päässä olkihattu, kotitekoa sekini. — Minähän tässä etsin ja etsin teitä... Mainionpa olette valinneetkin paikan ja mieluisassa askartelette toimessakin. Maata "maassa" ja katsella "taivasta". Siinä, tiedättekös, on joku erityinen merkitys!

— Minä katson taivaasen silloin vain kuin tekee mieli aivastaa, — murahti Bazârow, — lisäten puoliääneen Arkâdille: — Säälä, että tuli väliin.

— Älähän nyt enää, — kuiskasi Arkâdi, salavihkaa puristaen ystävänsä kättä. — Mutta eihän ajan pitkään mikään ystävyys saata estää tällaisia yhteentörmäyksiä.

— Tässä minä teitä katselen, nuoret ystäväni, — puheli sillä välin Vasili Ivânovitsh, päätään nyökyttellen ja kädet päällekkäin nojautuen eränsen sangen ovelasti väännettyyn, omatekoiseen keppiin, johon koukun asemesta oli leikattu turkkilaisen pää, — katselen teitä enkä kyllääni saa. Mikä voima teissä, mikä nuoruuden kukoistus! Kuinka paljon kykyä, talangeja! Sanalla sanoen Castor ja Pollux!

— Heh-heh! Ihan jo mytologiaan huippasi! — virkkoi Bazârow. — Heti näkee, ken aikoinaan on ollut latinassa luja. Antoihan ne sinulle hopeamitalinkin latinalaisesta aineesta, vai mitä?

— Dioscurot, Dioscurot! — toisti Vasili Ivânovitsh.

— Älähän nyt, isä, älähän rupea hempeäksi.

— Yhden ainoan kerran vain näin pitkästä, pitkästä aikaa, — jupisi ukko. — Muutoin, enhän minä teitä, hyvät herrat, lähtenyt hakemaan, puhuakseni teille komplimentteja, tulini ensiksikin ilmoittamaan, että pian käydään päivälliselle, ja toiseksi tahdoin sinulle, Jevgêni, jo ennakolta antaa tiedoksi... Sinä olet ymmärtäväinen mies, tunnet ihmiset, tunnet naisväenkin, ja senpä vuoksi ... et pane pahaksesi... Äiti näet tahtoi toimituttaa kirkossa kiitosrukouksen sinun tulosi johdosta. Älä aattelekaan, että minä pyydän sinua läsnäolemaan siinä; se on toimitettu jo, mutta isä Aleksei...

— Pappiko?

— No niin, se meidän kirkkoherra. Hän näes ... hän tulee meille päivälliselle... En osannut sellaista arvatakaan, enkä minä edes kehoitellutkaan ... ties miten se näinpäin kääntyi ... hän ymmärsi minut

väärin... Niin no, ja sitten Arina Vlâsjewnakin... Sitä paitsi hän on sangen hyvä ja järkevä mies.

— Eihän hän minun osaani poskeensa pistä, vai? — kysyi Bazârow.

Vasili Ivânowitsh nauramaan.

— Johan sinä nyt!

— Muuta minä en vaadikaan. Pöytään minä olen valmis käymään kenen kanssa hyvänsä.

Vasili Ivânowitsh korjasi hattuaan.

— Tiesinhän sen jo ennakolta, — lausui hän, — että sinä olet yläpuolia kaikkien ennakkoluulojen. Ja mitäpäs sinusta puhukaan ... eihän niitä ole minullakaan, vaikka olen jo vanha ukko, kahdennella seitsemättäkymmentä. (Vasili Ivânowitsh ei rohjennut tunnustaa, että hän itsekin oli halainnut kiitosrukouksen pitämistä... Hän oli yhtä jumalinen kuin vaimonsakin.) Mutta isä Aleksei tahtoi mielellään tutustua sinun kanssasi. Sinä miellyt häneen ihan varmaan, saatpa nähdä. Ei hän pane vastaan, vaikka pistettäis niinkuin korteiksikin eikä ... mutta tämä vain näin meidän kesken — vaikka piippuunkin.

— Niin no, päivällisen perästä lyödään nakkia, ja minä voitan hänet puti puhtaaksi.

— Peräst' kuuluu, peräst' kuuluu. Ei se suussa, mikä huulilla.

— Mitä? Ettäkö sinäkin vielä vanhalta muistiltasi? — kysäisi Bazârow erityisellä äänenpainolla.

— Ettes häpeä, Jevgêni... Mikä ollutta, se mennyttä. No niin, minä olen valmis tämän arvoisan vieraamme kuullen tunnustamaan, että nuorempana minussa kyllä oli tämä intohimo, mutta jopa se maksoi, jos maistuikin! ... Kylläpäs tänään päivä paahtaa. Sallikaa istahtaa viereenne, hyvät herrat. Enhän häirinne?

— Ette suinkaan, — vastasi Arkâdi.

Vasili Ivânowitsh laskeutui ähkien maahan.

— Kovin tämä teidän nykyinen asemanne tässä, arvoisat herrat, — aloitti hän — kovin se muistuttaa mieleeni entistä sotilas-uraani, elämää nuotioilla... Näin sitä ennenkin laitettiin haavansitomo jonnekin heinäruon suojaan ... kiitti Jumalaa, kun edes sellaiseenkaan paikan sai. — Ukko huokasi. — Paljon sitä minäkin jo olen aikoinani nähnyt, paljon. Niinpä esimerkiksi, jos suvaitsette, juttelen teille erään soman kohtauksen niiltä ajoilta, jolloin rutto raivosi Bessarabiassa...

— Ja jostako sinä sait Wladimirin? — puuttui Bazârow puheeseen. — Vanha juttu, tuttu juttu. Mutta kuulehan, miks'et sinä kanna sitä?

— Johan minä sanoin sinulle, ett'ei minussa ole ennakkoluuloja, — murahti Vasili Ivânowitsh (eilisiltana vasta hän oli ratkottanut takistaan punaisen nauhan pois) ja rupesi kertomaan tapausta ruton ajoilta. — Mutta hänpä nukkuu jo, — kuiskasi hän äkkiä Arkâdille, osoittaen poikaansa ja myhähtäen hyväntahtoisesti. — Jevgêni! — lisäsi hän sitten ääneensä. — Nouse pois: käydään päivälliselle.

Isä Aleksei, kookas ja pyylevä, tukka tuuhea, huolellisesti kammattu, punasinervä vyö silkkisen papisviitan ympärillä, näytti olevan varsin vikkela ja näppärä mies. Hän riensi ensimmäisenä puristamaan Arkâdin ja Bazârowin kättä, ikäänkuin jo ennakolta ilmoittaen ymmärtävänsä varsin hyvin, ett'eivät he hänen siunaustansa kaipaa ja käyttihe ylipäänsäkin sangen suoravaisesti. Ei hän itseään häväissyt eikä muitakaan suututtanut; teki tilaisuuden sattuessa pilkkaa seminaarin latinasta ja puolusti arkkipiispaansa; joi kaksi lasillista viiniä, mutta kieltäytyi kolmannesta; otti vastaan Arkâdin tarjoaman sikarin, mutta ei ruvennut polttamaan sitä, kotia sanoi vievänsä. Hiukan vastenmielistä oli hänessä vain se, että myötäänsä kohotteli kättänsä verkalleen ja varovasti, saadakseen karpäsiä kiinni kasvoiltaan ja välistä likisti ne siinä kuolijajaksi.

Korttipöytään hän sanoi hyvin tynnosti käyvänsä lystin vuoksi, mutta tuo lysti päättyi siihen, että hän voitti Bazârowilta 2 ruplaa 50 kopekkaa pankossa — Arina Vlâsjewnan talossa ei ollut vihiäkään hopealaskusta. — Äiti se yhä edelleen istui poikansa vieressä, peliin osaa ottamatta, yhä edelleen poski nyrkin nojassa, nousten vain tuon tuostakin käskemään, että vieraille tuotaisiin sitä tai tätä hyvää. Hän ei uskaltanut hyväillä poikaansa, eikä tämäkään rohkaissut häntä siihen. Ja olihan Vasili Ivânowitsh varoittanut emäntäänsä "häiritsemästä häntä, sillä nuori väki näet ei ole kovinkaan karkäs semmoiseen."

Turha on sanoakaan, mitä kaikkea päivällispöydässä tänään oli tarjolla: Timofêitsh oli omassa

personassaan jo aamunhämärissä ajaa jyristänyt hankkimaan jotain erityistä tsherkassilaista lihaa; kylänvanhin oli hevoskyydissä käynyt toiselta haaralta hakemassa mateita, kiiskiä ja krapuja; pelkistä sienistä oli kylän ämmille maksettu 42 kopekkaa vaskessa.

Mutta Arina Vlâsjewnan silmät, jotka hellittämättä olivat kiintyneet Bazârowiin, puhuivat muutakin kuin pelkkää rakkautta ja hellyyttä: niissä ilmeni uteliaisuuden ja pelvon sekaista murhettakin, ilmeni omituinen, hiljainen moite. Bazârowilla puolestaan ei ollut aikaa ruveta ottamaan selkoa, mitä nuo silmät puhuvat: harvoin hän äitinsä puoleen kääntyi, silloinkin vain lyhyesti kysäisten jotain. Kerran hän pyysi äitinsä kättä "onneksi" ja Arina Vlâsjewna laski hiljaa pienen, pehmeän kätensä hänen leveille ja kankeille kämmenilleen.

— No niin, — kysäisi äiti, kotvasen kuluttua, — eikö tehonnut?

— Kahta hullummin rupesi käymään, — vastasi toinen, välinpitämättömästi naurahtaen.

— Hyö riskeeraavat sangen paljon, — virkkoi isä Aleksei ikäänkuin osaa-ottavasti, silittäen kaunista partaansa.

— Napoleonin ohjesääntö, bâtjushka, Napoleonin ohjesääntö, — lausui Vasili Ivânowitsh, lyöden ässän pöytään.

— Sepä hänet vihdoin veikin pyhän Helenan saarelle, — virkkoi isä Aleksei, kaataen valtilla hänen ässänsä.

— Etkö suvaitsi viinamarja-vettä, Jenjûsha? — kysyi Arina Vlâsjewna.

Bazârow kohautti vaan olkapäitään.

* * * * *

— Ei! — lausui Bazârow seuraavana päivänä Arkâdille, — pois minä lähden täältä huomispäivänä. Ikävä täällä on; tekisi mieli ryhtyä työhön, mutta mahdotonta. Lähden tästä teille taas; sinnehän minulta jäivät kaikki preparaattitkin. Teillä saattaa ainakin sulkeutua työhuoneesensa. Entäs täällä? Isä se myötäänsä vakuuttelee: "minun kabinettina on sinun vallassasi, siellä ei sinua kukaan häiritse", mutta itse hän yhä vaan ympärillään pyörii. Eikä sitä oikein ilkeäkään sulkeutua häneltä kamariinsa. Ja äiti kanssa! Minä kuulen, kuinka hän seinän takana huokailee ja ikävöitsee minua, mutta kun menen hänen luokseen, niin ei hänellä ole mitään minulle sanomista.

— Kovin hänen tulee nyt paha mieli, — virkkoi Arkâdi; — isän myös.

— Tulenhan minä vielä takaisin.

— Milloinka?

— Kun lähden Pietariin.

— Ylen on minun sääli äitiäsi.

— Mitenkä niin? Marjoillaanko lumosi pojan, vai? Arkâdi painoi päänsä alas.

— Sin' et tunne äitiäsi, Jevgêni. Hän on kelpo nainen, eikä siinä kyllä: hän on älykäskin nainen, usko pois. Tänään me haasteltiin hänen kanssaan puolisen tuntia, ja varsin järkevästi, ja intressanttia hänen puheensa olikin.

— Minusta varmaankin juttelitte pitkin ja poikin.

— Puhuttiin muustakin kuin sinusta.

— Saattaa olla. Sinä nähnet enemmän, kun katselet syrjästä. Jos nainen saattaa ylläpitää keskustelua puolisen tuntia, niin sehän on todellakin hyvä merkki. Mutta pois minä lähden sittenkin.

— Vaikeaksi sinun käy ilmoittaa heille aikomuksesi. He puolestaan yhä vain keskustelevat siitä, mitähän me muka kahden viikon perästä rupeamme tekemään.

— Vaikeaksipa kyllä. Ja hittoko minut vielä riivasi härnäämään isää: äsken hän ruoskitutti erään veron-alaisen talonpoikansa ja oikein siinä tekikin ... niin, niin, älä katso minuun tuollaisella kauhistuksella ... oikein hän siinä teki, sillä mies oli varas ja patajuoppo; mutta isä ei olisi mitenkään suonut, että se minullekin olisi, kuten sanotaan, tietä annettu. Hän nolostui kauheasti, ja nyt minä vielä pahoitan hänen mielensä... No, vähät siitä; kylläpähän helpottaa, kun aika tulee.

Bazârow sanoi: "vähät siitä", mutta päivä kului umpeen, ennenkuin hän viimeinkin päätti ilmoittaa aikeensa Vasili Ivânowitshille. Vasta illalla, sanoessaan hyvää yötä, hän haukotellen virkkoi:

— Niin ... olin vähällä unohtaa. Lähetäpäs huomenna meidän hevosia Fedôtin luokse holliin.

— Lähteekös herra Kirsânnow meiltä pois?

— Lähtee, ja minä lähden mukaan. Vasili Ivânowitsh pyörähti ympärinsä.

— Sinäkö lähdet?

— Niin, se on välttämätöntä. Toimitahan, ole hyvä, ne hevoset.

— Kyllä, — änkytteli ukko, — holliin, jaha ... mutta ... mutta ... mitenkäs tämä nyt oikein?...

— Minun pitää lähteä Arkâdin luokse vähäksi aikaa. Sieltä palajan taas tänne.

— Niin, niin, vähäksi aikaa ... jaha — Vasili Ivânowitsh veti nenäliinan taskustaan ja niistäessään painui melkein maahan asti. — Miksikäs ei? ... saadaanhan ne hevoset ... saadaan. Minä luulin sentään, että sinä olisit täällä ... kauemminkin. Kolme päivää... On se sentään kolmen vuoden perästä hiukan liian lyhyt aika, liian lyhyt, Jevgêni!

— No mutta sanoinhan minä sinulle, että tulen takaisin. Minun ei auta, minun pitää lähteä.

— Pitää... No niin! Velvollisuus ennen kaikkea... Jaa, niin hevosiako! Kyllä ... Arina ja minä, emmehän me tosin sellaista osanneet aavistaakaan. Vast'ikään hän pyysi naapurista kukkasia: olis huoneesi koristanut. — Vasili Ivânowitsh ei maininnutkaan siitä, kuinka hän joka aamu, päivän koittaessa, tohvelit vain paljaissa jaloissaan, seisoi neuvottelemassa Timofêitshin kanssa, veti vapisevin käsin esille rikkinäisiä seteleitä, yhden toisensa perästä, määrällen hänelle ostoksia kaikenlaisia, ja liiatenkin pannen painoa ruokatavaroille ja punaiselle viinille, joka näkyi kovasti miellyttäneen nuoria herroja. — Pääasia on vapaus; se se on minunkin periaatteeni ... jokainen tehkoon niinkuin hyväksi näkee, ei ketään...

Hän vaikenä äkkiä ja läksi ovea kohti.

— Pian tavataan taas, isä, ihan varmaan.

Mutta Vasili Ivânowitsh kädellään vain viittasi ja meni menojaan. Makuukammioon tultuaan, hän huomasi vaimonsa jo nukkuvan ja rupesi sopottamalla lukemaan rukouksiansa, jott'ei herättäisi häntä. Mutta Arina Vlâsjewna heräsi sittenkin.

— Sinäkö se olet, Vasili Ivânowitsh? — kysyi hän.

— Minä, eukkoseni.

— Jenjûshanko luota tulet? Minä, tiedätkös, olen tässä pelkäänyt: lieneekö hänen oikein mukava maata sohvalta? Käsinkin minä Anfîsushkan nostamaan sinne sinun kenttämattressisi ja uusia tyynejä kanssa; olisin antanut hänelle meidän höyhenpatjankin, mutta hän muistaakseni ei suvaitse pehmeätä alustaa.

— Ole rauhassa, muori kulta. Kyllä hänen on siinä varsin mukava. — O Herra Jumala, armahda meitä syntisiä, — jatkoi hän puoliääneen rukoustansa. Hänen oli sääli vanhaa emäntäänsä: hän ei hennonnut yöksi ilmaista hänelle, mikä sydänsuru häntä uhkaa.

* * * * *

Bazârow ja Arkâdi läksivät huomenissa. Aamusta aikain vallitsi koko talossa masentunut mieli. Anfîsushka se myötäänsä pudotteli astioita maahan. Fetjkakin oli neuvoton eikä lopulta osannut sen parempaa kuin otti ja riisui saappaat jaloistaan. Vasili Ivânowitsh hyöri ja pyöri enemmän kuin koskaan ennen: koetti nähtävästikin olla rohkealla mielin, puhui kovalla äänellä ja tömisteli jalkojaan, mutta posket oli miehellä lerpallaan, ja katse se myötäänsä siipaisi poikaa.

Arina Vlâsjewna itkeä tihusteli hiljaa. Hän olisi joutunut aivan suunniltaan eikä olisi kyennyt itseään hillitsemään, ellei mies jo aamulla varhain olisi kokonaista kaksi tuntia koetellut häntä tyyntyellä. Mutta kun Bazârow, monta monituista kertaa vakuuteltuansa, että hän viimeistään kuukauden kuluttua palajaa takaisin, vihdoinkin oli irtaantunut pidättelevistä syleilyistä ja noussut tarantassiin, — kun hevoset läksivät liikkeelle ja kellot alkoivat kilkatuksensa ja pyörät pyörinensä, — kun ei enää niitäkään näkynyt, ja pölypilvetkin olivat hälvenneet, — kun Timofêitsh, selkä kokonaan kyyryssä, horjuen läksi

astumaan pientä koppiansa kohti, — kun vanhukset olivat jääneet yksin omaan taloonsa, joka sekin näytti äkkiä lyhyhistyneen ja ränsistyneen, — silloin Vasili Ivânowitsh, joka vielä moniahta silmänräpäys sitten niin uljaasti oli heiluttanut nenäliinaansa, vaipui tuolille, ja pää retkahti rinnalle.

— Jo hylkäsi meidät kuin hylkäsikin, — änkytteli hän. — Hylkäsi. Ikävystyi aikojansa täällä meidän kanssamme. Yksin olen nyt, yksin kuin orpo! — toisti hän monta kertaa, ojentaen joka kerta kätensä, etusormi sojossa.

Silloin Arina Vlâsjewna astui hänen luokseen, painoi harmaan päänsä hänen harmaata päätänsä vasten ja puhui:

— Minkäs sille tekee, Vâsja! Irti lohkeaa talosta poika kuin leivästä kannikka. Niin on poika kuin havukka: teki mieli — lensi luo; teki mieli — lensi pois; mutta sinä ja minä, me olemme kuin kaksi homesientä puunkolossa rinnatusten, emmekä liikahdakaan. Ja niin minä en koskaan luovu sinun luotasi, niinkuin et sinäkään minun luotani luovu.

Vasili Ivânowitsh veti kädet kasvoiltansa ja syleili vaimoansa, elämänsä toveria, syleili lujasti kuin ennenkin, nuoruuden päivinä: Arina oli lohduttanut häntä hänen murheessansa.

XXII.

Ääneti, silloin tällöin vain vaihtaen sanan ja toisen, ystävykset saapuivat Fedôtin talolle. Bazârow ei ollut oikein tyytyväinen itseensä. Arkâdi ei ollut tyytyväinen häneen. Sitä paitsi kalvoi Arkâdin sydäntä tuommoinen omituinen, aiheeton kaiho, jota eivät tunne muut kuin hyvin nuoret ihmiset.

Kuski valjasti verekset hevoset tarantassin eteen, kiipesi pukille ja kysäisi:

— Oikealleenkos lähtään vai vasemmalle?

Arkâdi hätkähti. Tie oikealle vei kaupunkiin ja sieltä kautta kotia, tie vasemmalle rouva Odintsôwin hovia kohti.

Hän vilkaisi Bazârowiin.

— Jevgêni, — kysyi hän: — vasemmalleko? Bazârow kääntyi pois päin.

— Mitä tyhmyyksiä nyt? — murahti hän.

— Tyhmyyksiä tietenkä, — vastasi Arkâdi. — Entäpä sitten? Eihän se ois meiltä ensi kertaa.

Bazârow veti lakin otsalleen.

— Tee kuin tahdot, — virkkoi hän viimein.

— Ann'mennä vasemmalle! — kiljaisi Arkâdi. Tarantassi läksi vierimään Nikóljskojeta kohti. Mutta nyt, kun ystävykset olivat päättäneet tehdä "tyhmyyksiä", nyt he keskustelivat vieläkin vähemmin, näyttivät pä melkein äkäisiltä.

Jo siitä päättäen, millä tavalla hovimestari otti heidät vastaan rouva Odintsôwin asunnon kynnyksellä, he huomasivat menetelleensä ajattelemattomasta antautuessaan hetkellisen oikun johdettaviksi. Heitä ei nähtävästäkään oltu odotettu. Vierashuoneessa he saivat istua kahden kesken jotenkin kauan ja jotenkin nolonnäköisinä. Rouva Odintsôw tuli vihdoon sisään. Hän tervehti heitä tavallisella herttaisuudellaan, kummastellen kuitenkin heidän pikaista palajamistansa, josta hän — mikäli liikkeitten ja puheen hitaudesta huomasi — ei ollut kovinkaan mielissään. Toiset taas kiiruhtivat ilmoittamaan poikenneensa tänne vain ohi menen ja aikovansa kolmen neljän tunnin perästä jatkaa matkaa kaupunkiin. Rouva virkkoi siihen vain lyhyesti: "niinkö?", ja pyysi Arkâdia viemään terveisiä isälle ja lähetti noutamaan tättiä. Ruhtinatar astui sisään silmät unen sikkarassa, mikä loi erinomaisen äkäisyyden leiman hänen vanhoille, ryppyisille kasvoilleen. Kâtja oli huonovointinen, eikä tullut näkyviinkään omasta huoneestaan. Arkâdi huomasi äkkiä, että häntä oli vetänyt tänne aivan yhtä paljon Kâtjan tähden kuin itse Anna Sergêjewnankin. Neljä tuntia kului mitättömässä keskusteluissa niistä näistä. Anna Sergêjewna sekä kuunteli että puheli myhähtelemättä. Vieraita hyvästellessä vasta entinen ystävällisyys näkyi elähtävän hänen sydämessään.

— Minä olen synkällä tuulella tänään, — sanoi hän, — mutta älkää siitä huoliko; käykäähän ... sen

sanon teille kummallekin ... käykäähän jonkun ajan perästä talossa jälleen.

Nuoret herrat kumarsivat ääneti, nousivat ajopeleihinsä ja ajoivat, missään enää viipymättä, kotia Mârjinoon, jonne he saapuivat seuraavan päivän illalla. Matkan varrella ei ollut kumpikaan edes maininnutkaan rouva Odintsôwia. Bazârow se varsinkin oli ollut koko ajan aivan ääneti, yhä katsellen tiepuoleen.

Mârjinossa olivat kaikki mielissään heidän tulostansa. Nikolai Petrôwitsh oli jo ruvennut käymään levottomaksi poikansa pitkäkallisen poissa-olon tähden. Ilmankos häneltä nyt, kun Fênitshka loistavin silmin riensi hänen luokseen ilmoittamaan nuorten herrain tulleen, pääsi ilonhuudahdus ja jalat alkoivat elää. Ketterästi hän ponnahti sohvalta pystyyn. Pâvel Petrôwitshkin tunsu jonkunlaista miellyttävää liikutusta ja suopeasti myhäillen kätтели palanneita matkamiehiä.

Ja siinäkö sitten kyseltiin ja seliteltiin. Arkâdi se enimmäkseen piti ääntä, varsinkin illallisella, jota kesti kauas yli puoliyön. Nikolai Petrôwitsh käski pöytänsä muutamia puteleita portteria, vast'ikään Moskovasta tuotua, ja heittäysi itsekin niin valloilleen, että posket punaisina hohtivat, ja nauri myötäänsä tuommoista puoliksi levollista, puoliksi hermostunutta naurua. Yleinen mielenkohotus tarttui palvelusväkeenkin. Dunjâsha juoksenteli sinne tänne pää pyörällä, myötäänsä hyörien ja pyörien oven takana. Kello kävi jo kolmatta aamulla, mutta yhä vieläkin Pjotr koetteli saada rimpautetuksi kitarallaan kasakka-valssia. Vaikeroiden ja miellyttävästi helähtelivät kielet kautta tyynen ilman, ei vaan ottanut sivistyneen kamaripalvelijan sormista hellitäkseen muuta kuin ensimmäinen satsi; luonto ei ollut suonut hänelle musikaalisia taipumuksia, enempää kuin muitakaan taipumuksia.

Olot Mârjinossa eivät ottaneet oikein sujuakseen, ja Nikolai Petrôwitsh parka joutui yhä ahtaammalle. Farmi tuotti päivä päivältä yhä enemmän huolia, ilottomia, monimutkaisia. Rettelöt palkkaväen kanssa kävivät lopulta sietämättömiksi. Osa työväestä uhkasi lähteä pois, ellei palkkaa lisätä, osa läksi tiehensä, otettuaan palkkaa etukäteen; hevosiin ilmestyi minkä mitäkin tauteja; valjaat lohkeilivat kuin olisivat olleet tulella kârvennettyjä; työt kävivät leväperäisesti. Moskovasta tilattu puimakone oli niin raskas, ett'ei sitä voinut käyttää; toinen tärveltiin heti ensi koetuksessa; puolet karjakartanoa paloi poroksi, ja siihen syynä se, että muuan talonväkeen kuuluva sokea ämmä oli tuulisella säällä mennyt palava kekäle kourassa läävään, lehmäänsä muka savuttamaan ... ämmä itse kyllä sanoi koko tapaturman syyksi sitä, että herran päähän on pistänyt ruveta teettämään kaikenlaisia kummallisia juustoja ja muita meijerivehkeitä.

Pehtori heittäysi äkkiä laiskaksi ja rupesi lihoamaan, niinkuin lihoaa jokainen venäläinen, päästyänsä "vapaille leiville". Kaukaa jo huomattuansa Nikolai Petrôwitshin, hän rupesi, harrastusta osoittaakseen, viskelemään lastuilla ohi-juoksevaa porsasta, tai pui nyrkkiä puolialastomalle pojan retvanalle. Enimmäkseen hän vain makasi päivät umpeen. Verolle pannut talonpojat eivät suorittaneet maksettaviansa määräaikoina ja varastelivat metsää. Vartijat ottivat harva se yö kiinni talonpoikain hevosia farmin mailta ja välisti miehissä niitä taloon ajoivat. Nikolai Petrôwitsh oli jo sakotkin säätänyt syöttövahingosta, mutta asia kävi tavallisesti niin, että hevosia pidettiin ensin päivä, mitäpä parikin kartanon rehuissa ja annettiin sitten isännilleen takaisin.

Kaiken hyvän lisäksi syntyi vielä talonpoikain kesken riitoja: veljekset vaativat pesänjakoa, kälykset kun eivät sopineet saman katon alle; ei aikaakaan, niin syntyi tappeluja, ja silloin liikkeelle kaikki, niinkuin käsky olisi käynyt; kaikki keräytyivät konttorin kuistin eteen, herraa muka puhuttelemaan, miehet usein humalapäissään, naamat naarmuissa, ala siinä nyt herra tutkia ja tuomita, ja siinäkö melua ja pauhinaa, akkaväen nyyhkytystä ja vinkuvaa vikinää kesken miesten haukkumisia Siinä sitten piti ottaa selvä, mitä riitapuolilla oli sanomista, siinä piti huutaa äänensä sorroksiin, ennakoita sittenkin tietäen, että säännöllinen ratkaisu on sula mahdollisuus. Leikkuuväestä oli puute, ja silloin tehtiin kaupat muutaman itsenäisen talonpojan kanssa, joka sitoutui hankkimaan työväkeä kahdesta ruplasta desjätinalta, mutta pettikin mitä konnamaisimmalla tavalla. Omain alustalaisten akkaväki vaati kulumattomia hintoja, mutta vilja pelloilla alkoi jo karista ... kovin jäi heinäntekokin takapajulle ... ja päälle päätteeksi tuossa vielä Holhoja-lautakuntakin uhkaa ja vaatii viipymättä korkoja...

— En minä jaksakaan enää! — huudahteli Nikolai Petrôwitsh epätoivoissaan monta kertaa. — Itse minä en saata ruveta tappelemaan, hakea polisia ei salli prinssiipit, mutta ellei heillä ole rangaistuksen pelkoa, niin ei saa aikaan mitään.

— *Du calme, du calme,* — kehoitteli silloin Pâvel Petrôwitsh, itse kumminkaan osaamatta muuta kuin murahdella ja rypistellä kulmiaan ja väännellä viiksiään.

Bazârow pysyttelihe loitommalla näistä "pikkumaisuuksista", eikä hänen, talon vieraana, sopinutkaan sekaantua muitten asioihin. Seuraavasta aamusta aikain hän jälleen kävi sammakkojensa, infusoriainsa ja kemiallisten liuoksiensa kimppuun ja puuhaili myötäänsä niitten ääressä. Arkâdi sitä vastoin piti velvollisuutenansa edelleenkin auttaa isäänsä, ainakin osoittaa olevansa valmis häntä auttamaan. Kârsivällisesti hän kuunteli isän selityksiä ja antoi kerran jo jonkunlaisen neuvonkin, ei siinä

tarkoituksessa, että sitä noudatettaisiin, vaan näyttääkseen vain harrastusta asiaan. Maataloutta hän ei vieronut, ajattelipa välisti kääntyä agronomilliselle alalle, mutta siihen aikaan alkoi muita ajatuksia pyrkiä hänen päähänsä.

Arkâdin mielessä pyöri — kovin hän itsekin sitä kummasteli — myötäänsä vain Nikóljskoje. Ennen vanhaan hän olisi vain olkapäitään kohauttanut, jos ken olisi sanonut, että hänen tulee ikävä saman katon alla Bazârowin kanssa, ja vielä millaisen? — kotikaton alla! Mutta ikävä hänen vaan oli, ja pois häntä sieltä veti. Hän päätti ruveta kävelemään ulkona ihan uupumukseen asti, mutta ei sekään auttanut. Haastellessaan kerran isänsä kanssa, hän sai tietää, että Nikolai Petrôwitshilla on hallussaan muutamia intressantteja vanhoja kirjeitä rouva Odintsôwin äidiltä Arkâdin äiti vainajalle. Hän ei hellittänyt, ennenkuin sai nämä kirjeet käsiinsä, sittenkuin Nikolai Petrôwitsh oli niitä löytääkseen penkonut ja pöyhöttänyt pari kymmentä eri laatikkoa ja arkkua. Päästyään näitten puoleksi hajonneitten paperien omistajaksi, hänestä tuntui hiukan levollisemmalta: nythän hänellä oli ikäänkuin päämäärä, jota kohti pyrkiä.

"Minä sanon sen teille kummallekin" — kuiskaili hän alinomaa. — "Ja ne olivat hänen omat sanansa!"

"Minä lähden, lähden hitto vie niinkin!"

Mutta sitten hänelle muistui mieleen heidän viimeinen käyntinsä siellä, kylmä vastaan-otto ja entinen kömpelyys... Hän rupesi arkailemaan taas. Mutta tuo nuoruuden "kenties sentään", tuo salainen halu päästä onnensa kohtalosta selville, saada koetella voimiansa ypö yksin, ilman kenenkään suojelusta — se se sittenkin vei voiton viimein. Ei ollut kulunut kymmentäkään päivää siitä kuin he olivat palanneet Mârjinoon, niin jo hän kiiti täyttä vauhtia kaupunkiin, tutkimaan muka sunnuntaikoulujen järjestelmää. Mutta kaupungista hän painoi suoraa päätä Nikóljskojeen. Yhäti kiirehtien kyytimiestä, hän riensi sinne kuin nuori upseeri sotatantereelle: hirvitti ja tuntui hauskalta, ja ihan henkeä salpasi maltittomuudesta.

"Pääasia on, ett'ei tuota ajattele", — niin hän hoki itsekseen.

Kyytiin sattui hänelle reipas mies, joka pysähtyi joka kapakan kohdalle, virkkaen: "naukkaiskohan?" tahi "ettäkö taas naukkais?", mutta sitten, naukattuuan, ei hevosiaan surkeillutkaan. Kas niin, tuoltapa se näkyy tutun talon korkea katto...

"Mitäs minä teenkään?" — sävähti Arkâdin mielessä. — Mutta ei sitä nyt takaisinkaan käännä.

Uljaasti kiiti troikka; ajuri hihkuili ja vihelteli, jo kolahtivat siltapalkit kavioitten ja pyöräin alla, jo ajetaan lehtokujaa myöten, jossa kerityt kuuset kasvavat kahden puolen... Vaaleanpunainen leninki lehahti kautta tumman lehdistön ... nuoret kasvot vilahtivat päivänvarjon keveäin hesujen alta... Hän tunsu Kâtjan, ja Kâtja tunsu hänet. Arkâdi käski ajurin pysäyttää vauhtiin päässeet hevoset, hyppäsi alas ajopeleistä ja astui hänen luokseen.

— Tekö? — virkkoi Kâtja ja punastui vähitellen kokonaan. — Lähdetään siskon luokse; hän on täällä puutarhassa. Hänen on oleva mieluista tavata teitä.

Kâtja saattoi Arkâdin puutarhaan. Tämä kohta Kâtjan kanssa oli hänestä sangen hyvä enne; hänestä tuntui hyvältä, niinkuin olisi sukulaisen tavannut. Ja kaikki oli käynyt niin mukavasti, ei hovimestaria, ei ilmoitusta. Tien käänteessä hän huomasi Anna Sergêjewnan, joka seisoi seljin häneen. Kuultuansa askeleet, rouva Odintsôw kääntyi verkalleen ympärinsä.

Arkâdi oli jälleen joutua hämilleen, mutta rauhoittui jo ensimmäisistä sanoista.

— Hyvää päivää, karkuri! — virkkoi Anna Sergêjewna tasaisella, lempeällä äänellään, ja läksi astumaan häntä vastaan, myhäillen ja silmiään siristäen päivänvalolta ja tuulelta. — Mistä sinä hänet löysit, Kâtja?

— Anna Sergêjewna, — yritti Arkâdi, — minä olen tuonut teille jotain, jota ette suinkaan ole odottanut... — Te toitte itsenne, ja se on paras kaikesta.

XXIII.

Ivallisesti pahoitellen ystävänsä lähtöä, oli Bazârow saattanut Arkâdin ajopeleihin, ohimennen vihjaamalla annettuaan hänen ymmärtää kyllä käsittävänsä matkan oikean tarkoituksen. Siitä hetkestä hän sulkeutui kokonaan omiin toimiinsa: työnvimma sai hänessä vallan. Ei hän enää kinastellut Pâvel

Petrôwitshin kanssa, sillä viimeksimainittu rupesi häneen nähden asettumaan peräti aristokraatiselle kannalle, lausuen ajatuksiansa enemmän äännähdyksillä kuin sanoilla. Kerran vain Pâvel Petrôwitsh oli käymäisillään sanasotaan *nihilismiä* vastaan siihen aikaan muodissa olleen, Itämeren maakuntain aatelia koskevan kysymyksen johdosta, mutta pysähtyi äkkiä ja virkkoi kylmän kohteliaasti:

— Mutta emmehän me voi toisiamme ymmärtää; minulla ei ainakaan ole kunnia ymmärtää teitä.

— Älkääs muuta! — huudahti Bazârow. — Ihminen pystyy ymmärtämään vaikka mitä; hän ymmärtää mitenkä eeteri tärisee ja värisee, ja mitä kaikkea auringossa tapahtuu; mutta mitenkä toinen ihminen saattaa niistä nenäänsä muulla tavoin kuin hän itse, sitä hän ei pysty käsittämään.

— Oliko tuo sukkeluutta? — virkkoi Pâvel Petrôwitsh ja siirtyi syrjään.

Välisi hän sentään pyysi saada olla läsnä Bazârowin kokeissa, ja kerran kävi niinkin, että hän pani hyvänhajuiset ja hienoilla aineksilla pestyt kasvonsa lähelle miskroskoopia, katsellakseen, kuinka läpikuultava infusori nielee viheriäisen pölyjyväsien ja ahkerasti hienontaa sitä jonkinlaisella ketterällä kyhmyllä kulkussansa.

Nikolai Petrôwitsh sitä vastoin kävi paljoa useammin Bazârowin luona. Hän olisi käynyt joka päivä "oppimassa", kuten hän sanoi, elleivät talouden puuhut olisi estäneet. Hän ei häirinnyt nuorta luonnontutkijaa, vaan istahti jonnekin nurkkaan, sieltä katsellen hänen toimiaan ja joskus vain rohjeten tehdä jonkun kysymyksen. Päivällis- ja illallispöydässä hän koetti kääntää puhetta fysikkaan, geologiaan ja kemiaan, koskapa kaikki muut asiat, taloudellisetkin, valtiollisista puhumattakaan, olivat omiansa antamaan aihetta elleihän yhteentörmäyksiinkään, niin ainakin molemmanpuoliseen mielipahaan. Nikolai Petrôwitsh aavisteli, että veljen inho Bazârowia kohtaan ei ole lainkaan vähenemässä. Eräs vähäpätöinen seikka se muun muassa vahvisti hänen luuloansa.

Koleraa alkoi ilmestyä ympäristössä. Itse Mârjinostakin se "nykäisi" pari henkeä. Yöllä kerran sattui Pâvel Petrôwitshille jotenkin ankara kohtaus. Hän oli kovissa tuskissa koko yön, mutta ei turvautunut Bazârowin taitoon. Huomenissa hän, yhä vieläkin kalpeana, mutta huolellisesti kammattuna ja parta ajettuna, kohtasi Bazârowin, ja tämän kysymykseen, miks'ei pantu häntä hakemaan, vastasi: "Tehän muistaakseni olette sanonut, ett'ette ensinkään usko lääketieteeseen".

Näin kuuluivat päivät Mârjinossa. Bazârow teki työtä uutterasti, äreänä ... mutta olipa Nikolai Petrôwitshin talossa muuan olento, jonka kanssa hän, elleihän juuri sydäntään huojennellut, niin ainakin kernaasti keskusteli.

Se olento oli Fênitshka.

Bazârow kohtasi häntä useimmiten aamulla varhain puutarhassa tai pihalla. Fênitshkan kamarissa hän ei käynyt, eikä Fênitshkakaan astunut hänen kynnykselleen kuin kerran, kysyäkseen, kylvettäisikö hän tänään Mitjjan vai eikö. Fênitshka luotti häneen, ei pelkäillyt häntä, olipa hänen läsnäollessaan vapaampi ja iloisempi kuin itse Nikolai Petrôwitshin. Vaikea sanoa, mistä tämä tuli: kenties siitä, että Fênitshka vaistomaisesti tunsu Bazârowin olevan vailla kaikkea sitä aatelismielisyyttä, tuota ylhäistä, mikä sekä vetää puoleensa että pelottaa pois. Hänen silmissään Bazârow oli sekä lääkäri että suoravainen ihminen. Hän leikki ja puuhaili lapsensa kanssa, välittämättä Bazârowin läsnäolosta, ja kerran, tuntiessaan äkillistä pyöritystä ja pään kivistystä, otti hänen kädestään lusikallisen rohtoa. Nikolai Petrôwitshin läsnäollessa hän näytti vierastavan Bazârowia, tekemättä sitä kumminkaan viekkaassa mielessä, vaan jonkunlaisesta säädyllisyyden tunnosta. Pâvel Petrôwitshia hän pelkäsi enimmin kaikista. Tämä olikin viime aikoina ruvennut pitämään Fênitshkaa silmällä, välisti ilmestyen äkkiä hänen selkensä taakse, niinkuin olis pilvistä tipahtanut, ilmestyen sut'issaan, järkähtämättömin kasvoin, katse terävänä ja kädet taskuissa.

— Ihan pintaa karmaisee, — valitteli Fênitshka Dunjâshalle, joka vastaili pelkillä huokauksilla, ajatellen puolestaan erästä toista "tunnotonta". Bazârowista oli aavistamattakin tullut hänen "syttämensä armoton ahtistaja".

Bazârow miellytti Fênitshkaa, mutta miellyttipä Fênitshkakin häntä. Bazârowin kasvatkin saivat toisen sävyn, hänen keskustellessaan Fênitshkan kanssa: niihin nousi silloin kirkas, melkein hyvänsuopa ilme ja hänen tavalliseen välinpitämättömyyteensä sekaantui jonkun verran leikillistä huomaavaisuutta. Fênitshka tuli kauniimmaksi päivä päivältä. Nuorten naisten elämässä on muuan vaihe, jolloin he alkavat avautua ja käydä täyteen kukkaan, kuni kesäiset ruusut. Sellaisessa vaiheessa oli nyt Fênitshkakin. Kaikki oli sille eduksi, yksin silloinen heinäkuun hellekin. Valkoisessa, keveässä puvussaan hän näytti kahta valkoisemmalta ja keveämmältä entistänsä: ahava ei hänen poskiansa päivettänyt, mutta kuumuus, jolta hän ei voinut pakoön päästä, loi vienon punan hänen poskilleen ja kaulalleen; se vuodatti hiljaista velttoutta koko hänen ruumiisensa, heiastuen uinailevana hervottomuutena hänen somissa silmissään. Hänen oli melkein mahdoton tehdä työtä; kädet ne

myötänsä luiskahtivat syliin. Tuskin hän liikkuikaan, yhä vain ähki ja valitti niin hauskan tenhottomasti.

— Kävisit useammin uimassa, — puheli Nikolai Petrôwitsh.

Hän oli laitattanut suuren, aivinaisella katetun uimahuoneen sen lammen rannalle, joka ei vielä ollut kokonaan kuivilla.

— Voi, Nikolai Petrôwitsh! Ennenkuin sitä lammelle asti pääsee, niin ihan kuolee, ja kun tulee takaisin, niin kuolee siihen paikkaan. Puutarhassahan ei ole siimestä.

— Niin, ei ole; se on totta se, — vastasi Nikolai Petrôwitsh, silmäkulmiansa hieroen.

Aamulla kerran, kellon käydessä seitsemättä, Bazârow kotimatallaan kävelyretkeltä tapasi Fênitshkan tuossa jo kauan sitten kukkineessa, mutta yhä vieläkin tiheässä ja vehreässä lehtimajassa. Hän istui lavitsalla, valkoinen huivi päässä, niinkuin tavallisestikin, ja vieressään kokonainen kimpullinen vielä kasteesta märkiä punaisia ja valkeita ruusuja. Bazârow tervehti häntä.

— Kas tekö, Jevgêni Vasîljitsh! — virkkoi toinen, kohottaen hiukan huivia, paremmin nähdäkseen häntä, jolloin hänen käsivartensa paljastui.

— Mitäs te teette? — kysäisi Bazârow, istahtaen hänen viereensä. — Kukkakimppuako sidotte?

— Niin, aamiaispöytään. Nikolai Petrôwitsh tykkää siitä.

— Mutta aamiaiseenhan on vielä pitkä aika. Sitä kukkain paljoutta!

— Minä poimin ne nyt. Pian alkaa taas semmoinen helle, ett'ei ulos ovesta uskalla. Nyt sitä vielä saa edes hengittää. Ihan minä olen käynyt heikoksi tästä kuumuudesta. Kunhan en vaan kääntyisi kipeäksi.

— Mitä joutavia! Antakaas, kun koettelen valtasuontanne. — Bazârow otti häntä kädestä, löysi pian sen paikan, missä suoni tasaisesti tykytti, eikä ruvennut edes lukemaankaan lyöntejä. — Te elätte sata vuotta, — lisäsi hän, päästään hänen kätensä irti.

— Herra varjelkoon! — huudahti Fênitshka.

— Kuinka niin? Ettekö tahtoisi elää niin kauan?

— Mutta sata vuotta! Meill'oli mummo, viittä vaille yhdeksänkymmenen vanha... Kyllä sai muori rukka kovaa kokea! Mutta hän olikin jo kuuro ja kyttyräselkäinen ja yski yhtämittaa; rasitukseksi vaan oli omalle itselleen. Oli sekin elämää!

— On siis parempi olla nuorena. Vai?

— Tottahan toki.

— Miksikä? Sanokaas!

— Että miksikö? No niin, minä esimerkiksi olen nuori, saatan tehdä kaikki ... minä menen ja tulen, eikä minun tarvitse ketään pyydellä... Vieläkö sen parempaa?

— Minullepa on ihan yksikaikki: nuoriko olen vai vanha.

— Mitenkä te sanoitte? ... ykskö kaikki? Sehän on mahdotonta.

— Mutta aatelkaahan, Feodôsja Nikolâjewna: mitä minä nuoruudellani teen? Yksinäinen mies, lois...

— Itsestännepä se riippuu.

— Siinäpä se juuri on, ett'ei riipu. Jos edes yksikään minua armahtaisi.

Fênitshka katsahti häneen syrjästä, mutta ei puhunut mitään.

— Mikäs tuo kirja on? — kysyi hän hetken kuluttua.

— Tämäkö? Tieteellinen tää on. Kovin konstikas semmoinen.

— Yhäkö te vaan vielä luette? Eikö jo pistä ikäväksi? Etteköhän te jo muutoinkin tiedä kaikkea?

— Nähtävästi en. Koettakaapa lukea tästä hiukan.

— Enhän minä siitä mitään ymmärrä. Onko se venättä? — kysyi Fênitshka ottaen molemmin käsin tuon raskaan sidotun nidoksen. — Kylläpäs on paksu!

— Venättä se on.

— En minä siitä sittenkään mitään ymmärrä.

— Enhän minä tarkoittanutkaan, että te ymmärtäisitte. Teki vaan mieleni katsella teitä lukeissanne; nenänpää liikkuu teillä silloin niin somasti.

Fênitshka oli jo ruvennut puoliääneen lukemaan erästä kappaletta "kreosotista", mutta purskahti nyt nauramaan ja viskasi kirjan pois. Se luiskahti lavitsalta maahan.

— Hauska on nähdä teidän nauravankin.

— Olkaa jo!

— Hauska on kuulla teidän puhuvankin. On kuin puro juosta lirittelis.

Fênitshka käänsi päänsä toisaanne.

— Voi teitä! — virkkoi hän, nyppiä kukkasiaan. — Ja mitäpäs te minun puheestani? Tehän olette haastelleet semmoisten viisasten naisten kanssa.

— Uskokaa minua, Feodôsjan Nikolâjewna: kaikki maailman viisaat naiset eivät maksa teidän kyynänpäättänne.

— Kaikkia te keksittekin! — kuiskasi Fênitshka, puristaen kätensä kokoon.

Bazârow nosti kirjansa maasta.

— Tämä on lääkärikirja. Mitäs te sitä viskotte?

— Lääkärikirjako? — toisti Fênitshka, kääntyen häneen. — Mutta tiedättekös, että siitä pitäin kuin te annoitte minulle niitä tippoja — muistattehan — siitä pitäin on Mitja maannut niin erinomaisen hyvin. Min'en tiedä, kuinka ma teitä kiittäisinkään; te olette niin hyvä, oikein totta.

— Lääkäreille pitäisi vainenkin maksaa, — virkkoi Bazârow naurahtaen. — Lääkärit, senhän tiedätte, ovat oman voiton pyytävää väkeä.

Fênitshka nosti silmänsä Bazârowiin, ja entistä tummemmilla näyttivät nuo silmät. Hän ei tiennyt, leikkiäkö toinen puhuu vai täyttä totta.

— Jos suvaitsette, niin kyllä me kernaasti... Jahka minä puhun siitä Nikolai Petrôwitshille...

— Luuletteko te sitten minun tahtovan rahaa? — keskeytti Bazârow.

— Ei, en minä teiltä rahaa tahdo.

— Mitäs sitten?

— Mitäkö? — toisti Bazârow. — Arvatkaas!

— Ei minusta arvaajaksi.

— No sitten minä sanon: minä tahtoisin ... yhden noista ruusuista.

Fênitshka nauramaan taas, oikein löi kätensä yhteen: Bazârowin pyyntö oli hänestä niin lystikäs. Hän nauroi, mutta hyvältä kumminkin tuntui tuo huomaavaisuus.

— Kernaasti, kernaasti, — virkkoi Fênitshka vihdoinkin, kumartui lavitsaa kohti ja rupesi valikoimaan ruusuja. — Valkoisenko tahdotte vai punaisen?

— Punaisen, en kovin suurta.

Fênitshka oikaisihe.

— Kas tässä, — virkkoi hän, mutta tempasi kätensä äkkiä takaisin, katsahti sitten, huultaan puraisten, lehtimajan ovelle ja rupesi kuuntelemaan.

— Mitäs nyt? — kysyi Bazârow. — Nikolai Petrôwitshko?

— Ei ... he lähtivät pellolle ... enkä minä heitä pelkääkään ... mutta Pâvel Petrôwitsh... Minusta näytti...

— Mitä näytti?

— Niinkuin *he* olis kävelleet tästä ohi. Ei ... ei näy ketään. Kas tässä. — Fênitshka antoi ruusun Bazârowille.

— Miksikä te pelkäätte tuota Pâvel Petrôwitshia?

— He säikyttelevät minua myötäensä. Eihän he juuri sano mitään, mutta niin vaan katselevat kummallisesti. Ettehän tekään hänestä tykkää. Ennen te alinoma, muistattehan, väittelitte hänen kanssaan. Enhän minä tiennyt, mistä te milloinkin kiistelite, mutta sen minä kyllä huomasin, että te pyörittelite häntä noin vaan...

Ja Fênitshka näytti käsillään, mitenkä Bazârow hänen mielestään Pâvel Petrôwitshia pyöritteli. Bazârow myhähti.

— Entäs jos hän olis päässyt voitolle, — kysäisi hän, — olisitteko te ruvennut puolustamaan minua?

— Jopas jo minusta teidän puolustajaksenne! Ei maar. Kuka teidän kanssanne tulee toimeen!

— Niinkö luulette? Mutta minäpä tiedän käden, joka kaatais minut maahan yhdellä ainoalla sormella, jos vaan tahtoisi.

— Mikäs käsi se semmoinen on?

— Ette muka tiedä sitä. Haistelkaapas tätä ruusua: mikä erinomainen tuoksu tässä kukassa, jonka te annoitte minulle!

Fênitshka kurotti kaulaansa, lähentäen kasvonsa likemmäs kukkaa... Huivi oli häneltä solahtanut alas päästä hartioille, tuoden näkyville tuuhean tukan, välkkyvän, hiukan hajaantuneen.

— Malttakaas, niin haistellaan yhdessä, — virkkoi Bazârow, kumartui eteenpäin ja painoi palavan suudelman hänen avonaisille huulilleen.

Fênitshka säpsähti, ponnistihe molemmin käsin hänen rintaansa vasten, mutta ponnistihe heikosti vain, niin että Bazârow sai uudistaneeksi ja pitkittäneeksi suudelmaansa.

Kuiva yskäys kuului syrenien takaa. Fênitshka siirtyi silmänräpäyksessä lavitsan toiseen päähän. Pâvel Petrôwitsh astui näkyviin, kumarsi hiukan, virkkoi sitten omituisen häjyllä alakuloisuudella: "tekö täällä?" ja katosi. Fênitshka kokosi samassa kaikki ruusunsa ja läksi lehtimajasta ulos.

— Pahoin te teitte, Jevgêni Vasiljewitsh, — kuiskasi hän mennessään. Teeskentelemätön nuhde helähti tuossa hänen kuiskauksessaan.

Bazârowin mieleen muistui äsken tapahtunut toinenkin kohta, ja häntä hävetti, ilette ja harmitti yht'aikaa. Mutta pian hän taas puisteli päätään, ivallisesti onnitellen itseään siitä, että hän nyt on "oikein muodollisesti joutunut haaveilevain rakastajain kirjoihin". Sen tehtyään hän läksi omaan huoneeseensa.

Mutta Pâvel Petrôwitsh astui puutarhasta verkkaisin askelin metsikköön asti. Siellä hän viipyi jotenkin kauan, kunnes palasi aamiaispöytänsä. Hänet nähtyään Nikolai Petrôwitsh huolestuneena tiedustelemaan, onko hän oikein terve: siksi mustanpuhuvilta hänen kasvonsa näyttivät.

— Tiedäthän — vastasi Pâvel Petrôwitsh tynesti, — että minua välisti vaivaa sapsen tunkeutuminen suoniin.

XXIV.

Parin tunnin perästä hän kolkutti Bazârowin ovea.

— Minun täytyy pyytää anteeksi, että häiritsen teitä teidän tieteellisissä toimissanne, — aloitti hän, istahtaen tuolille akkunan viereen ja nojaten molemmin käsin kauniisen, norsunluisella rivalla varustettuun kävelykeppiin (tavallisesti hän ei käyttänyt keppiä) — mutta minä olen pakotettu

pyytämään, että suvaitsisitte suoda minulle viisasen minuttia ajastanne ... ei enempää.

— Minun aikani on kokonaan teidän käytettävissänne, — vastasi Bazârow, jonka kasvoille oli elähtänyt omituinen ilme, heti kuin Pâvel Petrôwitsh oli astunut kynnyksen yli.

— Viisi minuttia riittää varsin hyvin. Pyydän saada tehdä erään kysymyksen.

— Kysymyksenkö? Ja minkä?

— Suvaitkaahan kuulla. Ensi aikoina oleskellessanne veljeni talossa, silloin kuin minä en vielä kieltänyt itseltäni mielihyvää haastella teidän kanssanne, minulla oli tilaisuus useinkin kuulla teidän ajatuksianne monenlaisista asioista, mutta mikäli minä muistan, ei meidän kesken eikä minun läsnäollessani puhe milloinkaan sattunut kaksintaisteluihin, yleensä duelliin. Sallikaa kysyäni, mikä teidän mielipiteenne tästä asiasta on?

Bazârow, joka jo oli ollut astua Pâvel Petrôwitshia tervehtimään, istahti pöydän kolkalle, pannen kädet ristiin rinnalleen.

— Minun mielipiteeni — sanoi hän — on tämä: teoreetiselta kannalta katsottuna duelli on typeryyttä, mutta käytännölliseltä..., no niin, se on toinen asia.

— Toisin sanoen, teidän ajatuksenne, jos teidät oikein ymmärsin, on se, että, olkoonpa teidän teoreetinen mielipiteenne duellista mikä hyvänsä, käytännössä te ette kumminkaan sietäisi solvausta, vaan vaatisitte tyydytystä.

— Te arvasitte ajatukseni ihan täsmälleen.

— Se on sangen hyvä. Minun on erittäin mieluista kuulla tätä teiltä. Teidän sananne päästävät minut epätietoisuudesta.

— Epäröimisestä, tarkoitatte.

— Se on yhden tekevä; minä käytän tätä lausemuotoa, jotta minut ymmärrettäisiin; minä ... minä en ole seminaarin rotta. Teidän sananne pelastavat minut eräästä ikävästä välttämättömyydestä. Minä olen päättänyt taistella teidän kanssanne.

Bazârowilta silmät pystyyn.

— Minunko?

— Juuri teidän.

— Mutta mistä syystä?

— Saattaisin selittää syynkin, — lausui Pâvel Petrôwitsh, — mutta katson parhaaksi olla siitä puhumatta. Te olette minun nähdäkseni täällä liikaa: min'en voi sietää teitä, minä halveksin teitä, ja ellei tätä riitä...

Pâvel Petrôwitshin silmät alkoivat säihkyä... Tuli välähti Bazârowinkin silmissä.

— Hyvä näin, — virkkoi hän. — Sen enempää selitystä ei tarvita. Teidän päähänne on pälähtänyt koetella ritarillista henkeänne minuun. Minä saattaisin kieltää teiltä moisen mielihyvän, mutta oli menneeksi!

— Minä olen teille syvästi kiitollinen, — vastasi Pâvel Petrôwitsh, — ja nyt saan toivoa, että te vastaanotatte minun vaatimukseni, pakottamatta minua turvautumaan väkivaltaisiin keinoihin.

— Toisin sanoen tuohon keppiin, niinkö? — sanoi Bazârow kylmäkiskoisesti. — Aivan niin. Teidän ei tarvitse lainkaan solvaista minua. Eikä se niin vaaratontakaan olisi. Saatte pysyä gentlemanina... Minä otan vastaan teidän vaatimuksenne gentlemanin viisiin minäkin.

— Sehän mainiota, — virkkoi Pâvel Petrôwitsh, asettaen keppinsä nurkkaan. — Piakkoin me puhumme pari sanaa meidän duellimme ehdoista. Mutta sitä ennen tahtoisin tietää, katsotteko tarpeelliseksi turvautua johonkin muodolliseen riitaantumiseen, joka olisi tekosyynä minun vaatimukseeni.

— En; paras tulla toimeen ilman muodollisuuksia.

— Minäkin olen samaa mieltä. Pidän myöskin tarpeettomana käydä syvemmalta pohtimaan meidän

yhteentörmäyksemme varsinaisia syitä. Mehän emme voi sietää toisiamme. Mitäpä muuta?

— Mitäpä vainenkaan? — toisti Bazârow ivallisesti.

— Ja mitä sitten meidän taistelumme ehtoihin tulee, niin ... kosk'ei meillä ole sekundantteja, sillä mistäpä ne otti?

— Niin, mistäpä ne otti?

— Niin on minulla kunnia ehdottaa teille seuraavaa: me taistelemme huomenna varhain, sanokaamme kello kuusi, lehdikon takana: aseina pistolit; barriereeri kymmen askelen päässä...

— Kymmenenkö askelen? No niin; siltä matkaltahan me inhoamme toisiamme.

— Sopii määrätä kahdeksankin, — virkkoi Pâvel Petrôwitsh.

— Sopii; miksi ei!

— Kaksi laukausta kummallakin. Ja kaikiksi varoiksi pistää kumpikin taskuunsa pienen kirjeen, jossa ilmoittaa itse päättäneen päivänsä.

— Tuohon en minä oikein suostuisi, — sanoi Bazârow; — haiskahtaa hiukan franskalaiselta romaanilta; ei tunnu oikein todenmukaiselta.

— Saattaa olla. Mutta myönnättehän, ett'ei ole hauska joutua epäluulon-alaiseksi murhasta.

— Myönnän kyllä. Mutta onhan keino tämän ikävän soimauksen välttämiseksi. Sekundantteja meillä ei tule olemaan, mutta saattaahan meillä olla todistaja.

— Kuka, jos sallitte kysyä?

— Pjotr.

— Mikä Pjotr?

— Veljenne kamaripalvelija. Se mies se seisoo nykyaikuisen korkean sivistyksen tasalla ja on tehtävänsä suorittava kaikella sellaisissa tilaisuuksissa tarvittavalla *komiljfoo'lla*. [18]

— Te näytte laskevan leikkiä.

— En ensinkään. Punnittuanne minun ehdotukseni te huomaatte sen olevan sangen yksinkertaisen ja tervettä järkeä päänänsä. Ei äimä säkissä säily, ja mitä Pjotriin tulee, niin kyllä minä otan valmistaakseni hänet asianmukaisesti ja olen tuova hänet taistotantereelle.

— Te jatkatte leikkipuhettanne, — virkkoi Pâvel Petrôwitsh, nousten tuoiltaan. — Mutta siihen ystävälliseen alttiuteen nähden, jota olette minulle osoittanut, en tahdo tuota panna pahakseni ... ja niin on kaikki siis selvillä... Niin vainenkin, eihän teillä ole pistoleja?

— Vielä vai tässä pistoleja mulla olis, Pâvel Petrôwitsh? Enhän minä ole sotaherra.

— Siinä tapauksessa tarjoan omiani. Saatte olla vakuutettu, ett'en ole ampunut niillä viiteen kuuteen vuoteen yhtään laukausta.

— Sangen lohdullista kuulla.

Pâvel Petrôwitsh otti keppinsä nurkasta.

— Ja nyt, arvoisa herra, minun on vaan lausuminen teille kiitokseni. Jätän teidät jälleen työhönne ja toimeenne. Nöyrin palvelijanne.

— Hauskoihin näkemiin, arvoisa herra, — vastasi Bazârow, saattaen vierasta ovelle.

Pâvel Petrôwitsh läksi.

Bazârow seisoi hetken aikaa ovesa ja huudahti sitte: "Hyi perhana! Kyll'on kaunista, ja niin typerää! Jopa tekaistiin aika komedia! Tuolla tavoinhan opetetut koirat takakäpäpäpäpä tanssivat. Mutta mahdotonhan minun oli kieltäytyä; hän olisi kukaties lyönyt minua, ja silloin... — Bazârow kalpeni jo pelkästä tuosta ajatuksesta; koko hänen ylpeytensä kavahti pystyyn — silloin minä olisin kuristanut hänet siihen paikkaan kuin kissanpoikasen."

Hän palasi mikroskoopinsa ääreen, mutta sydän oli ruvennut liikehtimään, ja levollisuus, kokeissa niin välttämätön, oli tiessään.

"Hän mahtoi nähdä meidät tänään", ajatteli hän; "mutta oikeinkohan hän nyt veljensä puolesta sotisopaan käy? Onkos tuo nyt sitten vaarallista: yksi suudelma? Tässä piilee jotain muuta. Mutta ... eihän vaan lienekin itse rakastunut? Aivan varmaan; rakastunut hän on; se on selvä kuin päivä. Senkin pergamentti! ... Ilkeältä tuntuu..." päätti hän ... "ilkeältä koko juttu, katsoipa sitä miltä puolen hyvänsä. Ensinnäkin täytyy panna otsansa maalitauluksi, ja joka tapauksessa lähteä pois ... ja sitten tuo Arkâdi ... ja tuo hertunterttu Nikolai Petrôwitsh... Ilkeätä, ilkeätä!"

Päivä kului omituisen hiljaisesti ja nuivasti. Näytti kuin ei Fênitshkaa olisi olemassakaan; hän istui pienessä huoneessaan, kuni hiiri loukossa. Nikolai Petrôwitsh näytti huolestuneelta. Hänelle oli ilmoitettu, että nisuun, josta hän oli toivonut niin paljon, oli ilmestynyt ruostetta. Pâvel Petrôwitshin jätävä kohteliaisuus se masensi kaikkien mielet, yksin Prokôfjitshinkin.

Bazârow aloitti jo kirjeen isällensä, mutta repäisi sen rikki ja heitti pöydän alle.

"Jos kuolen", mietti hän, "niin saavatpahan tietää. Enkä kuolekaan. En. Kauan minä vielä saan värjätellä tässä maailmassa."

Hän käski Pjotrin tulemaan luokseen huomenissa heti aamun sarastaessa tärkeälle asialle. Pjotr mietti silloin, että kyllä kai se herra tahtoo ottaa hänet mukaansa Pietariin. Myöhään pani Bazârow maata, mutta näki koko yön rauhattomia, sekasotkuisia unia... Rouva Odintsôw pyöri hänen edessään, ollen samalla hänen äitinsä, ja tuon rouvan perässä astua hiiviskeli pikkuinen, mustaviiksinen kissa, ja tämä kissa oli Fênitshka, mutta Pâvel Petrôwitsh oli hänen silmissään kokonainen metsä, jonka kanssa hänen sittenkin tulee tapella...

Pjotr herätti hänet kello neljä. Hän pukeutui heti ja läksi Pjotrin kanssa ulos.

Aamu oli kaunis ja raitis: pieniä, monenkarvaisia pilviä leijui pehmoisina lampaina taivaan kalvakanheleällä sinertävällä kuvulla; hienoa kastetta oli laskeunut puille ja ja lehduille, ja hopeana se kimalteli lukinkinoissa; kostea, tumma oli maa, näytti kuin siinä vieläkin tuntuisi aamuruskon punertava jälki; taivaalla raikui kaikkialta leivosten lirityksiä. Bazârow astui lehdikkoon, istahti siimekseen sen rinteellä ja nyt vasta ilmoitti Pjotrille, millaista palvelusta häneltä odotetaan. Sivistynyt lakeija säikähti pahanpäiväiseksi, mutta Bazârow lohduutti häntä, ett'ei hänellä tule olemaan muuta tehtävänä kuin taampaa katsella vain, ja ett'ei hänen tarvitse peljätä mitään edesvastausta.

— Mutta aatteles, — lisäsi hän, — aatteles, kuinka tärkeä tehtävä sinun osallesi lankee!

Pjotr levitti kätensä, laski silmät maahan ja nojautsi koivun runkoa vasten, kasvoiltaan ihan vihreänä.

Tie Mârjinosta kiersi lehtoa. Kevyt tomu peitti sen vielä yhtenäisenä hurstina; siihen ei ollut vielä pyörä eikä ihmisjalka koskenut. Bazârow katseli vaistomaisesti pitkin tietä, repien maasta heinänkorsia ja pureskellen niitä. "Kauheata tyhmyyttä", hoki hän myötäänsä itsekseen. Aamun viileä puistatti häntä pari kertaa... Alakuloisena katsahti häneen Pjotr, mutta Bazârow myhähti vain: häntä ei pelottanut.

Kuului kavion kopina tieltä... Puitten takaa tuli näkyviin talonpoika. Hän ajoi edellään kahta yhteen kytkettyä hevosta ja katsahti ohikulkiessaan Bazârowiin vähän omituisesti, lakkiaan nostamatta, ja tämä seikka hämmästytti Pjotria: se oli hänen mielestään paha enne.

"Tuokin tuossa on noussut aikaisin", ajatteli Bazârow; "mutta hän menee kumminkin työhön ja toimeen; entäs me?"

— Jo hyö taitavat tulla; — kuiskasi Pjotr äkkiä. Bazârow nosti päänsä ja huomasi Pâvel Petrôwitshin.

Hänellä oli yllään kevyt ruudukas takki ja jalassa aivan lumivalikoiset housut. Hän astui kiirein askelin, kinalossaan viheriään verkaan kääräisty lipas.

— Suokaa anteeksi; olette nähtävästi saaneet odottaa minua, — virkkoi hän, kumartaen ensin Bazârowille, sitten Pjotrille, jossa hän tällä haavaa kunnioitti jotain sekundantin tapaista. — En tahtonut herättää omaa kamaripalvelijaani.

— Eikös mitä, — vastasi Bazârow, — vast'ikänpä mekin tultiin.

— Vai niin? No sitä parempi! — Pâvel Petrôwitsh vilkaisi ympärilleen. — Ei näy ketään. Meitä ei siis kukaan häiritse... Sopiihan meidän siis ryhtyä toimeen.

— Ryhdytään vaan.

— Uusia selityksiä luullakseni ette vaadi?

— En.

— Suvaitsetteko ladata? — kysyi Pâvel Petrôwitsh, ottaen pistoolit ulos laatikosta.

— Enkä. Ladatkaa te; minä sillä välin mittaan askeleet. Minulla on pitemmät jalat, — lisäsi Bazârow naurahtaen. — Yks, kaks, kolme...

— Jevgêni Vasiljewitsh, — sai Pjotr vaivoin sanotuksi, vavisten kuin horkassa, — oli mitä oli, mutta syrjään minä lähden.

— Neljä, viis ... lähde, veikkonen, lähde, mene vaikka puun taakse ja tuki korvasi, älä vaan silmiäsi kiinni pane; mutta jos ken maahan kupsahtaa, niin juokse auttamaan. Kuus ... seitsemän ... kahdeksan... — Bazârow pysähtyi. — Joko riittää? — virkkoi hän, kääntyen Pâvel Petrôwitshiin, — vai pannaanko kaksi lisää?

— Kuinka tahdotte, — vastasi toinen, lyöden toista luotia piippuun.

— Pannaan sitten. — Bazârow veti saappaankärjellä maahan viivan. — Kas tässä barriereeri. Niin vähienkin: kuinkas monta askelta me astutaan barrierista ulos? Se on tärkeä kysymys sekin. Eilen siitä ei diskuteerattu.

— Kymmenen minun mielestäni, — vastasi Pâvel Petrôwitsh, ojentaen Bazârowille molemmat pistoolit. — Olkaa hyvä ja valitkaa.

— Olen hyvä ja valitsen. Mutta myöntäkää, Pâvel Petrôwitsh, että tämä meidän ottelumme on omituinen laadultaan, ihan naurettaviin. Katsokaas vaan tuota meidän sekundanttimme naamataulua.

— Teitä huvittaa yhä vaan laskea leikkiä, — vastasi Pâvel Petrôwitsh. — En kiellä, ett'ei meidän ottelumme ole omituista, mutta minä katson velvollisuudekseni ilmoittaa teille, että minä aion taistella täyttä totta. *A bon entendeur, salut!*[19]

— Niin, enhän minä ensinkään epäile, ett'ei meillä olis vakaa aikomus saattaa toinen toisemme tuhoon ja turmioon, mutta miks'ei sitä saisi nauraa ja yhdistää *utile dulci*? Kas niin: te puotatte minulle franskaa, minä teille latinaa.

— Minä aion taistella täyttä totta, — toisti Pâvel Petrôwitsh ja läksi astumaan paikalleen. Bazârow puolestaan laski hänkin kymmenen askelta barrierista ja pysähtyi.

— Oletteko valmis? — kysyi Pâvel Petrôwitsh.

— Ihan.

— Lähestykäämme siis.

Bazârow rupesi astumaan hiljalleen eteenpäin. Samoin alkoi Pâvel Petrôwitsh kulkea häntä kohti, vasen käsi taskussa ja oikealla yhä kohottaen pistolia.

"Nenänhän se minua sihtaa", ajatteli Bazârow; "ja tarkkaanpa sirristääkin silmänsä, senkin pahas! Ei tämä sentään hauskalta tunnu. Rupeanpa katselemaan hänen kellonperiinsä."

Kuului kirpeä vinhaus aivan Bazârowin korvan juuressa, ja samassa kajahti laukaus.

"Minä kuulin, siis ei hätääkään", sävähti hänen päässään. Hän astui vielä askeleen ja tähtäämättä painoi liipasinta.

Pâvel Petrôwitsh vavahti ja sieppasi kädellään reiteensä. Verijuova alkoi vuotaa pitkin hänen valkoista housunsa lahjetta.

Bazârow heitti pistolinsa syrjään ja lähestyi riitakumppaliaan.

— Saitteko haavan? — kysyi hän.

— Teillä oli oikeus vaatia minut barriereeriin asti, — virkkoi Pâvel Petrôwitsh; — tämä ei ole yhtään mitään. Ehtojemme mukaan meillä on vielä laukaus mieheen.

— Suokaa anteeksi, mutta se jää nyt toiseen kertaan, — vastasi Bazârow, kädellään tukien Pâvel Petrôwitshia, joka rupesi kalpenemaan. — Nyt en enää ole duellantti, vaan lääkäri; ennen kaikkea minun tulee tarkastaa haavanne. Pjotr! joudu tänne. Pjotr! Minnes sinä olet lymynnyt?

— Mitä turhia! ... Min'en tarvitse kenenkään apua, — sanoi Pâvel Petrôwitsh, sanoissaan pysähdellen. - Nyt ... me ... uudestaan... — Hän yritti tarttua viiksiinsä, mutta käsi hervahti, silmät menivät nurin päässä, ja hän pyörtyi.

— Jo nyt on jotain! Tainnoksiin! Ja kaikkia tässä! — huudahti Bazârow vaistomaisesti. — Katsotaanpas, mikä jutku tässä nyt on. — Hän otti nenäliinansa, pyyhki veret pois, ja koetteli haavaa ympäriltä. — Luu on ehjänä, — jupisi hän hampaittensa välistä, — luoti on pyyhkäissyt pinnempaa vaan, ei ole vahingoittunut kuin yksi lihas, *vastus externus*. Kolmen viikon perästä vaikka tanssis! ... Mutta tuo pyörtymys! Voi sentään tuota herkkähermoista väkeä! Kas vaan, kuinka on hieno hipiä!

— Jokos hyö kuolivat? — suhahti hänen selkensä takana Pjotrin vapiseva ääni.

— Joudu hakemaan vettä. Tää mies hautaa vielä sekä sinut että minut.

Mutta täydellisentynyt palvelija ei näkynyt käsittävän hänen sanojaan. Hän ei liikahtanut paikastaankaan. Pâvel Petrôwitsh avasi verkalleen silmänsä.

— Jo lähtee henki! — kuiskasi Pjotr ja rupesi ristimään silmiänsä.

— Te olette oikeassa... Kauhean typerä naama! — virkkoi haavoitettu gentleman, pakottaen itsensä myhähtämään.

— Mutta etkö sinä, senkin perhana, mene hakemaan vettä! — kiljaisi Bazârow.

— Ei ole tarvis... Se oli vain hetkellinen *vertige*... Auttakaa minua istuvilleni ... kas niin... Mokokakin naarmu ... sitaisee päälle jotain. Kyllä minä astun täältä kotia jalan tai saisihan lähettää troskat noutamaan minua. Jos suvaitsette, niin duellia ei jatketa. Te olette menetellyt jalomielisesti tänään ... tänään, huomatkaa.

— Mitäs niistä menneistä! — virkkoi Bazârow; — eikä niillä tulevaisillakaan maksa päätänsä vaivata, sillä minä aion heti paikalla pujahtaa tieheni. Antakaas kun sidon teidän haavanne; ei se vaarallinen ole, mutta paras on sentään pysäyttää verenvuoto. Mutta ensiksikin tässä on tämä kuolevainen saatava henkiin.

Bazârow puisteli Pjotria kauluksesta ja lähetti hänet hakemaan troskia.

— Mutta muista, ettes säikäytä minun veljeäni, — sanoi Pâvel Petrôwitsh hänelle. — Älä yritäkään ilmaista, mitä olet nähnyt.

Pjotr läksi kiitämään juoksujalassa. Riitaveljet istuivat sillä välin maassa ääneti. Pâvel Petrôwitsh koetti olla katsomatta Bazârowiin; hänen ei tehnyt mieli käydä sovinoille hänen kanssaan. Häntä hävetti oma korskeutensa ja huono onnensa, hävetti koko tämä hänen alkuunpanemansa juttu, vaikka tunsikin, ett'ei asia tämän suotuisammin olisi saattanut päättyä.

"Ei ainakaan hän enää täällä vetelehdä", rauhoitteli hän itseänsä; "ja sekin on jo sangen hyvä."

Yhä kauemmin kesti äänettömyyttä, raskasta, tuskallista. Ei ollut kumpaisenkaan hyvä olla. Toinen tunsu toisen kyllä ymmärtävän hänet. Tämä tunto on ystäväysten kesken varsin mieluista ja vihamiesten kesken peräti ilkeätä, varsinkin kun ei sovi ruveta selityksille eikä lähteä erilleenkään.

— Sidoinkohan minä jalkanne liian lujaa? — kysäisi vihdoin Bazârow.

— Ette suinkaan; se on varsin hyvä, — vastasi Pâvel Petrôwitsh, lisäten sitten hetken kuluttua: — Ei siltä velimieheltä sentään saa asiata salatuksi; hänelle täytyy sanoa, että syynä meidän riitaantumiseemme oli politiika.

— Aivan niin, — virkkoi Bazârow. — Sanokaa esimerkiksi, että minä sätin kaikkia anglomaaneja.

— Se sopii mainiosti... Mitäs te luulette tuon miehen nyt ajattelevan meistä? — jatkoi Pâvel Petrôwitsh, viitaten samaan talonpoikaan, joka muutamia minutteja ennen duellia oli ajanut hevosensa Bazârowin ohi ja nyt pysähtyen otti lakin päästään, nähtyään "herrasväkeä" lähellä.

— Ties hänet! — vastasi Bazârow. — Luultavinta on, ett'ei ajattele yhtään mitään. Venäläinen talonpoika — siinä se juuri on se salaperäinen, tuntematon henkilö, josta rouva Radcliffe aikoinaan niin paljon puhui. Kuka hänestä selvän otti? Eihän hän itsekään itseänsä ymmärrä.

— Ohoo! Vai niinkö te!... — yritti Pâvel Petrôwitsh, mutta huudahti samassa: — Katsokaas nyt, mitä tuo teidän tyhmeliininne Pjotr on saanut aikaan! Velihän tänne kiittää täyttä laukkaa!

Bazârow kääntyi ympärinsä ja huomasi Nikolai Petrôwitshin ajavan tänne troskissa, kasvoiltaan kalpeana. Ennenkuin troskat olivat pysähtyneetkään, hän hyppäsi niistä maahan ja syöksi veljensä luo.

— Mitäs tämä on? — puheli hän hätäyneellä äänellä.

— Jevgêni Vasîljitsh, herrainen aika, mitäs tämä merkitsee?

— Ei mitään, — vastasi Pâvel Petrôwitsh, — turhanpäiten hälyttivät sinua vaan. Me tässä riitaannuimme hiukan herra Bazârowin kanssa, ja siitä minua hiukan verotettiin.

— Mutta mikä syynä kaikkeen tähän, hyvät ihmiset?

— Mikäkö syynä? Herra Bazârow puhui halveksivasti sir Robert Peelistä. Minä kiiruhdan lisäämään, että minä yksin olen syypää kaikkeen tähän; herra Bazârow on menetellyt erittäin hyvin. Minä se olin, joka vaadin hänet taisteluun.

— Mutta sinustahan vuotaa verta!

— Vettäkö luulit minun suonissani olevan? Mutta tämä suonien-isku on minulle hyödyllistäkin. Eikö niin, tohtori? Autapas minua nyt troskiin, äläkä antau surumielisyyden valtaan. Huomenna minä olen terve. Kas niin, nyt on hyvä. Anna mennä!

Nikolai Petrôwitsh läksi astumaan perässä jalkaisin. Bazârow yritti jäädä taammas.

— Minun täytyy pyytää teitä hoitamaan veljeäni, — sanoi Nikolai Petrôwitsh hänelle, — kunnes kaupungista saadaan toinen lääkäri.

Bazârow kumarsi ääneti.

Tunnin kuluttua Pâvel Petrôwitsh lepäsi jo vuoteessaan, jalka sidottuna taiteen sääntöjen mukaan. Koko talo oli joutunut häiriöön. Fênitshkalta rupesi kääntämään mieltä. Nikolai Petrôwitsh väenteli salaa käsiänsä, mutta Pâvel Petrôwitsh naureskeli ja lasi leikkiä varsinkin Bazârowin kanssa. Hän pani päälleen hienon batistipaidan, veti ylleen keikarimaisen kurtikan ja pisti päähänsä fetsin, kielsi laskemasta uutimia alas ja piloillaan pahoitteli sitä, että nyt täytyy pidättäytyä ruuasta.

Mutta iltayöstä hän sai kuumeen; päätä rupesi pakottamaan. Kaupungista haettu lääkäri saapui. (Nikolai Petrôwitsh oli tehnyt vastoin veljensä kieltoa, eikä Bazârowkaan olisi sitä tahtonut. Viimeksi-mainittu istui koko päivän huoneessaan äkeänä, aivan keltaisena kasvoiltaan, silloin tällöin vain pikimmältänsä pistäytyen sairaan luona. Pari kertaa hän sattui kohtaamaan Fênitshkan, mutta tämä ponnahti kauhistuen hänestä syrjään.) Uusi tohtori määräsi vilvoittavia juomia, muutoin todeksi vahvistaen Bazârowin vakuuttelut, ett'ei mitään vaaraa ole peljättävissä. Nikolai Petrôwitsh ilmoitti hänelle, että velimies oli vahingoissa itse haavoittanut itsensä, johon tohtori virkkoi vaan: "hm", mutta, saatuaan samassa kouraansa 25 ruplaa, lisäsi:

— Tja! Sellaista sattuu tosin, sangen usein.

Maata ei pannut talossa kukaan, ei riisunutkaan. Nikolai Petrôwitsh se myötäänsä hiipi varpaisillaan veljensä huoneeseen ja varpaisillaan palasi takaisinkin. Pâvel Petrôwitsh välisti hervautti, valitteli hiljaa, väliin sanoi hänelle franskakaksi: "*couchez vous*", ja pyysi juotavaa. Nikolai Petrôwitsh pakotti kerran Fênitshkan tarjoamaan hänelle lasin limonaadia. Pâvel Petrôwitsh loi häneen terävän katseen ja joi lasin loppuun.

Aamuyöstä kuume kohosi: sairas alkoi hiukan hourailla. Ensi alussa hän puhui epäselviä sanoja, mutta avasi sitten äkkiä silmänsä ja huomattuaan velimiehen vuoteensa ääressä, kumartui huolekkaasti hänen puoleensa ja virkkoi:

— Eikö sinunkin mielestäsi, Nikolai, Fênitshkassa ole jotain, mikä muistuttaa Nellyä?

— Ketä Nellyä, Pâsha?

— Ettäs kyselet! Ruhtinatar P... Varsinkin yläpuoli kasvoista. *C'est de la même famille*. [20]

Nikolai Petrôwitsh ei vastannut, ihmettelihän vaan vanhain tunteitten virkeyttä ihmisessä. "Vai nyt ne pulpahti pinnalle!" ajatteli hän.

— Voi kuinka minä rakastan tuota tyhjänpäiväistä olentoa! — puhui Pâvel Petrôwitsh vaikeroiden ja tuskaisesti heittäen kädet niskansa taakse. — Minä en salli — sopersi hän tuokion kuluttua, — että joku hävytön uskaltaa... —

Nikolai Petrôwitsh huokasi vaan; hän ei aavistanutkaan, ketä nuo sanat tarkoittavat.

Seuraavana aamuna kello kahdeksan maissa Bazârow astui Nikolai Petrôwitshin kamariin. Hän oli jo ennättänyt panna matkakapineensa kokoon, päästettyään irti kaikki sammakkonsa, hyönteisensä ja lintunsa.

— Tulitteko sanomaan minulle jäähyväisiä? — kysäisi Nikolai Petrôwitsh, nousten ylös ja käyden häntä vastaan.

— Aivan niin.

— Minä ymmärrän teidät ja hyväksyn päätöksenne kaikin puolin. Veli parkahan se on tietysti syypää, mutta onpa hän saanut rangaistuksenkin. Hän on itse sanonut minulle asettaneensa teidät sellaiseen tilaan, että teidän oli mahdoton menetellä toisin. Minä uskon, ett'ei teidän käynyt välttäminen tätä kaksintaistelua, joka ... joka saapi joissain määrin selityksensä ainoastaan teidän kumpaisenkin mielipiteitten alituisesta antagonismista. (Nikolai Petrôwitsh pyrki takertumaan sanoissansa.) Minun veljeni on vanhan ihmislajin lapsia, kiivas ja itsepäinen... Jumalan kiitos, että edes näinkin vähällä päästiin. Minä olen ryhtynyt kaikkiin asianmukaisiin toimiin, välttääksemme yleistä huomiota...

— Minä jätän teille osoitteeni siltä varalta, että asiasta tehtäisiin joku numero, — virkkoi Bazârow huolettomasti.

— Toivoakseni ei mitään sellaista tapahdu, Jevgêni Vasíljitsh...
Minuun koskee kovasti se, että teidän vierailunne minun talossani sai tällaisen ... tällaisen lopun. Sitä haikeampaa tämä on, kun Arkâdikin...

— Kyllä kai minä hänet vielä tapaan, — vastasi Bazârow, jossa kaikenlaiset "selitykset" ja "selvittelyt" herättivät aina maltittomuuden tunnetta; — ellen, niin olkaa hyvä ja sanokaa hänelle minun terveiseni ja lausukaa mielipahani siitä, ett'en saanut kohdata häntä.

— Ja minä pyydän... — vastasi Nikolai Petrôwitsh kumartaen. Mutta Bazârow ei kuullut hänen lausettaan loppuun, vaan läksi pois.

Saatuaan tietää Bazârowin olevan lähdössä, Pâvel Petrôwitsh tahtoi nähdä häntä ja puristi hänen kättään. Mutta Bazârow pysyi tässäkin tilaisuudessa kylmänä kuin jää: hän ymmärsi, että Pâvel Petrôwitshin tekee mieli esiintyä ylevämielisenä. Fênitshkalle hänen ei onnistunut sanoa jäähyväisiä; vilaukselta he vaan näkivät toisensa, Fênitshkan seisoessa akkunassa. Hänen kasvonsa näyttivät Bazârowista surullisille.

"Mennyttä kalua kukaties", ajatteli Bazârow itsekseen... "No niin, eiköhän tuo sentään selvinne miten kuten."

Pjotr sen sijaan heltyi niin peräti, että painautui hänen olkapäätänsä vasten ja rupesi itkemään, kunnes Bazârow sai jäähdyttäneeksi hänet kysymällä: sattuiiko "sulta silmät märkään paikkaan?" Dunjâshan täytyi oikein juosta lehtoon, liikutustansa salatakseen. Mutta kaiken tämän surun ja murheen pääsyy nousi rattaille, sytytti sikarinsa ja läksi tiehensä. Kun sitten neljännellä virstalla tienkäännteessä Kirsânowin hovi uusine herraskartanoineen jälleen ilmeni hänen näkyviinsä suorassa viivassa, silloin hän vain sylkäisi, murahtaen: "Senkin kirottut herrassikiöt". Sen sanottuaan hän kääryysi tiviimmin vaippaansa.

Pâvel Petrôwitshin tila parani pian, mutta vuoteessa hänen täytyi olla viikon päivät. Hän kesti, niinkuin hän sanoi, "sotavankeutensa rasiukset" jotenkin kärsivällisesti, mutta paljon hänellä vaan oli päänvaivaa toaletti-asioista, ja myötäensä hän käski polttamaan huoneessa odekolonia. Nikolai Petrôwitsh luki hänelle ääneen aikakauslehtiä. Fênitshka passaili häntä kuin ennenkin, kantaen hänelle milloin lihalientä, milloin limonaadia tai pehmeiksi keitettyitä munia, salaista kauhua kumminkin tuntien joka kerta kuin hänen huoneesensa astui. Pâvel Petrôwitshin odottamaton menettely oli säikäyttänyt talossa kaikki, Fênitshkan semminkin. Prokôfjitsh se yksin ei ollut millänsäkään, vaan selitteli, kuinka hänenkin aikanaan herrat pruuksivat tapella, "aatelismiehet nimittäin keskenänsä, mutta tuollaisia turskia hulltioita ei muuta kuin tallissa pieksättivät".

Omatunto tuskin lainkaan soimasi Fênitshkaa, mutta ajatus äskeisen riidan oikeasta syystä vaivasi häntä kumminkin aika ajoin. Pâvel Petrôwitshkin se katseli häneen niin kummallisesti, niinkin, että Fênitshka, seljinkin häneen seisoessaan, tunsu hänen katseensa ruumiissaan. Hän oli laihtunut alituisesta sisällisestä levottomuudesta ja — niinkuin laita tavallisesti on — käynyt entistänsä somemmaksi.

Aamulla kerran Pâvel Petrôwitsh, tuntien olevansa varsin reipas, siirtyi vuoteesta sohvalle. Nikolai Petrôwitsh oli käväissyt kysymässä hänen vointiansa ja lähtenyt puimaväkeä katsomaan. Fênitshka toi kupin teetä ja, asetettuaan sen pöydälle, yritti lähteä pois, mutta Pâvel Petrôwitsh pidätti hänet.

— Minnekäs teillä on kiire, Feodôsia Nikolâjewna? — virkkoi hän; — onko teillä jotain tehtävää?

— Ei... Olisin käynyt vain teetä kaatamassa.

— Kyllä Dunjâsha tulee siellä yksinäänkin toimeen. Istukaa nyt hiukkasen täällä sairaan miehen luona. Minulla olisi puhumista teidän kanssanne.

Fênitshka istahti ääneti nojatuolin laidalle.

— Kuulkaas, — virkkoi Pâvel Petrôwitsh, viiksiänsä kierrelleen; — minun on jo kauan aikaa tehnyt mieli kysyä teiltä: näyttää niinkuin te pelkäisitte minua; onko niin?

— Minäkö?

— Te juuri. Te ette milloinkaan katso minua silmiin, ikäänkuin omatunto ei olisi teillä oikein puhdas.

Fênitshka punastui, mutta katseli puhujaan. Tämä näytti hänestä niin kummalliselta, että Fênitshkalla alkoi sydäntä hiukan kouristaa.

— Onhan teidän omatuntonne puhdas? — kysäisi Pâvel Petrôwitsh.

— Miks'eikäs se olisi puhdas? — kuiskasi toinen.

— Vähänkös niitä on syitä? Vaikka kenenkâpäs edessä te syyllinen olisittekaan? Minunko? Se ei ole luultavaa. Jonkun toisenko tässä talossa? Mahdotonta sekin. Veljenikö edessä sitten? Mutta tähän rakastatte häntä, niinhän?

— Rakastan.

— Kaikestako sielusta ja kaikesta sydämestä?

— Minä rakastan Nikolai Petrôwitshia kaikesta sydämestäni.

— Todellakin? Katsokaapas minuun, Fênitshka! (Tällä nimellä hän puhutteli häntä ensi kertaa.) Tiedättehän, että valhe on suuri synty.

— Minä en valehtele, Pâvel Petrôwitsh. Ellen minä saa rakastaa Nikolai Petrôwitshia, niin ei minun maksa elääkään.

— Ettekä vaihda häntä kehenkään?

— Kehenkäs minä voisin hänet vaihtaa?

— Vähänkös niitä on? Vaikkapa esimerkiksi siihen herraan, joka täältä läksi.

Fênitshka nousi istuviltaan.

— Hyvä Jumala! Miksikä te minua kidutatte, Pâvel Petrôwitsh? Mitä minä olen teille tehnyt? Kuinka te saatatte sellaista puhua?

— Fênitshka, — virkkoi Pâvel Petrôwitsh murheellisella äänellä, — näinhän minä...

— Mitä te näitte?

— Siellä ... lehtimajassa.

Fênitshka punastui hivusmartoa ja korviaan myöten.

— Olikos se minun syytâni? — sai hän vaivoin sanotuksi.

Pâvel Petrôwitsh kohottautui sohvassaan.

— Ettekö te ole syypää? Ettekö? Ettekö ensinkään?

— Nikolai Petrôwitshia minä rakastan, häntä yksin, ja häntä olen aina rakastanutkin! — lausui Fênitshka äkkiä voimallisesti, vaikka itku oli tukahduttaa häneltä äänen. — Mutta se, minkä te näitte, niin ihan minä vielä viimeisellä tuomiollakin sanon, ett'ei siihen ole minun syytâni ensinkään, eikä ollutkaan, ja ihan minä tahtoisin kuolla tällä hetkellä, koska minua saatetaan epäillä semmoisesta, että minä olisin Nikolai Petrôwitshille, hyväntekijälleni...

Mutta siinä hänet ääni petti, ja samassa hän tunsu Pâvel Petrôwitshin ottaneen häntä kädestä ja puristavan sitä... Fênitshka katsahti häneen ja tunsu kivettyvänsä siihen paikkaan. Pâvel Petrôwitsh oli entistä kalpeampi; hänen silmänsä paloivat kirkkaina, ja — mikä kaikesta ihmeellisintä — raskas, yksinäinen kyynelkarpalo vieru pitkin hänen poskeansa.

— Fênitshka! — kuiskasi hän ihmeellisen herttaisesti, — rakastakaa, rakastakaa vainenkin veljeäni! Hän on niin hyvä, niin kelpo mies. Älkää kavaltako häntä kenenkään tähden koko maailmassa; älkää kuunnelko kenenkään puheita! Ajatelkaas: mikä saattaisi olla sen kauheampaa kuin rakastaa, olematta itse rakastettu! Älkää hyljätkö milloinkaan minun veli parkaani!

Fênitshkan silmät olivat kuivuneet, — niin hämillänsä hän oli. Mutta silloin hän vasta neuvottomaksi kävi, kun Pâvel Petrôwitsh, itse Pâvel Petrôwitsh nosti hänen kätensä huulilleen ja painautui siihen, suutelematta sitä ja välisti vain vavahtelemalla huokaisten.

"Herrainen aika!" ajatteli Fênitshka, "eihän hän vaan hourine!"

Mutta sillä hetkellä vavahteli Pâvel Petrôwitshissa koko hänen entinen, hukkaan mennyt elämänsä.

Portaat alkoivat narahdella nopeitten askelten alla. Hän sysäsi Fênitshkan luotaan ja heitti päänsä takaisin pielukselle. Ovi aukeni, ja kynnykselle ilmaantui Nikolai Petrôwitsh iloisena, raikkaana, punaposkisena. Mitja, yhtä raikkaana ja punaposkisena kuin isänsäkin, hypähteli pelkässä paidassa hänen rintansa päällä, haraten paljailla jaloillaan kiinni hänen maalaispalttonsa suuriin nappeihin.

Fênitshka syöksi samassa hänen luokseen, kietoi kätensä sekä hänen että pojan kaulaan ja painoi päänsä hänen olkapäähänsä. Nikolai Petrôwitsh kummastelemaan: Fênitshka, kaino ja hiljainen, ei ollut vielä milloinkaan hyväillyt häntä kolmannen henkilön läsnäollessa.

— Mikä sinun on? — kysäisi hän ja, vilkaisten veljeensä, antoi Mitjan Fênitshkalle.

— Ethän vaan voine huonommin? — kysyi hän, astuen Pâvel Petrôwitshin luokse.

Toinen painoi päänsä batistiseen nenäliinaan.

— En ... muutoin minä vaan... Päinvastoin, minun on nyt paljoa parempi.

— Taisit vainenkin nousta liian aikaisin sohvalle. No, minnes sinä? — lisäsi Nikolai Petrôwitsh, kääntyen Fênitshkaan, mutta tämä oli jo ennättänyt pauskata oven perässään kiinni. — Minä aion juuri näyttää sinulle pulskaa prinssiäni; hänen tuli ikävä setäänsä. Minkä tähden hän vei pojan pois? Mutta mikä sinua oikeastaan vaivaa? Tapahtuiko täällä jotain teidän välillänne?

— Veli! — lausui Pâvel Petrôwitsh juhlallisesti. Nikolai Petrôwitsh hätkähti. Hänen tuli äkkiä niin tukala olla — ei tiennyt itsekään miksi.

— Veli! — toisti Pâvel Petrôwitsh; — lupaa täyttää yksi pyyntö.

— Mikä pyyntö? Puhu!

— Se on varsin vakava; siitä minun ymmärtääkseni riippuu koko sinun elämäsi onni. Olen tässä koko ajan punninnut sitä, mitä nyt aion sinulle sanoa... Veli, täytä velvollisuutesi, rehellisen ja jalomielisen miehen velvollisuus, tee loppu pahenuksesta ja huonosta esimerkistä, jota sinä, ihmisistä parhain, muille osoitat.

— Mitäs tarkoitat, Pâvel?

— Nai Fênitshka... Hän rakastaa sinua ja on poikasi äiti.

— Sanotko sinä niin, Pâvel? Sinäkö, jota minä aina olen pitänyt sellaisten avioliittojen järkähtämättömänä vastustajana! Sinäkö puhut niin! Mutta etkö tiedä, että minä yksinomaan kunnioituksesta sinua kohtaan olen ollut täyttämättä sitä, mitä sinä niin täydellä syyllä sanot velvollisuudekseni?

— Turhaanpa sinä minua tässä asiassa kunnioitit, — vastasi Pâvel Petrôwitsh, surumielisesti myhähtäen. — Rupeanpa luulemaan, että Bazârow oli sittenkin oikeassa, moittiessaan minua aristokraatisuudesta. Ei, rakas veli, ei meidän auta enää olla olevinamme ja arvella maailmasta, että me muka olemme jo liian vanhoja ja hiljaisia, ja että paras meidän on vetäytyä syrjään hyörintästä ja pyörintästä. Me ryhdymme, juuri niinkuin sinä sanoit, täyttämään velvollisuuttamme, ja saatpas nähdä, että vielä me onnenkin saamme kaupanpäällisiksi.

Nikolai Petrôwitsh riensi syleilemään veljeänsä.

— Sinä olet lopullisesti saanut silmäni auki! — huudahti hän. — Ilmankos minä aina sanoin, että sinä olet kaikkein hyväntahtoisin ja viisain mies maan päällä, mutta nyt minä huomaan sinun olevan yhtä järkevänkin kuin jalomielisen.

— Hiljaa, hiljaa! — keskeytti Pâvel Petrôwitsh. — Älähän revi auki haavaa tuolta samaiselta järkevältä veljeltäsi, joka viidenkymmenen vanhana taisteli duellia kuin hyväkin vänrikki. No niin, asia on päätetty... Fênitshkasta tulee minun kälyni ... *belle soeur*.

— Armas, armas veli! Mutta mitähän Arkâdi sanonee?

— Arkâdiko? Ihastuu ja riemastuu tietysti. Avioliitto tosin ei käy yhteen hänen principiensä kanssa, mutta se on hivelevä yhdenvertaisuuden tuntoa hänessä. Ja todellakin, vielä tässä nyt kasteja *au dix-neuvième siècle!*

— Voi sua Pâvel, Pâvel! Annas kun vielä kerran suutelen sinua. Älä pelkää; kyllä minä varon.

Veljekset syleilivät toisiansa.

— Mitäs arvelet, olisikohan nyt jo heti ilmoittaa Fênitshkalle sinun aikomuksesi? — kysäisi Pâvel Petrôwitsh.

— Mikäpä kiire sillä? — vastasi Nikolai Petrôwitsh. — Vai oliko teillä puhetta siitä?

— Puhettako meillä? *Quelle idée!*

— No niin. Tulehan ensin ihan terveeksi; eihän tuo asia meiltä mihin karkaa. Pitää punnita ja miettiä tyyten tarkoin...

— Mutta olethan päättänyt?

— Tietysti ja kiitän sinua kaikesta sydämestäni. Ja nyt minä jätän sinut. Sinun pitää levähtää; kaikenlainen mielenliikutus on sinulle vaarallista... Kyllä tästä vielä ennätämme haastella... Nuku, kultaseni, ja tehkoon Jumala sinut terveeksi!

* * * * *

"Mistähän se veli minua oikeastaan kiittelee?" ajatteli Pâvel Petrôwitsh, jäätyään yksikseen. — "Ikäänkuin ei asia riippuisi hänestä? Mutta heti hänen naituansa minä lähden jonnekin kauemmas, Dresdeniin tai Firenzeen, ja jään sinne, kunnes henki lähtee."

Pâvel Petrôwitsh kostutti otsaansa odekolonilla ja pani silmänsä kiinni. Kirkas päiväpaiste valaisi hänen kauniita laihtuneita kasvojaan... Hänen päänsä oli vaipunut pielukselle kuin kuolleen... Ja elämätä vaillahan hän olikin.

XXV.

Nikóljskojen hovin puutarhassa, penkillä tuuhean saarnin siimeksessä, istuivat Kâtja ja Arkâdi. Fifi, oli käynyt pitkälle lähelle heitä, käännettyään solakan ruumiinsa siihen somaaseen asemaan, joka metsämiesten kesken on tunnettu nimellä "jänönloiko".

Ääneti olivat niin Arkâdi kuin Kâtjakin. Edellisellä oli puoleksi-avattu kirja kädessä, jälkimmäinen kouraili korista siihen jääneitä vehnäleivän murenoita ja viskeli niitä pienelle perhekunnalle varpusia, jotka tavallisella arjistelevalla julkeudellaan virskuttaen hyppivät ihan hänen jalkainsa juuressa. Hiljainen tuuli heilutteli saarnin lehtiä, saaden sekä tumman polun pinnalla että Fifin keltaisessa seljässä vaaleita, kullankarvaisia täpliä elähtelemään edestakaisin. Yhtenäinen siimes verhosi Arkâdin ja Kâtjan; silloin tällöin vain välähti kirkas juova Kâtjan tukassa.

Vaiti he olivat kumpainenkin, mutta juuri siinä, millä tapaa he olivat vaiti ja millä tavoin he rinnatusten istuivat, siinä juuri ilmeni luottava tutun-omaisuus: näytti kuin ei kumpainenkaan olisi ajatellut naapuriansa, itse asiassa sittenkin tuntien mielihyvää hänen läsnäolostansa. Muuttuneet he olivat kasvoiltaan siinä saakka kuin heidät viimeksi näimme: Arkâdi näytti levollisemmalta, Kâtja vilkkaammalta, rohkeammalta.

— Eikö teidänkin mielestänne, — virkkoi Arkâdi, — tämän puun venäläinen nimi "*jâsenj*" ole erittäin sattuva: ei ole toista puuta, jonka lävitse ilma kuultais niin keveästi ja kirkkaasti (*jâsno*) kuin sen.

Kâtja katsahti ylös ja virkkoi: "Kyllä".

"Eipäs tämä", ajatteli Arkâdi; "eipäs tämä minua moiti siitä, että puhun *kauniisti*."

— Min' en pidä Heine'stä, — lausui Kâtja, silmillään viitaten Arkâdin kädessä olevaan kirjaan, — ei hän miellytä minua nauraessaan eikä itkiessäänkään; silloin vain minä pidän hänestä, kun hän on mietteissään ja murheellinen.

— Minua hän taas miellyttää nauraessaan, — virkkoi Arkâdi.

— Tuo on teissä vielä vanhoja jälkiä satirillisesta suunnastanne...

"Vanhoja jälkiä!" — ajatteli Arkâdi; "olisipa nyt Bazârow kuulemassa tuota!"

— Malttakaas! — liitti Kâtja. — Kyllä me teidät vielä toisellaiseksi muutamme.

— Kuka? Tekö?

— Kukako? Sisko ja Porfîri Platônitsh, jonka kanssa te ette enää kinastele, ja tati, jota te toissapäivänä saatoitte kirkkoon.

— Mutta eihän minun sopinut kieltäytyä. Mitä taas Anna Sergêjewnaan tulee, niin muistattehan, kuinka hän monessa asiassa oli yhtä mieltä Jevgênin kanssa.

— Sisko oli silloin hänen vaikutuksensa alaisena, niinkuin tekin.

— Niinkuin minäkin? Olenko minä sitten mielestänne jo päässyt hänen vaikutuksensa alaisuudesta?

Kâtja ei vastannut.

— Kyllä minä tiedän, — jatkoi Arkâdi; — te ette milloinkaan pitänyt hänestä.

— Min' en osaa arvostella häntä.

— Tiedättekös mitä, Kâtjerîna Sergêjewna? Niin usein kuin kuulenkin teiltä tuon vastauksen, en sitä kuitenkaan usko. Ei ole sitä ihmistä, jota ei kukin meistä osaisi arvostella! Tuo on veruketta vaan.

— No sitten sanon teille, että hän ... vähät siitä, ett'en hänestä pidä, mutta minä tunnen, että hän on vieras minulle, niinkuin minäkin hänelle ... ja vieras olette hänelle tekin.

— Kuinka niin?

— Mitenkäs minä sanoisinkaan? ... Hän on raatelevaisia, te ja minä kesyjä.

— Olenko minäkin kesy? Kâtja nyökäytti päätään. Arkâdi raapaisi korvallistaan.

— Kuulkaas, Kâtjerîna Sergêjewna; tämänhän voisi oikeastaan panna pahakseen.

— Tahtoisitteko te sitten olla raatelevainen?

— Raatelevainen en, mutta väkevä, tarmokas.

— Ei siksi tahtomalla tulla... Tuo teidän ystävänne, esimerkiksi, hän on tahtomattansakin sellainen.

— Hm! Te arvelette niinmuodoin, että hänellä oli suuri vaikutus Anna Sergêjewnaan?

— Oli. Mutta siskoa ei voi kukaan kauan pitää vallassaan, — lisäsi Kâtja puoliääneen.

— Miksikä niin luulette?

— Hän on hyvin ylpeä ... ei vainenkaan ... hän pitää itsenäisyyttään niin kalliina.

— Kukas sitä ei kalliina pitäisi? — kysyi Arkâdi, vaikka hänen mielessään samalla sävähti: "mitäpä sillä oikeastaan tekee?"

Ja Kâtjankin mielessä sävähti: "mitäpä sillä oikeastaan tekee?"

Nuorille ihmisille, jotka usein ja ystävällisesti seurustelevat keskenänsä, johtuu alinomaa mieleen samoja ajatuksia.

Arkâdi myhähti ja, siirtyen lähemmäs Kâtjaa, virkkoi kuiskaamalla:

— Tunnustakaapas vaan: te pelkätte häntä hiukan.

— Ketä?

— Siskoanne.

— Entäs te? — kysyi Kâtja vuorostaan.

— Minäkin; huomatkaa, mitä sanon: *minäkin*.

Kâtja härästi hänelle sormeansa.

— Sepä kummallista, — sanoi hän. — Sisko ei ole koskaan ollut teille niin suopea kuin juuri tähän aikaan, nyt paljoa enemmän kuin ensi kertaa täällä käydessänne.

— Vai niin?

— Ettekö ole huomannut sitä? Ettekö ole hyvillänne siitä?

Arkâdi vaipui ajatuksiinsa.

— Millähän minä olisin saattanut ansaita Anna Sergêjewnan suosion? Kenties sillä, että toin hänelle äiti vainajanne kirjeet.

— Sillä kanssa, ja on niitä muitakin syitä, mutta en sano, mitä.

— Miks'ette?

— En sano.

— Oo, tiedänhän sen: te olette hyvin itsepäinen.

— Niin olenkin.

— Ja tarkkasilmäinen.

Kâtja katsahti syrjästä Arkâdiin.

— Kenties. Harmittaako se teitä? ... Sanokaas mitä te ajattelette nyt?

— Minä ajattelen, että mistähän teihin on tullutkaan tuo tarkkasilmäisyys, ja sitä teissä todellakin on. Tehän olette niin arka, epäluuloinen; tehän vierotte kaikkia...

— Minä olen ollut niin paljon yksinäni; pakostakin siinä tulee mieltiväiseksi. Mutta vieronkohan minä kaikkia?

Arkâdi loi kiitollisen silmäyksen Kâtjaan.

— Tuo saattaa kyllä olla totta, — sanoi hän sitten; — mutta harvoinpa tuota mietinnän lahjaa tapaa ihmisissä, joilla on sellainen asema kuin teillä, minä tarkoitan, jotka ovat niin varakkaita; heidän, niinkuin tsaarienkin luokse on työläs päästä.

— Enhän minä ole rikas.

Arkâdi tuli ymmälle eikä ensi hätään käsittänyt Kâtjaa. "Niin vaimenkin", ajatteli hän itsekseen; "tilahan onkin sisaren." Tuo ajatus ei ollut hänelle vastenmielinen.

— Kuinka te sanoittekaan niin sievästi.

— Mitä niin?

— Sievästi sanoitte vaan, niin suoraan, kainostelematta, kiekailematta. Minä nimittäin luulin kuin luulinkin, että siinä ihmisessä, joka tietää ja sanoo olevansa köyhä, asuu joku omituinen tunne, jonkunlaista ylvästelyä.

— En minä ole mitään sellaista kokenut, ja siitä kiitän siskoani. Minä mainitsin varallisuudestani vaan kun siksi sanaksi sattui.

— Niin, mutta tunnustakaapa vaan, että teissäkin on palanen tuota äsken mainitsemaani ylvästelyä.

— Esimerkiksi?

— Esimerkiksi, ettehän te ... suokaa anteeksi tällainen kysymys ... tokkohan te menisitte naimisiin rikkaan miehen kanssa?

— Jos häntä hyvin rakastaisin... En, enpä luullakseni menisi sittenkään.

— Sepä se! — huudahti Arkâdi ja tuokion kuluttua lisäsi: — miks'ette?

— Siks' että laulussakin lauletaan nuorikoista, jotka ovat eri maata.

— Te kukaties tahtoisitte hallita ja vallita tahi...

— Eikö mitä! Mitä siitä olisi? Päinvastoin minä olen valmis alistumaan; eriateisuus se vaan on raskasta, mutta kunnioittaa itseänsä ja alistua, sen minä käsitän. Se on onnea, mutta olla toisarvoisessa asemassa... Ei, hyvä on näinkin.

— Hyvä on näinkin, — toisti Arkâdi. — Niin, niin, — jatkoi hän, — ilmankos te olette yhtä verta Anna Sergêjewnan kanssa. Te olette samallinen oman kannan ihminen kuin hänkin, mutta te olette umpeampi. Minä olen varma siitä, ett'ette te milloinkaan ensimmäisenä lausu tunnettanne ilmi, olkoon se kuinka voimallinen tai pyhä tahansa...

— Kuinka saattaisi toisin ollakaan? — kysyi Kâtja.

— Ja yhtä älykäskin te olette; teissä on yhtä paljon luonnetta kuin hänessä, ellei enemmänkin...

— Älkää suinkaan verratko minua siskoon, — virkkoi Kâtja hätäisesti; — se on minulle peräti epäedullista. Te näytte unohtaneen, että sisko on sekä kaunotar että älykäs ja ... teidän varsinkaan, Arkâdi Nikolâitsh, ei pitäisi puhua tuolla tavalla ja vielä noin vakavan näköisenä.

— Mitäs tuo merkitsee: 'teidän varsinkaan'? Ja mistä te päätätte, että minä lasken leikkiä?

— Tietysti te laskette leikkiä.

— Niinkö luulette? Mutta entäs jos minä puhuinkin vakaumuksestani? Entäs jos minä mielestäni en käyttänyt vielä tarpeeksikaan voimallisia sanoja.

— En ymmärrä teitä.

— Todellakin? Nytpä huomaa arvanneeni teidän tarkkasilmäisyytenne äsken liian korkealle.

— Mitenkä?

Arkâdi käänsi päänsä toisaanne eikä vastannut mitään. Kâtja haki korin pohjalta vielä muutamia murenoita ja rupesi viskelemään niitä varpusille, mutta hänen kätensä heilahdus oli liian voimakas: varpuset pyrähtivät pois, ennättämättä siepata nokkaansa yhtään sirua.

— Kâtjerina Sergêjewna! — lausui Arkâdi äkkiä; — teille se kaiketikin on yhdentekevää, mutta tietäkää, ett'en minä teitä ikinä vaihtaisi siskoonne, eikä siinä kyllä, vaan en kehenkään koko maailmassa.

Hän nousi ja läksi kiireimmiten pois, ikäänkuin itsekin säikähtäen kieleltä kirvonneita sanojansa.

Mutta Kâtjalta vaipui sekä kori että kädet syliin, ja kauan aikaa hän vielä pää kallellaan katseli pois rientävää Arkâdia. Vähitellen alkoi hienon hieno puna nousta hänen kasvoihinsa, mutta huulille ei hymy noussut, ja tummissa silmissä asui neuvottomuus ja muuan toinenkin tunne, jolla ei vielä ollut nimeä.

— Oletko yksin? — kuului hänen läheltänsä Anna Sergêjewnan ääni. — Arkâdin kanssahan sinä näyt äsken lähteneen puutarhaan.

Hätäilemättä siirsi Kâtja katseensa sisareen, joka hienossa, jopa huolellisenkin hienossa puvussa seisoi polulla, avatun päivänvarjonsa kärjellä liikutellen Fifin korvaa. Hätäilemättä Kâtja vastasikin:

— Yksin olen.

— Näenhän minä sen, — virkkoi toinen nauraen.

— Hän läksi siis omaan huoneeseensa?

— Niin.

— Luitteko yhdessä?

— Niin.

Anna Sergêjewna otti Kâtjaa leuasta ja kohotti hänen päätään.

— Ettehän toki riitaantuneet?

— Emme, — virkkoi Kâtja, hiljalleen siirtäen syrjään sisarensa käden.

— Kuinka juhlallisesti sinä vastaillet! Minä luulin tapaavani hänet täällä; aioin pyytää häntä kanssani kävelemään. Sitä hän itsekin minulta usein pyytää. Sinulle tuotiin kaupungista kengät, menehän koettelemaan niitä; minä huomasin jo eilen, että entiset ovat jo koko lailla kuluneet. Yleensä sin'et kiinnitä tarpeeksi huomiota tuohon seikkaan, vaikka sinulla on herttaisen somat, pienet jalat. Kädet on sinulla sievät nekin ... mutta suuret; silloin ei saa unohtaa somia, pieniä jalkojaan. Vaikka ... ethän sinä mikään koketti ole.

Anna Sergêjewna läksi edelleen astumaan tietä pitkin, kahisuttaen kaunista leninkiänsä. Kâtja nousi penkiltä, otti Heinen ja läksi hänkin — ei kumminkaan kenkiään koettelemaan.

"Somat, pienet jalat", ajatteli hän, verkalleen ja keveästi nousten päivänpaisteessa kuumiksi paahuneita terrasin kiviportaita myöten. — "Somat, pienet jalat", sanotte te... No kyllä hän vielä niitten juureen laskeutuukin.

Mutta silloin häntä hävetti samassa, ja hän riensi juoksujalkaa ylös.

Arkâdi oli astumassa käytävää myöten omaa huonettansa kohti, kun hovimestari tapasi hänet ja ilmoitti herra Bazârowin istuvan hänen huoneessaan.

— Jevgênikö! — äännähti Arkâdi itsekseen, melkein kauhistuen. — Joko siitä on kauankin kuin hän tuli?

— Vast'ikään saapuivat ja sanoivat niin jotta ei pidä ilmoittaa heistä Anna Sergêjewnalle, vaan käskivät saattaa suoraa päätä teidän huoneeseen.

"Olisikohan jotain onnettomuutta tapahtunut kotona?" ajatteli Arkâdi ja juostuaan kiiruimman kaupassa portaita ylös, tempasi oven yhdellä nykäyksellä auki. Bazârowin ulkomuoto sai hänen mielensä heti levolliseksi, vaikka kokeneempi silmä varmaankin olisi tuon odottamattoman vieraan yhä vieläkin tarmokkaassa, nuivahtaneessa olennessa huomannut sisällisen levottomuuden merkkejä. Pölyinen viitta hartioillaan ja lakki kourassa hän istui ikkunalaudalla, eikä kohonnut sijaltaan silloinkaan kuin Arkâdi äänekkäästi huudahtellen riensi hänen luokseen ja kavahti kaulaan.

— Sepä odottamatonta! Mistäpäin nyt puhaltaa? — haasteli hän, hyörien ja pyörien huoneessaan, niinkuin ainakin ihminen, joka itsekin luulee iloitsevansa ja tahtoo sitä muillekin osoittaa. — Onhan siellä kotona kaikki hyvin? Ovathan kaikki terveinä eikö niin?

— Kaikki on siellä hyvin, mutta eivät kaikki ole terveitä, — virkkoi Bazârow. — Mutta älä törise nyt, vaan käske tuoda minulle sahtia ja istu ja kuuntele, mitä minä sinulle ilmoitan moniaissa, mutta toivoakseni kyllin voimakkaissa lauseissa.

Arkâdi vaikeni, ja Bazârow kertoi hänelle duellistansa Pâvel Petrôwitshin kanssa. Arkâdi hämmästyti, jopa tuli murheelliselle mielellekin, mutta ei pitänyt tarpeellisena ilmaista sitä, kysyi vaan, eikö sedän haava todellakaan ole vaarallinen. Kuultuaan, että haava on erinomaisen intressantti, ei kumminkaan lääketieteellisessä suhteessa, hän pakotti itsensä myhähtämään, mutta sydämessä tuntui niin tukalalta, jopa hävettikin. Näytti kuin Bazârow olisi ymmärtänyt hänet.

— Niin, veikkonen, — virkkoi hän, — semmoista se on, kun elelee feodaalien kanssa: muuttuu itsekin feodaaliksi ja käy osalliseksi ritarillisiin turnauksiin. Ja nyt minä olen matkalla "isäin" tykö, — päätti Bazârow, — ja poikkessin tänne "antamaan sinulle tietoa kaikesta tuosta", niin minä sanoisin, ellen pitäisi hyödytöntä valhetta hupsuutena. Ei! Minä poikkessin tänne — hitto ties miksi. Ihmisen tekee, näetkös, välisti hyvää siepata itseänsä otsakiemurasta ja riuhtaista irti, niinkuin retikka multapenkistä. Sen tempun olen suorittanut äskettäin... Mutta mieleni teki vielä kerran katsahtaa siihen, mistä olin eronnut, siihen multapenkkiin, missä olin ollut kiinni.

— Toivoakseni nuo sanat eivät tarkoita minua, — vastasi Arkâdi mielenliikutuksella; — toivoakseni sin'et aio erota *minusta*.

Bazârow katsahti häneen terävästi, melkein läpitukenkasti.

— Jopa sinä siitä kovin pahaksesi panisit. Minusta tuntuu, että *sinä* olet jo eronnut minusta. Sinä olet tuoreskainen semmoinen ja puhtoinen ... mahtaa ne sinun asiasi Anna Sergêjewnan kanssa käydä ihan erinomaisesti.

— Mitkä minun asiani Anna Sergêjewnan kanssa?

— Etkös sinä juuri hänen tähtensä tullut tänne kaupungista, lelli-poika? Niin vainenkin: kuinkas ne sunnuntaikoulut siellä edistyvät? Etkös sinä sitten ole rakastunut häneen? Vai joko sinunkin on tullut aika näytellä kainoa?

— Jevgêni, tiedäthän minun aina olleen suoran sinun kanssasi; minä vakuutan, minä vannon, että olet erehtynyt.

— Hm! Uusi sana, — huomautti Bazârow puoliääneen. — Mutta turhanpäiten sinä kiivastelet: minulle tuo juttu on aivan yhdentekevää. Romantiko sanoisi, minä tunnen sen, että meidän tiemme alkavat haarautua eri suunnille, mutta minä sanoa pälytän, että me olemme kyllästyneet toisiimme.

— Jevgêni!...

— Mitäs se sen vaarallisempaa olisi, kultaseni! Kyllästy sitä maailmassa paljoa parempaan! Mutta emmeköhän nyt sano jäähyväisiä toisillemme? Siitä saakka kuin tänne tulin, minusta tuntuu sanomattoman ilkeältä, ikäänkuin olisin lukenut kyllikseni Gogolin kirjeitä Kalûgan kuvernöörskalle. [21] Min'en antanut hevosiakaan riisua.

— Se on mahdotonta!

— Miksi?

— Sehän — itsestäni puhumattakaan — olisi suurimmassa määrin epäkohteliasta Anna Sergêjewnaa vastaan, joka välttämättömästi tahtoo sinua nähdä.

— Siinä sinä erehdyt.

— Päinvastoin olen varma siitä, että olen oikeassa, — vastasi Arkâdi. — Ja miksikä sinä olet olevinasi? Kun tässä suu puhtaaksi puhutaan, niin etkös sinä itekin tullut tänne hänen tähtensä?

— Saattaa tuossa olla perää, mutta erehdyt sinä sittenkin.

Mutta Arkâdi oli oikeassa. Anna Sergêjewna ilmoitti halajavansa nähdä Bazârowia ja lähetti hänelle kutsut hovimestarin kautta. Bazârow muutti pukua, ennenkuin läksi hänen luokseen: hän näkyi panneen uuden pukunsa päällimmäiseksi matkalaukkuunsa.

Rouva Odintsôw otti hänet vastaan vierashuoneessa eikä siinä, missä Bazârow niin odottamatta oli tunnustanut rakkautensa. Anna Sergêjewna ojensi hänelle ystävällisesti sormiensa päät, mutta hänen kasvoillaan kuvastui jännitys vastoin hänen tahtoansakin.

— Anna Sergêjewna, — kiiruhti Bazârow sanomaan, — minun täytyy ennen kaikkea rauhoittaa teidät. Edessänne on tavallinen kuolevainen, joka jo aikaa sitten on tullut järkiinsä ja toivoo, ett'eivät muutkaan enää hänen tyhmyksiänsä muista. Minä lähden nyt kauaksi, ja vaikk'en minä ole mikään pehmeä olento, niin myönnättehän, ett'ei minun olisi hauska viedä mukanani sitä ajatusta, että te muistelette minua inholla.

Anna Sergêjewna huokasi syvään, niinkuin juuri korkean vuoren huipulle nousut ihminen, ja hymy kirkasti hänen kasvonsa. Hän ojensi toistamiseen kätensä Bazârowille ja vastasi hänen puristukseensa.

— Ken menneitä muistelee, siltä silmä puhki, [22] — virkkoi hän, — sitä suuremmasta syystä, kun minäkin, sen tunnustan, tein silloin vääriin, eilenhän kokettimaisuudella, niin jollain muulla. Se oli unta, eikö niin? Ja kukapa unia muistelee?

— Kukapa vainenkin! Ja sitä paitsi ... rakkaus ... se on tekemällä tehtyä tunnetta.

— Todellakin! Minun on hyvin mieluista kuulla tuota.

Näin sanoi Anna Sergêjewna, ja niin sanoi Bazârow, ja kumpikin luuli puhuvansa totta. Olivatko heidän sanansa totta, täyttä totta? Itse he eivät sitä tienneet, kertoja sitäkin vähemmin. Mutta heidän keskustelunsa muodostui sellaiseksi, ikäänkuin olisivat täydellisesti uskoneet toisiansa.

Anna Sergêjewna kysyi muun muassa, mitä hän teki Kirsânowien luona. Toinen oli jo vähällä kertoa duellistaan Pâvel Petrôwitshin kanssa, mutta pidättyi, ajatellen Anna Sergêjewnan kenties luulevan, että hän koettaa tehdä itseänsä intressantiksi. Sanoi tehneensä siellä työtä koko ajan.

— Mutta minä, — sanoi Anna Sergêjewna, — minä olin ensin jonkun aikaa synkkämielinen, ties Herra, mistä syystä; olin jo aikeissa lähteä ulkomaillekin, aatelkaas! ... Mutta sitten se meni ohitse; teidän ystävänne Arkâdi saapui tänne, ja minä pääsin taas entisille laduilleni, oikeaan rooliini.

— Mihinkä rooliin, sallikaa kysyäni?

— Tädin, opettajattaren, äidin, minkä nimen sille tahtonette panna. Mutta asiasta toiseen: tiedättekö, ett'en minä ennen oikein käsittänyt teidän ja Arkâdi Nikolâitshin välistä kiinteätä ystävyyttä. Minun mielestäni hän oli jotenkin vähäpätöinen, mutta nyt minä tunnen hänet lähemmin ja olen vakuutettu siitä, että hän on viisas mies... Mutta — ja se on pääasia — hän on nuori, nuori ... toisin kuin me, Jevgêni Vasîljitsh.

— Yhäkö hän vieläkin arkailee teidän läsnä-ollessanne?

— Ettäkö hän... — yritti Anna Sergêjewna, mutta lisäsi sitten, hetken mietittyään: — nyt hän luottaa minuun paremmin, nyt hän puheleekin minun kanssani. Ennen hän aina kartteli minua. Mutta enpä minäkään hänen seuraansa hakenut. Hänestä ja Kâtjasta on tullut hyvät ystävät.

Bazârowia harmitti. "Eipäs vaan saata nainen olla viekastelematta", ajatteli hän itsekseen.

— Te sanoitte hänen kartelleen teitä, — lausui hän kylmästi myhähtäen, — mutta teiltä ei varmaankaan ole pysynyt salassa se, että hän oli rakastunut teihin?

— Kuinka? Hänkin? — pääsi Anna Sergêjewnalta.

— Hänkin, — toisti Bazârow, nöyrällä kumarruksella. — Ettekö te todellakaan sitä tiennynt? Uutisenko minä teille kerroin?

Anna Sergêjewna laski katseensa maahan.

— Te erehdytte, Jevgêni Vasîljitsh.

— Tuskinpa. Mutta kenties minun ei olisi pitänyt mainita tuota. — Itsekseen hän sitten lisäsi: "Siinä sait, älä viekastele toista kertaa".

— Miks'eikäs siitä saisi mainita? Mutta minun mielestäni te panette liian paljon merkitystä hetkelliselle vaikutelmalle. Alanpa luulla, että te olette taipuvainen liioittelemaan.

— Puhutaan kernaammin jostain muusta, Anna Sergêjewna.

— Miksikä niin? — vastasi toinen, mutta käänsi itsekkin puheen toisaanne.

Hänestä tuntui sittenkin tukalalta Bazârowin seurassa, vaikka olikin hänelle sanonut ja omalle itselleenkin vakuuttanut unohtaneensa kaikki tyyni. Puhellen hänen kanssaan aivan jokapäiväisistä asioista, leikkiäkin laskiessaan, hän tunsu hiukan pelvon-alaista ahdistusta. Niinpä höyrylaivassakin ulapalla ihmiset puhelevat ja naureskelevat keskenänsä huolettomasti, aivan kuin maata mannerta jalka polkisi, mutta annas, että tulee pienikin pysäys, joku vähäpätöisinkin, tavallisuudesta poikkeava sattuma, niin jo ilmaantuu kaikkien kasvoille levottomuus, joka tietää, että ihmisissä asuu alituinen tietoisuus alituisen uhkaavasta vaarasta.

Anna Sergêjewnan ja Bazârowin keskustelua ei kestänyt kauan. Edellinen alkoi tuon tuostakin vaipua mietteisinsä, vastaila hajamielisesti ja ehdotti vihdoon, että siirryttäisiin saliin, missä tapasivat ruhtinattaren ja Kâtjan.

— Missäs on Arkâdi Nikolâitsh? — tiedusti emäntä, ja, kuultuaan hänen olleen jo toista tuntia näkymättömissä, lähetti häntä hakemaan.

Kotvan aikaa kesti, ennenkuin hänet löydettiin: hän oli samonnut puutarhan perimmäisiin osiin. Siellä hän istui, kädet ristissä leuan nojana, syvissä mietteissään. Ja syviä ja vakavia olivatkin nämä mietteet, mutta murheellisia ei. Hän tiesi Anna Sergêjewnan istuvan kahden kesken Bazârowin kanssa, mutta mustasukkaisuutta hän ei tuntenut, kuten ennen. Päinvastoin hänen kasvonsa ne kirkastuivat kirkastumistaan; hän näytti kummastelevan jotain ja iloitsevan ja päättäneen ryhtyä johonkin.

XXVI.

Ukko Odintsôw vainaja aikoinaan ei rakastanut mitään uuden-aikaisia hommia, mutta myönsi kumminkin "jonkun verran liikunta-alaa jalostuneelle maulle". Senpä vuoksi hän rakennutti puutarhaansa, ansarin ja lammen välille, jonkunmoisen kreikkalaisen pylväikön venäläisistä tiileistä. Tämän pylväikön eli portiikin sokeaan peräseinään oli laitettu kuusi komeroa veistokuvia varten, jotka Odintsôw aikoi tilata ulkomailta. Niitten oli määrä esittää: Yksinäisyyttä, Vaiteliaisuutta, Mietiskelyä,

Surumielisyyttä, Kainoutta ja Tunteellisuutta. Yksi niistä — vaiteliaisuuden jumalatar, sormi huulillaan, oli jo tuotettu ja asetettu pystyyn, mutta kylän pojat heittivät siltä jo ensi päivänä nenän rikki, ja vaikka lähitienoon kipsaaja oli luvannut tekaista sille uuden nenän, "entistä puolta paremman", niin käski Odintsôw viedä kuvan pois, ja sitten se pantiin olkiliiteriin, missä sai seista monta vuotta, herättäen taikauskoista kauhua kylän ämmissä. Pylväikön etupuolelle oli jo aikaa sitten kasvanut sankka pensaikko; pilarien kapiteelit vain ulottuivat vehreän tiheikön yli. Itse pylväikössä oli päiväsydännäkin viileä.

Anna Sergêjewna ei milloinkaan käynyt tässä paikassa siitä pitäin kuin oli nähnyt siellä tarhakäärmeen. Kâtja sitä vastoin istuskeli siellä useinkin erään komeron suulle asetetulla kivipenkillä. Siinä hän, siimeksessä ja raikas lemu ympärillään, lueskeli, teki käsitöitä, tahi vaipui siihen täydellisen hiljaisuuden tunteeseen, joka luultavasti on jokaiselle tuttu, ja jonka sulous on siinä, että ihminen silloin, tuskin itsekään sitä tajuten, äänetönä kuulahtelee elämän laajaa aaltoa, joka myötäensä vyöryy sekä hänen ympärillään että hänessä itsessäänkin.

Bazârowin tulon jälkeisenä päivänä Kâtja istui lempipenkillään, ja hänen vieressään istui taaskin Arkâdi, joka oli pyytänyt häntä kerallansa "portiikiin".

Aamiaiseen oli vielä tunnin verran aikaa, mutta kastehelmissä kimalteleva aamu alkoi jo vaihtua helteiseksi päiväksi. Arkâdin kasvoilla asui eilinen leima. Kâtja näytti huolestuneelta. Sisko oli aamulla, heti teetä juotua, kutsunut hänet omaan kamariinsa ja ensi aluksi hyväiltyään häntä — se se joka kerta hiukan pelotti Kâtjaa — kehoitti häntä olemaan varovampi käytöksessään Arkâdin kanssa, varsinkin karttamaan kahdenkeskisiä seurusteluja, sillä ne muka olivat vetäneet sekä tädin että koko talonväen huomiota puoleensa. Sitä paitsi oli Anna Sergêjewna jo edellisenä iltana ollut pahalla tuulella, ja vähän hämillään oli ollut Kâtjakin, ikäänkuin tuntien olevansa johonkin syypää. Nyt, suostuessaan Arkâdin pyyntöön, hän oli itsekseen päättänyt, että tämä on viimeistä kertaa.

— Kâtjerina Sergêjewna — alkoi Arkâdi kainostelevalla luontevuudella, — siitä pitäin kuin minulla on ollut onni asua tässä talossa, olen haastellut teidän kanssanne kaikenlaisista asioista, mutta onpa muuan minulle sangen tärkeä ... seikka, johon en vielä ole kajonnut. Te mainitsitte eilen, että minut on täällä tehty toisenlaiseksi — lisäsi hän, sekä sieppaillen että kartellen Kâtjan katsetta, joka niin kysyväisenä oli kääntynyt häneen. — Minä olen todellakin monessa suhteessa muuttunut, ja sen te tiedätte paremmin kuin kukaan, te, jolle minä oikeastaan olenkin kiitollisuuden velassa tästä muutoksesta.

— Minä? Minulleko? — äännähti Kâtja.

— En minä enää ole se korskea poika, jollainen olin tänne tullessani, — jatkoi Arkâdi, — vast'ikäänhän täytinkin kolmekolmatta. Minä halajan, kuten ennenkin, olla hyödyllinen, tahdon pyhittää kaikki voimani totuuden palvelukseen, mutta min'en etsi enää ihanteitani sieltä, mistä ennen; ne esiintyvät nyt... paljoa lähempänä minua. Tähän saakka en ole ymmärtänyt omaa itseäni; olin ottanut päälleni tehtäviä, jotka kävivät yli voimieni... Äsken vasta minun silmäni aukenivat, ja sen on saanut aikaan muuan tunne... Minä puhun hiukan himmeästi, mutta toivoakseni, te ymmärrätte minua...

Kâtja ei vastannut mitään, mutta lakkasi katsomasta häneen.

— Minun mielestäni, — alkoi Arkâdi taas, yhä enemmän vavahtelevalla äänellä, mutta peipponen se koivun latvassa huolettomana yhä vain veteli virsiänsä — minun mielestäni jokaisen rehellisen miehen velvollisuus on olla aivan suora niitten ... niitten kanssa, joita ... sanalla sanoen, jotka hänelle ovat läheisiä ... ja sen vuoksi minä ... minä olen päättänyt...

Mutta tässä Arkâdin kaunopuheliasuus petti; hän takertui, joutui hämilleen ja oli pakotettu olemaan hetken aikaa ääneti. Kâtja ei vielääkään nostanut silmiänsä. Näytti siltä kuin hän ei ymmärrä, mihinkä tämä kaikki oikeastaan tähtää. Samalla hän näkyi odottelevan jotain.

— Ennakolta jo tiedän hämmästyttäväni teitä, — puuttui Arkâdi puhumaan, pannen liikkeelle kaikki voimansa, — sitä enemmän kuin tämä tunne joissain määrin ... joissain määrin, huomatkua ... koskee teitäkin. Eilen te, muistaakseni, moittitte minua vakavuuden puutteesta, — jatkoi Arkâdi, muistuttaen ulkonäöllään sellaista ihmistä, joka on astunut suohon ja tuntee joka askeleelta vaipuvansa yhä syvemmälle, mutta kiiruhtaa sittenkin eteenpäin, toivoen pikemmin pääsevänsä toiseen laitaan, — tuo moite kohdistetaan useinkin ... sattuu ... nuoriin, silloinkin kuin he jo ovat lakanneet antamasta aihetta siihen; ja jos minusssa olisi enemmän itseäni luottamusta... ("Mutta autahan minua jo, hyvä ihminen!" ajatteli hän itsekseen epätoivoisena, mutta Kâtja se vaan katseli toisaanne.) Jos minä voisin toivoa...

— Jos minä voisin luottaa siihen, mitä te puhutte — kuului Anna Sergêjewnan kirkas ääni.

Arkâdi vaikeni heti, Kâtja kalpeni. Ihan sen pensaikon vieressä, joka sankkana kasvoi pylväikön

edessä, kulki tie. Anna Sergêjewna astui sitä myöten Bazârowin kanssa. Kâtja ja Arkâdi eivät voineet nähdä heitä, mutta kuulivat joka sanan, leningin kahinan, hengityksenkin. Ohikulkijat astuivat muutaman askeleen ja pysähtyivät kuni tahallansa itse portiikin edustalle.

— Nyt sen näette, — jatkoi Anna Sergêjewna, — me olemme erehtyneet; emmehän enää vietä ensimmäistä nuoruutemme aikaa, minä varsinkaan; me olemme eläneet, ennättäneet väsähtyä; me olemme kumpainkin — miksipäs kursailisimme? — olemme ymmärtäväisiä: ensin me herätimme intressiä toisissamme, uteliaisuus heräsi ... mutta sitten...

— Minä väljähdyin, — keskeytti Bazârow.

— Tiedättehän te, ett'ei se ollut syynä meidän välimme rikkaantumiseen. Mutta oli miten oli, me emme tarvinneet toisiamme, siinä pääasia. Meissä oli liian paljon ... kuinka mä sanoisin ... yhtä juurta. Me emme sitä ensi alussa käsittäneet. Arkâdi sitä vastoin...

— Häntäkö te tarvitsette? — kysyi Bazârow.

— Olkaa jo, Jevgêni Vasiljewitsh! Te sanotte, ett'ei hän ole kylmäkiskoinen minua kohtaan, ja niin minusta itsestänikin aina näytti, että minä miellytän häntä. Ymmärränhän minä sen, että minä saattaisin olla hänelle tätinä, mutta — en tahdo salata teiltä, — olen yhä useammin ruvennut häntä ajattelemaan. Tuossa nuorena ja raikkaana tunteessa on jotain viehättävää...

— *"Tenhoisata"* on tällaisissa tilaisuuksissa sattuvampi sana, — keskeytti Bazârow. Sapen kuohunta kuului hänen tyynessä, mutta umpeassa äänessään. — Arkâdi oli vähän salaperäinen eilen; ei puhunut teistä eikä sisarestanne... Se on tärkeä oire se.

— Hän on Kâtjan kanssa aivan kuin veli, — virkkoi Anna Sergêjewna, — ja se se hänessä minua miellyttää, vaikka, kukaties, minun ei pitäisi sallia tuollaista lähentelemistä heidän välillensä.

— Sisarko teissä nyt puhuu? — sanoi Bazârow, sanojansa venytellen.

— Tietysti... Mutta miksikäs me seisomme? Lähdetään edelleen. Jopa on omituista tämä meidän keskustelumme, eikö niin? Ja olisinko voinut aavistaakaan, että olen puheleva tällä tavoin teidän kanssanne? Tiedättehän, että minä pelkäilen teitä, ja samalla minä kumminkin luotan teihin, sillä pohjaltanne te olette hyvä.

— Ensinnäkin en minä ole lainkaan hyvä, ja toiseksi minä olen kadottanut kaiken merkityksen teidän silmissänne, ja te sanotte, että minä olen hyvä. Se on sama kuin laskea kukkaseppel kuolleen päähän.

— Jevgêni Vasiljitsh, eihän meidän voimissamme... — alkoi Anna Sergêjewna, mutta tuuli huhautti, pani lehdet puussa kahisemaan ja vei hänen sanansa mennessään.

— Vapaahan te olette, — kuului taas tuokion kuluttua Bazârowin ääni.

Sen jälkeen ei enää erottanut mitään; askelet kuolivat pois ... kaikki oli jälleen hiljaa.

Arkâdi kääntyi Kâtjan puoleen: tämä istui entisessä asennossaan, pää vaan entistä alemmas painuneena.

— Kâtjerîna Sergêjewna, — lausui hän vapisevalla äänellä ja käsiään puristellen; — minä rakastan teitä, rakastan koko elämän-ikäni, järkähtämättä, ja teitä yksin. Sen minä tahdoin sanoa teille, kysyä teidän mielipidettänne ja pyytää teitä omakseni, sillä minä en ole rikas ja tunnen olevani valmis kaikkiin uhrauksiin... Te ette vastaa. Ettekö usko minua? Luuletteko minun puhuvan kevytmielisesti? Mutta muistelkaahan näitä viimeksi kuluneita päiviä! Ettekö te jo aikaa sitten ole tullut siihen vakaumukseen, että kaikki muu — ymmärtäkää minua — kaikki, kaikki muu on jo aikaa sitten kadonnut jäljettömiin? Katsokaahan minuun, sanokaahan yksi ainoa sana... Minä rakastan teitä ... rakastan ... uskokaa toki minua!

Kâtja loi Arkâdiin arvokkaan ja kirkkaan katseen ja sitten, kauan aikaa mietittyänsä ja tuskin huomattavasti myhähtäen, virkkoi:

— Kyllä.

Arkâdi kavahti ylös.

— Kyllä! Kâtjerîna Sergêjewna, te sanoitte: kyllä! Mitä tuo sana merkitsee? Sitäkö, että minä rakastan teitä, että te uskotte minua ... vai ... vai ... en rohkene puhua loppuun...

— Kyllä, — toisti Kâtja, ja tällä kertaa Arkâdi ymmärsi hänet. Hän sieppasi Kâtjan suuret, kauniit kädet omiinsa ja painoi ne sydäntänsä vasten riemusta tukahtumaisillaan. Tuskin hän kesti seisovillaan,

hokemistaan vaan hokien: Kâtja, Kâtja!... Mutta Kâtja rupesi itkemään tuommoista viatonta itkua, itsekin hiljaa naurahdellen kyynelilleen. Ken ei ole nähnyt tuollaisia kyyneleitä lempimänsä olennon silmissä, hän ei vielä ole kokenut, mihinkä määrin ihminen, ihan menehtymäisillään kiitollisuuden ja kainouden tunteesta, saattaa olla onnellinen täällä maan päällä.

Huomenissa, aamulla varhain, Anna Sergêjewna kutsutti Bazârowin omaan kabinettiinsa ja pakotettua naurua nauraen ojensi hänelle kokoonkääräistyn postipaperilehden.

Se oli kirje Arkâdilta, joka siinä pyytää hänen sisartaan omakseen.

Bazârow lukaisi kirjeen nopeasti läpi. Hänen täytyi hillitsemällä hillitä itseänsä, ett'ei päästäisi ilmi ilkkuvaa tunnetta, joka silmänräpäyksessä lehahti liekkiin hänen rinnassaan.

— Vai niin, — virkkoi hän; — ja tähän vielä eilen arvelitte hänen rakastavan Kâtjerîna Sergêjewnaa veljellisellä rakkaudella. Mitäs te nyt aiotte tehdä?

— Minkäs neuvon *te* annatte? — kysyi Anna Sergêjewna, yhä nauraen.

— Minä arvelen, — vastasi Bazârow, nauraen hänkin, vaikk'ei hänestä tuntunut lainkaan iloiselta eikä yhtään naurattanut, enempää kuin Anna Sergêjewnaakaan, — minä arvelen parhaaksi, että annatte nuorille siunauksenne. Tämä on kaikin puolin hyvä naimiskauppa: Kirsânowit ovat jotenkin varakkaita, Arkâdi isänsä ainoa poika, ja isäkin on hyväntahtoinen ukko, ei hän pane vastaan.

Rouva Odintsôw astui lattian poikki huoneen päästä toiseen. Hänen kasvonsa ne vuoroin vaalenivat, vuoroin lensivät punaisiksi.

— Niinkö arvellette? — kysäisi hän. — No niin, enhän minä tiedä, mikä estäisi... Minä iloitsen Kâtjan puolesta ... ja Arkâdi Nikolâjewitshin myöskin. Tietysti minä odotan vastausta isältä ja lähetän Arkâdin itsensä tuomaan sitä. Oikeassapas minä sittenkin olin eilen, kun sanoin meidän kumpaisenkin olevan jo vanhoja... Mutta kuinkas en minä mitään nähnyt! Sehän on kummallista!

Anna Sergêjewna rupesi jälleen nauramaan, kääntäen samalla kasvonsa pois.

— Kovin on ovelaksi käynyt nykyajan nuori väki, — puhui Bazârow, ruveten nauramaan hänkin. — Jääkää hyvästi! — virkkoi hän sitten, oltuaan hetken aikaa vaiti.

— Minä toivotan teille asian päättymistä kaikkein parhaimmalla tavalla. Minä sitten taampaa siitä iloitsen.

Rouva Odintsôw kääntyi pikaisesti häneen.

— Lähdettekö te pois? Miks'ei teidän *nyt* sopisi jäädä? Jääkää... Teidän kanssanne on niin hauska haastella ... on kuin kävelisi kuilun partaalla. Ensi alussa hirvittää, mutta sitten — ties mistä se rohkeus tuleekaan. Jääkää.

— Kiitos tarjouksestanne, Anna Sergêjewna, ja siitä, että niin mairittelevalla tavalla arvostelette minun keskustelutaitoani. Mutta minä huomaan olleeni jo liiankin kauan minulle vieraassa piirissä. Lentokalat ne kestävät jonkun aikaa ilmassa, mutta pian niitten pitää jälleen mäiskähtää veteen: sallikaa minunkin pudota elementtiini.

Rouva Odintsôw katsahti Bazârowiin. Katkera hymy tempoili hänen kasvojansa. "Tuo rakasti minua", ajatteli hän. Hänen tuli sääli Bazârowia, ja osaa-ottavasti hän ojensi hänelle kätensä.

Mutta Bazârow arvasi hänen ajatuksensa.

— Ei! — sanoi hän, peräytyen askeleen. — Köyhä minä olen, mutta almuja en ole vielä tähän saakka ottanut vastaan. Jääkää hyvästi ja pysykää terveenä.

— Minä olen vakuutettu siitä, ett'emme nyt viimeistä kertaa ole yhdessä, — virkkoi toinen, vasten tahtoansakin tuntien ilmeistä liikutusta.

— Sattuuhan sitä maailmassa jos mitä! — vastasi Bazârow, kumarsi ja poistui.

— Vai aiot sinä rakentaa oman pesän? — puhui hän samana päivänä Arkâdille, kykkysillään lattialla matkalaukkuaan pakaten. — No niin. Onhan se hyvä asia. Mutta turhaa oli sinun vilpistellä. Minä luulin sinun suuntautuvan aivan toisaanne. Vai ällistytkö itsekin?

— En todellakaan luullut näin käyvän, erotessani sinusta, — vastasi Arkâdi, — mutta miksikäs sinä itsekin vilpistelet ja sanot: "se on hyvä asia", niinkuin minä en tietäisi sinun mielipiteitäsi avioliitosta?

— Voi veli veikkoseni, — puheli Bazârow, — mitä haasteletkaan! Katsopas, mitä minä teen: matka-arkkuun ilmestyi tyhjä paikka, ja minä sullon sen heiniä täyteen; ja niin se on meidän elämämmeekin matka-arkun laita: täytä se millä hyvänsä, kunhan ei vain jäisi tyhjää paikkaa. Älä pane pahaksesi: muistanet kai, mikä mielipide minulla aina oli Kâtjerîna Sergêjewnasta. Muut mamselit ne on älykkään kirjoissa siitä syystä vain, että osaavat älykkäästi huokailla; mutta sinun mamselisi osaa kyllä pitää puoliaan, pitääpä niinkin, että sinutkin kouriinsa kokoaa ja niinhän sen pitää ollakin. — Hän paiskasi matka-arkun kannen kiinni ja nousi seisomaan. — Ja nyt minä jäähyväisiksi sanon sinulle vielä kerran — sillä mitäpäks tässä itseään pettelisi? — me sanomme nyt toisillemme hyvästi ainaiseksi, ja sen sinä tunnet itsekin... Viisaasti teit; meikäläisen katkeraa ja kitkerää loismiehen elämää varten sinä et ole luotu. Ei sinussa ole julkeutta eikä ilkeyttä; sinussa on vaan nuorta rohkeutta ja nuorta kiivautta. Meidän toimeemme ei sinusta ole. Ette te, aatelisherrat, ette te jalomielistä nöyryyttä ja jalomielistä kiehahtelua kauemmas ikinä pääse, ja ne ovat joutavaa tavaraa. Te, esimerkiksi, ette tappele ja luulette jo olevanne kelpo poikia, mutta meidän tekee mieli tapella. Ja mitäpäks pitkistä puheista! Meidän pölyt ne sinulta silmät syö, ja meidän likamme sinut tahraa. Sin'et ole kasvanut meidän tasalle; itseäs ihaillet tietämättäskin; sinusta tuntuu hauskalta torua omaa itseäsi, mutta meistä se on ikävää... Tuo meille muita! Meidän pitää saada murtaa muita! Kunnon poika sinä olet, mutta hemppu sittenkin, liberaalinen herraspoika, — *evolatuu*,[23] niinkuin meidän ukko siellä kotona sanoo.

— Ainaiseksiko sinä nyt sanot minulle jäähyväiset, Jevgêni? — virkkoi Arkâdi murheellisena; — ja eikö sinulla ole muita sanoja minun varalleni?

— On, Arkâdi, on minulla muitakin sanoja, mutta minä en lausu niitä, sillä se on romanttisuutta; toisin sanoen: tulis imeläksi ja äiteläksi. Mutta ota sinä ja nai pikemmin ja pane oma pesä kuntoon ja laita lapsia kasallinen. Niistä tulee kai poikia jo siitäkkin syystä, etteivät synny ennen aikojansa, niinkuin sinä ja minä. Aha! Tuolla on, näen ma, hevosetkin jo valmiina. Matkaan nyt! Muille minä olen sanonut jäähyväiset... No niin, syleillääänkös, vai?

Arkâdi riensi entisen opetusmestarinsa kaulaan ja tulvana syöksähtivät kyynelet hänen silmistään.

— Semmoista se on se nuoruus! — virkkoi Bazârow tynesti. — Mutta minä luotan Kâtjerîna Sergêjewnaan. Pian hän saa sinut lohdutetuksi, usko pois.

Rattailta hän sitten vielä sanoi:

— Terve nyt, veli! — ja osoittaen naakkaparia, joka istui tallin katolla, hän lisäsi: — Kas tuolla! Ottaos opiksi!

— Mitäs tarkoitat?

— Kuinka? Niinkö heikko sinä oletkin luonnonhistoriassa, vai oletko unohtanut, että naakka on kaikkein kunnioitettavin, perhettä rakastava lintu? Siinä sulle esikuva! ... Voikaa hyvin, signor!

Rattaat ratisemaan.

Bazârow oli puhunut totta. Illalla Kâtjan kanssa haastellessaan, Arkâdi unohti kokonaan opetusmestarinsa. Hän rupesi jo taipumaan Kâtjan tahdon alle, ja Kâtja huomasi sen eikä kummastellutkaan. Arkâdin piti lähteä huomenissa Mârijinoon Nikolai Petrôwitshin luo.

Anna Sergêjewna ei tahtonut häiritä nuoria. Säädyllisyyden vuoksi vain hän ei jättänyt heitä kauaksi aikaa olemaan kahden. Jalomielisesti hän piti tätiä loitommalla heistä, tuota vanhaa ruhtinatarta, joka kuultuaan pian aikeissa olevista häistä, oli joutunut vetistelevään raivoon. Ensi alussa Anna Sergêjewna pelkäsi oman itsensä tähden, luullen, että hänestä on tuntuva hiukan raskaalta katsella muitten onnea, mutta kävikin aivan päinvastoin: tuo näky ei ainoastaan ollut häntä raskauttamatta, vaan huvittikin häntä, jopa vihdoin suloiseltakin tuntui. Se oli Anna Sergêjewnalle sekä mieluisa että mieltä masentava huomio.

"Oikeassa näkyy Bazârow sittenkin olleen", ajatteli hän: "uteliaisuutta, pelkkää uteliaisuutta, onnen tavoittelemista, itsekäisyyttä"...

— No lapset, — sanoi hän ääneen, — onko rakkaus tekemällä tehtyä tunnetta, onko?

Mutta Kâtja ja Arkâdi eivät edes ymmärtäneet hänen sanojaan. He vierastivat häntä, sillä keskustelu, jonka he vasten tahtoansakin olivat sattuneet kuulemaan, ei mennyt heidän muistostansa. Mutta pianpa Anna Sergêjewna sai heidät rauhoittumaan; eikä se hänelle vaikeaksi käynytäkään: hän rauhoittui itsekin.

XXVII.

Vanhain Bazârowien ihastus poikansa äkkinäisestä kotia-tulosta oli sitä suurempi, mitä vähemmin he olivat osanneet odotella häntä. Arina Vlâsjewnalle tuli sellainen kiire kouraan, ja hän juoksenteli ja pyörähteli talossa kaikkialle sitä menoa, että Vasili Ivânowitsh vertasi häntä "metsäkanaseen": muorin lyhyen hartikan häntämäinen takalieve tekikin sen, että hänessä oli jotain linnun-omaista. Ukko itse se muhisi vain, pureskellen piippunsa merenpihkaisen hammasluun syrjää, ja sormet kaulan ympärillä pyöritteli päätään puoleen ja toiseen, ikäänkuin koetellen istuukohan se pää oikein lujasti paikoillaan, vuoroin taas äkkiä avaten suunsa selkoseljälleen ja nauraen äänettömästi.

— Minä aion olla täällä kokonaista kuus viikkoa, ukko, — sanoi Bazârow hänelle. — Minä tahdon tehdä työtä, niin että ole hyvä äläkä häiritse minua.

— Niin vähän aion sinua häiritä, ettäs unohdat, miltä mä näytänkään! — vastasi Vasili Ivânowitsh.

Ja sanansa hän pitikin. Hän sijoitti poikansa jälleen omaan kabinettiinsa, kartteli häntä, melkeinpä piilottelemiseen saakka, ja esteli vaimoansakin kaikista helläin tunteittein purkauksista.

— Katsos, muori kulta, — puheli hän, — Jenjûshkan ensi kertaa täällä käydessä me menettelimme niin, että hän hiukan kyllästyi meihin; nyt sitä pitää olla viisaampi.

Arina Vlâsjewna myönsi tuon, mutta vähänpä se häntä lohdutti, sillä poikaansa hän ei nähnyt kuin ateriain aikana eikä lainkaan uskaltanut käydä pakinoille hänen kanssaan.

— Jenjûshenjka! — yritti hän välisti, mutta tuskin toinen ennättää päätänsäkään kääntää, niin jo muori nypistelemään työlaukkunsa nauhoja ja jupisee: — niin, ei vainenkaan, muutoin minä vaan.

Ja sitten hän menee Vasili Ivânowitshin luo ja puhuu, käsi leuan alla:

— Kuinkahan sitä, kultaseni, sais tietää, mitä Jenjûsha tänään tahtoo päivälliseksi, kaaliako vai borshia?[24]

— Olisit kysynyt häneltä.

— Panee pahakseen.

Pianpa sentään Bazârow itsekin lakkasi sulkeutumasta huoneesensa. Työn kuume oli hänestä "kirvonnut" ja sen sijaan oli tullut alakuloinen ikävä ja äänetön levottomuus. Kummallinen väsymys ilmeni kaikissa hänen liikkeissään; käyntikin, ennen niin varma ja rohkeasti rientävä, oli muuttunut. Ei hän enää retkeillyt ulkona yksinänsä, vaan rupesi hakemaan seuraa, joi teetä vierashuoneessa, käveli kaalismaassa Vasili Ivânowitshin kera, leikki "tuppisuuta" hänen kanssaan, piippua poltellen; kerranpa kysäisi, mitenkä isä Aleksei jaksaa.

Vasili Ivânowitsh oli ensi alussa iloinen tuosta, mutta ei hänen ilonsa kauan kestänyt.

— Jenjûsha huolestuttaa minua, — puheli hän hiljaa vaimolleen. — Ei hän juuri ole nureissaan eikä äkäinen, se ei niin vaarallista olisikaan; mutta hänen on paha mieli, hän suree, ja se se on kauheata. Ei puhu mitään; ottais edes ja toruis meitä. Laihtuu vaan, ja kasvojen värikin on niin pahannäköinen.

— Voi hyvä isä kuitenkin! — kuiskaili eukko. — Ripustaisinhan minä hänelle taikapussinkin kaulaan, mutta eihän hän salli.

Vasili Ivânowitsh koetti joskus kaikkein varovaisimmalla tavalla tiedustella häneltä hänen töistään, terveydestään, Arkâdista ... mutta Bazârow vastaili etenkehdaten, ja kerran, huomattessaan isän koettelevan päästä kaartamalla ja kuurtamalla jonkun asian perille, harmissaan virkkoi:

— Mitä sinä minun ympärilläni hiiviskelet kuin varpaisillas? Hullumpaahan tämä tapa on kuin entinen.

— No niin, niin; muutoin minä vaan! — kiiruhti vastaamaan poloinen Vasili Ivânowitsh.

Yhtä vähän oli hyötyä hänen politillisistakin viittauksistaan. Kerrankin hän otti puheeksi piakkoin tapahtuvan talonpoikain vapauttamisen, progressin, toivoen herättävänsä myötätuntoisuutta pojassaan, mutta tämä vaan kylmäkiskoisesti virkkoi:

— Satuun tuossa eilen astumaan aitoviertä ja kuulin silloin, kuinka kylänpojat täällä, entisten laulujen asemasta, hoilottivat tällaista: "Aika tulee vallan varmaan; sytän rakkaudesta lyö"... Siinä se sinun

progressisi.

Välillä Bazârow läksi kylään juttelemaan talonpoikain kanssa, tapansa mukaan ivaten ja hännäillen heitä.

— Kuulehan nyt, — puheli hän musikalle, — annapas kuulla, millaiset sinulla on mielipiteet elämästä. Teissähan se kuuluu olevan Venäjänmaan koko voima ja tulevaisuus; teistähan — sanotaan — teistähan se alkaa historiassa uuden uutukainen ajanjakso; teiltähän me vasta saammekin sen oikean kielen ja lait.

Musikka ei vastannut tuohon mitään tai jupisi jotain tähän tapaan: "Niin, kyllä me voidaankin ... sillä niinkuin nyt senkin puolesta ... että millaiset meillä mitenkään on kohtalon meiningit."

— Sanopas sinä minulle: mikä se mir[25] oikeastaan on? — keskeytteli Bazârow, — ja sekö se on se samainen mir, joka kolmen kalan seljässä seisoo?

— Se on maa, näetkös, hyvä herra, joka kolmen kalan seljässä seisoo — selitteli musikka rauhoittavasti, patriarkallisen hyväntahtoisella soinnulla äänessään; — mutta niinkuin nyt tämä meidän mir, niin sillä on vastassaan herran tahto, sillä te olette meidän isiä. Ja mitä kireemmälle herra vetää, sitä mieluisampaa musikalle.

Kerrankin, moisen puheen kuultuaan, Bazârow kohautti halveksivasti olkapäitään ja kääntyi pois, ja talonpoikakin meni matkoihinsa.

— Mistä se haasteli? — kysyi häneltä toinen, keski-ikäinen ja äkeännäköinen musikka, joka kaukaa, pirttinsä kynnykseltä, oli nähnyt hänen keskustelemaan Bazârowin kanssa, — rästeistäkö vai?

— Vai rästeistä, veli veikkonen! — vastasi ensimmäinen musikka, eikä ollutkaan hänen äänessään enää rahtuakaan taanoisesta patriarkallisesta soinnusta; siinä kuului nyt omituinen penseä äreys. — Muutoin vaan jaaritteli niitä näitä; kieltä miehellä kutkutti kai. Arvaahan ne, herran puheet. Mitä nyt yks semmoinen ymmärtää?

— Mitä ne ymmärtää! — virkkoi toinen, ja sitten he, lakkiaan korjattuaan ja vyötään laskien alemmas, rupesivat haastelemaan omista asioistaan ja tarpeistaan.

Ah! Tuo olkapäitään halveksivasti kohotellut ja musikkain kanssa keskustelemaan taitava Bazârow (siitähan hän oli kerskaillut, kinaillessaan Pável Petrôwitshin kanssa), tuo itseensä luottava Bazârow ei aavistanutkaan, että hän oli heidän silmissään sittenkin vain tuommoinen hassahtava narri...

Vihdoin hän sentään löysi työmaata itselleen. Vasili Ivânowitsh sattui kerran hänen läsnäollessaan sitomaan erään talonpojan haavoittunutta jalkaa, mutta ukon kädet vapisivat niin, ett'ei saanut kääreitä paikoilleen. Poika kävi hänelle silloin avuksi, ja rupesi siitä pitäin olemaan osallisena isän praktiikassa, alinomaan kumminkin ivailen sekä omia määräämiänsä lääkkeitä että isäänsä, joka heti pani ne käytäntöön. Mutta Bazârowin pilkkapuheet eivät lainkaan saaneet Vasili Ivânowitshia lannistumaan, päinvastoin hän oli niistä mielissään. Pidellen tahraantunutta aamunuttuaan kahden sormen vatsansa kohdalla ja piippua imeskellen, hän nautinnokseen kuunteli poikansa puheita, ja mitä enemmän niissä ilmeni äreyttä, sitä hyväntahtoisemmin isä onnensa ylenpalttisuudessa nauraa hohotti, tuoden silloin näkyviin mustat hampaansa, jok'ainoan. Mielikseen hän toistelikin näitä, hyvinkin tympeitä ja tyhjänpäiväisiä komppasanoja. Niinpä hän, esimerkiksi, monta päivää perätysten myötänsä hoki, ilman vähintäkään aihetta: "jaha, se oli semmoinen jutku" siitä syystä vaan, että poika, kuultuansa hänen käyneen aamukirkossa, oli käyttänyt noita sanoja.

— Jumalan kiitos! Jo alkaa reipastua, — kuiskasi hän vaimolleen; — niin näet sätti minua tänään, ett'oikein oli lysti kuulla!

Se ajatus sitä vastoin, että hänellä on nyt moinen apulainen, tuotti ukolle sulaa riemua, täytti hänet ylpeydellä.

Joskus esimerkiksi saapui joku ämmä, miehen ärmäkkä yllä ja sarvisäpsä päässä, valittamaan, että "kovin kupeista repii ja raapii", (osaamatta oikein itsekään selittää, mitä hän noilla sanoilla tarkoittaa). Silloin ukko, antaessaan hänelle pullollisen Goulardin vettä tahi laakerisalvaa, puheli:

— Sinun, muori rukka, sinun pitäisi jok'ikinen hetki kiittää Herraa Jumalaa siitä, että nuori herra on nyt kotona, sillä nyt sinua parannellaan sen kaikkein tieteellisimmän ja uusimman metodin mukaan, ymmärrätkös? Tuossa nyt Ranskan keisari Napoleon, niin ei näet silläkään ole semmoista lääkäriä.

Ämmä tuosta kumartelemaan ja poveansa penkomaan, missä hänellä oli neljä muna pyhkimen kolkkaan käärittynä.

Kerran taas Bazârow veti hampaan eräältä ohikulkevalta kangaskauppiaalta, ja vaikka hammas oli tavallista laatua, niin Vasili Ivânowitsh otti sen talteen kuin minkäkin harvinaisen esineen. Usein hän näytteli sitä isä Alekseille, myötäensä puhellen:

— Katsokaas näitä tällaisia juuria! Mikä voima sillä meidän Jevgênillä! Rättisaksa se ihan ilmaan kohosi... Annas, että olis ollut tammi, niin ylös vaan, ei auta!

— Sangen kiitettävää! — virkkoi viimein isä Aleksei, tietämättä oikeastaan, mitä sanoa ja mitenkä päästä irti tuosta haltijoihinsa joutuneesta ukosta.

Naapurikylän talonpoika toi kerran Vasili Ivânowitshin luokse veljensä, joka sairasti lavantautia. Mies poloinen makasi suullaan olkien päällä rattailta, ihan henkitoreissaan. Ruumis oli ykäänsä mustissa täplissä, ja tajutonna hän oli ollut jo kauan aikaa. Vasili Ivânowitsh pahoitteli, ett'ei kenenkään ollut johtunut mieleen aikaisemmin kääntyä lääketieteeltä apua hakemaan, ja ilmoitti, ett'ei tässä ole enää mitään pelastuskeinoa. Eikä ennättänytkään enää veli saada potilasta kotia saakka hengissä: rattaille sairas kuolikin.

* * * * *

Kolme päivää myöhemmin astui Bazârow isänsä huoneeseen, tiedustaen, onko hänellä hornankiveä. [26]

— On. Mitäs sillä?

— Pitäis polttaa pikkuinen haava.

— Kessä?

— Minussa.

— Mitenkä? Sinussako haava? Millainen haava? Ja missä?

— Sormessa, tuossa noin. Kävin tänään naapurikylässä, siellä, mistä ne sitä lavantautista täällä käyttivät. Ties miksikä ne tahtoivat, että tehtäisiin ruumiin-avaus, ja minulla kun ei ole enää pitkään aikaan ollut tilaisuutta sellaiseen harjoitukseen...

— No?

— Niin pyysin kihlakunnanlääkäriltä lupaa siihen, no, — ja leikkasin sormeeni.

Vasili Ivânowitsh kalpeni äkkiä ja sanaakaan sanomatta riensi huoneeseen, josta heti palasi lapis kädessään.

Bazârow otti sen ja oli lähtemäisillään pois.

— Älä Herran nimessä! — huudahti Vasili Ivânowitsh. — Anna minun itseni tehdä se.

Bazârow naurahti.

— Kylläpäs se praktikka vaan sinua huvittaa.

— Älähän vainenkaan laskettele leikkiä. Näytähän sormesi. Eihän tuo haava suuri ole... Koskeeko?

— Paina lujemmin, älä pelkää. Vasili Ivânowitsh pysähtyi.

— Mitäs arvelet, Jevgêni, eiköhän olisi parempi, jos poltettais raudalla?

— Se olisi pitänyt tehdä jo aikaisemmin; nyt ei ole oikeastaan hornankivestäkään apua. Jos kerran olen tartunnan saanut, niin nyt on jo liian myöhäistä.

— Kuinka niin ... myöhäistä... — sai Vasili Ivânowitsh tuskin sanotuksi.

— No niinpä niin: siitähän on jo viidettä tuntia. Vasili Ivânowitsh poltti vielä hiukkasen haavaa.

— Eikös kihlakunnanlääkärillä ollut lapista?

— Ei.

— No mutta, herrainen aika! Lääkäri on, eikä ole miehellä niin välttämätöntä kapinetta!

— Olisitpa nähnyt, millaiset on miehellä veitset, — virkkoi Bazârow ja läksi pois.

Hamaan iltaan asti ja koko seuraavankin päivän Vasili Ivânowitsh koetti keksiä jos minkälaisia tekosyitä, pistäytyäkseen poikansa kamariin. Ei hän haavasta virkkanut sanaakaan, koettipa puhua kaikkein kaukaisimmistakin asioista, mutta sen ohella hän kumminkin niin itsepintaisesti katsahdelti poikaansa silmiin ja niin levottomasti seurasi hänen liikkeitään, että Bazârow menetti malttinsa ja uhkasi lähteä pois. Ukko antoi hänelle sanansa, pysyä levollisena, varsinkin kun Arina Vlâsjewnakin, jolta hän tietysti oli salannut koko asian, alkoi ahdistella häntä: miks'et muka makaa yöllä ja mikä sulle on tapahtunut?

Kokonaista kaksi päivää Vasili Ivânowitsh koetti pysyä lujana, vaikka Jevgênin kasvot, joihin hän myötäänsä katsahdelti salaviihkaa, olivatkin hänestä kaikkea muuta kuin hyvännäköiset ... mutta kolmantena päivänä päivällispöydässä istuttaessa, hän ei kestänyt enää. Bazârow istui ääneti, ruokaan kajoamattakaan.

— Miks'et sinä syö, Jevgêni? — kysyi hän, koettaen olla niin huolettoman näköinen kuin suinkin. — Ruoka on, luullakseni, hyvin laitettua.

— Ei haluta; siks' en syö.

— Ei ole ruokahalua, niinkö? Entäs pää? — lisäsi hän aralla äänellä, — kivistääkö päätä?

— Kivistää. Miks'ei sitä kivistäisi?

Arina Vlâsjewna oikaisi he ja hörkisti korviaan.

— Älähän nyt suutu, Jevgêni, — jatkoi isä, — mutta etköhän sallisi minun koetella pulssiasi?

— Sanon minä sulle koettelemattaskin, että minussa on kuume.

— Onko viluttanutkin?

— On viluttanutkin. Lähden tästä ja käyn pitkälleni. Lähettäkää minulle lehmus-teetä. Lienen vilustunut.

— Ilmankos minä kuulin sinun viime yönä yskivän, — virkkoi Arina Vlâsjewna.

— Vilustunut kai, — toisti Bazârow ja läksi.

Anna Vlâsjewna rupesi puuhaamaan teetä lehmuksen kukkasista, mutta Vasili Ivânowitsh meni viereiseen huoneeseen ja kourasi ääneti tukkaansa.

Bazârow ei sinä päivänä enää noussutkaan ja vietti koko yönkin raskaassa, raukeassa horrostilassa. Yöllä kello yhden maissa hän avasi ponnistaen silmänsä ja nähtyään pyhimyskuvain lampun valossa isän kallistuneen hänen ylitsensä, käski hänen mennä pois. Toinen totteli, mutta palasi varpaisillaan heti takaisin, kätkeysi puoleksi kaapinoven taakse, sieltä sitten lakkaamatta katsellen poikaansa. Arina Vlâsjewna ei pannut maata hänkään. Myötäänsä hän, hiukan vaan raottaen ovea, tuli kuuntelemaan, mitenkä Jenjûsha hengittää ja vilaukselta katsahdamaan Vasili Ivânowitshia. Ei hän nähnyt miehestään kuin toisen puolen kyyristynyttä selkää, mutta sekin tuntui jonkun verran helpottavan.

Aamulla Bazârow koetti nousta, mutta päätä rupesi huimaamaan, nenästä alkoi vuotaa verta, ja hän pani jälleen pitkäkseen. Vasili Ivânowitsh palveli häntä sanaakaan sanomatta. Arina Vlâsjewna tuli sisään ja kysyi, kuinka hän voi.

— Paremmiin, — vastasi Bazârow, kääntyen seinään päin.

Vasili Ivânowitsh huitomaan käsiänsä hänelle; toinen puraisi huultaan, jott'ei purskahtaisi itkuun, ja läksi huoneesta.

Tuntui kuin koko talo olisi synkistynyt; huoli asui kaikkien kasvoilla; omituinen hiljaisuus sai vallan kaikkialla. Pihasta vietiin pois kylälle muuan kelokaulainen kukko, joka ei pitkään aikaan voinut käsittää, miksikä häntä tällä tapaa kohdellaan. Bazârow makasi edelleen kasvot seinään päin. Vasili Ivânowitsh koetti kääntyä hänen puoleensa, kysellen kaikenlaista, mutta ne kun vain uuvuttivat Bazârowia, niin ukko lyyhistyä äänetönnä nojatuoliinsa, silloin tällöin vaan sormiansa naksautellen. Hän läksi vähäksi aikaa puutarhaan, seisoi siellä kuin kuvapatsas, ikäänkuin sanomaton hämmästyksen olisi hänet siihen paikkaan jähmettänyt (hämmästyksen ilme ei ylipäätänsäkään hänen kasvoiltaan kadonnut) ja palasi jälleen poikansa luokse, koettaen kartella vaimonsa tiedusteluja. Kerran Arina Vlâsjewna vihdoinkin otti häntä kädestä ja virkkoi katkonnaisesti, melkein uhkaamalla: "Mutta mikä häntä vaivaa?" Toinen hätkähti silloin ja koetti pakottaa itsensä myhähtämään, mutta kauhukseen huomasi ruvenneensakin nauramaan. Aamulla varhain hän jo oli pannut noutamaan lääkäriä,

annettuaan siitä ennalta tiedon pojalleen, jott'ei tämä sitten lääkärin tultua suuttuisi.

Bazârow kääntyi äkkiä vuoteessaan, loi isäänsä tirkistelevän, tympeän katseen ja pyysi juotavaa.

Vasili Ivânowitsh ojensi hänelle vettä ja koetteli ohimennen hänen otsaansa. Se oli hehkuvan kuuma.

— Ukko, kuule, — lausui Bazârow käheällä äänellä ja hitaasti; — asiat on huonolla kannalla nyt. Minä olen saanut tartunnan, ja muutaman päivän perästä saat haudata minut.

Vasili Ivânowitsh horjahti, niinkuin kuka olisi häntä lyönyt jalkoja vasten.

— Jevgêni! — äännähti hän. — Mitäs sinä puhutkaan? Herrainen aika! Sinä olet vilustunut...

— Älä nyt, — keskeytti hänet Bazârow, kiirehtimättä. — Ei lääkäri saa puhua tuolla tapaa. Täss' on kaikki tartunnan oireet, sen kyllä tiedät.

— Missäs ne oireet ... ne tartunnan oireet, Jevgêni hyvä?

— Mitäs nää sitten on? — vastasi Bazârow, nostaen paitansa hihaa ja näyttäen isälle pahaenteisiä, punaisia täpliä iholla.

Vasili Ivânowitsh säpsähti ja kelmeni kauhusta.

— No niin ... jospa niinkin olisi... — virkkoi hän viimein — jospa... vaikkapa nyt ... jotain tuollaista tartuntaa...

— Pyemiaa, — auttoi poika.

— No niin ... jotain epidemiaa...

— *Pyemiaa* — toisti Bazârow tuikeasti ja selvästi. — Vai joko olet unohtanut luentovihkosi?

— No olkoon niin, olkoon niin... Mutta me parannamme sinut.

— Juttuja kans! Mutta ei siitä nyt ole puhe. En olisi odottanut kuolevani niin pian; tällainen sattuma se, totta puhuen, tuntuu sangen ilkeältä. Äiti ja sinä saatte nyt käyttää hyväksenne sitä seikkaa, että uskonto on teissä voimallinen. Nyt on teillä tilaisuus panna se koetukselle... Mutta minun tekisi mieli pyytää sinulta yhtä asiaa. Huomenna tai ylihuomenna minun aivoni, niinkuin tiedät, ottavat virkaeron. En ole nytkään ihan varma siitä, puhunenko selvästi. Koko ajan, minkä tuossa makasin, olin näkevinäni punaisten koirien juoksentelevan ympärilläni ja sinun käyneen asentoon, niinkuin tetrin edessä... Tuntuu kuin olisin humalassa. Ymmärrätkös sinä kaikki, mitä minä puhun?

— Hyväinen aika, Jevgêni! Sinähän puhut aivan niinkuin puhua pitää.

— Sitä parempi. Sanoit lähettäneesi hakemaan tohtoria... Oman mielesi sillä hyvität ... hyvitätän sitten minunkin mieleni: lähetä viesti.

— Arkâdi Nikolâitshilleko?— puuttui ukko puheeseen.

— Mille Arkâdi Nikolâitshille? — virkkoi Bazârow, ikäänkuin jotain muistellen. — Niin, sillekö lellipojalle? Ei, anna hänen olla rauhassa: hänestä on tullut naakka nyt. Älä pelkää, ei tämä vielä ole hourailua. Mutta panehan sana rouva Odintsôwille, Anna Sergêjewnalle. Täälläpäin on senniminen tilan-omistajatar, tiedäthän? — Vasili Ivânowitsh nyökäytti päätään. — Sanokoon viestinviejä niin, että Jevgêni, se Bazârow, pyysi sanomaan terveisiä ja ilmoittamaan kohta kuolevansa. Teetkö sen?

— Teen... Mutta onko se nyt mahdollista, että sinä kuolisit ... sinä, Jevgêni? ... Aatteles itsekin? Missäs se oikeus ja kohtuus sitten on maailmassa?

— En tiedä, mutta panehan se viesti.

— Heti paikalla, ja itse kirjoitan kirjeenkin.

— Ei, ei tarvitse kirjoittaa mitään: sano vaan, että lähetti terveisiä; muuta ei. Ja nyt minä lähden taas niitten koirieni luokse. Merkillistä! Tahtois kiinnittää ajatuksensa kuolemaan, mutta ei tule mitään. Silmissä vain punanen täplä näkyy ... siinä kaikki.

Raskaasti hän jälleen kääntyi seinään päin.

Vasili Ivânowitsh läksi ulos sairaan huoneesta ja, makuukammioon päästyään, lyyhähti samassa polvilleen pyhimysten kuvain eteen.

— Rukoile, Arina, rukoile! — parahti hän, — meidän poikamme on kuoleman kielissä.

Tohtori saapui, — se sama jolla ei ollut hornankiveä, — tutki sairaan ja neuvoi noudattamaan odottavaista metodia, lausuen samalla pari sanaa parantumisen mahdollisuudesta.

— Oletteko milloinkaan nähnyt, että ihminen minun tilassani *ei* olisi lähtenyt Elysiumin kentille? — kysyi Bazârow, samassa kädellään äkkiä tarttuen sohvan edessä olevan raskaan pöydän jalkaan, ja tärisyttäen pöytää ja siirtäen sen paikoiltaan.

— Sitä voimaa! — virkkoi hän. — Yhä se on jäljellä vielä, mutta kuolla pitää! ... Ukko se on edes ennättänyt vieraantua elämästä, mutta minä... Niin, menepäs nyt ja kiellä kuolema; se kieltää sinut ja siinä se! ... Kuka siellä itkee? — lisäsi hän hetken kuluttua. — Äitikö? Äiti rukka! Ketähän hän nyt rupeaa ruokkimaan erinomaisilla borsheillaan? Entäs, sinä Vasili Ivânowitsh? Iniset, luullakseni, sinäkin! No, ellei kristin-usko tehoa, niin ole filosoofi, stooiko tai jotain sellaista! Sinähän kehut olevasi filosoofi, vai?

— Mikä filosoofi minä olen! — äännähti Vasili Ivânowitsh, kyynelten myötäensä vierieessä pitkin poskia.

Bazârow kävi hetkestä hetkeen yhä huonommaksi. Tauti yltyi pikaiseksi, niinkuin tavallisesti käy kirurgillisten saastutusten jälkeen. Muistiansa hän ei vielä menettänyt; hän ymmärsi kaikki mitä puhuttiin. Hän otteli vielä tautinsa kanssa.

— En tahdo ruveta hourailemaan — sopotteli hän, nyrkkejänsä puristellen. — Mitä joutavia! — Mutta sitten taas tuli yhteen menoon: — no niin, kahdeksan, siitä pois kymmenen, mitenkäs paljon se on?

Vasili Ivânowitsh se astuskeli kuin mielipuoli, ehdotellen milloin keinoa, milloin toista, saamatta aikaan mitään; peittelihän vaan myötäensä pojan jalkoja. "Hikihuppuun ... oksetinta ... sinappitaikinaa vatsalle ... iskeä suonta"... Niin hän puheli ponnistellen. Tohtori, jonka hän pyysi jäämään, yhtyi kaikkeen tuohon, juotteli sairaalle limonaadia, pyytäen itselleen vuoroin piippua, vuoroin "vahvistavaista ja lämmittäväistä", toisin sanoen viinaa. Arina Vlâsjewna istui pienellä jakkaralla ovensuussa, silloin tällöin vain lähtien siitä toiseen huoneeseen rukoilemaan. Pari päivää sitten oli toalettipeili luiskahtanut hänen käsistään ja särkynyt: se oli hänen mielestään paha enne. Itse Anfîsushkakaan ei osannut sanoa hänelle yhtään mitään. Timofêitsh oli lähtenyt rouva Odintsôwin luokse.

Raskas oli sairaalla yö... Ankara kuume rasitti häntä. Aamun tullen helpotti hiukan. Hän pyysi Arina Vlâsjewnaa kampaamaan hänen tukkaansa, suuteli hänen kättään ja hörppäsi pari kulausta teetä. Vasili Ivânowitsh elpyi hiukan.

— Jumalan kiitos! —hoki hän; — nyt on kriisi ... nyt on kriisi.

— Kummallista, — virkkoi Bazârow, — kummallista, mikä voima sanassa! Otti ja löysi sen, sanoi: "kriisi", ja — mieli on lohdutettu. Merkillinen asia tuo, että ihminen vielä uskoo sanoihin. Sano häntä tomppeliksi, hän panee pahakseen, vaikk'et löiskään; sano viisaaksi, hänen tulee hyvä mieli, vaikk'et antais rahaakaan.

Tämä pieni puhe, joka muistutti Bazârowin entisiä sanasutkauksia, tuntui Vasili Ivânowitshista suloiselta.

— Bravo! Hyvin! sanottu, hyvin — huudahti hän, ollen taputtavinaan käsiänsä.

Bazârow myhähti murheellisesti.

— Mitenkäs päin sinä luulet niinmuodoin, — virkkoi hän, — onko kriisi jo ohi vai vasta alkanut?

— Sinä voit paremmin, sen minä näen, ja siitä minä olen iloinen, — vastasi Vasili Ivânowitsh.

— Sehän on hyvä; ilo ei tee koskaan pahaa. Mutta panithan sanan ... sinne niin?

— Panin, kuinkas muutoin!

Muutosta parempaan ei kestänyt kauan. Taudinpuuskat alkoivat uudistua jälleen. Vasili Ivânowitsh istui poikansa vieressä. Joku erityinen tuska näkyi raastavan ukon mieltä. Muutamia kertoja hän jo yritti puhua, mutta ei voinut.

— Jevgêni! — virkkoi hän viimein. — Poikani, rakas poikani, poikani armas!

Tämä erikoinen puhuttelu vaikutti Bazârowiin... Hän käänsi hiukan päätään, koetti nähtävästikin ponnistautua irti häntä painavasta raskaasta horroksesta ja lausui:

— Mitä sanot, isäni?

— Jevgêni! — jatkoi Vasili Ivânowitsh, laskeutuen polvilleen poikansa sohvan ääreen, vaikk'ei toinen voinut nähdä häntä, hänellä kun oli silmät ummessa. — Jevgêni! Sinun on nyt parempi; Jumalan avulla paranetkin vielä, mutta käytä hyväksesi tätä aikaa, lohduta äitiäsi ja minua, täytä kristityn velvollisuus! Et usko, kuinka kauhean raskasta minun on puhua sinulle tätä, mutta vielä kauheampaa ... ikipäiviksi näetkös, Jevgêni,... aatteles, miltä...

Ukolta katkesi ääni, mutta pojan kasvoilla, vaikka silmät olivat yhä kiinni, elähti jotain omituista.

— En minä pane vastaan, jos se saattaa lohduttaa teitä, — sanoi hän viimein, — mutta ei tässä minun mielestäni huoli kiirehtiä. Itsehän sinä sanoit, että minun on parempi.

— Parempi on, Jevgêni, parempi; mutta kukapas sen tietää... Jumalan kädessähän kaikki on, mutta kun kristillinen velvollisuus on täytetty...

— Ei, kyllä minä odotan vielä, — keskeytti Bazârow. — Minäkin olen sitä mieltä, että kriisi on tullut. Ja jos taas olemme erehtyneet kumpainkin, niin mitäpäsi siitä? Annetaanhan ehtoollista tajuttomillekin.

— No mutta, Jevgêni...

— Minä odotan. Minua nukuttaa nyt. Älä häiritse minua.

Hän laski päänsä entiseen asentoon.

Ukko nousi, istui nojatuoliin ja, pannen leukansa kämmenen nojaan, rupesi pureskelemaan sormenpäitään.

Äkkiä kajahti hänen korviinsa linjaalivaunujen kolina, tuo kolina, joka niin räikeästi erottautuu maaelämän hiljaisuudessa. Lähemmäs ja lähemmäs vierivät keveät pyörät; jo kuuluu hevosten korskunaa... Vasili Ivânowitsh kavahti pystyyn ja riensi akkunaan. Pihaan ajoivat parhailaan kahden-istuttavat vaunut, neli-valjakko edessä. Sen pitemmittä harkinnoitta, tuommoisen hurjan riemastuksen puuskassa hän juoksi kuistille... Livreaan puettu lakeija oli aukaisemassa vaunun-ovea, ja siitä tuli ulos rouvas-ihminen mustassa mantiljassa, musta harso silmillä.

— Minun nimeni on Odintsôw, — sanoi hän. — Onko Jevgêni Vasîljewitsh hengissä vielä? Te olette kaiketi hänen isänsä. Minä toin tohtorin mukaanani.

— O, minun hyväntekijäni! — huudahti Vasili Ivânowitsh, tarttuen hänen käteensä ja painellen sitä suonenvetoisesti huuliinsa, sillä välin kuin Anna Sergêjewnan tuoma tohtori, pienikasvuinen mies, saksalaista tyyppiä, silmälasit silmillä, kiirehtimättä astui vaunuista maahan. —

Hengissä on, hengissä on, minun Jevgêninini, ja nyt hän tulee pelastetuksi! Arina! Arina! Enkeli taivaasta on ilmestynyt...

— Mitä? Herra siunatkoon! — jokelsi eukko, rientäen vierashuoneesta. Mitäkään käsittämättä koko asiasta, hän lankesi eteisessä Anna Sergêjewnan jalkain juureen ja rupesi, kuin mielipuoli, suutelemaan hänen leninkiänsä.

— Mitäs te nyt! mitäs te nyt! — puheli Anna Sergêjewna, mutta Arina Vlâsjewna ei kuullut häntä, eikä Vasiii Ivânowitshkaan osannut muuta kuin myötäänsä hokea: "enkeli! enkeli!"

— *Wo ist der Kranke?* Mis ole se patient? — kysäisi viimein tohtori, hieman närkästyneenä.

Vasili Ivânowitsh hillitsi tunteittensa purkaukset.

— Täällä, täällä, — sanoi hän — olkaa hyvä ja seuratkaa minua, *wertester her koljeega*, — lisäsi hän sitten vanhalta muistiltaan.

— Aa! — äännähti saksalainen, myhähtäen happamesti.

Vasili Ivânowitsh saattoi hänet kabinettiin.

— Tohtori Anna Sergêjewna Odintsôwilta, — sanoi hän pojalleen, kumartuen ihan hänen korvansa juureen.

Bazârow avasi äkkiä silmänsä. — Mitä sinä sanoit?

— Minä sanoin, että Anna Sergêjewna Odintsôw on täällä ja on tuonut mukaanansa tämän herra tohtorin.

Bazârow katsahti ympärinsä.

— Hän täällä... Minä tahdon nähdä hänet.

— Saathan sinä hänet nähdä, Jevgêni, mutta ensin täytyy keskustella herra tohtorin kanssa. Minä kerron hänelle koko taudin historian, koskapa Sîdor Sîdoritsh (äskeinen kihlakunnanlääkäri) on lähtenyt pois, ja sitten me pidämme pienen konsultationin. Bazârow katsahti saksalaiseen.

— Jutelkaa sitten pian, mutta älkää puhuko latinaa, sillä ymmärrän minäkin mitä *jam moritur*[27] merkitsee.

— *Der Herr scheint des Deutschen mächtig su sein*,[28] — alkoi vasta-tullut Aesculapion opetuslapsi, kääntyen Vasili Ivânowitshiin.

— *Ih ... haabje...* Puhukaa sentään venettä, — virkkoi ukko.

— Soo, soo, se ole siis sil viisil... No ikskaikki.

Konsultationi alkoi.

Puolen tunnin perästä Anna Sergêjewna astui Vasili Ivânowitshin seurassa kabinettiin. Tohtori ennätti kuiskata hänelle, ett'ei sairaan paranemisesta ole vähintäkään toivoa.

Anna Sergêjewna katsahti Bazârowiin ja — pysähtyi ovelle: niin kerrassaan hämmästynyt hän oli, nähdessään hänen kuumeiset ja samalla kalman-omaiset kasvonsa ja nuo sameat silmät, jotka tuijottivat häneen. Omituinen kylmä ja raukaiseva säikähdys täytti hänet. Silmänräpäykseksi sävähti hänessä tämä ajatus: Mitähän olisin tuntenutkaan, jos todellakin olisin rakastanut häntä?

— Kiitos, — virkkoi Bazârow. — En osannut tätä odottaakaan. Tämä on hyvä työ. Ja niinpä me siis vielä kerran tapasimme, kuten lupasittekin.

— Anna Sergêjewna oli niin ystävällinen... — yritti Vasili Ivânowitsh.

— Isä, jätä meidät. Sallittehan, Anna Sergêjewna? Eipähän nyt...

Hän viittasi päällään raukeaan, velttona viruvaan ruumiisensa.

Vasili Ivânowitsh läksi pois.

— Niin, kiitos, — toisti Bazârow. — Tämähän on aivan kuninkaallista. Kerrotaanhan kuninkaittenkin käyvän sairaitten luona.

— Jevgêni Vasiljewitsh! Minä toivoin...

— Voi Anna Sergêjewna! Puhukaamme totta. Minä olen mennyttä miestä. Pyörän alle joutui poika. Ja siitä seuraa, että turha oli tulevaisuutta ajatellakaan. Tuttuhan se on juttu, tuo kuolema, mutta uusi itsekullekin. Tähän saakka ei minua ole hirvittänyt... mutta sitten tulee tajuttomuus ja fiuh! (Hän huitasi hervakasti kädellään). No niin, mitäpä sanoisinkaan teille? ... Minähän rakastin teitä! Mieleletöntä kerrassaan se oli ennen, kaksin verroin nyt... Rakkaus se on pelkkää muotoa vain, mutta minun muotoni se on nyt hajoamaisillaan. Sanonpa paremminkin: te olette niin uljas! Nytkin te seisotte tuossa niin kauniina...

Anna Sergêjewna hätkähti vasten tahtoansakin.

— Älkää peljätkö ... istukaa tuonne noin ... älkää tulko minua lähelle; minun tautini on tarttuvaa laatua.

Anna Sergêjewna astui kiirein askelin huoneen poikki ja istahti nojatuoliin, sen sohvan vieressä, jossa Bazârow makasi.

— Niin ylevämielinen! — kuiskasi Bazârow. — Ja niin lähellä, ja niin nuori ja tuore ja puhtoinen ... tässä ilkeässä huoneessa! Noniin, jääkää hyvästi! Eläkää kauan, se on kaikkein parasta, ja käyttäkää elämää hyväksenne, niinkauan kuin aikaa on. Katsokaas, mikä nurinkurinen kuva: mato, puoleksi rikki tallattu, sekin vielä kiemurtelee. Ja niin sitä mietiskelin minäkin: paljon minä teen ja aikaan saan, en minä hetikään kuole, jopa! Minulla on tehtävä maailmassa, minä olen jättiläinen! Mutta nyt tuon jättiläisen tehtävänä on vain pitää huolta, että kuolisi säädyllisesti, vaikka kukapa siitäkään välittäisi... Ja oli miten oli: häntää en rupea heiluttamaan...

Bazârow vaikeni ja tavoitti kädellään lasiansa. Anna Sergêjewna antoi hänelle juotavaa,

sormikkaitaan riisumatta ja arasti hengittäen.

— Minut te unohdatte — jatkoi sairas, — eihän kuolleesta elävän kumppaliksi... Isä sanoo teille varmaankin, että kas tuommoisen miehen muka nyt kadottaa Venäjänmaa... Loruja, mutta antakaa ukon olla siinä uskossa. Hyvä se, että on edes jotain, mikä lapsen mielen viihdyttää... Olkaa äidillekin hellä, sillä sellaisia ihmisiä kuin hän, te ette siellä teidän suuressa maailmassanne löydä, vaikka valkealla hakisitte... Minua muka tarvitsee Venäjänmaa... Ei, eipäs näy tarvitsevan. Ja ketäpä se tarvitsis? Suutaria se tarvitsee, räätäliä se tarvitsee, teurastajaa ... teurastaja myö lihaa ... teurastaja ... malttakaahan ... nyt tais mennä sekaisin... Tässä on metsä...

Bazârow nosti kätensä otsalleen.

Anna Sergêjewna kumartui hänen puoleensa.

— Jevgêni Vasíljitsh, minä olen täällä... Sairas tarttui hänen käteensä ja kohottautui.

— Jääkää hyvästi, — sanoi hän, äkkiä reipastuen, ja silmät välähtivät viimeistä kertaa. — Jääkää hyvästi... Kuulkaas... minähän en suudellutkaan teitä silloin... Puhaltakaa tuohuksen liekki kuolevaiseen ... sitten se sammukoon...

Anna Sergêjewna painoi huulensa hänen otsaansa.

— Jo riittää! — virkkoi hän, vaipuen taas pielukselle. - Nyt ... löi pimeäksi...

Anna Sergêjewna astui hiljaa ulos huoneesta.

— Kuinka on? — kysäisi Vasili Ivânowitsh kuiskaten.

— Nukahti, — vastasi toinen tuskin kuuluvalla äänellä.

Bazârowin ei ollut suotu herätä enää. Iltapuoleen hän kävi aivan tajuttomaksi... Huomenissa hän kuoli. Isä Aleksei toimitti hänelle uskonnolliset menot. Kun viimeistä voidellusta tehtäessä pyhä öljy oli kajonnut hänen rintaansa, hänen toinen silmänsä aukeni. Näytti silloin kuin hän olisi huomannut juhlapukuisen papin, savuavan suitsutusastian, kynttilät pyhimyskuvan edessä, ja silloin sävähti silmänräpäyksen kestävä kauhistus yli noitten kuolehtuneitten kasvojen.

Ja vihdoin, kun viimeinen huokaus oli rinnasta lähtenyt ja talossa alkoi yleinen voivotus, silloin äkillinen raivo valtasi Vasili Ivânowitshin.

— Sanoinhan minä nostavani napinan huudon! — parkui hän käheällä äänellä, kasvot hehkuvina ja vääntyneinä, ja nyrkkiänsä ilmaan puiden, ikäänkuin ketä uhaten, — ja minä napisen ja huudan, ja huudan ja napisen!

Mutta Arina Vlâsjewna kietoi, kyynelissään kylpien, kätensä hänen kaulaansa, ja molemmat lankesivat maahan kasvoilleen pyhimyskuvan eteen.

— Noin, — kertoi myöhemmin Anfîsushka väentuvassa, — noin rinnatusten siinä sitten olivat poloiset ja päänsä yhteen painoivat kuin karitsat sydänpäivällä...

Mutta sydänpäivän helle helpottaa, ja ilta joutuu, ja yö saa, ja sitten palataan hiljaiseen tyyssijaan, ja suloista on siellä nukkua raskautettujen ja väsyneitten...

XXVIII.

Kului puoli vuotta. Ulkona oli valkoinen talvi ja sen seuralaiset alinomaiset: pilvettömäin pakkasten armoton hiljaisuus, kiinteä, narskahteleva lumi, punertava härmä puissa, vaaleansinivä taivas, savupatsaat uuninpiippujen päällä, huurupilvien hulvaukset äkkiä avatuista ovista, verevät, ikäänkuin minkä puremat posket ihmisten kasvoissa ja värähteleväin hepojen joutuista juoksu.

Lyhyt tammikuun päivä lähenei jo loppuansa. Illan kylmä kiristeli entistä kuivemmaksi liikahtamatonta ilmaa, ja nopeasti himmeni veripunainen illanrusko. Prokôfjitsch, mustassa frakissa ja valkoisissa sormikkaissa, kattoi juhlallisen näköisenä pöytää seitsemälle hengelle.

Viikko sitten oli pitäjän pienessä kirkossa toimitettu — hiljaa ja melkein ilman todistajia — kahdet

vihkiäiset: Arkâdin ja Kâtjan sekä Nikolai Petrôwitshin ja Fênitshkan. Ja tänään nyt Nikolai Petrôwitsh piti läksiäispäivällisiä veljelleen, jonka oli määrä matkustaa Moskovaan asioilleen. Anna Sergêjewna oli lähtenyt pois heti vihkiäisten jälkeen, jätettyään runsaat huomenlahjat nuorikoille.

Täsmälleen kello kolme kaikki astuivat pöytään. Mitja sai siinä sijansa hänkin. Hänellä oli jo oma hoitajansa, brokaadi-tanu päässä. Pâvel Petrôwitsh istui Kâtjan ja Fênitshkan välissä; "miehet" olivat sijoittuneet itsekukin vaimonsa viereen.

Ystävämme olivat muuttuneet viime aikoina: näytti kuin olisivat pulskistuneet, vakaantuneet. Pâvel Petrôwitsh se yksin oli laihtunut, mutta sekin loi vain enemmän siroutta hänen luisevain piirteittensä *grandseigneur'imäisyteen*... Muuttunut oli Fênitshkakin. Uudessa silkkileningissä, leveä samettikoriste nivuksilla, kultakäädyt kaulassa, hän istui kunnioittavasti liikkumatonna, kunnioittavasti omaan itseensä nähden ja kaikkiin nähden, mikä hänen ympärillään oli, ja myhähdellen, niinkuin olisi tahtonut sanoa: "suokaa anteeksi, mutta minkäs minä sille mahdan!" Eikä hän yksin, vaan kaikki muutkin myhähtelivät ikäänkuin anteeksi pyydellen. Kaikista tuntui hiukan tukalalta ja hiukan alakuloiselta, mutta itse asiassa sangen hyvältä. Itsekukin osoitti hausalla huomaavaisuudella palveluksia toiselleen, ikäänkuin kaikki olisivat suostuneet näyttelemään jotain kodikasta komediaa. Kâtja oli kaikista levollisin. Luottavasti hän katsahdelti ympärilleen, ja Nikolai Petrôwitsh oli mielistynyt häneen aivan hurjasti, sen saattoi huomata. Loppupuolella ateriaa hän nousi ylös, tarttui pikariinsa ja kääntyi Pâvel Petrôwitshin puoleen:

— Sinä jätät meidät ... sinä jätät meidät nyt, veli armas, — aloitti hän; — tietysti joksikin aikaa vain; mutta min'en kumminkaan saata olla julkilausumatta sinulle, että minä ... että me ... mikäli minä ... mikäli me... Jaa, semmoista se on, kun ei ihminen osaa pitää puhetta. Arkâdi, pidä sinä.

— Ei, isä, en minä ole valmistautunut.

— Mutta minäpä olin! No niin, salli nyt, veli hyvä minun vain syleillä sinua, toivottaa sinulle kaikkea hyvää, ja palaja pian tänne taas.

Pâvel Petrôwitsh suuteli jokaista, Mitjaa tietysti kanssa. Fênitshkalta hän sitä paitsi suuteli kättä, jota toinen ei vielä osannut ojentaa asianmukaisella tavalla. Uudestaan täytettyä pikaria tyhjentäessään Pâvel Petrôwitsh virkkoi, syvästi huoaten:

— Olkaa onnellisia, ystävänä! *Farewell!*

Tämä englantilainen loppuliraus jäi muilta huomaamatta, mutta kaikki tunsivat liikutusta sydämessään.

— Bazârowin muistoksi, — kuiskasi Kâtja miehellensä, kilistäen hänen kanssaan. Vastaukseksi Arkâdi puristi lujasti hänen kättään, mutta ei rohjennut ääneensä esittää tätä maljaa.

* * * * *

Tähänhän saisi jutelma päättyäkin. Mutta kenties joku lukijoista tahtonee tietää, mitä itsekukin tässä esittämistämme henkilöistä tekee nyt, nyt paraillaan. Me olemme valmiit tyydyttämään hänen toivomuksensa.

Anna Sergêjewna on äsken mennyt naimisiin, ei rakkaudesta, vaan vakaumuksesta. Hänen miehensä on Venäjän tulevaisia toimimiehiä, sangen älykäs, lain-oppinut, jolla on terävä, käytännöllinen äly, luja tahto ja huomattava puhelajahja. Hän on vielä nuori, hyväntahtoinen ja kylmä kuin jää. He elävät erittäin hyvässä sovussa keskenään ja saavuttavat vielä kukaties onnenkin ... kukaties rakkaudenkin.

Vanha ruhtinatar kuoli ja joutui jo kuolinpäivänä unohduksiin.

Kirsânowit, isä poikineen, elävät Mârjinossa. Heidän taloudelliset asiansa alkavat korjaantua. Arkâdistä on tullut innokas maanviljelijä, ja "farmi" tuottaa nyt melkoisia tuloja. Nikolai Petrôwitsh on päässyt sovinto-oikeuden jäseneksi ja puuhaa kaikesta voimastaan, alinomaa ajellen ympäri piirikunnassa ja pitäen pitkiä puheita; hän näet on sitä mieltä, että musikka pitää "saada järkiinsä", se on: hänelle pitää toistamistaan toistella samoja sanoja, kunnes toinen ihan väsy. Mutta eipä hän, totta puhuen, sittenkään tyydytä sivistyneitä tilan-omistajia, jotka vuoroin uhkeasti, vuoroin surumielisesti puhuvat mansipationista (lausuen tuon 'an' nenäänsä), eikä hän tyydytä sivistymättömiäkään tilan-omistajia, jotka kursailematta haukkuvat "tätä munsipatsuonia". Liiksi hän on pehmeä niin toisille kuin toisillekin.

Kâtjerina Sergêjewnalle on syntynyt poika, Kolja. Mitja se juosta piipottelee jo reippaasti ja puhuu paasuaa paljon.

Fênitshka, Feodôsia Nikolâjewna ei rakasta — miehensä ja Mitjan jälkeen — ketään niin palavasti

kuin kälyänsä, ja kun Kätja istahtaa pianon ääreen, silloin hän olisi valmis istumaan hänen vieressään päivän umpeen.

Sananen Pjotristakin. Hän on typeryyttään ja mahtavuuttaan ihan pötkelöitynyt. Hän ei käytä enää tavun alussa kovaa t:tä ja sanoo siis *dämä* ja *duttava*. Mutta naimisissa on hänkin ja saanut kelpo myötäjäiset. Hänen vaimonsa on kaupungin kaalitarhurin tytär, joka oli ennättänyt antaa rukkaset kahdellekin kosijalle siitä syystä vain, ett'ei heillä ollut taskukelloa, mutta Pjotrilla oli muutakin kuin kello, — hänellä oli kiiltävät batinitkin.

Dresdenissä, Brühlin terrassilla, kello kahden ja neljän välillä, siis kaikkein fashionablisimpaan kävely aikaan, teille saattaa tulla vastaan muuan herra, noin viidenkymmenen vanha, aivan harmaissa jo. Näyttää siltä kuin häntä vaivaisi leini, mutta kaunis mies hän on yhä vieläkin, käy hienossa puvussa, ja koko hänen ryhdissään asuu tuo omituinen leima, jonka ihminen saa ainoastaan pitkällisen oleskelun kautta yhteiskunnan ylhäisimmissä piireissä. Se on Pável Petrôwitsh. Hän läksi Moskovasta ulkomaille terveyttään parantamaan ja asettui Dresdeniin, jossa nyt seurustelee enimmäkseen englantilaisten ja sinne poikkeavain venäläisten kanssa. Englantilaisten seurassa hän käyttäytyy varsin säveästi, melkein vaatimattomasti, ei kumminkaan ilman arvokkaisuutta. Hän on heidän mielestään kuivanpuoleinen herra, mutta he kunnioittavat hänessä kumminkin täydellistä gentlemania, "*a perfect gentleman*".

Venäläisten kanssa hän on vilkkaampi, purkaa sappeaan, ivailen itseänsä ja härnällen muita; mutta tuo kaikki käy häneltä niin miellyttävästi, sekä etenkehdaten että säädyllisesti. Hän kannattelee slavofiilista suuntaa: sehän on ylhäisessä maailmassa nykyään *très distingué*. Venäläistä kirjallisuutta hän ei lue lainkaan, mutta kirjoituspöydällään on hänellä hopeainen tuhkakuppi musikan niinivirsun muodossa. Meikäläiset turistit ovat hyvin kärkkäät hännystelemään häntä. Matvei Iljítshkin, joka oli *sen-aikuisen oppositionin* miehiä, teki kaikessa mahtavuudessaan visitin hänelle. Sikäläisten kanssa hän tosin ei paljoa seurustele, mutta he osoittavat hänelle melkein hartaudenomaista kunnioitusta. Saada pääsylippu hovikapellaan tai teatteriin, — eihän sitä kukaan kykene hankkimaan niin helposti ja nopeasti kuin *der Herr Baron von Kirsánoff*. Hyvää hän tekee voimiansa myöten yhä nytkin; välisti hän vieläkin pitää hiukan melua: ilmankos hän olikin leijona aikoinaan. Mutta raskaalta tuntuu hänestä elämä ... raskaammalta kuin itse luuleekaan... Maksaa vain katsahtaa häneen, kun hän venäläisessä kirkossa seisoo jossain syrjässä, seinään nojaten, ajatuksissaan, liikahtamatta, huulet katkerassa puristuksessa ... ja siinä hän sitten äkkiä herää mietteistään ja alkaa melkein huomaamattomasti tehdä ristinmerkkiä rintaansa.

Rouva Kúkshin joutui ulkomaille hänkin. Hän oleskelee nykyään Heidelbergissa, tutkistellen siellä — ei luonnontieteitä enää, vaan arkkitehtuuria, jossa hän, oman puheensa mukaan, on keksaissut uusia lakeja. Hän hieroo edelleenkin tuttavuutta ylioppilaitten kanssa, semminkin nuorten venäläisten fyysiikojen ja kemistien kera, joita vilisemällä vilisee Heidelbergissa. Nämä herrathan ne ensi alussa herättivät naiiveissa saksalaisissa professoreissa ihmettelyä terveellä älyllään, mutta nyttemmin ihmetyttävät näitä samoja professoreita täydellisellä toimettomuudellaan ja perinjuurisella laiskuudellaan.

Sítnikow vetelehtii Pietarissa, seurustellen suuren Jelisêjewitshin ja parin kolmen kemistin kanssa, jotka eivät tiedä erotusta hapen ja typen välillä, mutta silti ovat täynnään kieltämystä ja oman itsensä kunnioittamista. Sítnikow valmistautuu suureksi mieheksi hänkin ja vakuuttelee jatkavansa Bazârowin "asiaa". Sanotaan hänen saaneen kerran selkäänsäkin, mutta eipä mies velkaa jäänyt: eräessä sameassa aikakauskirjan pahaisessa hän julkaisi erään samean artiklan pahaisen, viitaten siinä kautta rantain, että tuo selkään antanut herrasmies on — pelkuri. Tätä tällaista hän sanoo ironiaksi. Isä se lähettelee häntä asioilleen milloin puoleen, milloin toiseen. Äidin mielestä hän on tölhömäinen ja — literatööri.

* * * * *

Kaukana, syrjäisissä seuduin Venäjänmaata on pieni kirkonkylän kalmisto. Kuten melkein kaikki kalmistot meillä, niin sekini luo eteesi murheellisen näyn: ojat sen ympärillä ovat jo aikaa sitten vierineet umpeen; harmaat puuristit ovat kallellaan ja mätänevät katoksiensa alla, jotka joskus maailmassa olivat maalatuita; kivipaadet haudoilla ovat siirtyneet sijoiltaan, niinkuin kuka heitä alhaalta päin sysäileisi; pari kolme kitukasvuista puuta tuskin nimeksikään siimestä suo; lampaita siellä kenenkään ahdistelematta kävelee haudoilla...

Mutta hautain joukossa on yksi, johon ei ihmiskäsi pääse kajoamaan, ja jota ei polje elukan jalka; linnut vaan sen päällä istuvat ja aamuvirsiänsä veisailevat. Rauta-aitaus on rakettu sen ympärille, ja nuori näre kasvaa sen kummassakin päässä. Siinä lepää Jevgêni Bazârow. Sen ääreen saapuu läheisestä pikku kylästä usein kaksi jo raihnaista vanhusta, mies vaimoineen. Toisiansa tukien he astuvat raskain askelin, lähestyvät rautaristikkoa ja polvillensa lankeavat, ja siinä itkevät kauan ja katkerasti, ja kauan ja tarkasti katselevat mykkää kiveä, jonka alla heidän poikansa lepää. He vaihtavat sanasen ja toisen, huitaisevat pois kiveltä pölyn ja oikaisevat näreessä oksan ja rukoilevat jälleen, eivätkä malta eritä tästä paikasta, jossa heistä tuntuu kuin olisivat lähempänä poikaansa, lähempänä muistoja hänestä...

Turhiako ovat vanhusten rukoukset ja kyyneleet? Voimatonko on rakkaus, pyhä, alttiiksi-antava rakkaus?

Oi ei!

Kätkeköönpä haata kuinka intohimoisen, syntisen, kapinoivan ihmissydämen hyvänsä, — levollisesti sen kummulta kukkaset meitä katselevat viattomilla silmillään: ei ne yksin ikuisesta rauhasta meille haasta, tuosta "kylmäkiskoisen" luonnon suuresta rauhasta; iankaikkisesta sovituksistakin ne haastaa ja elämästä, jolla ei loppua ole.

Viiteselitykset:

[1] Maaorjuuden synty ja kehittyminen hamaan sen lakkauttamiseen asti 19 p. helmikuuta 1861 (v.l.) on juurta jaksain esitettyä *M. Wallacen* teoksessa "*Venäjä*", joka parhaillaan ilmestyy suomeksikin.

[2] Surullisesti kuuluisain rouva Saltykówin ja kreivi Araktshêjewin julmuudet orjia kohtaan, samoin kuin Speránskin rankaisemat kidutustapaukset (katso *M. Wallace, Venäjä*, XXVIII luku) lienevät silloin kyllä suullisina kertomuksina kulkeneet suvusta sukuun, mutta saipa T. omin silminkin nähdä sentapaisia kauhuja. Pitsh mainitsee kuulleensa T:n omasta suusta seuraavan kertomuksen:

T:n mummo, vanha ja kiukkuinen ihminen, joka halvauksen tähden myötäensä istui liikkumatta nojatuolissaan, oli kerran jostain syystä suuttunut pieneen passaripoikaansa (kazatshók) ja vihansa vimmassa löi poikasta halolla päähän niin pahasti, että tämä kaatui tunnottomana maahan. Tuo näky tuntui mummosta ilkeälle: hän kumartui, nosti poikasen nojatuoliinsa, peitti suurella pieluksella hänen verisen päänsä, istui sitten pojan päälle ja *tukahdutti hänet*. Sanomattakin on selvä, ett'ei tämä ylhäinen rouva tuosta joutunut mihinkään edesvastaukseen.

[3] Neljäntäkymmentä vuotta sitten oli Nadjêzhdin käyttänyt tätä sanaa sen-aikuisista romantikoista, mutta se oli kokonaan jäänyt unohduksiin. Turgênjew loitsi sen aivan uutena ilmi.

[4] Lauseparsi maaorjuuden ajoilta; tarkoittaa: maaorjaa. *Suomentajan muistutus*.

[5] Desjätina = 1,09 hehtaaria.

[6] Niinkuin maaorjuuden aikana tavallista oli. *Suom. muist.*

[7] On päässyt arkuudestaan. *Suom. muist.*

[8] Progressi = edistys, parannukset, varsinkin yhteiskunnallisissa asioissa; 50- ja 60-luvulla Venäjällä paljon käytetty sana. *Suom. muist.*

[9] Te olette kaiken tämän muuttaneet toisapäin. *Suom. muist.*

[10] Mutta saathan sinä rahaa minulta. *Suom. muist.*

[11] Tarmo on valtiomiehen tärkein ominaisuus.

[12] Jotain tuollaista kuin: "Kili-kil, kili-kol, fili-bum-bum-bum." *Suom. muist.*

[13] *Bedlam*, kuuluisa hourupäisten hoitolaitos Lontoossa; yleensä: hulluinhuone. *Suom. muist.*

[14] Bazârow lausui tahallaankin väärin sanat *grand genre* = ylhäisen maailman tavat. *Suom. muist.*

[15] Hän aikoi sanoa: *voilà tout* (voalaa tuu = siinä kaikki). *Suom. muist.*

[16] Kiirastorstain aamuna uunissa kuumennetut suolat, joilla luultiin olevan taikavoimia. *Suom. muist.*

[17] Hän aikoi sanoa *en amateur* = asian harrastuksesta vain.

[18] Comme il faut (kuten pitää).

[19] Mies ken yhdestä sanasta ymmärtää. *Suom. muist.*

[20] Yhtä heimoa. *Suom. muist.*

[21] Viittaus siihen sairaalaiseen uskonnolliseen ahdasmielisyyteen, johon Gôgol lopulla ikäänsä vaipui. *Suom. muist.*

[22] Venäläinen sananlasku. *Suom. muist.*

[23] *Et voilà tout* = ja siinä se. *Suom. muist.*

[24] Punajuurilla höystettyä lihalientä. *Suom. muist.*

[25] Sanaleikki, jota on mahdoton muille kielille kääntää. Venäläinen sana mir merkitsee sekä "maailma", että "kunta". *Suom. muist.*

[26] Lapis infernalis. *Suom. muist.*

[27] Kuoloa tekee; viimeisillään. *Suom. muist.*

[28] Herra näkyy osaavan saksaa. *Suom. muist.*

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK ISÄT JA LAPSET: ROMAANI ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by

the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.